أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

انیس المریدین

ترجمہ —— از تصنیف

زبدۃ السالکین عمدۃ العارفین محی السنتہ ماحی البدعۃ ثانی الالف ثانی

حضرت مولانا و مرشدنا **خواجہ حاجی حافظ محمد حسن جان**

صاحب مجددی نقشبندی فاروقی قدس اللہ سرہ

الا ان اولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون

ترجمه انيس المريدين

تاليف مصنّف

زبدة السالڪين عُمدة العارفين محي السنّة ماحِي البدعة ثانيُ الالف ثاني

حضرت مولانا و مُرشدنا **خواجه حاجي حافظ محمّد حسن جان** صاحب

مجدّدي نقشبندي فاروقي قدس سره الله

حسب حُڪم

عالي جناب حضرت بابرڪت آغا **حاجي عبدالحميد جان** صاحب

مجدّدي فاروقي نقشبندي مدظله العالي سجاده نشين درگاه ٽنڊه سائينداد

ضلعو حيدرآباد - سِنڌ

بسعي وانصرام

الحاج ڪريم بخش جتوئي

ناشر:- حضرت خواجه محمّد حسن جان اڪيڊمي

درگاه عاليه ٽنڊو سائينداد - ضلعو حيدرآباد - سِنڌ

نالو ڪتاب جو:- ترجمه انيس المريدين

نالو مصنف جو:- قدوة السالڪين زبدة العارفين حضرت خواجه محمد حسن جان
سرهندي، مجددي قدس سره

نالو مترجم جو:- مولانا محمد اسحاق محمد صالح انصاري ليڪچرر فارسي
گورنمينٽ ڊگري ڪاليج نوشهرو فيروز ضلع نواب شاهه سنڌ

طالب دعا:- جناب والاشان رئيس حاجي ڪريم بخش خان جتوئي ساڪن
نوان جتوئي تعلقه مورو ضلع نواب شاهه سنڌ

ڇپائيندڙ:- حضرت خواجه محمد حسن جان اڪيڊمي

سائيز:- ٢٠ x ٣٠ / ٨

سال طباعت:- ١٤٠٣ هه / ١٩٨٣ع

تعداد:- ١٠٠٠

دفعو:- پهريون

نالو ڪاتب جو:- نور احمد سومرو ساڪن شهر ديهات تعلقه ڪنڊيارو ضلع
نواب شاهه سنڌ

ملڻ جو هنڌ

خواجه محمد حسن جان اڪيڊمي

درگاهه عاليه ٽنڊو سائينداد تعلقه ٽنڊو محمد خان
ضلع حيدرآباد. سنڌ

مترجم جا ٻه لفظ

هي ڪتاب مستطاب جنهن جو سنڌي ترجمو اڄ ناظرين جي نظر جو شرف حاصل ڪري رهيو آهي، بنام انيس المريدين اصل پارسي ۾ لکيل آهي جو سنه ١٩١٠ع بمطابق ١٣٢٨ھ ۾ مجددي پريس امرتسر ۾ ڇاپيو.

هن ڪتاب جو مصنف حضرت قدوة السالڪين زبدة العارفين خواجه محمد حسن جان قُدِّسَ سِرُّهٗ سرهندي مجددي نقشبندي آهي. پنهنجي والد بزرگوار حضرت سراج الاولياء خواجه عبدالرحمٰن قُدِّسَ سِرُّهٗ جي سوانح حيات ۾ لکيو آهي. سلسله نقشبنديءَ کي تمام سليس پيرائي ۾ ان جي ابتدا کان وٺي سمجهائي ڏني ۽ سلسله کي عوام اڳيان ظاهر ڪيو آهي. ان کان سواءِ بزرگانِ سلسله نقشبنديه جا زرين اقوال ۽ سندن ملفوظات وغيره هن ڪتاب ۾ سهڻي ۽ دلچسپ نداز ۾ تحرير ڪري شامل ڪيا آهن.

هن ڪتاب جي خاص خوبي اها آهي ته مصنف رحمة الله عليه فصل ٽئين ۾ حضرت سراج الاولياء خواجه عبدالرحمٰن قدس سره جن جون معمول دعائون ورد ۽ وظيفا، انهن جي پڙهڻ جو طريقو ۽ عمل جي اجازت شامل ڪري عوام تي عموماً ۽ ان سلسله جي مريدن تي خصوصاً احسان فرمايو آهي ته جيئن هر خاص ۽ عام ماڻهو عمل ڪري دين ۽ دنيا سنواري، سڌاري ۽ نجات حاصل ڪري.

مصنفؒ هن ڪتاب جو نالو انيس المريدين (مريدن جي دوست، راحت) رکيو آهي، اهو صحيح آهي، سچ پچ ته ڪتاب واقعي ——————————

نه رڳو سلسله جي مريدن، معتقدن بلڪ عالمن ۽ طالبن لاءِ به صراط مستقيم (سڌو رستو) ثابت ٿيندو. پر هر مسلمان ان مان فيض حاصل ڪري سگهي ٿو.

اهو اَظهَرُ مِنَ الشَّمسِ (سج کان وڌيڪ ظاهر) آهي ته هن وقت پارسيءَ سان لڳاءُ رکندڙ آڱرين تي ڳڻڻ جيترا آهن ان ڪري ضرورت محسوس ٿي ته اهڙي نادر ۽ ناياب ڪتاب جو سنڌيءَ ۾ ترجمو ڪيل هجي ته جيئن هر هڪ ماڻهو ان مان فيض ياب ٿئي. ان مقصد

انيس المريدين

سان ان ترجمه جو ٻارهن ناچيز جي ڪلهن تي محترم جناب رئيس حاجي ڪريم بخش خان جتوئي رکيو، جنهن جي مڪمل ڪرڻ ۾ ڏيڍ سال لڳو آهي، جنهن جو سبب اهو آهي جو سرڪاري ملازمت ۾ ٻيو وقت جي قلت ۾ ٽيون نظمن جي ڪثرت کي سنڌيءَ ۾ منظوم ڪرڻ تي صرف اوقات ڪثير ٿيو- ان جي باوجود ڪم خير سان بفضل الاهي پورو ڪيم نه رڳو ايترو پر حاجي صاحب جن جي فرمائش تي اصل ڪتاب به اتاري ترجمه سان شامل ڪيم ته جيئن پارسيءَ جا شوقين اصل ڪتا ، جو مطالعه ڪري ترجمه سان گڏ فيض وٺن.

آخر ۾ اها گذارش ڪندس ته ترجمه ۾ جيڪٿهن ڪا غلطي خصوصا نظم جي منظوم ترجمه ۾ ٿي هجي ته معاف ڪئي وڃي چو ته مان نه شاعر آهيان ۽ نه بحر وزن تي دسترس اٿم مون صرف نظمي نمو تي ترجمه پيش ڪيو آهي گر قبول افتد زهي عز و شرف

تاريخ ١ ربيع الثاني سنه ١٤٠٠ھ

مطابق

١٧ فيبروري سنه ١٩٨٠ع

خادم الفقراء سلسله نقشبنديه
محمد اسحاق محمد صالح انصاري
ليڪچرر پارسي گورنمينٽ ڪاليج
نوشهرو فيروز سنڌ

تعارُف

حسب نسب جو سلسلو سيتاليهه (۴۷) پشتن جي واسطي سان خليفهءِ ثاني حضرت عمر رض ابن الخطاب رضي الله تعالیٰ عنه تائين وڃي پهچي ٿو - حضرت امام رباني مجدد الف ثاني رح قدس الله سره (جن جي پيدائش تيتيهين (۳۳) پشت ۾ ٿي) کان وٺي حضرت خواجه عبدالحميد جان مدظله العالي (سجاده نشين درگاه عاليه) تائين هيٺ ڏجي ٿو جنهن ۾ محترم حضرت صاحب جن جي وڏي صاحبزادي جو نالو نمبروار لکيل آهي -

نالو	تاريخ وصال	مزار شريف
قيومِ رحماني حضرت امام رباني مجدد الف ثاني شيخ احمد فاروقي رح سرهندي	سنه ۱۰۳۴ هه	سرهند پٽيالا
قيومِ ثاني حضرت خواجه محمد معصوم رح اوّل عروة الوثقيٰ	سنه ۱۰۷۹ هه	〃 〃
قيومِ زمان حضرت خواجه محمد صبغة الله رح	سنه ۱۱۲۲ هه	〃 〃
قدوة العالمين حضرت خواجه محمد اسماعيل رح شهيد	سنه ۱۱۳۶ هه	〃 〃
غوث الاغواث حضرت خواجه غلام محمد رح معصوم ثاني	سنه ۱۱۶۱ هه	〃 〃
قدوة اولياءِ حضرت شاه غلام محمد رح عرف حضرت جي پشاور والا	سنه ۱۱۷۸ هه	〃 پشاور
قدوة العارفين حضرت شاه غلام حسن رح پشاوري	سنه ۱۲۰۴ هه	پشاور
قيومِ جهان حضرت شاه غلام نبي رح قنڌاري	سنه ۱۲۲۶ هه	قنڌار
قطبِ زمان حضرت شاه فضل الله رح	سنه ۱۲۳۸ هه	قنڌار
قدوة السالكين حضرت شاه عبدالقيوم رح	سنه ۱۲۷۱ هه	قنڌار
سراج الاولياءِ حضرت خواجه عبدالرحمٰن جان رح	سنه ۱۳۱۵ هه	گنبو ٽکر (سنڌ) نزد حيدرآباد
زبدة السالكين حضرت خواجه محمد حسن جان رح ثاني الالف ثاني	۲ رجب سنه ۱۳۶۵ هه	〃 〃
قطب الاقطاب حضرت آغا عبدالله جان المعروف حضرت شاه آغا	۳ ربيع الاول سنه ۱۳۹۳ هه	〃 〃
امام العارفين حضرت خواجه غلام علي جان رح	۲۶ شعبان سنه ۱۳۹۷ هه	〃 〃

حضرت خواجه حاجي عبدالحميد جان مدظله العالي هن وقت مسند نشين آهي

سندن فرزندِ اکبر صاحبزاده خواجه حاجي عبدالوحيد جان جي ڪمسنيءَ ۾ ئي ظاهري توڙي باطني تعليم و تربيت وقت جي غوث سندن ڏاڏي حضرت آغا غلام علي جان رح جن فرمائي پاڻ قرآن پاڪ جي تعليم پنهنجي بزرگن کان حاصل ڪري پوءِ موري جي ديني مدرسي مان وقت جي جيد علمائن مولانا مفتي عبدالعزيز صاحب پاٽوليءَ ۽ شيخ التفسير والحديث علامه محمد فيض احمد

اوليسي رضوي بهاولپوري صاحب وٽان ديني علوم پڙهي فارغ تحصيل ٿيا آهن -

نوٽ:- حضرت امام رباني مجدد الف ثاني جن جي وصال کان پوءِ سندن اولاد امجاد پهرين کان چوٿين پشت تائين سرهند شريف (رياست پٽيالہ هندستان) ۾ سکونت پذير رهيون پنجين کان نائين پيڙهيءَ تائين پشاور ۾ ۽ قندهار ۾ مقيم رهيون ۽ ڏهين پيڙهيءَ کان سنڌ ۾ سڪونت اختيار ڪيائون - سندن درگاه ٽنڊو محمد خان جي ڀرسان هڪ ننڍي ڳوٺ ٽنڊي سائينداد ۾ آهي -

سراج الاولياءُ حضرت خواجہ عبدالرحمٰن جانؒ جي سنڌ ۾ آمد

جڏهن افغانستان ۾ امير ايوب خان ۽ امير عبدالرحمٰن جي وچ ۾ تخت تان جنگ ڇڙي ته وقت عام مسلمان امير ايوب خان جي طرف هئا ۽ انگريز امير عبدالرحمٰن جي طرف هئا - جنگ ۾ امير ايوب خان کي شڪست ٿي ۽ هو ملڪ ڇڏي فرار ٿي ويو -

امير عبدالرحمٰن جي تخت تي ويهندي ئي غازين تي وڏا ظلم ۽ ستم ڪيا ويا. گهڻائي بهادر سردار قتل ڪرايا ويا. ان ڪري گهڻي تعداد ۾ مجاهدين افغانستان مان هجرت ڪري ويا - حضرت خواجہ عبدالرحمٰن جانؒ پڻ انهن ئي غازين ۾ شامل هئا جن پنهن جي وطن کي خيرباد ڪيو -

سنڌ ۾ پهريان ئي سندن تمام گهڻا مريد ۽ معتقد موجود هئا جن ڏانهن پاڻ هميشه ايندا رهندا هئا - افغانستان ڇڏڻ کان پوءِ پاڻ رياست قلات جي رئيس فقير محمد متوني وٽ قيام فرمايائون - انکان پوءِ پاڳ ناڙيءَ ۾ مولوي حامدالله ۽ ملا عبدالحڪيم جن وٽ ڪجهه ڏينهن ترسڻ کان پوءِ ڳڙهي ياسين ۾ رئيس اعظم عطاءُ الله خان وٽ قيام فرمايائون - انکان پوءِ ٽنيارين ۾ تشريف فرمانيا جتي پڻ سندن مريد وڏي تعداد ۾ موجود هئا - هر هنڌ مريدن ۽ معتقدن جي خواهش ۽ اسرار هيو ته حضرت صاحب انهن وٽ رهن ليڪن پاڻ هر هڪ کي اهو جواب ٿي ڏنائون ته اسان هت رهڻ لاءِ نه آيا آهيون بلڪ اسان جو ارادو عربستان وڃڻ جو آهي - ٽنيارين ۾ سندن مخلص مريد ميران محمد شاه اول (ٽکڙائي) تمام گهڻيون منٿون ڪيون ته حضرت صاحب ٽکڙ هلي قيام فرمائين. حضرت صاحب جن شاه صاحب جي انهيءَ گذارش کي قبول فرمايو ۽ ٽکڙ ۾ قيام ڪيائون - تقريباً ڏيڍ سال ٽکڙ ۾ ترسڻ کان پوءِ عربستان ڏانهن روانا ٿي ويا جتي پنج سال قيام ڪرڻ کان پوءِ سنہ ١٣٠٥ھ ۾ ٽکڙ واپس تشريف فرمايائون -

ٽکڙ ۾ سندن اچڻ سان ٽکڙ جو ننڍو ڳوٺ روحانيت ۽ معرفت جو مرڪز بڻجي ويو. هند، سنڌ ۽ قابل تندهار جا ماڻهون ڪانئن فيض حاصل ڪرڻ لاءِ وڏا ڪشالا ڪري ٽکڙ تي پهتا. سندن صحبت ۾ هزارين راهه حق جا متلاشي پنهنجي منزل تي رسيا ۽ واصل بالله ٿيا. سندن فيض اڄ تائين جاري وساري آهي. پاڻ زندگيءَ جا آخري ڏهه سال ٽکڙ ۾ گذاريا ۽ سن ١٣١٥هه ۾ هن فاني دنيا مان رحلت فرمايائون. سندن مزار مبارڪ گنجي ٽڪر جي دامن ۾ ٽکڙ کان ٽن ميلن جي فاصلي تي اتر اوڀر ۾ آهي.

زبدة السالڪين حضرت خواجه محمّد حسن جان رحه

(مصنف ڪتاب انيس المريدين)

حضرت خواجه محمّد حسن جان رحه پنهنجي والد صاحب جي وصال کانپوءِ مسند نشين ٿيا. مسند نشينيءَ جي هڪ سال کانپوءِ ٽکڙ ڇڏي سن ١٣١٦ع ۾ ٽنڊو سائينداد ۾ اچي سڪونت اختيار ڪيائون جتي اڄ تائين سندن درگاهه شريف ان ڳوٺ ۾ قائم آهي. جناب حضرت قبلا ڪاهم قدس سره جن جي ولادت باسعادت تاريخ ٦ شوال سن ١٢٧٨هه ۾ قنڌار ۾ ٿي. سندن ظاهري ۽ باطني تعليم و تربيت سندن والد ماجد فرمائي جيڪي پنهنجي وقت جا جليل القدر عالم ۽ ولي الله هئا. ان کانپوءِ ٻن سالن تائين مٽيارين جي مشهور مولوي لعل محمد صاحب مٽياروي کان ديني تعليم حاصل ڪئي ۽ پنج سال عربستان وڃي ان وقت جي مشهور عالم حضرت مولانا رحمة الله مهاجر مڪي وٽ مدرسي "صولتيه" ۾ فارغ التحصيل ٿيا. پاڻ مڪي مڪرمه جي مشهور مفتي شيخ احمد زيني دحلان کان علم حديث حاصل ڪيو ۽ روايت صحاح سته جي اجازت پڻ ان کان ورتائون. ان کانپوءِ کين قرآن پاڪ حفظ ڪرڻ جو شوق ٿيو. ٿوري ئي وقت ۾ باويه سيپارا مڪي پاڪ ۾ حفظ ڪري باقي اٺ سيپارا ٽکڙ ۾ اچي حفظ ڪيائون.

حضرت صاحب جن جي عمر مبارڪ ٨٧ سال هئي. انهيءَ مدت ۾ پاڻ پنج حج ڪيائون. ست مسجدون ٺهرايائون ۽ ٻارهن مدرسا قائم ڪيا. باوجود پنهنجي عديم الفرصتيءَ جي پاڻ تصنيف ۽ تاليف ديني ۾ ان قدر دسترس رکندا هئا جو سندن مختلف تصنيفون سندن حياتيءَ مبارڪ ۾ ئي تمام گهڻيون مقبول ٿي ويون ۽ انهن جا مختلف ٻولين ۾ ترجما پڻ شايع ٿي ويا. پاڻ تقريباً پنجويهه ڪتاب ۽ ان کان علاوه ٻيا ڪيترائي ننڍا رسالا تصنيف فرمايا. جن مان ڪيترائي ڪتاب مختلف ملڪن مان وري وري شايع ٿيندا رهيا آهن، مثلاً

١- **انيس المريدين** (سن ١٣١٦هه - فارسي) هن ڪتاب جو ترجمو جيڪو توهان جي هٿن

۾ ڇپجي چڪو آهي پاڻ سنڌ والدبزرگوار حضرت خواجه عبدالرحمٰن جان جن جي سوانح حيات لکي اٿن ۽ تصوف جا ڪيئن اسرار ۽ سنڌ والدبزرگوار جون ڪرامتون پڻ ان ۾ لکيون اٿن ـ هي ڪتاب خاص ۽ عام لاءِ تمام گهڻو نفعي بخش آهي ـ

٢ ـ تذڪرة الصلحاء (فارسي ـ سنه ١٣٣٦هـ) هن ڪتاب ۾ حضرت مصنف رحمة الله عليه جي جن مختلف بزرگن سان ملاقات ٿي انهن جا حالات زندگي ۽ طرح طرح جا مشاهدات ۽ عجائبات جاڻايا اٿن ـ ٨٢ صفحن جي هن ڪتاب جو اردو ترجمو پڻ حضرت مصنف جن جي حيات مبارڪ ۾ شايع ٿي چڪو آهي ۽ سنڌي ترجمي جو ڪم حضرت خواجه محمّدحسن جان اڪيڊمي طرفان زيرسرپرستي حضرت قبلا آغا عبدالحميدجان جي جاري آهي ـ

٣ ـ شرح حڪم (فارسي سنه ١٣٤٢هـ) اصل ڪتاب عربي زبان ۾ شيخ عطاءُالله سڪندري جو لکيل آهي جنهن جي شرح مختصراً ۽ واضح طرح سان لکي ويئي آهي ـ تصوف تي لکيل هي ـ ڪتاب سالڪان حق لاءِ هڪ عجيب تحفو آهي ـ جيئن ته هن ڪتاب جون پهريائين به ڪجھ شرحون لکيون ويون آهن ليڪن شايد ايتري آسان ۽ واضح شرح ڪڏهن نه لکي ويئي هجي ـ تازو هن ڪتاب جو سنڌي ترجمو حضرت خواجه محمّدحسن جان اڪيڊمي طرفان شايع ٿي چڪو آهي ۽ سنڌي ترجمو پڻ زيرطبع آهي ـ

٤ ـ اصول الاربع (فارسي سنه ١٣٤٦هـ) هن ڪتاب ۾ چار بنيادي اصول حنفي عقيدي مطابق بيان ڪيا ويا آهن ـ (١) غيرالله جي تعظيم (٢) وسيلو وٺڻ (٣) نداءِ غائب (٤) جيئني عقيدن مان ڪنهن هڪ جي تقليد ڪرڻ ـ هي ڪتاب حضرت صاحب جن جي حيات مبارڪ ۾ ئي هند، سنڌ، افغانستان کان علاوه عرب ۽ عجم جي ٻين ملڪن ۾ تمام گهڻو مقبول ٿيو ـ هن جو هڪ ايڊيشن ١٩٧٨ع ۾ ترڪي ۾ مان پڻ شايع ٿيو آهي ـ هن جو سنڌي ۽ اردو ترجمو زيرطبع آهي ـ

٥ ـ طريق النجات (فارسي سنه ١٣٤٩هـ) هي ڪتاب حضرت امام غزالي جي لکيل ڪتاب "ڪيميا ء سعادت" جي طرح لکي ويئي آهي ـ اصل ۾ هي ڪتاب هڪ ڪسوٽي آهي جنهن کي پڙهڻ سان ڪري ۽ کوٽي جي جاچ ٿئي ٿي ـ هڪ مشعل آهي جنهن جي روشنيءَ ۾ هدايت ۽ ذلالت ۾ فرق ڪرڻ جي سمجھ پيدا ٿئي ٿي ۽ عقيدن جي سلسلي ۾ پڻ محبت آل و اصحاب ۽ تقليد ڪرڻ جي ضرورت ۽ بدعت سهڻي نموني سان سمجھائي ويئي آهي ـ ان کان علاوه هن ڪتاب ۾ اعمال بدنيه جي تحت نماز ۽ روزي جو بيان، اعمال روحانيه جي تحت مذمت ڪينو، حسد بخل ۽ حرص وغيره جو ۽ محبت الاهي اوسبحانهٗ تعاليٰ جي تحت رضا، اخلاص ۽ صدق وغيره جو ذڪر لکيل

آهي - تقدير جي مسئلي جو بيان پڻ اهڙي خوبيءَ سان ڪيو ويو آهي جنهن جو نظير ڪنهن ٻئي ڪتاب ۾ ڪونه ملي سگهندو. هي ڪتاب ٢٦٦ صفحن تي مشتمل آهي ۽ حضرت مصنفؒ جن جي صاحبزادي حضرت مولانا حافظ محمد هاشم جان صاحب جو اردو ترجمو (اصل عبارت جي سامهون) خود حضرت صاحبؒ جي حيات مبارڪ ۾ شايع ٿيو ۽ تمام گهڻو مقبول ٿيو - هن ڪتاب جا ڪيترا ايڊيشن ترڪي، سيالڪوٽ ۽ لاهور مان پڻ جدا جدا شايع ٿي چڪا آهن -

٦ - **العقائد الصحيحه** (عربي سنه ١٣٦٠هه) اهل سنت والجماعت جي صحيح عقيدن تي تڪميل هي ڪتاب پڻ حضرت قبلاؒ جن جي حيات مبارڪ ۾ ئي عرب ۽ عجم ۾ تمام گهڻو مقبول ٿيو - ۽ ان جا اردو ترجمو پڻ الفن ئي ٻنهي ۾ شايع ٿيو - هن ڪتاب جا سنڌي - اردو عربي جا ايڊيشن حضرت خواجه محمد حسن جان اڪيڊميءَ طرفان شايع ٿي چڪا آهن ۽ انگريزي ترجمي جو ايڊيشن زير طبع آهي -

٧ - **شفاءُ الامراض** :- (فارسي سنه ١٣١٤هه) ٨ - **عهود و مواثيق** :- (عربي)

٩ - **پنج گنج** :- (فارسي سنه ١٣٢١هه) ١٠ - **سفرنامه عربستان** :- (فارسي - سنه ١٣٣٣هه)

١١ - **عجائب المقدورات** :- (فارسي سنه ١٣٣٦هه) ١٢ - **اشارة الابشارة** :- (عربي)

١٣ - **انساب الانجاب** (فارسي سنه ١٣٤٠هه) ١٤ - **لغات القرآن** :- (عربي)

۽ ٻيا مختلف رساله مثلاً (i) ردِ ملحدين (عربي سنه ١٣٥٦هه)

(ii) در سلوڪ و ڪيفيت نقشبنديه (فارسي) (iii) وحدة الوجود و وحدة الشهود (فارسي)

(iv) رساله تنوير في اثبات التقدير (عربي، اردو سنه ١٣٢٩هه) (v) رساله في باب صحة الجمعة (عربي)

(vi) رساله در قواعد تجويد (عربي سنه ١٣٢٩هه) (vii) رساله تهليليه (فارسي سنه ١٣٥٤هه)

(viii) اسرار الصلواة (فارسي) وغيره وغيره

حضرت خواجه محمد حسن جانؒ جنکي ماڻهون مختلف لقبن سان ياد ڪندا هئا. ڪين حضرت وقت، قطب الاقطاب ۽ ثاني المجدد الف ثاني پڻ چوندا هئا. حضرت خواجه صاحبؒ جن جا هو ڪمال هئو جو سندن عقيدتمندن ۾ اڪثريت عالمن ۽ فاضل ماڻهن جي هئي ۽ انهن سان گڏ انگريزي تعليم يافته پڻ گهڻي تعداد ۾ هوندا هئا. حالانڪ اهي ٻئي طبقه پيرن فقيرن جا معتقد نه پر مخالف هوندا آهن -

حضرت صاحبؒ مريدن ۽ معتقدن کي نماز قائم ڪرڻ ۽ فجر جي نماز کان طلوع آفتاب تائين مراقبي ۾ ويهي ذڪر الاهي ڪرڻ جي تلقين فرمائيندا هئا. سندن مريدن جو وڏو تعداد تهجد گذار شب بيدار ۽ صاحب ولايت هئو -

حضرت صاحبؒ هميشه پُرجلال نظر ايندا هئا، سندن محفل ۾ هر ڪو دم بخود رهندو هئو ۽ ڪنهن کي به گفتگو ڪرڻ جي جرائت نه ٿيندي هئي - ليڪن پاڻ جلوت ۾ جيترا قدر جلالي نظر ايندا هئا اوترا قدر

خلوت ۾ پاڻ جيها لاءِ معلوم ٿيندا هئا. جيڪڏهن ڪنهن جي دعا جي درخواست تي خاموشي اختيار ڪندا هئا ته يقين ان سائل جي دل جي مراد قبوليت جي درجي تي رسندي هئي. سندن ڪشف بحدِ ڪمال جو هو جو اڪثر عرض ڪرڻ کان پهرين پاڻهي جواب ملي ويندو هو.

جئين ته حضرت امام رباني رحه فرمايو آهي ته سندس اولاد ۾ قطبيت قيامت تائين قائم رهندي. حضرت صاحب ممدوح رحه سندن پشت ۾ وقت جا قطب بلڪه قطب الاقطاب هئا. ان کانپوءِ پڻ سندن اولاد قطبيت سان سرفراز ٿي.

جڏهن ته هن فاني دنيا مان هر هڪ کي هلڻو آهي حضرت صاحب رحه تقريباً ٤٠ ڏينهن جي بيماري کانپوءِ سومر ڏينهن ٢ رجب سنه ١٣٦٥ھ، ٦ جون سنه ١٩٤٦ع ٨٧ سالن جي عمر ۾ رحلت فرمائي.

اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيهِ رَاجِعُوْن.

قطبُ الاقطابُ حضرت آغا عبدالله جان رحه المعروف به حضرت شاه آغا رحه

سندن ولادت باسعادت ٨ ماه جمادالاول سنه ١٣٠٥ هجري ۾ ٽڪڙ شريف ۾ ٿي. ١٠ سالن جي عمر تائين پنهن جي ڏاڏي حضرت خواجه عبدالرحمٰن جان رحه جي جهولي ۾ تعليم و تربيت حاصل ڪيائون. فارسي ڪتاب پوري ڪرڻ کانپوءِ عربي جو پهريون سبق ڪاٺ پڙهي پوءِ باقاعده ديني ڪتاب مولوي عبدالقيوم بختيار پوري، مولوي لال محمد متيارويءَ رحه ۽ مخدوم حسن الله پاتائيءَ وٽ پڙهيو ۽ باقي علم مولوي خير محمد مگسي وٽ پڙهي پورو ڪيو.

پاڻ سندن والد صاحب رحه جن جي انتقال کانپوءِ مسند نشين ٿيا. سندن عمر مبارڪ ٨٣ سال هئي. ان عرصي ۾ ٻه حج ڪيائون چند مسجدون ۽ ڪافي مدرسه تعمير ڪرايائون ۽ تقريباً ١٥ ڪتاب ۽ ننڍا وڏا رسالا تصنيف فرمايائون، مثلاً

١. انتخابِ مڪتوبات شريف (فارسي) ٢. اربعين مڪتوبات (فارسي)
٣. مؤنس المخلصين (فارسي) ٤. حفظِ حديث (فارسي)
٥. هدايت الحج (سنڌي) ٦. راحت القلوب (سنڌي)
٧. راحت المخلصين (سنڌي) ٨. الارشاد شرح بانت سعاد (سنڌي)
٩. احسن الوسائل في تحقيق المسائل ١٠. مخزن العلوم (سنڌي) حصو علم و ادب جو، حصو علم قرآت جو، حصو علم فقه جو، حصو علم حديث جو، حصو علم تعويذات جو، حصو علم طب جو.
١١. شرح قافيه (عربي)
١٢. تفريف الامراض (عربي) ١٣. تفريق الامراض (فارسي)
١٤. برگِ سبز (فارسي) نوٽ: حضرت صاحب رحه پنهنجي ذاتي خرچ سان ڪتاب ڇپرائي مفت تقسيم ڪندا هئا.

جيترو حضرت صاحب رحه جن جي تحرير ۾ اثر هو اوترو ڪين وڌيڪ سندن نگاه مبارڪ ۾ اثر هو. جنهن تي

به پاڻ نڪاح وڌائون انکي الله تعاليٰ جي فضل سان هدايت نصيب ٿي - ظاهري ديني علمن ۾ پڻ ڪيين ڪمال درجي جو عبور حاصل هئو جو ڪيترا دفعا ڪيئي عالم فاضل ۽ انگريزي خوانده مختلف عقيدن وارا ساڻن بحث خاطر تيار ٿي ايندا هئا ، ليڪن رب پاڪ جي ڪرم سان هو حضرت صاحب رح جن جي علمي جوابن کان مطمئن ۽ متاثر ٿي سندن هٿ تي بيعت ڪندا هئا ۽ زندگي جي آخري دم تائين سندن صحبت جي تمنا رکندا هئا - پاڻ سندن سڄي زندگي مريدن ۽ معتقدن جي ظاهري ۽ باطني تعليم ۽ تربيت ۾ گذاري - حضرت صاحب جن سفر ۾ مولوي محمد علي شهبازي خليفي محمد داد - خليفه ساڻ دادکي پاڻ سان گڏ ڪندا هئا - اپريل ١٩٧٣ ء ۾ جمبڙ واري رستي تي سندن جيپ کي حادثو پيش آيو جنهن ۾ پاڻ شديد زخمي ٿيا - کين زخمي حالت ۾ جامشورو اسپتال ۾ داخل ڪيو ويو سندن هزارين مريد ۽ معتقد مزاج پرسي لاءِ اسپتال پهتا - رئيس غلام مصطفيٰ خان جتوئي ۽ رئيس غلام مجتبيٰ خان جتوئي جيڪي سندن خاص مريدن ۾ شامل آهن پڻ سندن مزاج پرسي لاءِ حاضر ٿيا - حضرت صاحب رح جن جو صبر ۽ تقويٰ پڻ حدڪمال هئو - پاڻ ڪنهن سان به پنهنجي تڪليف جو ذڪر نه ڪيائون ۽ آخري وقت تائين نماز ترڪ نه ڪيائون خليفو ساڻ داد ماستر نور محمد پناڻ ۽ سندن پٽ محمد قاسم - مبارڪ علي - حافظ الله ورو وغيره (جنهن جو پاڻ پهريان ئي انهي خدمت لاءِ انتخاب ڪري چڪا هئا) سندن خدمت ۾ هوندا هئا - پاڻ هڪ هفتي تائين زير علاج رهيا - آخري رات عشا جي نماز بعد قرآن شريف پڙهڻ شروع ڪيائون ۽ تهجد وقت قرآن پاڪ ختم ڪري اکيون بند ڪيائون جنهن کي ماستر نور محمد پناڻ ۽ سندن پٽ ننڊ سمجهيو - ليڪن اهوئي سندن وصال هئو - پاڻ ٣ - ربيع الاول سنه ١٣٩٣ هجري بمطابق ٧ - اپريل ١٩٧٣ ء هن فاني دنيا مان دارالبقا ڏانهن سفر اختيار ڪيائون - انا لله وانا اليه راجعون -

امام العارفين حضرت خواجه غلام علي جان رح

حضرت خواجه غلام علي جان رح پنهنجي والد حضرت خواجه عبدالله جان المعروف شاه آغا جن جي انتقال کان پوءِ مسند نشين ٿيا - سندن ظاهري ۽ باطني تعليم و تربيت سندن ڏاڏي حضرت خواجه محمد حسن جان رح کان ٿي - .

پاڻ ابتدائي درسي ڪتاب پنهنجي ڏاڏي حضرت خواجه محمد حسن جان رح وٽان پڙهيا پوءِ باقي علم وقت جي جيد عالمن مولانا عبدالقيوم بختيار پوري ، مناظر اسلام (جيڪي نه صرف هندستان بلڪه عرب ۾ پڻ نجديه حڪومت سان مناظرن لاءِ مشهور رهيا) مولانا لعل محمد متياروي (جنکي حضرت صاحب جن جي والد صاحب رح ۽ ڏاڏي کي پڙهائڻ جو پڻ شرف حاصل هئو) ۽ مولانا مفتي محمد حسين نعيمي صاحب (خطيب شاهجهان مسجد ٺٽه) وٽ حاصل ڪيو - حضرت صاحب جن پنهنجي سڄي زندگي عبادت - رياضت ۽ فقر و فاقي ۾ گذاري سندن

تصنيفات مان ١ - مجموعه طب و وظائف ناياب، (سنڌي - عربي) اٽڪل ٨٠٠ صفحن تي مشتمل هي ڪتاب سندن ذاتي بين مختلف بزرگن کان مليل دعائن ۽ وظائفن سان گڏ طب تي مڪمل آهي. ٢ - معلم الصرف (عربي) اٽڪل هڪ سو صفحن تي مشتمل هي ڪتاب علم صرف ۾ هڪ ڪامل درسي ۽ ديني ڪتاب آهي. حضرت صاحب اڪثر مستغرق ۽ مراقب رهندا هئا ۽ انهيءَ ڪيفيت ۾ حاضرين مان ڪنهن تي پنهنجي نگاه ڪرم سان ايترو ته باطني فيض سان نوازيندا هئا جو هو جي فالو ۽ واصل بالله تي ويندو هو. پاڻ يتيمن، مسڪينن، غريبن ۽ ننڍن ٻارن سان پيار ڪندا هئا. انڪري ماڻهن کين "غريب نواز" پڻ چوندا هئا. ميان محمد منير ابڙو، ولي محمد سومرو، ايوب فقير سومرو ۽ دلوجان پناڻ سندن خاص خادم هئا. پاڻ سفر ۾ هميشه مولوي محمد علي صاحب شهبازي، مراد علي شاه پانن واري ۽ محمد منير کي پاڻ سان ڪٺندا هئا. ماه رجب سنه ١٣٩٧ھ ۾ پاڻ حاجي ڪريم بخش جتوئي، محمد منير ابڙي ۽ امام بخش خان جتوئي سان گڏ عمره ادا ڪرڻ لاءِ ويا ۽ اتي سندن عجيب عجيب ڪرامتون ظاهر ٿيون (جنهجي اظهار جي ممانعت آهي) پاڻ هڪ مهيني کانپوءِ واپس آيا ۽ ڪجهه ڏينهن کانپوءِ تاريخ ٢٥ شعبان سنه ١٣٩٧ھ ۾ ٦٣ سالن جي ڄمار ۾ رحلت فرمايائون. إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ٥

حضرت خواجه عبدالحميد جان مدظله

حضرت خواجه عبدالحميد جان فاروقي نقشبندي مجددي مدظله العالي جن جي ولادت باسعادت ماه ذوالحج سنه ١٣٦٢ھ ۾ ٿي. سندن ظاهري ۽ باطني تربيت پنهنجي ذاتي حضرت آغا عبدالله جان فرمائي. پاڻ ننڍي هوندي ئي سفر ۽ حضر ۾ هميشه پنهنجي ڏاڏي سان گڏ هوندا هئا. ديني علم جي ابتدا پاڻ پنهنجي ڏاڏي وٽ ڪيائون. انکان پوءِ حافظ محمد ايوب بختيار پوري صاحب وٽ قرآن حفظ ڪرڻ لاءِ بختيار پور ويا. ٻيڪن ٻارهن سيپاره حفظ ڪرڻ کانپوءِ پنهنجي ڏاڏي حضرت شاه آغا جن جي حڪم موجب واپس آيا پنهنجي چاچي حضرت قبلا غلام نبي جان رحمه ربه جن وٽ فارسي علم کان فارغ ٿي عربي پنهنجي ڏاڏي وٽ پڙهيائون.

پاڻ پنهنجي والد بزرگوار کانپوءِ مسند نشين ٿيا. کين سنه ١٣٩٨ھ ۾ حج جي سعادت نصيب ٿي. (جنهن ۾ بنده راقم الحروف ۽ خداداد بلوچ پڻ سا ٿن خدمت ۾ گڏ هئا) . مسند نشيني جي ٻئي سال کين حضور عليه الصلاة والسلام جن جي روضي اقدس تي حاضري جو شرف حاصل ٿيو. پاڻ تقريباً ٻن مهينن تائين مدينه طيبه ۾ ٿيا جي دوران حضور عليه الصلواة والسلام جن جي ظاهري ۽ باطني عنايات ۽ توجه خاص سان سرفراز ٿيا. انهيءَ سال وري کين ٻئي حج جي سعادت نصيب ٿي. پاڻ ٽنڊو سائينداد ضلع حيدرآباد ۾ سلسله مجدديه جي چراغ کي حسب دستور روشن ڪيو اٿن.

خميس ٣١ آڪٽوبر ١٩٨٥ع مطابق ١٦ صفرالمظفر ١٤٠٦ھ

ابو محمد مجددي (غلام اڪبر جتوئي)

B-8 صديق ڪوٽ بالمقابل سٽي ليند ڪراچي

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سڀ ساراهه واسطي الله تعاليٰ جي آهي، جو غالب آهي، احسان ڪندڙ آهي، هر زمان ۾ واڪا نازل آهي ۽ هر جاءِ معبود آهي - جنهن اوليائن جي دلين کي معرفت جا خزانا بنايا ۽ سندن سينن کي ايمان ۽ يقين جي نور سان روشن ڪيو ۽ هنن جي بصيرت منڌ اکين مان پردا حجاب جا کوليا پوءِ پنهنجي جهان جي ساري موجودات جو مشاهدو ڪيائون - الله تبارڪ و تعاليٰ پنهنجي خُلق سان اوليائن کي اخلاق وارو ڪيو ۽ باغيانه ۽ دشمنانه وهم ۽ وسوسن کان اوليائن جي دلين کي پاڪ ڪيو - الله تعاليٰ انسان کي پيدا ڪيو ۽ انسان کي ڳالهائڻ ۽ بيان سيکاريائين ۽ الله تعاليٰ انسان جي سينن جا پردا کوليا - اوند اهي ۽ نور کي پيدا ڪيو ۽ پنهنجن مخلص ٻانهن لاءِ بهشت ۾ حورون ۽ ماڙيون تيار ڪيائين ۽ پنهنجي فضل سان مٿن راضي ٿيو ۽ ٻانهن پنهنجي رب کان راضي ٿيا ۽ الله تعاليٰ پنهنجن مخلص ٻانهن کي رحمت ۽ رضامندگي جي شرف کان مشرف ڪيائين ۽ پنهنجن مخلص ٻانهن جي زبانن تي ڪلمان حڪمت جا (ملفوظات) جاري ڪيائين ته هر زماني ۾ انهن جي پيروي ڪئي وڃي ۽ ڪين ٻاڻ ڏانهن هدايت ڪرڻ ۾ ۽ گمراهي ۽ بي فرماني جي راهن کان رد ڪڻ ۾ پنهنجي حبيب جنن ۽ انسان جي سردار صلي الله عليه وسلم جو وارث بنايائين - پوءِ انهن اوليائن سڀني جي انهن ماڻهن تابعداري ڪئي جن جي ازل ۾ الله تعاليٰ جي طرفان نيڪي مقدر هُئي ۽ انهن جي تابعداري کان انهن ماڻهن منهن موڙيو جيڪي ازل ۾ نيڪي ۽ ڀلائي کان تڙيل هوا پوءِ الله تعاليٰ کي پاڪائي آهي ۽ اهو بي پرواه بادشاهه آهي، ڪا مخلوق بهشت لاءِ پيدا ڪيائين ۽ ڪا مخلوق دوزخ ۽ باهه لاءِ پيدا ڪيائين ۽ الله سبحانه و تعاليٰ مطلق غني آهي - سعادت مندن جي عبادت اهڙي داڻي جي مثقال جيترو به فائدو خدا تعاليٰ کي نه ٿي ڏئي نه بدبختن جي بدبختي الله تعاليٰ کي نقصان ڏئي ٿي -

آئون الله سبحانه و تعاليٰ جو حمد ۽ شڪرانو ٿو ڪريان ۽ خدا تعاليٰ کان طلب بخشش جي ٿو گهران ۽ توبه ٿو ڪيان ڇو ته الله تعاليٰ تمام گهڻو توبه قبول ڪندڙ ۽ سڀ کان صاحب عفو (معافي) جو آهي ۽ بخشش جو صاحب آهي ۽ صلوٰة ۽ سلام ٿو پڙهان ان ذات صلي الله عليه وسلم تي جو خلق (نور سهڻي عادت) يعني قرآن سان خاص ڪيل آهي - جيڪو ذات ۽ صفتن ۾ ڪامل آهي - ڳالهين ۽ ڪارن (ساري جهان) جو نبي آهي، عدنان جي اولاد جو سردار آهي بلڪ

آهن. انهن چاهر قسم جا معجزا مخالفن جي الزام جي جواب ۾ مشرڪن ۽ دين جي دشمنن کي تعجب ۾ وجهڻ لاءِ ظاهر ٿين ٿا ۽ نه ايمان وارن ۽ دوستن جي ايمان ۽ محبت کي زياده پائدار بنائڻ لاءِ مولا رومي ڪهڙو نه چڱو چيو آهي.

ڪين ڄاڻ سبب ايمان معجزات   جذب جنسيت ۾ ڄاڻ صفات

معجزا دشمن لاءِ جڻ قهر آ   آ جنسيت جي بوءِ واسطي دلبرا

تمام اولياءِ الله قدس الله تعالیٰ اسرارهم، الهي اسرارن ۽ ڪرامتن کي ظاهر ڪرڻ عيب ڄاڻن ٿا. اگر اتفاق سان ڪنهن کان ڪجهه ظاهر به ٿئي ٿو ته هو ان تي پشيمان ٿئي ٿو ۽ توبه ڪري ٿو. حضرت شيخ الاسلام عبدالله انصاري قُدِّسَ سِرُّهٗ جن فرمائين ٿا ته

اگر تون پاڻي تي ترهلين ته ڪک مثل آهين ۽ جي هوا ۾ ٿو اڏامين ته مک مثل

آهين دل پنهنجي هٿ ۾ آڻ ته انسان ٿئين

هندستان جا جوڳي ۽ برهمڻ به مڪاشفات (ڪشف) جو گهڻو پاڳور ڪن ٿا مگر سواءِ لعنت ۽ بي نصيبي جي ٻي ڪا شئي حاصل نه ڪيائون. سعديؒ فرمائي ٿو.

هي مدعي منجهه طلب انجي رهيا بي خبر   جنهين ڄاتي خبر ان کان نه پئي ڪا خبر

تون نٿو ڏسين ته بي انتها خوبيون ۽ نهايت ڪماليت جامع تيا خالص پاڻهي جي ذاتي اندر آهن ۽ عام ماڻهن وانگر کائڻ، پيئڻ ۽ لباس پهرڻ ۾ زندگي گذارن ٿا. حديث شريف ۾ آهي اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ كَمَا يَغْضَبُ الْبَشَرُ يعني تحقيق مان انسان آهيان ڪاوڙجان ٿو جهڙي طرح انسان ڪاوڙجي ٿو. هي هن دعوىٰ لاءِ شاهد آهي. ڪنهن ڇونه چڱو چيو آهي.

انسان جو رنبوتئي انسان کان   ور نه محروم ٿو رهي محرمان کان

جي ٿو ڪو وايس وري ڪان هن سفر   ناله ڪو ان کان ٿيو بدبخت تر

ڳالهه ڪتان جو ڪتي وڃي پهتي فَلَنُوْجَمْ مَا كُنَّا بِصَدَدِهٖ اسان کي پنهنجي مقصد ڏانهن موٽڻ گهرجي، هر وقت ۽ هر دور زمانه جي حالت تنزل طرف آهي ۽ روشن سنت نبوي صلي الله عليه وسلم ناپسند بدعتن ۾ گڏجي وئي آهي. عوام اڪثر ڪري پنهنجي جهل سبب برائين کي چڱايون ڄاڻي نيڪن تي ترجيح ڏئي ٿو ۽ حق ۽ باطل جو فرق ڄاڻڻ لاءِ سند ۽ عقل سليم بيڪار ٿي ويو آهي ۽ انهن ۾ ڪا به علمي صلاحيت نه رهي آهي جو هو حديث، فقه، ڪلام ۽ اخلاقيات جي ڪتابن کي پنهنجي زندگيءَ جو دستور العمل بنائين ۽ اسلام جي پيروي ڪن ۽ نه وري انهن

پيغمبرن ۽ پوين جو سردار آهي وڏي شفاعت جو صاحب آهي ۽ وڏي فخر جو مالڪ آهي وعده ڪيل جهنڊي ۽ حوض ڪوثر جو صاحب آهي ۽ حساب ميزان وقت اسانجو مددگار محمد مصطفيٰ صلى الله عليه وسلم اسانجو سردار ۽ رسولن جي پڄاڻي آهي. سندن وجود مبارڪ وڏي شان وارو آهي. جيڪڏهن پاڻ دنيا ۾ تشريف آوري نه فرمائن ها ته الله سبحانه وتعاليٰ پنهنجي ربوبيت کي ظاهر نه فرمائي ها ۽ هر شيءِ کي وجود جو وڳو نه ڍڪائي ها ۽ نه جهنم کي پيدا ڪري ها نه جنت کي. آن حضرت صلى الله عليه وسلم جي شايان شان مطابق الله مٿن رحمت نازل فرمائي هر وقت ۽ هر آن ۾ سندن اولاد ڪرام ۽ اصحاب عظام تي ۽ شال سندن تابعدارن جي مٿان قيامت جي ڏينهن رضامندي ۽ رحمت ۽ بخشش هجي. **اما بعد** هيءُ ٻانهو گنهگار اولياء الله جي غلامن جو غلام ۽ اهل عقيدت مندن کان بي گهٽ عرض گذار آهي ته انهن جي نالي پاڪ جو ذڪر هن ڪتاب جي ورقن اندر آڻڻ شايان شان نه آهي. مگر اميد سان ته جيڪڏهن اسان جي ڏيندارن پائرن کي هن ڪتاب جي مطالع مان ڪو فيض حاصل ٿئي ته مَنَ اهي پاڻ هن احقر **محمد حسن** مجددي کي خاتمه بالخير جي دعا سان ياد ڪرڻ فرمائين ۽ جيڪڏهن مطالع مهل سندن نظر ڪرم غلط ڪتابت يا غلط معنيٰ تي پوي ته انسان کي خطا جو پتلو سمجهي قلم جي نوڪ سان ان غلطي جو اصلاح فرمائن. معلوم هجي ته سنه ١٣١٦ھ جو پويون عرصو حقيقت ۾ مقدس دور هو، مگر افسوس! جو ان عرصي دوران خلق حضور اڪرم صلى الله عليه وسلم جن جي سنت جي پيروي کان منهن موڙي جدائي ۽ جوڙ ٻنهي وچ ۾ حائل ڪري، نازيبا بدعتن کي ظاهر ڪيو. دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ ٻر ايون ۽ سرڪشيون زور وٺي ويون ۽ خدائي امر ۽ نهي کي پنهنجي نفساني خواهش مطابق استعمال ڪيو ويو. چاڪاڻ ته جيئن پراڻي زماني کان هلندڙ هوا ان ڪري برڪت پري ٿي دور ۾ دنيا اندر انقلاب عظيم رونما ٿيو جنهن مطابق ڪو به فرد نه پنهنجي مرضيءَ موجب هلي ٿي سگهيو ۽ نه اولياء الله جي پسنديده طريقي جو ڪو اثر ڏسڻ ۾ پئي آيو اِلاَّ مَا شَاءَ اللّٰهُ مِنْ عِبَادِهٖ (مگر پنهنجن ٻانهن مان جن کي الله تعاليٰ گهريو) اهي ديندار مخالفن جي گهٽائيءَ ڪري دين تي دشمنن جي حمله کان مخفي رهي منهن لڪائي ويٺا ۽ ڏاڍن جي نظرن کان پاڻ کي پوشيده رکيو.

افسوس ته انهيءَ ڳالهه جو آهي جو باوجود ضرورت جي ڪنهن به پنهنجي پياس اجهائڻ لاءِ
هن ميدان ۾ خوش ذائقه چشمه جي پاڻيءَ سان پنهنجي حلق ۽ روح کي سيراب نه ڪيو پر ان
جهنگل جي خوش ذائقه پاڻيءَ کي اُڃ سمجهي ان کان پري رهڻ ۾ قناعت اختيار ڪئي ۽ پنهنجي
نفساني خواهشن جي جهنمائدر ابدي هلاڪت ۾ مبتلا ٿيا. جيئن صفراطبع وارن طبع کي
نه سڃاڻي ڪري ڪوڙي ماکيءَ جي استعمال جو حڪم ڏنو اهڙي نموني ان وڏي ٽولي پنهنجي بدڪارن
جي شامت ڪري فرمان برداري ڇڏي مخالفت ۾ ڪوشان رهيا ۽ پاڻ لاءِ ابدي بدبختي حاصل
ڪيائون. فَاِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ (پوءِ اسان الله جا (ٻانهان) آهيون ۽ اسين ان ڏانهن
موٽندڙ آهيون فَهُمْ كَنِيْلِ مِصْرَ مَاءٌ لِلْمَحْبُوْبِيْنَ وَدَاءٌ لِلْمَحْجُوْبِيْنَ ﴿پوءِ اهي جماعت اولياءِ الله
جي مصر جي نيل ندي وانگر آهن جا محبوبن (دوستن) لاءِ پاڻي آهي پر دشمن ڪيلن يعني ڌارين يا
لاءِ بيماري آهي ــ الله تعاليٰ جا خاص ٻانهان زماني جي فتنن جي گهڻن لهرن (طوفان) سبب
گوشه گمنامي اختيار فرمائي. ظاهر ۾ عوام النّاس سان ميل جول ڪن ٿا دل ۾ عوام الناس
سان ٻي تعلق رهن ٿا ان ڪري ظاهر بين لاءِ دوري اندائي جو سبب ٿيو جو چوڻ لڳا ته
مَا اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا يعني توهان به اسان جهڙا ماڻهو آهيو. حقيقت ۾ دوست کي دوست
ئي تو سڃاڻي اِنَّمَا يَعْرِفُ ذَالْفَضْلِ مِنَ النَّاسِ ذَوُوْهُ يعني فضيلت واري ماڻهو کي فضيلت وارا
سڃاڻندو. پوءِ غير کي ان ۾ مداخلت جو ڪهڙو حق آهي. ڪنهن سگهڙ فرمايو آهي **بيت**

تو اگر چاهين ثنا ان جي ته قرآنِ خدا کان سک — ثنا ئي حق جي تو ڳولهين محمد مصطفيٰ کان سک

مطلب ته اهل سنّت وجماعت خداوند ڪريم جي فضل ۽ ڪرم سان غلط اعتقادن کان بري آهي
بنسبت انهن جي جيڪي ذرا گمراهي ۾ مبتلا آهن ۽ انهي جي ڏهين حصه جي برابر به نه آهن.
مختصر ته هر انسان پنهنجي ازلي خوش بختيءَ ڪري اولياءُ الله جو طالب ۽ معتقد ٿئي ٿو
پر انهن مان گهڻا اندروني اک کان محروم آهن. انهن اولياءُن مان خارق عادتون ڪشف ۽
ڪرامتون پنهنجو دلي مقصد رکيائون. جيڪڏهن ان عجائبات مان ڪنهن به تورڙو گهڻو
ملاحظو ڪيو ته ان کي وصال ۽ معرفت جو پي انتهاءِ تبو ٿا پائن مگر اهي حقيقت جي سڃاڻ
کان غافل آهن. ڇاڪاڻ ته اولياء الله جون ڪرامتون انبياء عليهم الصلوٰة والسلام
جي معجزن وانگر آهن ۽ محبوب مدني صلي الله عليه وسلم جي معجزن جي خصوصًا شاخ

ك محبوبين مان مراد حضرت موسيٰ علي نبينا وعليه الصلوٰة والسلام تابعدار امت آهي. محجوبين مان مراد فرعون جي جماعت آهي
نيل ندي جو پاڻي فرعون جي جماعت لاءِ رت هوندو هو. تابعدار امت لاءِ پاڻي خالص هو. داءَ عربي ۾ بيماري کي چئبو آهي ڏم عربي ۾ رت
کي چئبو آهي. هتي نقطه داءُ جو ماءُ جي مناسبت ڪري ذڪر ڪيو ويو.

۾ ڪوڪشف آهي جو انهن کي نيڪيءَ طرف آماده ڪري جنهن جي روشنيءَ سان هو حق ۽ باطل ۾ فرق ڪري سگهن ان ڪري هو خسته حال ٿي تمام گهڻين بدعتن ۽ گناهن کي آخرت جي ثواب جو ذريعو سمجهي عمل ڪن ٿا ۽ گهڻن فاسد ۽ باطل عقيدن کي الله تعالیٰ جي رضامنديءَ جو ذريعو سمجهي پنهنجي دلين ۾ جاءِ ڏين ٿا پوءِ اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْاَنْبِيَاءِ (يعني عالِمَ وارث نبين جا آهن) جي مضمون ۽ عُلَمَاءُ اُمَّتِي كَاَنْبِيَاءِ بَنِي اِسْرَائِيْلَ (منهنجي اُمت جا عالم بني اسرائيل جي نبين وانگر آهن) جي فرمايل سان لائق آيو ته اهو شخص جنهن جو حال احوال قول ۽ فعل هڪ عالم رباني جهڙو آهي ۽ جيڪو الٰهي اسرارن جو مرڪز آهي ان کي پنهنجو پيشوا بنائي ان جي پيروي ڪيون ۽ ان ڪامل عليه السلام کي دين ۽ دنيا جو رهبر سمجهي روحاني موتي (رمله) سان هن نفيس مال جي خريداريءَ ۾ ڪا به ڪوتاهي نه ڪيون ان ڪري هن مسڪين بي تمڪين (ضعيف) راقم الحروف ڪافي ڪن دوستن ۽ ديني پائرن وَفَّقَهُمُ اللهُ تَعَالیٰ (شال الله تعالیٰ انهن کي خير جي توفيق ڏئي) طلب ڪئي ته جڏهين ته هن وقت خدا جَلَّ جَلَالُهُ جا محب هن دار فانيءَ کي الوداع چئي ويا آهن ۽ ناياب آهن ۽ انهن جو حال احوال صورت طريقو ۽ الفاظ دنياوارن جي دلين مان ميسار جي ويا آهن، تنهن هوندي به ڪجهه ڪلام ۽ احوال حضرت قطب الاقطاب (قطبن جو قطب) محبوب ربّ الارباب (محبوب پرورش ڪندڙن جي پرورش ڪندڙ جو (خدا جو محبوب) سند المحققين (محققن جي سند) برهان المدققين (وات ڏيڪاريندڙ پڪن عالمن ماهرن جو) ملجأ المساڪين (مسڪينن جي پناه گاه) وسيلة المحتاجين (محتاجن جو وسيلو) اَلْمُجَدِّدُ للمأة الرابع عشر (چوڏهين صدي جو مجدد) خليفه حضرت سيّد خير البشر صلى الله عليه وسلم فاروقي نسب، محمدي مرتبه مجددي طريقه آهن۔

رباعي:-

جي وتان تالو سندن آبي ادبياها		پر ٿاونن تان ءُ تن جو ذرا منهنجي جسم جا
سعادت طلب منهنجي زبان آهي مگر		جي نه پهچايم اسم، منهنجو اهو ظلم آ

امام الاصفيا (برگزيدن جو اڳواڻ) خاتم الاولياء، (اوليائن جي پڄاڻي ڪندڙ) سيّدي (سردار منهنجو) ومولائي (منهنجو مددگار) ووالدي (۽ منهنجو والد) ومرشدي (۽ منهنجو مرشد) واُستادي (۽ منهنجو استاد) وولي نعمتي (۽ منهنجي نعمتن جو سنڀاليندڙ) نَوَّرَ اللهُ ضَرِيْحَهُ (شال الله تعالیٰ سندن قبر مبارڪ روشن فرمائي) وَاَفَاضَ عَلَيْنَا وَعَلٰى سَائِرِ الْمُرِيْدِيْنَ فُيُوْضَاتَهُ

وبرڪاته رشدالله تعالى اسان ۽ سڀني مريدن جي مٿان سندن فيض ۽ برڪتون نازل فرمائي. هن ورق اندر سندن وجود مسعود کي "حضرت صاحب" جي لقب سان ڳالهايو ويندو.

نظم :-

ظاهر سندن سراسر روح آجان آ | تن ۾ باطن انهن جو هو بي نشان آ
آهه قاصر جيب سندم شرح و صفتن | پڻ سندن مدحن کان ٿيو قلم بي زبان آ
موت مٿئون مهربانيون سندن جيڪي | هر دار منهن جوان لئي شڪران آ

حالات لکڻ فرمايو ته هر طرح يادگار جو سبب ۽ مخلصن حاضرين غائبين جي دل جي فرحت جو سبب ٿيندو. جيڪو به هي حالات ۽ ملفوظات شريف کي اعتقاد سان مطالعه ڪندو گويا کي عين صحبت شريف حاصل ٿيس ۽ هر اهو فرد جنهن کي اندر جي صفائي حاصل ٿئي ۽ بي حد خوشي ۽ زياده محبت ملي ته پڪ ڄاڻجي ته اهو رب العزت جي رضامندي جو سبب آهي سندن نيڪي باقي رهندي.

هن فقير پاڻ ۾ هن جليل القدر وڏي شان واري ڪم جي پوري اڻي جي لياقت ۽ علمي قابليت نه ڏسي معافي گهرندي هئي ڪه انهن دوستن جي حوالي ڪرڻ گهريو. پر دعوري گهڻي عجز ۽ آزادي سان ساڳيو مقصد انهن دوستن اڳيان پيش ڪيو مگر مخالفت ۽ انڪار دوستن جو نيڪ نه ڄاڻم «مَالَا يُدْرَكُ كُلُّهُ لَا يُتْرَكُ كُلُّهُ» (جنهن ڪم کي پوري طرح حاصل نٿو ڪري سگهجي ان ڪم کي صفا ڇڏيو به نه وڃي يعني جيترو حاصل ٿيو غنيمت) تنهن ڪري هي ڪم طاقت آهر پاڻ ڪنيم.

ڪٿي مان ۽ ڪٿي ان جي زنجير زلف | دماغ اندر ٿي پيدا ديوانگي عجب

بهرحال انساني ڪوشش مطابق پاڻ کي ان ڪم ۾ مصروف رکي هي ڪتاب مسمىٰ به **انيس المريدين** لکيو آهي جنهن ۾ هڪ مقدمو، چار فصل ۽ هڪ خاتمو شامل ڪيو آهي.

فائدو:- ڄاڻڻ گهرجي ته راقم الحروف کي جيڪي ڪجهه بزرگن جي ڪلام، ڪرامت ۽ ظاهري خواه باطني معرفت جي ڄاڻ معلوم ٿي سگهي آهي اهاهن ڪتاب اندر درج ڪئي آهي ۽ اها اهڙي نه آهي جنهن جي صحيح يا غلط هجڻ جو خيال نه رکيو ويو هجي ۽ هر بزرگ ۽ پلوء ضعيف يا قوي جيڪي ڪجهه ٻڌڻ ۾ آيو آهي انکي هنن صفحن ۾ جاءِ ڏني وڃي هجي

۽ انهن ۾ ناز ۽ فخر ڪجي - بلڪ صحيح معارف جيڪي پنهنجي ڪنن سان (حضرت صاحب جي زبان حق ترجمان مان نڪتل) ٻڌل آهن، درج (داخل) ڪيل آهن يا ان شخص جي زبان مان نڪتل آهن جنهنجي سچائي ۾ ڪو به شبهو نه آهي يا اهڙي لکيت جيڪا حضرت صاحب جن جي دستخط شريف سان لکيل صحيح ڪيل آهي، زينت اوراق ڪئي وئي آهي - تنهن ڪري هن ڪتاب جي مطالع ڪندڙن کي هن جي صحيح هجڻ ۾ مڪمل يقين هجڻ گهرجي ۽ ڪنهن به شڪ شبهي کي دل ۾ جاءِ ڏيڻ نه گهرجي "وَمَا تَوْفِيْقِي اِلَّا بِاللّٰهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ اُنِيْبُ" (نه آهي توفيق مونکي مگر الله تعاليٰ جي مدد سان، الله تعاليٰ ۾ توڪل ڪئي مون ۽ ان ڏانهن موٽندس)

تنبيه :- حضرت صاحب جو ڪلام جيڪو هن ڪتاب ۾ نقل ڪيل آهي يا ڪنهن مخلص وٽان نقل ٿيل مليو آهي سندن ڪرامتن وغيره بابت اهو سمورو بالمعنيٰ آهي ۽ نه باللفظ، جنهن جو سبب هي ۽ ته ڳالهيون آهن هڪ اهو ته لفظن بلفظ ياد ڪرڻ ۽ اهڙي طرح نقل ڪرڻ جو حضرت صاحب جي زبان مبارڪ مان الفاظ ظاهر ٿيا آهن بعينه القاظن سان حديث شريف وانگر روايت ڪرڻ غير ممڪن آهي پنهنجي حافظ يارادن (نقل ڪندڙن) جي حافظي ۾ ايتري قدر پير و سو نه هو جو لفظ به لفظ جو نقل ڪڻ ۾ اچي ۽ مختلف الفاظ جن جي معنيٰ هڪ آهي ۽ صيغن ۽ ڪلمن جي رعايت ٿئي اگرچه طاقت آهر انهي ۾ ڪوشش ڪئي وئي آهي - بهرحال روايت بالمعنيٰ سمجهڻ گهرجي اَمَانَتًا لِلرِّوَايَة

ٻيو اهو ته حضرت صاحب جدا جدا ٻولين ۾ ان وقت جي تقاضا موجب گفتگو فرمائيندا هئا، مثلاً عربي، فارسي، سنڌي، افغاني، هندي وغيره ها - ٻيو ۽ اگر ڪو فقير ٻي ٻولي ۾ جو هن ڪتاب ۾ لکجي ڇڏي ها ته ٻي ٻولي جا ڄاڻندڙ ان جي سمجهڻ کان محروم رهن ها حضرت صاحب جن جو ڪلام اڪثر افغاني ٻولي ۾ هو ان ڪري ان جو نقل بالمعنيٰ مقرر ڪيو ويو

مقدمه :- منجهس بيان نسب شريف ۽ بيان سندن آباءِ ڪرام جي نالن سڳورن جو (عليهم الرحمة والرضوان) ۽ بيان مشائخن ۽ طريقت جي پيرن جو ۽ انهن جي پاڪ اسمن جو بيان نظم ۽ نثر ۾

سمجهاڻي :- روايت باللفظ اها آهي، جيڪي ٻڌل لفظ بعينه روايت ڪيا وڃن ۽ روايت بالمعنيٰ اها آهي، انهن ٻڌل لفظن جو جيڪو مطلب ۽ معنيٰ آهي انهي کي پنهنجن لفظن ۾ بيان ڪيو وڃي بشرطيڪ انهن ٻڌل لفظن جو مقصد ۽ معنيٰ فوت نه ٿئي -

فصل پهريون :- منجهه بيان بعض پسند ڪيل عقيدن جي ۽ اعليٰ عادتن جي ۽ حضرت صاحب جن جي بعض پڻ اخلاقن جي بيان ۾

فصل ٻيو :- منجهه بيان حضرت صاحب جن جي ظاهري علمي قدر ۽ مرتبه جي ۽ ڪا نئين وقت جي عالمن جا پڇيل سوال ۽ انهن جا جواب

فصل ٽيون :- منجهه بيان انهن دعائن جي جيڪي محبوب مدني صلي الله عليه وسلم جن سيڪاريون ۽ جيڪي حضرت صاحب جن مختلف وقتن تي پڙهيون ۽ انهن تعويذن جو بيان جيڪي حضرت صاحب جن بيمارين لاءِ لکندا هئا ۽ بيان اڳوڻن بزرگن جي وظيفن ۽ ختمن جو ۽ مريدن کي سيکارڻ جو طريقو وَمَا يُنَاسِبُ ذَالِكَ ۽ اهو بيان جيڪي انهي سان مناسبت ٿو رکي -

فصل چوٿون :- منجهه بيان حضرت صاحبجن جي ملفوظات شريف ۾ ۽ بيان سندن ڪرامتن ۽ خارق عادتن جي جيڪي ڪائون ظاهر تي ٿيون - حقيقت ۾ هيءُ فصل هن ڪتاب جي ناهڻ ۽ گڏ ڪرڻ جو سبب ٿيو ۽ بيان انهن مدحيه شعرن جو جيڪي ان وقت جي شاعرن ، عالمن ۽ فاضلن کان حضرت صاحبجن تائين رسندا رهيا ۽ بيان سندن حليه مبارڪ جو -

خاتمه بالخير

منجهه بيان احوال ظاهري انتقال حضرت صاحبجن جو هن فاني جهان مان ۽ سندن قرب الهي ۾ داخل ٿيڻ ۽ بيان انهن تاريخن ۽ مرثين جو جيڪي انهي وقت جي شاعرن حضرت صاحبجن جي فراق (جدائي) ۾ لکيا ٿون ۽ چيا ٿون

وَهُوَ الْمُوَفِّقُ وَ الْهَادِيُ اِلىٰ سَبِيْلِ الرَّشَادِ

۽ اهو الله تعاليٰ توفيق ڏيندڙ آهي ۽ هدايت ڪندڙ آهي طرف واٽ هدايت جي

مقدمه

منجهه بيان حضرت صاحب جن جي نسب مبارڪ ۽ سندن وڏن بزرگن "عليهم الرحمة والرضوان" جي نالن جي ۽ منجهه بيان مشائخن ۽ سندن طريقت جي پيرن ۽ نالن مبارڪن جي ۾ نظم ۽ نثر طرح سان. هن ڪتاب گهڻو ڪجهه "عمدة المقامات" مان نقل ڪيل آهي جيڪو حضرت ڏاڏي بزرگوار جن جي تصنيف آهي.

ياد رکڻ گهرجي تہ حضرت صاحب جو اصل نسب خليفي ٻئي اميرالمومنين امام العادلين ناطق بالحق والصّواب حضرت عمر ابن الخطاب رضي الله تعالىٰ عنه کان حضرت ابوالبشر صفي الله آدم علىٰ نبيّنا عليه الصلوٰة والسلام سان هن طرح ملي ٿو.

حضرت صاحب جن، حضرت قدوة السالڪين، زبدة العارفين، خلاصة المحققين سلطان الاولياء، غوث الخلائق، بحر الحقائق، جناب شيخ حضرت حاجي عبد القيوم رحمه الله سرهندي، فاروقي، نقشبندي قدس الله تعالىٰ سره جا ڏاڏا ۽ هدايت وارا فرزند ۽ جانشين آهن. سندن ولادت باسعادت ڪابل جي ارد گرد علائقي جي ڳوٺ لوگر ۾ ٿي. سندن عمر شريف ٥٣ سال هئي. سندن رحلت ١٢٧١[1] سنه ۾ ٿي. سندن مزار مبارڪ شهر قنڌار جي ٻاهران پنهنجي والد ۽ ڏاڏي صاحب سان گڏ آهي. پاڻ وڏا فرزند ۽ جانشين حضرت قطب الارشاد، مرجع الاقطاب والاوتاد، چشمهٔ بحر عرفان، مظهر آياتِ رحمان حضرت شيخ حاجي محمد فضل الله[2] قدس الله تعالىٰ سره جا آهن، سندن والده تاج الصالحات حضرت بيبي صاحبه ڪلان دختر نيڪ اختر حضرت شاه عطاء الله قدس سره جن جي هئي جا دهلي جي اعلىٰ سادات گهراڻي مان هئي ڪتاب "عمدة المقامات" سندن تصنيف ڪيل آهي. سندن پيدائش ڪابل ۾ ٿي ۽ سڪونت قنڌار ۾ ڪيائون. سندن عمر مبارڪ ٥١ سال هئي. سندن رحلت ١٢٤٠ سنه ۾ ٿي. سندن مزار مبارڪ قنڌار شهر جي ٻاهران پنهنجي والد بزرگوار جي قبر جي پاسي ۾ آهي. پاڻ وڏو فرزند ۽ ولد بي نظير الهي اسرارن جي ظاهر ڪندڙ، ربّاني رازن جي هٿ اچڻ جو مرڪز، حقيقتن کي کوليندڙ قدوة الڪاملين زبدة العاشقين. حضرت شيخ شاه غلام نبي[3] قدس الله تعالىٰ سره جو آهي. مشهور حضرت

مير صاحب جي نالي سان آهن - سندن والده ماجده به پڻ سادات گهراڻي مان آهي. سندن ولادت شهر پشاور ۾ ٿي ۽ سڪونت گهڻي ڀاڱي قنڌار ۾ هئي - سندن عمر شريف ٥٦ سال هئي - رحلت ماه جمادي الاولى سنه ١٢٢٦ھ ۾ ڪيائون. سندن مزار مبارڪ شهر قنڌار جي ٻاهران انڪل ڏهن سو قدمن تي آهي - پاڻ فرزند تاج الاولياء، وارث الانبياء، هدايت جي خزاني جو خزانچي الاهي رحمت جو تقسيم ڪندڙ، حضرت شاه غلام حسن قدس الله تعالى سره جا آهن.

حضرت شاه غلام حسن، حضرت جيو صاحب پشاوري جي نالي سان مشهور آهن. سندن والده صاحبه پڻ سادات گهراڻي مان حضرت محبوب سبحاني جي اولاد مان آهي - سندن ولادت جي جاءِ شهر پشاور آهي ۽ سندن مزار شريف به پشاور ۾ پنهنجي والد صاحب جي پاسي ۾ آهي - پاڻ ٻيو نمبر فرزند، سند المحققين، برهان الواصلين، معراج الوصول، منهاج القبول فخر العاشقين، قدوة الاولياء، جناب حضرت شاه غلام محمد قدس الله تعالى سره جا آهن سندن جاءِ پيدائش سرهند شريف آهي - سندن رحلت عيد الفطر جي رات سنه ١١٧٨ھ آهي ۽ مدفن شهر پشاور جي ٻاهران آهي - پاڻ وڏا فرزند قطب الاقطاب، واقف الاهي اسرار متشابهات، عالم رموز مقطعات، المشرف بشرف الاصالت، وارث الانبياء بالوراثة ڪاشف سر مڪتوم جناب حاجي شاه غلام محمد معصوم قدس الله تعالى سره جا آهن - سندن جاءِ پيدائش سرهند شريف آهي - رحلت جي تاريخ ٥ ذوالحج سنه ١١٦١ھ آهي - سندن مزار مبارڪ سرهند شريف ۾ هڪ ننڍي قبي ۾ حضرت عروة الوثقى رضي الله تعالى عنه جي مزار مبارڪ سان لڳيتو اولهه طرف آهي - سندن عمر مبارڪ ٩٠ سالن کان مٿي مگر ١٠٠ سالن کان گهٽ هئي جو رحلت فرمايائون - پاڻ ٻيو نمبر فرزند امام العارفين قدوة الواصلين، نتيجة الاولياء، سلالة الاصفياء، جناب شيخ محمد اسماعيل قدس الله تعالى سره جا آهن - سندن جاءِ ولادت سرهند شريف آهي - سندن مزار مبارڪ پڻ ان ننڍي قبي ۾ حضرت عروة الوثقى جي قبي جي اولهه طرف پنهنجي فرزند قطب الاقطاب مٿي ذڪر ڪيل سان گڏ آهي - رحلت وقت سندن عمر مبارڪ ٧٠ سالن کان مٿي ۽ ٨٠ سالن کان گهٽ هئي - پاڻ ٻيو نمبر فرزند تاج الاولياء، قيوم الزمان، المتحقق باسرار المحبة والمحبوبية الذاتية، المستعد لمناصب الخلافة والقيومية، نور حديقة الانس والجان، شفيع دخول الجان، قيوم الزمان، حضرت شيخ محمد صبغة الله رضي الله تعالى عنه جا آهن

سندن ولادت جي جاءِ سرهند شريف آهي. سندن رحلت ٩ ربيع الثاني سنه ١١٢٣ھ آهي سندن مزار مبارڪ اتي سرهند شريف ۾ پنهنجي والد بزرگوار خواجه عروة الوثقىٰ رضي الله عنه جي گڏ آهي. سندن عمر مبارڪ ٨٩ سال هئي ائو جمعه جو ڏينهن ۽ ربيع الثاني جي ٩ تاريخ هئي جو واصل بالله ٿيا. پاڻ وڏا فرزند، سجاده نشين ۽ پنهنجي والد بزرگوار جا قائم مقام، امام الهمام، قبلة الابدال والاوتاد، مرجع الاقطاب والافراد، سلطان العارفين، عين العابدين، برهان الملة والدين، ملاذ العالمين، مجدد الدين، عروة الوثقىٰ حضرت شيخ امام محمد معصوم رضي الله تعالىٰ عنه جا آهن. سندن ولادت باسعادت دار الخلافت سرهند شريف ۾ آهي. سندن عمر شريف ٧٢ سال هئي. سندن رحلت تاريخ ٢٩ ربيع الاول سنه ١٠٦٩ھ ۾ ٿي. سندن مزار مبارڪ سرهند شريف ۾ وڏي قبي اندر آهي، جو حضرت عروة الوثقىٰ جي قبي جي نالي سان مشهور آهي. طُوبىٰ لِمَنْ زَارَ تِلْكَ الْقُبَّةَ فَفِيهَا مِنَ الْجَوَاهِرِ الْمَدْفُوْنَةِ مَا لَا يُعَدُّ مَحَاسِنُهَا وَلَا يُحْصٰى مَكَارِمُهَا له

پاڻ ٽيون نمبر فرزند ارجمند، حضرت غوث الخلائق، غواص الحقائق، مُطّلع الرموز والاشارات، منبع الكنوز والبشارات، برهان السلف، سلطان الخلف، وارث سيد البشر، منور المأة الحادي عشر، امام رباني محبوب سبحاني، مجدد الف ثاني خواجه شيخ احمد فاروقي رضي الله تعالىٰ عنه وامدنا بفيوضاته آمين جا آهن. سندن ولادت شريف سرهند شهر مبارڪ ۾ ٿي ۽ اتي ئي سندن پرورش ٿي. سندن عمر مبارڪ سنت موجب ٦٣ سال ٿي. تاريخ ٢٩ صفر سنه ١٠٣٤ھ هن دار فاني ۽ مان دار البقا ڏانهن سفر ڪيائون ۽ تاريخ پهرين ربيع الاول جي ابدي آرام گاه اندر داخل ٿي وصال مولا جو ماڻيائون. سندن روضو مبارڪ سرهند شريف ۾ آهي. پنهنجي مسجد شريف جي پر ۾ حضرت عروة الوثقىٰ جي قبي کان جدا آهي.

حضرت ممدوح (حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قُدِّسَ سِرُّهٗ) ۽ سندن اولاد سڳوري جي ڪجهه حالات بيان ڪرڻ جو شوق دامن گير ٿو. مگر جيئن ته سندن احوال ڏکيائي ۽ تفصيل تو گهري پور واحوال بيان ڪرڻ ته گهڻن دفترن ۾ به ماپڻ جو نه آهي، لاچار هن مختصر رساله ۾ اينترو قدر بيان ڪيو ويو، جو ته هن رساله جو موضوع له (مقصد) پيو آهي ان ڪري فقط نالن مبارڪن جي ذڪر ڪرڻ تي اڪتفا ڪئي وئي. جيڪڏهن زياده تفصيل جي ضرورت هجي ته

له خوشي ۽ خوبي انهن لاءِ آهي، جن هن قُبّه جي زيارت ڪئي. ان قبي ۾ اهڙا جواهرات دفن ٿيل آهن جن جون نيڪيون ڳاڻاڻي ۾ نه ٿيون اچي سگهن ۽ جن جون بزرگيون اندازي ۾ نه ٿيون اچي سگهن.
٢ه فرياد رس مخلوقات جو ٣ه حقيقتن ۾ ٻُڀيون هڻندڙ. ٤ه رمزن ۽ اشارن جو واقف ڪندڙ. ٥ه خزانن ۽ خوشخبرين جو چشمو. ٦ه يارهين صدي کي روشن ڪندڙ.

ڪتاب مستطاب "عمدة المقامات" جو مطالعو ڪجي جيڪو منهنجي ڏاڏي بزرگوار جي تصنيف آهي ۽ هن فن ۾ جامع تصنيف آهي.

ٻاڻ حضرت مخدوم شيخ عبدالاحد[11] قدس الله سره جا ڏاڏا فرزند آهن. اهي حضرت شيخ زين العابدين[12] قدس سره جا فرزند آهن. اهي شيخ عبدالحق[13] قدس سره جا فرزند آهن. اهي شيخ محمد[14] قدس سره جا فرزند آهن. اهي شيخ حبيب الله[15] جا. اهي قطب الاقطاب، غوث العالمين حضرت امام رفيع الدين[16] قدس سره جا فرزند آهن. اهي فرزند شيخ نصير الدين[17] قدس سره جا آهن. اهي فرزند شيخ سليمان[18] قدس سره جا آهن. اهي فرزند شيخ يوسف[19] قدس سره جا آهن اهي فرزند شيخ اسحاق[20] قدس سره جا آهن. اهي فرزند شيخ عبدالله[21] قدس سره جا آهن. اهي فرزند شيخ شعيب[22] قدس سره جا آهن. اهي فرزند شيخ يوسف[23] قدس سره جا آهن. اهي فرزند شيخ شهاب الدين[24] المعروف (عرف) فرخ شاه ڪابلي قدس سره جا آهن. اهي فرزند خواجه نصير الدين[25] قدس سره جا آهن. اهي فرزند خواجه محمود[26] قدس سره جا آهن. اهي فرزند خواجه سليمان[27] قدس سره جا آهن. اهي فرزند خواجه مسعود[28] قدس سره جا آهن. اهي فرزند خواجه عبدالله[29] الواعظ الاصغر قدس سره جا آهن. اهي فرزند خواجه عبدالله[30] الواعظ الاڪبر قدس سره جا آهن. اهي فرزند خواجه ابوالفتح[31] قدس سره جا آهن. اهي فرزند خواجه اسحاق[32] قدس سره جا آهن. اهي فرزند خواجه ابراهيم[33] قدس سره جا آهن. اهي فرزند حضرت سالم[34] قدس سره جا آهن. اهي فرزند حضرت عبدالله[35] رضي الله عنه جا آهن. اهي فرزند امير المؤمنين امام العادلين حضرت عمر ابن الخطاب رضي الله تعالیٰ عنهم اجمعين جا آهن.

اهو نسبي سلسلو جيڪو حضرت امير المؤمنين عمر رضي الله تعالیٰ عنه ڪان مٿي آهي سو هن ترتيب سان آهي. امير المؤمنين حضرت عمر[1] ابن الخطاب ابن نفيل[2] ابن عبدالعزیٰ[3] ابن رباح[4] ابن عبدالله[5] ابن قرط[6] ابن رزاح[7] ابن عدي[8] ابن ڪعب[9]. هتي نسب پاڪ حضرت خير البشر سيد المرسلين عليهم الصلوٰة والسلام سان هن طرح ملي ٿو.

حضرت رسول اڪرم سيدنا محمد مصطفیٰ، شفيع روز جزاء خير الوریٰ صلی الله عليه وسلم ابن عبدالله ابن عبدالمطلب ابن عبدمناف ابن قصي ابن ڪلاب ابن مرة ابن ڪعب ابن لوئي[10] ابن غالب[11] ابن فهر[12] ابن مالڪ[13] ابن نضر[14] ابن ڪنانه[15] ابن خزيمه[16] ابن مدرڪه[17] ابن الياس[18] ابن مضر[19] ابن نزار[20] ابن معد[21] ابن عدنان[22] ابن اُد[23] ابن اُدد[24] ابن حمل[25] ابن قيدار[26] ابن سيدنا اسماعيل[27]

عليه الصلوٰة والسلام ابن سيّدنا ابراهيم[28] الخليل عليه الصّلوٰة والسلام ابن تارخ[29] ابن ناخور[30] ابن
اشرع[31] ابن ارعو[32] ابن عابر[33] ابن شالخ[34] ابن ارفخشد[35] ابن سام[36] ابن سيّدنا نوح[37] عليه الصّلوٰة
والسلام ابن ملڪ[38] ابن متوشلخ[39] ابن اخنوخ[40] وَهُوَ سيّدنا ادريس عليه السلام ابن برد[41] ابن
مهلائيل[42] ابن قينان[43] ابن انوش[44] ابن شيث[45] عليه السلام ابن سيّدنا ابوالبشر آدم[46] عليه الصّلوٰة
والسلام- اهڙيءَ طرح "عمدة المقامات" ۾ بين علم انساب (علم نسب) جي معتبر
ڪتابن ۾ سندن آبائي ٻنهي جو بيان ذڪر ڪيل آهي- اگرچه ڪن نالن کان پوءِ نالن جي
تعين (مقرر ڪرڻ) ۾ اختلاف آهي-

بيان سلسله فيضيابي حضرت صاحب ۽ سندن پيران ڪرام ۽ مشائخ عظام جو حضرت
سيّدالمرسلين عليه الصّلوٰة والسلام تائين هن طرح آهي ته جناب حضرت صاحبن کي فيض
امانت طريقت جو، تاج وراثت ۽ خلافت نقشبنديه جو، جناب قطبِ زمان، غوثِ دوران
خليفه رسول الله صلي الله عليه وسلم في الانام- سندن والد شريف جناب حضرت حاجي عبدالقيوم
قَدَّسَ اللهُ سِرَّهٗ کان مليو

اگرچه اهو نالو مبارڪ اڳي ۾ سندن نسبي سلسله ۾ هنن صفحن جي زينت بڻيل آهي
بلڪ اڳين سڀني حضرات جا نالا، جو هڪ ٻئي جا پير ۽ مشائخ آهن نسبي سلسله منظوم ۾
تفصيل سان موتين وانگر پوتل آهن- ٻه بارہ تڪرار برڪت حاصل ڪرڻ لاءِ فيضيابي جي
سلسله ۾ سڳيا نالا موتين وانگر وري هن لڙهي ۾ پوتا وڃن ٿا-

فَالدُّرُّ يَزْدَادُ حُسْنًا وَّهُوَ مُنْتَظِمٌ وَلَيْسَ يَنْقُصُ قَدْرًا وَّهُوَ غَيْرُ مُنْتَظِمٍ [1]
فَاِنَّ عِنْدَ ذِكْرِ الصَّالِحِيْنَ تَنْزِلُ الرَّحْمَةُ [2]

انهن (نمبر ١) کي وري فيض امانت سندن والد ماجد بحر الحقائق، غوّاص الدقائق
سند المحققين، برهان الواصلين، جناب حضرت حاجي محمد فضل الله[2] قَدَّسَ اللهُ
تعاليٰ سِرَّهُ الاَقْدَس کان وراثت ۾ ملي- انهن (نمبر ٢) کي اها امانت وري جناب قيّومِ جهان
غوثِ زمان، فخر الواصلين، دليل المتحيّرين، نتيجة الاسلاف، وسيلة الاخلاف، جناب
حضرت حاجي محمد صفي الله[3] قَدَّسَ اللهُ تعاليٰ سِرَّهُ الاَقْدَس وَاَفَاضَ اللهُ سُبْحَانَهٗ عَلَيْنَا مِنْ
فُيُوْضَاتِهٖ آمين، کان ملي- انهن (نمبر ٣) کي امانت وري پنهنجي وڏي ڏاڏي قدوة الاولياء

---

[1] موتي سو نهن ۾ وڌي ٿو ان حالت ۾ جو پوتل آهي ۽ پنهنجي قدر ۽ عزت ۾ گهٽ نه ٿو ٿئي ان حالت ۾ جو پوتل نه آهي
[2] صالحن جي ذڪر ڪرڻ وقت الله تعاليٰ جي رحمت نازل ٿئي ٿي-

عمدة الاصفياء، زبدة الفضلاء، جناب حضرت شاھ غلام محمد[4] قدّس الله تعالیٰ سرّہٗ کان
مليو- انهن (نمبر ٤) کي وري اها امانت پنهنجي والد بزرگوار حضرت قطب الاقطاب،
غوث الاحباب، سلطان العرفاء، امام الاولياء، برهان البدلاء، جناب حضرت شاھ غلام محمد[5]
معصوم قدّس الله تعالیٰ سرّہٗ الاقدس کان ملي- انهن (نمبر ٥) کي اها امانت سندن والد
ماجد، مظهر انوار رباني، الهي اسرارن جي مرڪز، حقيقتن جو کوليندڙ، امام العارفين، حضرت
شيخ محمد اسماعيل[6] قدّس الله تعالیٰ سرّہٗ کان ملي- اها امانت انهن (نمبر ٦) کي پنهنجي والد بزرگوار
حضرت تاج الاولياء، وارث الانبياء، هدايت جي خزاني جو خزانچي، الهي رحمت جو تقسيم
ڪندڙ، قيوم الزمان، حضرت شيخ صبغة الله[7] قدّس الله تعالیٰ سرّہٗ الاقدس کان حاصل ٿي-
ڪين (نمبر ٧) پنهنجي والد ماجد، امام الهمام، هادي الانام، قبلة الابدال والاوتاد، مرجع
الاقطاب والافراد، متشابهات جي رازن جو ڄاڻو، مقطعات جي رمزن جو کوليندڙ، شيخنا
و مولانا، عروة الوثقىٰ، جناب شيخ محمد معصوم[8] قدّس الله تعالیٰ سرّہٗ کان امانت ملي
انهن (نمبر ٨) کي امانت پنهنجي متبرڪ والد ماجد جناب حضرت غوث الخلائق، غواص الحقائق
مطلع الرموز والاشارات، منبع الڪنوز والبشارات، برهان السلف، سلطان الخلف،
ملاح بحر الملاحت، مصباح بيت الصباحت، وارث سيد البشر، منورمأة الحادي عشر،
امام رباني، محبوب سبحاني، مجدد الف ثاني، حضرت شيخ احمد[9] ابن شيخ عبدالاحد
سرهندي، فاروقي قدّس سرّہٗ کان ملي- انهن (نمبر ٩) کي امانت جناب ولايت پناه حقيقت
آگاه، رهبر طريق اندراج النهاية في البداية مؤيد الدين الرضي خواجه بيرنگ حضرت شيخ
محمد الباقي نقشبندي قدّس الله سرّہ کان ملي-

سندن (نمبر ١٠) جي پيري مريدي جو ذڪر ۽ احوال هن ڪتاب پڙهندڙن اڳيان پيش
ڪجي ٿو ته جيئن هن رسالي جي ناظرين کي، حضرت امام رباني قدّس سرّہٗ جو حضرت
بيرنگ قدّس سرّہٗ جي مريدي ۾ اچڻ جو سبب معلوم ٿئي - حضرت خواجه بيرنگ قدّس سرّہٗ
نقشبندي طريقي جي وڏن خليفن مان هڪ وڏا خليفا هوا- جڏهن سندن فيض جي نظر جو
اثر حضرت خواجه امام رباني جن جي اعليٰ لياقت ۽ قابليت ۽ ڪثرت علم و عبادت ۽ طريقت
جي آداب جي پوري رعايت تي پيو - تڏهن مٿن جهجهن رعايتن ۽ بي شمار لطف
۽ عنايتون فرمايائون، پوءِ ڪين خلوت (اڪيلائي) ۾ گهرايائون ۽ طريقه عاليه

نقشبنديه جي ذڪر ۽ مراقبه ڪرڻ بابت رهنمائي ڪري اعليٰ توجّه فرمايائون - اڪيلائيءَ ۾ ڪين آرام ۽ فرح ۾ لطف حاصل ٿيو ۽ اعليٰ ترقيءَ عروج ظاهر ٿيا - مطلب ته بن ٽن مهينن جي اندر الله تعاليٰ جي مهربانيءَ سان حضرت خواجه باقي بالله جي برڪت ڀري تربيت جو اثر انهن جي حق ۾ ظاهر ٿيو - اهو بيان ڪرڻ کان زبان گنگي ۽ لکڻ کان قلم قاصر آهي جو ته اهڙو مرتبو سالڪن کي سالن کان پوءِ به نٿو هٿ اچي، جهڙو وجدائيءَ ۾ حضرت امام ربّاني مجدّد الف ثانيءَ کي مليو ۽ پنهنجي منزل مراد حاصل ڪيائون ۽ حضرت خواجه باقي بالله قدس سرّهٗ جن سندن حق ۾ اعليٰ خوش خبرون فرمايون ۽ اهي ان ڪري پيارا ۽ مراد وند بڻيا ۽ جلدي مشاهد و مآثر جو اهوئي سبب هو -

هڪ ڏينهن حضرت امام ربّانيءَ کي اڪيلائيءَ ۾ طلب فرمايائون ۽ مٿن اهي بار يڪ نڪتا ظاهر ڪيائون، جيڪي انهيءَ کان ڪجهه سال اڳ مٿن ظاهر ٿيا هوا - پاڻ فرمايائون ته جڏهن حضرت مولانا بزرگ خواجه امڪنگي قُدِّسَ سِرُّهٗ جن مونکي حڪم ڪيو ته هندستان طرف وڃ ته جيئن هيءُ اعليٰ سلسلو اتي تنهنجي هٿان مُرَوَّجُ ٿئي - مون پاڻ کي ان ڪم جو لائق نه سمجهي عاجزي ڏيکاري - پاڻ استخاره ڪرڻ جو حڪم ڪيائون - استخاره ۾ ڏٺم ته هڪ پوپٽ ۽ طوطو هڪ وڻ جي ٽاريءَ تي ويٺو آهي - مون دل ۾ نيت ڪئي ته جي اهو طوطو ان شاخ تان اڏامي اچي منهنجي هٿ تي ويهي ته هن سفر ۾ سهولتون ۽ ڪاميابيون حاصل ٿينديون، مان اجا انهن خيالن ۾ هوس ته طوطو ان ٽاريءَ تان اڏامي اچي منهنجي هٿ تي ويٺو ۽ مون ان جي چنهنب ۾ پنهنجي وات جو لعاب وڌو ۽ ان طوطي موٽ ۾ وري منهنجي وات ۾ مصري وڌي - ٻئي ڏينهن رات جو جڏهن مون اها حقيقت حضرت مولانا امڪنگي قُدِّسَ سِرُّهٗ جي اڳيان ڪئي ته پاڻ فرمايائون ته توکي جلد از جلد هندستان طرف وڃڻ گهرجي ڇا ڪاڻ ته طوطو هندستاني پکي آهي ۽ تون هندستان ۾ مقبول ٿيندين ۽ ان ڪري سڄي دنيا هن سلسله عاليه مان روشن ٿيندي ۽ توکي پڻ اتان فيض حاصل ٿيندو - حضرت خواجه قُدِّسَ سِرُّهٗ جن پڻ فرمايو ته جڏهن مونکي اوهان جي سفر جو هندستان طرف خيال آيو ته اٽڪ ڏسڻ ۾ آيو ته تون هڪ قطب جي پاڙي ۽ پناه ۾ آيو آهين ۽ ان قطب جي حليه مبارڪ کان به واقف ڪيائون - ان ڏينهن صبح جو سوير ان شهر ۾ رهندڙ درويشن ۽ گوشه نشينن جي تلاش ۾ نڪتس - هڪ ٽولو ڏٺم پر ان کي حليه مطابق

نه پيا ته ۽ نه وري انهن مان ڪنهن هڪ ۾ به قطبيت جي ڪا نشاني ڏٺم. ان ڪري سوچيم ته شايد هن شهر جي رهواسين مان ڪنهن نه ڪنهن ۾ اهي خصوصيتون هونديون جيڪي پوءِ ظاهر ٿينديون. جڏهن اوهانکي ڏٺم ته انهي حليه ۽ نشانين موافق لڌم

پڻ فرمايائون ته جڏهن اوهانجي شهر سرهند جي پس گردائي ۾ پهتا سون ته ان جهنگل ۽ بيابان روشن ڏٺاسين. پڻ فرمايائون ته ان شهر ۾ ڏٺو ته اسان هڪ وڏو ڏيو ٻري پيو آهي ۽ روز بروز ان ڏيئي جي روشني وڌندي وڃي ٿي ۽ پڻ ائين مشهور ٿيو ته اسانجي روشن ڪيل ڏيئي مان ماڻهن گهڻا ڏيا روشن ڪيا آهن ۽ اهو سڀ ڪجهه اوهانجي عمل کان سمجهون ٿا. اهوئي سبب آهي جو حضرت خواجه اعلىٰ شان قُدِّسَ سِرُّهٗ جن پنهنجي مخلصن مان هڪڙي ڏانهن مڪتوب شريف لکيو اٿن سو هي آهي.

رقعه:- شيخ احمد نالي هڪ مرد آهي، سرهند ۾، ڪثير العلم (وڏو عالم) ڪثير العمل (وڏو عابد) چند ڏينهن فقير (حضرت خواجه باقي بالله قُدِّسَ سِرُّهٗ) ان سان صحبت ڪئي گهڻا عجائبات هن جي صحبت ۾ ڏٺا ويا. هي مرد هڪ ڏيئي ديتي جي مثال ٿيندو ۽ جهان وارا هن کان روشن ٿيندا. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ تعالىٰ جو مونکي ان جي ڪماليتن جو يقين ٿي ويو آهي. ۽ هي شيخ مشار اليه (حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قُدِّسَ سِرُّهٗ) جنهنجي ڪماليت ۽ فضيلت جو اشارو ڪيو ويو آهي، هن جا ڀائر ۽ مائٽ گهڻا صالح آهن، علمائن جي طبقه مان آهن، ڪن سان دعاگوءِ ملاقات ڪئي آهي. هر هڪ کي اعلىٰ جوهر ڏٺا ٿم، عجيب استعداد (لياقت) ٿا رکن ۽ هن شيخ جا فرزند اڃان ننڍڙا ٻار آهن، الهي اسرار آهن حاصل ڪندم شجره طيبه (وڻ پاڪ) آهي اَنْبَتَهُ اللّٰهُ نَبَاتًا حَسَنًا (شال الله تعالىٰ انکي سهڻو جمائي ۽ "وڌائي") اِلٰى اٰخِرِ مَكْتُوْبِهِ الشَّرِيْفِ

ڪتاب "زبدة المقامات" ۾ لکيل آهي ته سيادت پناه مير محمد نعمان جيڪو حضرت خواجه بيرنگ قُدِّسَ سِرُّهٗ جي وڏن خليفن مان هڪ هو. هڪ ڏينهن هن فقير (خواجه محمد هاشم ڪشمي مصنف "زبدة المقامات") سان ذڪر ڪيو ته حضرت خواجه بيرنگ قُدِّسَ سِرُّهٗ جڏهن ڪين وڃڻ جي اجازت عطا ڪئي ته هين سڀني دوستن ۽ محبتين کي انهن جي حوالي ڪيائون ۽ هر هڪ کان جدا جدا امو ڪلايائون ۽ انهن ڏانهن روانو ڪيائون ۽ سڀني کي انهن جي خدمت جو ذميدار ٺهرايائون. هو

سر آئين پنهنجي رفيقن ۽ صحبت وارن کي فرمائيندا هئا ته انهن جي روبرو ويهي اسان جي تعظيم نه ڪيو ۽ پنهنجو ڌيان اسان جي طرف نه ڪيو، انهيءَ دوران هن فقير (محمد نعمان) کي پڻ فرمايائون، انهن جي خدمت ڪرڻ کي برڪت سمجهي تون انهن جو غلام ٿي رهه، عرض ڪيم ته آقا! منهنجو ڌيان اوهان جي درگاهه طرف آهي - ٻيا ڀلي ڪيئي بزرگ چوندا هجن، حضرت خواجه صاحب جن ڏور مان ڏٺو ۽ فرمايائون ته اي ميان! شيخ احمد سج مثل آهي ۽ اسان جهڙا هزارين ستارا ان جي اڳيان غائب ٿيو وڃن - اهو ٻڌي مڪمل اعتماد ۽ اعتقاد سان ۽ وڏي ادب ۽ احترام مان انهن جي حضور ۾ آيا سين -

۽ جڏهن ٽئين سفر ۾ حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قُدِّسَ سِرُّهٗ، حضرت خواجه اعلىٰ شان (حضرت خواجه باقي بالله قُدِّسَ سِرُّهٗ) جي خدمت ۾ پهتا - انهي سفر ۾ حضرت خواجه صاحب قُدِّسَ سِرُّهٗ حضرت امام رباني قُدِّسَ سِرُّهٗ کي فرمايائون ته ضعف گهڻو غالب آهي، اميد حياتي جي گهٽ آهي - منهنجي ٻارڙن جي سار سنڀال جو خيال رکجو ۽ پنهنجن فرزندن خواجه عبدالله ۽ خواجه عبيدالله کي طلب ڪيائون ۽ انهن حضرت امام رباني قُدِّسَ سِرُّهٗ کان التماس ۽ طلب تَوَجُّهَ جي ڪيائون ته سندن مذڪور فرزندن، نورچشمن طرف تَوَجُّهُ ڪن، حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قُدِّسَ سِرُّهٗ جن، حضرت خواجه بيرنگ قُدِّسَ سِرُّهٗ جي روبروئي تَوَجُّهُ فرمايائون ۽ ان تَوَجُّهُ جو اثر حضرت خواجه صاحبن تي پڻ ظاهر ٿيو -

پڻ فرمايائون ته هڪ ڏينهن ٻڌم ته ان خواجه عالي مقدار قُدِّسَ سِرُّهٗ جن پنهنجي زبان مبارڪ مان فرمايو ته اڄ آسمان جي هيٺان هن عظيم ٽولي جهڙو ڪو به ٽولو نه آهي وري ٻئي دفعه پنهنجي زبان مبارڪ مان ارشاد فرمايائون ته اصحابن ۽ وڏن تابعين ۽ مجتهدن کان پوءِ انهن جهڙو يگانو، خاص الخاص نظر نه ٿو اچي، حاصل ڪلام اهڙي طرح صحبت ۽ معاملو جو هن پير ۽ هن مريد ۾ ظاهر ٿيو، ڪنهن گهٽ ٻڌو هوندو، عجائبات روزگار مان آهي ۽ پڻ حيرت جو سبب، انهي حال جي شاهدي لاءِ حضرت خواجه بيرنگ قُدِّسَ سِرُّهٗ جو اعلىٰ درجه ۽ سندن ڪلام مبارڪ (ملفوظات) به پڪا شاهد آهن -

نظم :- اي ياترا تنهنجو بوٽ آڪمال ٭ عشق الهو آدليل مٿان تنهنجي حال

تعريف جا فقرا جيڪي ان خواجه ذيشان جي زبان مبارڪ مان انهن جي حق ۾ صادر ٿيا آهن اهي ايترا ته آهن جو قلم کي لکڻ جي طاقت نه آهي -

جي لکان شرح ان جو دفتر ٿئين

ذَالِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ

ولادت باسعادت حضرت خواجهٔ قُدِّسَ سِرُّه يعني خواجه بيرنگ" ڪابل جي شهر ۾ سنه ٩٧١ھ ۾ تولد ٿيا. ظاهري علم جي تحصيل مولانا محمد صادق حلوائي جي خدمت ۾ ڪيائون، هڪ سگهڙي ان جي مدح ۾ فرمايو آهي.

دين دنيا اندر قبلواسان جو	خاص محفل جو اهو مور اسان جو
پنکند ٿ بچائي رهبر اسانجو	حضرت محمد ن الباقي آقا اسان جو

پوءِ پنهنجي مرشد سگهڙي جي حڪم موجب هندستان طرف سفر ڪرڻ شروع ڪيائون جيئن مٿي ان جو ذڪر ڪيل آهي. هڪ سال لاهور ۾ قيام پذير ٿيا ۽ گهڻي خلقِ خدا انهن مان فيضياب ٿي. انان دهلي طرف رخ ڪيائون ۽ اتي باقي زندگي گذار يائون. هر ان احوال ۾ زهد ۽ پرهيزگاري کي بالڪل پوشيده رکڻ سندن پسند ڪيل دستور هو ۽ پاڻ گمنامي ۽ گوشه نشيني ۾ هوندا هئا ۽ پنهنجي عملن کي تهمت رکيل ۽ ناڪاره سمجهندا هئا. سادات ڪرام جي عزت گهڻي ڪندا هوا ۽ عالمن جي تعظيم بي انتها ڪرڻ فرمائيندا هوا. تورن يا جامع عملن جي جاڻڻ لاءِ پرهيزگارن فقيهن طرف متوجه ٿيندا هئا ۽ پنهنجي زندگيءَ جي آخر ۾ هي رباعي پڙهندا هئا

رباعي:-

لُڙُ کَنُ کان ڊڄ فقيرجو آ سنين	روئي پسائي اها نپوڙ بيد و وجان
آهيان سڪل گاه پر پُر لطف هيرت	مثل مکڙي ترنبيس پر گوڙها گاڙ بيد و وجان

سندن وصال چنچر ڏينهن جمادي الثانيه جي ويهين تاريخ سنه ١٠١٢ھ آهي. سندن عمر مبارڪ ٤٠ سالن کان ٿيل هُئي، جڏهن الله تعاليٰ سان وصال ڪيائون. سندن مزار مبارڪ دهلي شهر جي ٻاهران، حضرت رسول الله صلي الله عليه وسلم جي قدمن مبارڪن جي قريب آهي.

قَدْ طَوَّلْنَا الْكَلَامَ فِيْ هٰذَا الْمَقَامِ لٰكِنْ لَا يَخْلُوْ عَنْ فَائِدَةٍ اَوْ فَوَائِدَ [1]

اصل مطلب ڏي اچون ٿا. انهن کي هيءَ نسبت طريقه عاليه نقشبنديه جي ڪثير السعادت (گهڻي سعادت وارو) غوث الخلائق (خلق جو فرياد رس) حضرت مولانا اَمڪنگي قُدِّسَ سِرُّهُ جي خدمت مان حاصل ٿي. پاڻ برڪتن جا پيندار ۽ الٰهي نشانين جا ظاهر ڪندڙ هُئا ۽ پنهنجي سڀني

---

[1] هن جاءِ ۾ اسان بيان ڊگهو ڪيو آهي پر فائدن کان خالي نه آهي.

جمار حضور اڪرم صلی الله عليه وسلم جن جي حديثن جي مطالع ڪرڻ ۾ گذاريائون ۽ پنهنجي
آخر عمر ۾ هيءُ قطعو پڙهندا رهيا - **رباعي:-**

آهي ياد مون موت هر گهڙي هر پل ∴ خبر ناهي ڪڏهين ايندي اها جهلڪ
شل جدائي خدا کان نه ٿئي ڪا سندم ∴ هيو ايندو اڳيان جو يا ٿيندس علق

سندن ولادت باسعادت سنه ۹۱۷-۱۴ هه ۾ ٿي - سندن عمر مبارڪ ۹۰ سالن کان وڌيڪ نه هئي ۽ پاڻ سنه ۹۲۰ هه ۾ رحلت فرمايائون، سندن مزار مبارڪ ڪابل شهر جي ٻاهران زيارت گاهه عام ۽ خواص آهي - انهن کي وري هيءُ اعليٰ نسبت پنهنجي والد بزرگوار حضرت مولانا خواجه درويش[12] محمد قُدِّسَ سِرُّهٗ کان نصيب ٿي - حضرت مولانا قُدِّسَ سِرُّهٗ جن ظاهري علمن ۾ مولويت جو درجو رکندڙ هئا ۽ پڻ ديني خواهه دنيوي علمن جا ماهر هئا - حديثن کي گهڻي شوق سان پڙهندا هئا ۽ پنهنجي سڄي عمر پڙهائڻ ۾ گذاريائون - پنهنجي آخري عمر جون گهڙيون گوشه نشيني ۾ بسر ڪيائون -

سندن ڪرامتن جو بيان ڪرڻ قلم جي طاقت کان ٻاهر آهي - پاڻ پنهنجي پير بزرگوار حضرت مولانا زاهد وخشي جا پاٽينجا آهن، سندن صحيح عمر مبارڪ ۽ مرقد منور جي معلومات هن فقير (حضرت خواجه محمد حسن جان قُدِّسَ سِرُّهٗ مصنف هن ڪتاب جو) جي اڳيان تحقيق سان نه ٿي آهي

انهن کي هيءُ اعليٰ نسبت حضرت مولانا خواجه زاهد[13] وخشيءَ کان ملي جيڪي وخش جا هئا - وخش ڳوٺ آهي جيڪي حصار جي پسگردائي ۾ آهي - پاڻ حضرت مولانا يعقوب چرخي جي عزيزن مان آهن - انهن جو احوال تفصيل طلب آهي -

انهن کي وري هيءُ نسبت مبارڪ قطب الاقطاب، سلطان العارفين سرچشمهٔ اسرار حضرت مولانا خواجه عبيدالله[14] احرار جي خدمت مان حاصل ٿي - پاڻ آبائي ڪرام جي طرف کان فاروقي نسب جا آهن ۽ سندن مادر مهربان حسيني سادات مان آهي - ظاهري علم کي پوري تحصيل تي پهچايائون - اول عمر ڪمال ظاهري مسڪيني ۾ گذاريائون - عمر جي وچين ۽ آخري حصي ۾ (الله تعاليٰ جي نالن مبارڪن مان) اسم الغني جا مظهر ٿيا - سندن جهڙو هن طريقي ۾ ظاهري غنا (ظاهري دولت) ۾ ڪو ٻيو پهتو هوندو - سندن وجود مبارڪ ظاهري ۽ باطني فيض جو سرچشمو هو،

سندن ظاهري ۽ باطني فياضي جو بيان تقرير ۽ تحرير جي طاقت کان ٻاهر آهي - سندن رحلت تاريخ ۲۹ ربيع الاول سنه ۸۹۵ هجري هئي رحمه الله تعاليٰ رحمةً واسعةً

انهن کي هيءُ نسبت شريف حضرت مولانا يعقوب[15] چرخي قُدِّسَ سِرُّهٗ جي خدمت مان ملي

پاڻ چرخ جي شهرن مان ڪنهن شهر جا رهواسي آهن، جيڪي ڪابل جي پسگردائي ۾ آهن- حضرت خواجه عبيدالله احرار قُدِّسَ سِرُّهٗ جي انتقال کان بعد سندن (حضرت خواجه عبيدالله احرار قُدِّسَ سِرُّهٗ) حڪم موجب خواجه علاءالدين عَطّار قُدِّسَ سِرُّهٗ جي صحبتن ۾ رهيا- جغانيان جي شهرن ۾ زندگي گذاريائون- انهن کي هي اعلىٰ نسبت، حضرت خواجه خواجگان پير پيران دستگير درماندگان (عاجزان) حضرت خواجه بهاءالدين محمّد نقشبند بلاگردان رضي الله سبحانه وتعالىٰ عنه جي خدمت مان حاصل ٿي- سندن اسم پاڪ محمد بن المحمد البخاري ابن سيّد محمّد ابن سيّد جلال الدين آهي- ساداة ڪرامن جي سلسلهٔ نسب شريف موجب اهو نسب حضرت امام حسن عسڪري رضي الله عنه سان ملي ٿو-

سندن ولادت باسعادت ۹۰۰ھ ۾ ٿي- پاڻ حضور اڪرم صلى الله عليه وسلم جي سنّت جا پيرو ڪار هئا، ايتري قدر جو هڪ وار جي چوٽئي برابر مخالفت کي گناهه عظيم سمجهندا هئا- چوندا هئا ته عمل دلي ارادي سان آهي- اجائي لاف زني ۽ بدعتن کان مڪمل پرهيز ڪندا هئا- ڳالهه ڪندا آهن ته حضرت خواجه صاحب جن کي نوڪر يا نوڪرياڻي ڪانه هئي کان ٿون هڪ دفعه ان قسم جو سوال ڪيو ويو- پاڻ فرمايائون ته بانهپ سرداري سان نٿي ٺهي، وڌيڪ فرمايائون ته اسان جو طريقو عُرْوَةُ الْوُثْقىٰ (مضبوط ڪڙو) آهي ۽ اسان جو هٿ حضرت محمّد مصطفىٰ صلى الله عليه وآله وسلم جي دامن ۾ سندن اتباع ڪرڻ ڪري پيل آهي ۽ اصحاب ڪرام رضي الله تعالىٰ عنهم جي نقش قدم تي هلڻ به لازمي امر آهي- اسان جي هن طريقي اندر ٿوري عمل ڪرڻ سان گهڻو نفع ملي ٿو- پر سُنّت جي تابعداري جي رعايت ڏاڍو عمل آهي- مطلب ته جيڪو اسان جي طريقي کان مُنهن موڙي ٿو دين جو خطرو خريد ڪري ٿو-

سندن تَوَڪّل، ڪَشْف ۽ ڪرامتون ايتريون ته گهڻيون آهن جو هن مختصر رسالي ۾ سمائجي نٿيون سگهن- پاڻ فرمايو اٿن ته منهنجي جاري ڪيل هي بيت پڙهجو- **بيت**

ڳليءَ تنهنجي ۾ آيا سين شرمفلس ۽ ڪنگال :: خدا واسطي پسايو مون کي پنهنجو جمال

حضرت خواجه بهاءالدين قُدِّسَ سِرُّهٗ جي وفات حسرت آيات سومر ڏينهن تاريخ ٽين ماهه ربيع الاول ۹۷۰ھ ۾ ٿي آهي، قَدَّسَ اللهُ سِرَّهٗ وَاَفَاضَ عَلَيْنَا فُيُوْضَهٗ آمين

سندن عمر مبارڪ ۷۰ سال هئي- سندن مزار مبارڪ شهر بخارا جي ٻاهران تعمير ٿيل آهي- ڪين (نمبر ۱۶) هي نسبت شريف حضرت سيّد امير ڪلال قَدَّسَ اللهُ سِرَّهٗ جي

خدمت مان حاصل ڪئي ۽ پاڻ پڻ سادات ڪرام مان آهن ـ سندن مٿاهين احوالن ۽ مٿاهين مقام جي ذڪر ڪرڻ کان قلم قاصر آهي ـ انهن (نمبر ١٧) کي هي اعليٰ مرتبو حضرت مولانا خواجه بابا سماسي[18] قدس سره جي خدمت مان مليو ـ پنهنجي وقت جا يگانا ۽ يگانا هئا ـ حضرت خواجه بهاءالدين قدس سره جي فضيلت ۽ مرتبي کي سندن ٻاراڻي عمر ۾ معلوم ڪيائون ان ڪري پاڻ حضرت خواجه بهاءالدين قدس سره کي پٽ ڪري پاليائون ۽ ڪين اعليٰ بشارتن سان نوازيائون ـ حضرت سيد امير ڪلال قدس سره کي فرمايائون ته منهنجي فرزند بهاءالدين جي حق ۾ تربيت ۽ شفقت کان منهن نه موڙجو ، ورنه توکي معاف نه ڪندس ـ حضرت امير ڪلال قدس سره عرض ڪيو ته جيڪڏهن مان وصيت جي بجا آوري نه ڪيم ته پوءِ آئون مرد نه آهيان ۽ پوءِ اها امانت ان جي لائق ماڻهوءَ جي حوالي ڪيائون رضي الله عنهم ـ انهن (نمبر ١٨) کي هي امانت وري حضرت مولانا خواجه علي[19] راميتني جي خدمت مان ملي جن جو لقب "عزيزان" هو ـ پاڻ اعليٰ درجي ۽ ظاهري ڪرامتن جا مالڪ هئا ـ سندن مزار مبارڪ خوارزم ۾ مشهور آهي ـ يُزَارُ وَيُتَبَرَّكُ بِهٖ[ل] رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلَيْهِ رَحْمَةً وَاسِعَةً ـ انهن (نمبر ١٩) کي اهو رتبو وري مولانا خواجه محمود[20] انجير فغنوي قدس سره جي خدمت مان مليو ـ سندن اصل وطن فغنو هو ـ ان کان پوءِ پاڻ انجير ۾ رهيا جيڪو بخارا جي ڳوٺن مان هڪ آهي ۽ اني وقت جي ماڻهن جا رهبر ۽ مرشد ٿيا ـ انهن (نمبر ٢٠) کي هي اعليٰ نسبت حضرت خواجه عارف[21] ريوگري قدس سره جي خدمت مان حاصل ٿي ـ پاڻ وڏي ڪشف ۽ بلند مرتبي جا مالڪ هئا ۽ پنهنجي وقت ۾ سڀني جا مرشد هئا ـ انهن (نمبر ٢١) کي هي اعليٰ نسبت خواجهٔ جهان حضرت خواجه عبدالخالق[22] غجدواني قدس سره جي خدمت مان ملي ـ پاڻ حضرت امام مالڪ جي اولاد مان آهن ـ ماءُ جي طرفان شهزاده ملا طيه جا هئا ـ ٢٢ سالن جي عمر ۾ خدا جي طلب ۾ مشغول ٿيا ـ سندن خاص اصول سنت پاڪ کي پڪڙڻ ۽ ان جي پيروي ڪرڻ هو ـ ڪين پهرين قلبي ذڪر جو سبق حضرت خضر علىٰ نبينا وعليه الصلوٰة والسلام کان مليو ۽ حضرت خضر انهن کي پنهنجو فرزند ڪري قبول ڪيو ۽ ڪين لقب "خواجهٔ جهان" مليو ـ حضرت "خواجه جهان" جون ڪرامتون ، ڪشف ۽ علمي قابليتون لکڻ کان ٻاهر آهن ـ انهن (نمبر ٢٢) کي وري هي اعليٰ مرتبو امام حقاني ، حضرت ابو يعقوب يوسف[23] همداني قدس سره جي خدمت مان حاصل ٿيو پاڻ حضرت امام الائمه ، سراج الامة ابو حنيفه ڪوفي رضي الله تعالىٰ عنه جي اولاد مان آهن

له اها مزار زيارت گاهه آهي ۽ ان مان برڪت حاصل ڪئي ويندي آهي ، الله تعالىٰ جي گهڻي رحمت مٿن نازل ٿيندي هجي شال

حضرت ابو يعقوب يوسف همداني جي ولادت باسعادت سومر ڏينهن ٢ صفر سنه ٤٣٠ھ ۾ ٿي. ظاهري علمن کي مڪمل ڪيائون. سندن اوصاف حميده ڪي هي آهن، جو پاڻ ٣٧ حج پيادل ڪيائون. هزارين قرآن پاڪ جا ختما ڪيائون، نماز جي هر رڪعت ۾ هڪ پارو قرآن جو پڙهندا هئا. ڪيئي تفسير، حديثون، فقه ۽ علم اصول ۽ فروع جي ڪتابن مان ٧٠٠ جزيون يادهيون ۽ ست هزار بت پرستن کي مسلمان ڪيائون. پنهنجي گذران لاءِ ضرورت مطابق ڪيتي ڪندا هئا. ٧٥ سالن جي عمر تائين شادي نه ڪيائون. آخري عمر ۾ همدان کان سفر ڪري سمرقند پهتا ۽ اتي شادي ڪيائون ۽ تيرهن سنو جا ٿندا هوا ۽ اڪثر سُنا لڪندا هئا. عَاشَ فِي الدُّنْيَا رَحِمَهُ اللّٰهُ تَعَالٰى خَمْسًا وَّتِسْعِيْنَ سَنَةً وَّكَانَ وَفَاتُهٗ سَنَةَ خَمْسٍ وَّعِشْرِيْنَ وَخَمْسَ مِائَةٍ[٢٢] . سندن مزار مبارڪ مرو ۾ موجود ۽ مشهور آهي. يُزَارُ وَيُتَبَرَّكُ بِهٖ. انهن (نمبر ٢٣) کي هيءَ اعليٰ نسبت حضرت خواجه مولانا شيخ ابوعلي[٢٤] فارمدي قُدِّسَ سِرُّهٗ جي حاضريءَ مان حاصل ٿي. سندن اصل نالو فضل الله بن محمد آهي ۽ خراسان جي وڏن عالمن فاضلن مان هئا. وعظ، نصيحت ۾ پاڻ امام ابوالقاسم قشيريءَ جا شاگرد آهن. ظاهري علم جي تحصيل نيشاپور ۾ ڪيائون. سندن اصل وطن طوس آهي. پاڻ عالمن فاضلن جي خدمت ۾ گهڻو رهيا ۽ انهن کان فيضياب ٿيا. رحمه الله تعاليٰ رحمةً واسعةً. انهن (نمبر ٢٤) کي هيءَ عالي مرتبو سلطان المشائخ حضرت مولانا خواجه ابوالحسن[٢٥] خرقاني رضي الله عنه جي خدمت مان مليو. سندن اسم مبارڪ علي ابن جعفر آهي. پنهنجي وقت جا يگانه ۽ غوث هئا. حضرت سلطان العارفين جي روحانيت کان سندن ڪسب ڪمال ظاهر ٿيو. ڇاڪاڻ ته سندن ولادت جي نسبت حضرت سلطان العارفين جي ظاهري رحلت کان پوءِ نمودار ٿي. حضرت سلطان العارفين پنهنجي روحاني رمز جي پيشنگوئي مطابق انهن کي مقرر ڪيو جيئن مولانا رومؒ فرمائي ٿو

آه ڇا ٿو شَهُ بعد ڪجهه سالن صحيح | جنهن پکيڙيو آسمان تي آه خيمو وسيع
گلزارِ حق کان منهن سندس آه مثلِ گلاب | ان ڪري در جو سندن آه اعليٰ بي حساب
ڇا سندن آه نالو هاتف بڌ ابو بوالحسن | ڇا چوان حُلْيَهٗ سندس ابرو مثلِ پيرِ ڪُهن

سندن مڪمل حالات ۽ مرتبن جي لکڻ کان قلم قاصر آهي پر ٿورو انهيءَ مان تبرڪ لاءِ لکجي ٿو. سندن قولن مان آهي ته " غم جي طلب ڪر جيئن تنهنجي اک جا ڳوڙها ظاهر ٿين

[٢٢] حضرت ابو يعقوب يوسف همداني رحمة الله عليه ٩٥ سال دنيا ۾ حيات رهيا. وفات سندن ٥٢٥ھ ۾ واقع ٿي.

چاڪاڻ ته الله تعالىٰ پاڻ هنن جي روئڻ کي پيارو سمجهي ٿو - پڻ فرمايو اٿن ته جيڪو رڳو ڳائي ٿو
۽ ان ذريعي حق کي ڳولهي ٿو ته اهو بهتر آهي ان کان جو قرآن پڙهي، پر قرآن مان حق کي نه ٿو ڳولهي
پڻ فرمايائون ته رسول الله صلي الله عليه وسلم جو وارث اهو آهي جو انهن جي نقش قدم تي
هلي ۽ نه اهو جو صرف ڪاغذ ڪارا ڪري - پڻ فرمايو اٿن ته چاليهه سال ٿيا آهن جو مون کان
منهنجو نفس، هڪ ڍڪ ٿڌي پاڻي ۽ جو يا هڪ ڍڪ ڏونري کٽي جو ٿو گهري پر اجان انکي نه ڏنو اٿم
پڻ فرمايو اٿن ته اگر منهنجي مريدن مان ڪو تڪليف جي وقت ١٠٠ دفعا چوي "يا شيخ ابوالحسن خرقاني
سُوْ پوري ڪرڻ بعد چوي ته" منهنجو فلاڻو مشڪل خدا کان آسان ڪراءِ" ته پوءِ يقينًا
ان جي حاجت پوري ٿيندي" ۽ مان او ستائين خدا کان سوال ڪرڻ کان صبر نه ڪندس (يعني
خدا کان سوال پيو ڪندس) جيستائين انجي حاجت پوري ٿئي - ڪن مريدن ان جو گهڻا ڀيرا تجربو
ڪيو آهي ۽ صحيح لڌو اٿن - سندن وفات ٤٢٥ھ ۾ ٿي رحمه الله تعالىٰ رحمةً واسعةً ا
انهن (نمبر ٢٥) کي اها اعلىٰ نسبت سلطان العارفين، ملجاء العاشقين حضرت بايزيد[٢٦] بسطامي
قُدِّسَ سِرُّهٗ کان بطريق روحانيت جي جهڙي طرح ذڪر ٿيو، حاصل ٿي - سندن اسم مبارڪ
طيفور بن عيسىٰ آهي تنهن ڪري هن طريقي کي متقدمين طيفوريه ٿا چون - پاڻ اهل تصوف جا
رهبر ۽ ارباب توحيد جا پيشوا آهن - سندن لقب "سلطان العارفين" آهي - سندن اڪثر
ڪلام سُڪر[١] آميز آهي ۽ انهن تي الهي خوف ايتري قدر غالب هو، جو جڏهن نماز تي پڙهيائون
ته سيني جي هڏن مان آواز ٿي نڪتا - ۽ پڌڻ ۾ پيئي آيا ۽ رحلت وقت فرمايائون - اِلٰهِيْ مَاذَكَرْتُكَ[٢]
اِلَّا مِنْ غَفْلَةٍ وَمَا خَدَمْتُكَ اِلَّا مِنْ فَتْرَةٍ - ٢

سندن حالات جو تفصيل تطويل (ڊگهه) طلب آهي - انهن کي رحلت کان پوءِ خواب
۾ ڏٺائون - پڇيائون ته توهان جو ڇا حال آهي؟ فرمايائين ته مونکان پڇيائون ته ڇا آندو
اٿئي؟ - چيم ته درويش جيڪو بادشاه جي دربار ۾ اچي ٿو ان کان ڪا پڇن ته ڇا آندو اٿئي پر
پڇن ٿا ته ڇا گهر جئي؟ - هن تي عجيب قصو ياد آيو - ڳالهه ڪندا آهن ته نيشاپور ۾ هڪ بڍڙي
عورت هئي عراقيه نالي جيڪا ماڻهن جي درن تان مائي پنندي هئي، ان هن دنيا مان لاڏاڻو
ڪيو - انکي خواب ۾ ڏٺائون ان کان پڇيائون ته تنهنجو ڇا حال آهي؟ چيائين ته مون کان پڇيائون

---

[١] اوليائن کي صَحْو ۽ سُڪر جي حالت ٿيندي آهي - صحو چوندا آهن ان حالت کي جنهن ۾ هوش سان هجي
سُڪر چوندا آهن خدا جي محبت جي غلبه سبب هوش سان نه هجي - ١٢
[٢] يا الٰهي نه ياد ڪيو مون توکي مگر غفلت سان نه عبادت ڪئي مون تنهنجي مگر سستي سان ١٢

ته ڇا آنده واني؟ - ڇيائين افسوس! مونکي سڄي عمر ۾ هن دروازي جي حوالي ۾ ڪيائون ته "پوڙهي خدا توکي ڏينهن ڏسال" هاڻي جڏهن هن دروازي تي آيو آهيان، ته هت به جون ثانو ته ڇا آندو آهي - خداءِ تعالىٰ کان حڪم پهتو ته پوڙهي سچ ٿي چوي، موٽي وڃو (يعني سوال جواب نه ڪيو) - حضرت سلطان العارفين جي مدفن ۾ اختلاف آهي - گهڻن جو خيال آهي ته اهو بسطام ۾ آهي جتي ڄاوا - بلخ جي گرد نواح ۾ پڻ سندن زيارت گاهه آهي، جيڪا "سلطان العارفينؒ" جي نالي مشهور آهي - راقم (حضرت خواجه محمد حسن جان قدس سره) جي جدّ بزرگوار (حضرت خواجه فضل الله قُدِّسَ سِرُّهٗ عمدة المقامات جا مصنف) پنهنجي ڪتاب عمدة المقامات ۾ لکيو آهي ته فقير بلخ جي گرد نواح عبڪ جي ڳوٺ جي قريب حضرت سلطان العارفين بايزيد بسطامي قُدِّسَ سِرُّهٗ جي زيارت کان سعادت حاصل ڪئي آهي، فيض، برڪتن، هيبت ۽ رقت (محبت) جو گهڻو مشاهدو ڪيم وَالْعِلْمُ عِنْدَهٗ تعالىٰ -

انهن "نمبر ۲۶" کي هيءَ اعلىٰ نسبت امام الخلائق، معدن الدقائق جناب حضرت امام جعفر[۲۷] صادق عليه السلام کان روحانيت جي طريقي سان حاصل ٿي - سندن نسب پاڪ جو احوال سڄ کان وڌيڪ پڌرو آهي ۽ هر جوان خواهه ٻيي کي خبر آهي - انهن "نمبر ۲۷" کي هيءَ اعلىٰ نسبت ٻن طريقن سان حاصل ٿي - هڪ آبائي ڪرام کان ۽ ٻي سندن مشائخن کان[له] جيئن ان جو ذڪر ايندو - سندن ذات مبارڪ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيَانِ آهي - پاڻ رضي الله تعالىٰ عنه ٻن ولايتن جا صاحب ۽ ٻنهي طرفن جا مجمع ٿيا - ان اجتماع ڪري هن طريقه نقشبنديه کي ٻين طريقن جي مٿان فوقيت آهي ۽ هن طريقي جو ٻين اڳيان بلند رتبو آهي - سندن سهڻين وصفن ۽ فضيلتون هر مسلمان جي دل ۾ مضبوطيءَ سان قائم آهن - ان جو بيان تحصيل حاصل جو آهي، حاصل شيءِ کي حاصل ڪرڻ "يعني غير ضروري" آهي

انهن (نمبر ۲۷) کي هيءَ نسبت مشاهير آباء اجداد کان هن طرح ملي - ڪين پنهنجي والد بزرگوار امام همام، پيشوا سڀني عالمن جو حضرت امام محمد[۲۸] باقر عليه السلام کان ملي - انهن (نمبر ۲۸) کي وري پنهنجي والد بزرگوار، زين العباد، امام السجاد، حضرت امام زين العابدين[۲۹] عليه السلام کان ملي جن (نمبر ۲۹) کي وري پنهنجي والد ماجد قرة العينين رسول مقبول صلى الله عليه وسلم حضرت امام حسين

له سندن ذات مبارڪ ٻن دريائن جي گڏ جڙ جي جاءِ آهي ان جي وچ ۾ پردو آهي، هڪ ٻئي تي ڇاڊرو نه ٿو ڪري - يعني حضرت سيدنا ابوبڪر صديق رضي الله تعالىٰ عنه ۽ حضرت سيدنا علي بن ابي طالب ڪرّم الله تعالىٰ وجهه جي فيض جي دريائن جي گڏجڻ جي جاءِ آهن -

عليه السلام کان مليل- انهن (نمبر ٣٠) کي وري اها نسبت مٿاهين پنهنجي والد شريف امير المؤمنين امام الاشجعين، اسد الله الغالب سيدنا علي[٣١] ابن ابي طالب ڪَرَّمَ اللهُ وَجْهَهٗ کان ملي جن (نمبر ٣١) کي وري جناب رسالتمآب[٣٢] شفيع يوم الحساب صلي الله عليه وسلم جن کان دستياب ٿي.

۽ سندن فيضيابي جو سلسلو جيڪي سندن وڏن مشائخن کان مشهور ۽ معروف آهي سو هن طرح آهي - ڪين هي اعليٰ نسبت نقشبندي طريقه جي جناب حضرت قاسم[٢٨] ابن محمد ابن ابي بڪر الصديق رضي الله تعاليٰ عنهم کان پهتي - حضرت قاسم رضي الله تعاليٰ عنه حضرت امام جعفر رضي الله تعاليٰ عنه جا نانا آهن، ان ڪري فرمايائون ته وَلَدَنِيْ ابوبڪرٌ مرتين يعني ابوبڪر رضه مونکي ٻه ڀيرا ڄڻيو آهي - توليد مرتين (ڄڻڻ ٻه ڀيرا) مان مراد ڇا آهي؟ هڪ ظاهري جنم آهي جنهن موجب والده جي نسبت ان سان ٿيئي ٿي - ٻيو باطني جنم آهي جنهن مطابق ولايت سان نسبت حاصل ٿيئي ٿي - حضرت قاسم جي زهد، تقويٰ ۽ پرهيزگاري جو بيان حد کان ٻاهر آهي - انهن (نمبر ٢٨) کي هيءَ خاص نسبت جناب حضرت سلمان[٢٩] فارسي قَدَّسَ اللهُ سِرَّهٗ جي خدمت مان حاصل ٿي - حضرت سلمان فارسي رضي الله عنه جا اوصاف حميده حديثن جي ڪتابن مان معلوم ڪري سگهجن - ۽ سندن اعليٰ مرتبي ۽ خصوصيتن جي قطع نظر، هي حديث نفيس " سُلْمَانُ مِنَّا اَهْلَ الْبَيْتِ[١]" سندن شان ۾ زبان دُرَّ فشان (موتي ڇڻندڙ) خاتم الرسل صلي الله عليه وسلم مان آئي آهي - ۽ ڪين پنهنجي اهل بيتن جي ٽولي ۾ شمار ڪيو آهي، ڪافي آهي - حضرت رسول الله صلي الله عليه وسلم جن جي ڪمال محبت جو اندازو هن مان ڪري سگهجي - انهن جا فضائل ۽ مناقب تمام گهڻا آهن هنن کي هيءَ خاص نسبت حضرت خير البشر عليه الصلوٰة والسلام جي صحبت جي باوجود خليفه اول ۽ ٻيءَ مثل، نيڪن خواهه وڏن جو پيشوا " ثَانِيَ اثْنَيْنِ اِذْ هُمَا فِى الْغَارِ[٢]" سڏيرائيندڙ امير المؤمنين حضرت ابي بڪر[٣٠] الصديق رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عنه کان ملي سندن احوال جو ذرو به بيان ڪرڻ هن نادار ۽ ناتوان جي طاقت کان ٻاهر آهي ۽ ان مان جيڪي ڪجهه لکبو ته شرمندگي ٿيندي - قرآني آيتون ۽ نبي پاڪ صلي الله عليه وسلم جن جون حديثون ان تي شاهد آهن، پوءِ مون ڪمزور کي ڪهڙي طاقت آهي؟ صرف هن حديث تي اڪتفا ڪجي ٿي - فِىْ نَوَادِرِ الْاُصُوْلِ وَالْمَكَاتِيْبِ الشَّرِيْفَةِ لِلْاِمَامِ الرَّبَّانِىْ قُدِّسَ سِرُّهٗ كُنْتُ

---

[١] سلمان اسان اهل بيت مان آهي- [٢] ٻن مان هڪ ٻيو جڏهن اُهي غار ۾ هوا-

اَنَا وَ اَبُوْبَكْرٍ كَفَرَسَيْ رِهَانٍ لَوْ سَبَقَنِيْ لَاٰمَنْتُ بِهٖ وَلٰكِنِّيْ سَبَقْتُهٗ فَاٰمَنَ بِيْ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ؎١
هن معنيٰ ۾ هڪ سگهڙ فرمايو آهي.

مان ۽ صديق ٻئي شهسوار ان — ٻميدان نبوّت هُئاسون اسپ تازان ؎٢
هليا گهوڙا ٻئي گوش باگوش — نه ڪيو گهوڙي سندم اڳيان گوش
نگين انبياءَ مَنْ ربوده م — لوائے صدق را ابروی سپردم ؎٣

رضي الله سبحانهٗ وتعاليٰ عنه. انهن (٣٠) کي هيءَ خاص الخاص نسبت حضرت خواجهٔ ڪائنات، مفخر موجودات، رحمة العالمين، شفيع المذنبين، حبيب ربّ العالمين، خلاصهٔ موجودات، اشرف المخلوقات، سيد السادات، وافضل البريات آدم ومن دونه تحت لوائه ورب العالمين في ثنائه المقصد الاصلي من الموجودات ذاته الشريفة والمطلب العاليٰ من الڪائنات صفاته المنيفة وسيلة العالمين وملاذ المذنبين وشفيع العاصين گنهگارن محتاجن جي اميدگاه حضرت رسول اڪرم مڪرم رسول الله محمّد (٣١) ن المصطفيٰ المڪي المدني العربي القرشي الهاشمي الابطحي صلي الله عليه وعليٰ اٰله واصحابه وبارڪ وسلم کان حاصل ٿي. استخاثه ۾ مدح جا چند بيت عرض رکجن ٿا.

يَا حَبِيْبَ الْاِلٰهِ خُذْ بِيَدِيْ — مَالِعَجْزِيْ سِوَاكَ مُسْتَنِدِيْ ؎٣
كُنْ رَحِيْمًا لِذِلَّتِيْ وَاشْفَعْ — يَا شَفِيْعَ الْوَرٰى اِلَى الصَّمَدِيْ ؎٤
اِعْتِصَامِيْ سِوٰى جَنَابِكَ لِيْ — لَيْسَ يَا سَيِّدِيْ اِلَى الْاَحَدِيْ ؎٥
غَيْرَ عُرْوَاكَ لَيْسَ فِي الدَّارَيْنِ — لِلْعَلِيْلِ الذَّلِيْلِ مُعْتَمَدِيْ ؎٦
صَلَوَاتِيْ عَلَيْكَ فِي الْمَدْوَيْنِ — كَانَ مُتَجَاوِزًا عَنِ الْعَدَدِ ؎٧
وَعَلَى الصَّحْبِ كُلِّهِمْ اَجْمَعْ — هُمْ نُجُوْمُ الْهُدَاةِ وَالرُّشْدِ ؎٨
وَعَلَى التَّابِعِيْنَ هُمْ كَانُوْا — لِخِيَامِ السَّدَادِ كَالْوَتَدِ ؎٩

؎١ نوادر الاصول ۽ مڪتوبات شريف حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سرهٗ جي ۾ آهي مان ۽ ابوبڪر بن گهوڙ دوڙ نه ڙن وانگر هواسون. جيڪڏهن مونکان اڳرائي ڪري ها ته البت مان ان تي ايمان آڻيان ها پر مان انکان اڳرائي ڪئي پوءِ مون تي ايمان آندائين. هن حديث کي ترمذي روايت ڪيو آهي.
؎٢ مهر نبوّت جي مون حاصل ڪئي ∴ سچائي جو جهنڊو ان جي حوالي ڪيو مون.
؎٣ اي الله جا محبوب منهنجو هٿ وٺ ∴ مون عاجز لاءِ توکان سواءِ ڪا به جاءِ پناه جي نه آهي.
؎٤ تون منهنجي خواري وقت رحم ڪندڙ ۽ شفاعت ڪندڙ هجو ∴ اي شفاعت ڪندڙ مخلوقات جا منهنجو مولا ڏي نياز ڏاهن
؎٥ منهنجي لاءِ تنهنجي درگاه کان سواءِ منهنجو چنبڙڻ ∴ اي منهنجا سردار ڪنهن ٻئي ڪنهن کي ڏاهن نه آهي باقي ص٣١

شفيع سرور شاهه غلام خاص رباني — ٿيو چهري کان تو عالم نون آن محبوب سبحاني
سرو حدگان نازک جسم جا هو مجازي رشتن — موتي معراج تان پهتو متي لامکان آساني
مثل آئينو دل ان جي سچائي سان تهارا نيم — پسائي او خدا تو کي سواءِ کنهن طور امکاني
هجا جهنيل ان سان شل جو نجا انجي آسان جانان — نتو جاڻي حقيقت پيو مگر هڪ ذات يزداني
وجود پاک سندن نقطه، کهڙو نقطو نقطه مرکز — طرف ان جي اچي تو متان کان فيض رحماني
سندن نازک جسم آيو تصور حق ڀنجي — ٿيو ظهور جسماني منجهه جسم انساني
کنان شرک و بدعت آهه بالا تر اهو دلبر — کٿي نشر و بدعت کٿي محبوب صمداني
کيو يوم محشر آ، خدا مقرر انهن جي لاءِ — نه جيئن تو بيکاري مخلوق کي سندن عزت ثاني
ٿيو جنت ۽ جهنم آ سندن دوست دشمن لئي — سمجهن من اهو مخلوق، قدر محبوب رباني
خدا خود جنهن هين مداح ٿيو ته هو آ ٿيو محمد — ثنا حق کري پوري ٻنيا احمد اگر جاڻين
تو ثنا ان جي اگر چاهين اهار آن حق مان ڳول — تو ثنا حق اگر ڳولين، کنان احمد سک ثنا خواني
کرڻ تعريف تنهنجي کان زبان ٿي مگر قاصر — خدا ايا ڏي محبت مون ٿي موت جي آساني

اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ اَفْضَلَ صَلَوَاتِكَ عَدَدَ مَخْلُوْمَاتِكَ وَمِدَادَ كَلِمَاتِكَ عَلٰى
اَشْرَفِ مَخْلُوْقَاتِكَ سَيِّدِنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ، جو هيءَ نسبت سلسله عليه، جليله، رفيعه، حضرات طيفوريه، نقشبنديه، مجدديه معصوميه، صبغتيه، صفويه ۽ قيوميه، ان طرح برکت وارن عظيم ذريعن ۽ وسيلن سان جناب حضرت خاتم النبوة عليه وعلىٰ آله من الصلوات افضلها ومن التسليمات اکملها تائين پهچي ٿي - هن درگاهه جا مريد ۽ بهار بيار اگر گناهن جي درياءَ ۾ ٻڏل به هوندا ته به اميد آهي ته رب العزت جي مهرباني ۽ سان انشاء الله تعالىٰ هن عظيم وسيلن جي سبب جو انهن مان هرهڪ درگاهه جو خاص مقرب آهي، ضرور پار پوندا ۽ کڏهين به انهن جي دعا ضايع نه ٿيندي - اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنَا اِتِّبَاعَ طَرِيْقَتِهِمْ وَاَمِتْنَا عَلٰى حُبِّهِمْ فَاِنَّ الْمَرْءَ مَعَ مَنْ اَحَبَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

(آڳئين صفحي تان آيل) لاه تنهنجي بخشش کانسواءِ نه آهي ٻنهي جهانن ۾ واسطي ٻيهار ۽ خوار جي پير وسو منهنجو - ته دعا تون منهنجون توني هجن رات ۽ ڏينهن ۾ هميشه اکيون کان ٻار ٻار گهٽيون)
ٿه ۽ سيني اصحابن ٿي، اهو تارا هدايت ۽ وات ڏيکارڻ لاءِ آهن -
ته ۽ سيني تابعين ٿي جيکي هدايت جي تنبن لاءِ کڻن وانگر هوا -

وَاغْفِرْ لِيْ وَلِمَنْ قَالَ آمين ـله

منجهه بيان شجره متبرڪه جي جو نالا انهن حضرات جا نظم جي طريقي سان منسلڪ ٿيل آهن ـ سڀني فائدن مان اوّل ۽ اوليٰ هي ته هر مقصد جي ڪلڻ لاءِ مجرّب آهي ـ حضرت صاحب قُدِّسَ سِرُّهٗ حاجت مندن کي صبح ۽ شام ۾ هن شجره کي پڙهڻ جو امر فرمائيندا هوا ـ اهو شجره هي آهي

احمدؐ و صدّيقؓ و سلمانؓ قاسمؒ ۽ جعفرؒ آهه
بايزيدؒ و بوالحسنؒ ڪانؒ بوعليؒ تاجِ سر آهه

يوسفؒ آهه ۽ غجدوانيؒ عارفؒ و محمود بڙ
ڪانؒ عليؒ راميتني سماسؒ شمس خاور آهه

سيّد مير ڪلال آهي ۽ بهاء الدين ولي
خواجه يعقوبؒ ۽ عبيد الله بفضل داور آهه

زاهد ۽ درويش خواجه امڪنه باقيؒ بحق
احمدؒ و معصومؒ گنج ۽ صبغة الله گوهر آهه

ڪانؒ امام العارفين معصومؒ ثاني ظاهر ٿيو
شاه غلام محمد مثل ابراء ۽ شهد صوفي مزاگوهر آهه

آهه فضل الله روشن ڪان شجاع ان جي نور
حضرت شيخ عبد قيّوم آفتاب انور آهه

آفتاب شرع احمدؐ حق جو پيارو اسا نهوينڊو
حضرت شهه عبد الرّحمٰن مثل موتي منوّر آهه

درد ذڪر نالن انهن جو پڙهه پيو هر زمان
مهرباني رَبّ سندي تو سان ادا يادر آهه

پڙهه شجره متبرڪهه فرمايل حضرت عبد الباقي ڪابلي قُدِّسَ سِرُّهٗ جو دني مناجات جي صورت ۾

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

واسطي احمدؐ و صدّيقؓ و سلمانؓ يارب
قاسمؒ و جعفرؒ ۽ اهو شاهِ شاهان يارب

بايزيدؒ اهو جو هو شاهِ خوبان يارب
واسطي بوالحسنؒ جو آمعدن احسان يارب

بحرمت خواجه يوسفؒ شاهِ خوبان يارب
غجدوانيؒ هو جيڪو شمس تابان يارب

بحرمت عارفؒ و محمود سخندان يارب
بحق خواجه عليؒ باد شاهِ زمان يارب

واسطي خواجه سماس خوش الحان يارب
بحرمت سائين مير ڪلال ماه تابان يارب

تو به ڪيم ڪان گناهن تو به منهنجي ٿئي قبول
فضل ۽ ڪرم سائينهنجي ۽ بحق رسول

يا الله واسطي خواجه بهاء الحق و دين
صدقي خواجه يعقوبؒ شهِ ملڪ يقين

چهرهٔ عبيد ڪان روشن ٿي سڀ روءِ زمين
بحرمت حضرت درويش علي هادي و دين

ـله اي منهنجا الله انهن (اولياءن) جي طريقي جي تابعداري نصيب ڪر ۽ اسان کي انهن جي محبت ۾ مار يو ۽ تحقيق ته سر قيامت جي ڏينهن ان شاگرد هو ندو جنهن شاد سان محبت رکي آئين ۽ مون کي بخش ۽ ان شخص کي به بخش جنهن چيو آمين آمين ـ

خواجه ڳاهڻ جو هئو سردار اصحابين — خواجه امڪنه جو آهي باني شرع متين
اهل دل جو دم بدم آ خواجه باقي معين — بحرمت مجدد جنهن کان جهان ٿيو خلد برين
بحرمت حضرت معصوم بطاعات زرين — جو ڪجهه ٿيو مون کان صادر يا الله قبل ازين
توبه ڪيم ڪان گناهن توبه منهنجي ڪر قبول — فضل ۽ ڪرم ساڻ پنهنجي ۽ بحق رسول
سرور اهل جهان حضرت تنيو م زمان — عارفن جو امام معدن جود و احسان
شاه معصوم ولي گوهر بحر جاڻ — واسطو انهن بزرگن جي جنهن کان ٿي دنيا باغ جنان
نائب احمد، سند و محمود شه ڪون و مڪان — چشمهٔ فيض و ڪرامت ۽ ولي سبحان
باني شرع متين ڪنيد تهڪفر طغيان — منهنجو مرشد والد منهنجو حضرت قيوم جهان
نسل روح پاڪ سندن هجي گهڻين باغ وجدان — توڙي جان دل منا خطائون توڙي لکل ۽ عيان
توبه ڪيم ڪان گناهن توبه منهنجي ڪر قبول — فضل ۽ ڪرم ساڻ پنهنجي ۽ بحق رسول

پڙ شجره مبارڪ آخوند امير علي هالائي جو غوث الزمان حضرت خواجه قنذار د حضرت شاه عبدالقيوم قدس سره جي تاريخ ۾ زمايل

سبحان الله واسطي ايجاد خلق — احمدؐ آيو ڪاڻ نوء آباد خلق
صديقؓ کي سچائي ڏني ان راهبر — حق باطل ۾ فرق ڪيو عالم عمرؓ
عثمانؓ ٿيو روشن مگر سا انجي نور — ذات ان ڪان ڏس عليؓ ڪرم شير منجهه حضور
سلمانؓ کي مليو ان کان آثار بقا — قاسمؓ کي آن کان سريو سرور و اتقا
جعفرؓ انکان مجمع البحرين ٿيو — بايزيدؓ انکان شاه دين ٿيو
انجي نور حسن مان ٿيو بوالحسنؓ — ٿيو بو عليؓ کان نور انجي لمعه زن
يوسفؓ از مصر هوايش رشد عزيز — عبد خالقؓ را بنا عشقش پر تميز
راه عرفان مان ٿيو عارفؓ ولي — ظاهر ٿيو ڪان نور انجي محمودؓ جلي
علم انجي جو عالم آ عليؓ راميتني — بااحد سماسؓ ٿيو منجهه وحدت غني
منجهه حقيقت مستغرق آ امير ڪلالؓ — ڪان نور انجي آ ٿيو بهاءالدينؓ ڪمال
ياد انجي لاء يعقوب جرخ آ ڪحل البصر — عين اسرار انجو آ ه عبيدالله حر
اسرار معني ڪان آ ان زاهد يجو شر — منجهه دل درويش ان ڪان آ الا خروش

اتحاد انجو حاصل ڪيو خواجه امڪنڪي — بالله باقي آڻيو افتخار اندر زمنه
مرد مجدد احمد ثاني پڻ آهه او — معتصم معصوم سبحاني پڻ آهه او
ماهر انجو صبغة الله آهه مجيب — رشڪ اسماعيل عشق انجو آهه مطيب
شاهه معصوم پيتو انجي مئي جو جام — اهو محمد دل وڃائڻ ٿيو غلام
تير انجي جو نشانو صرف صفي الله ٿيو — ان موتيءَ جي صدف فضل الله ٿيو
نور باقيءَ کنان ٿيو عبد قيوم — فيض انجي کان ڪمالات مليو هجوم
هر مصراع کي اندر حساب — گڏ اي مضطرب بي اضطراب
تا نڪ ظاهر ٿئي عددن انجيمان — سال رحلت حضرت غوث الزمان
ان جي مرقد جي مٽيءَ کي اي خدا — تا سدائين لاءِ سرمهٔ چشم بناءِ

هيو "شجره خالديه" آهي جيڪو انشاء الله تعالیٰ فصل ٽئين ۾ جيڪو حضرت صاحب جي ورد وظيفن بابت آهي پوري طرح ذڪر ٿيندو. جيتوڻيڪ هن باب ۾ گهڻا نظم جيڪي مخلصن ۽ مريدن کان پهتل آهن، جن جي لکڻ سان ڪتاب جي ضخامت (وڌي ٿيڻ) جو انديشو هوا نڪري هن ٽن چئن نظمن تي اڪتفا ڪئي وئي وَفِيْهِ الْكِفَايَةُ

مقدمه کي ٽئين فائده جي بيان ڪرڻ تي پورو ڪيون ٿا - حضرت امام رباني محبوب سبحاني قُدِّسَ سِرُّهٗ جي وڏن جو ملڪ بخارا ۽ ڪابل مان چڏي هندستان اچڻ جو بيان لکون ٿا - حضرت صاحب جن جي تقرير ۽ عمدة المقامات وغيره مان نقل ڪيون ٿا - ليڪون الناظر فيها على خبرة منها -

مخفي نرهي (معلوم هجي) ته حضرت مجدد الف ثاني رضي الله تعالیٰ عنه جي وڏن ڏاڏن مان جناب حضرت عبدالله بن عمر رضي الله تعالیٰ عنهما کان پوءِ بزرگوار هڪ حضرت سلطان شهاب الدين علي - بيو حضرت امام رفيع الدين قُدِّسَ سِرُّهما اوليائن ڪاملن جي جماعت مان آهن -

حضرت سلطان شهاب الدين علي جنهن جو لقب "فرخ شاهه" آهي - اُهو تصوف سان منسلڪ ٿيڻ کان اڳ ڪابل جا حڪمران هئا - غزنوي بادشاهن کان اڳ يا غزنوي سلطنت جي زوال کان پوءِ اهي دري ڪابل جا حڪمران ٿيا - انهن سختيءَ سان ڪافرن سان جهاد ڪري

۽ بتن کي برباد ڪرڻ جو تهيو ڪري هندستان طرف گهڻا ڀيرا ڪفّارن جي جهاد ۽ بتن جي توهين واسطي تشريف فرمائيا آهن ۽ فتح ۽ ڪاميابي ۽ گهڻي مال غنيمت سان ڪابل موٽيا آهن - آخرڪار الاهي عنايت شامل حال ٿيڻ سان حڪمرانيءَ جي هوس هلي وئي - پنهنجي ذوق ۽ شوق کي دنيا کان ڦيرائي پنهنجي توجّه جو مرڪز حضرات چشتيه جي طريقي سان منسلڪ ڪيو ۽ ان اعليٰ طريقي جي وڏن وڏن بزرگن جي صحبت مان فيض ورتو ۽ اعليٰ رتبي کي پهتا ۽ انهن جي جاري ڪيل چشمه مان دنيا سيراب ٿي - انهن سلطنت کي ڇڏڻ کان پوءِ ڪابل جي جابلو حصه ۾ رهائش اختيار ڪيائون - پنهنجي حياتي کي خلق کي فيض ڏيڻ ۾ وقف ڪيائون رحلت بعد ساڳئي سرزمين ۾ ابدي آرام فرمايائون - اڄ اهو ڳوٺ "درهٔ فرخ شاه" جي نالي سان مشهور آهي - يُزَارُ وَيُتَبَرَّكُ بِقَبْرِهِ الشَّرِيْفِ -

حضرت امام رفيع الدين رحمة الله تعاليٰ حضرت مجدّد الف ثاني جن جا ڇهين نمبر تي ڏاڏا آهن - پاڻ ظاهري خواه باطني علمن ۾ جامع هوا - پاڻ حضرت سيّد جلال الدين رضي الله عنه، جنهن کي مخدوم جهانيان چوندا هئا - تن جي صحبت ۾ پنهنجي علم کي ڪمال تي رسايو - حضرت امام رفيع الدين سندن نياڻو امام ثاني ۽ انهن جو خليفو هو - ڳالهه ٿا ڪن ته جڏهن "مخدوم جهانيان" بخارا شهر کان ڪابل پهتا - حضرت امام رفيع الدين کي هندستان ڏانهن گڏ وٺي آيا - جڏهن پاڻ سرهند کان پنج - ڇهه ميل پري ڳوٺ برآس ۾ پهتا ته ان ڳوٺ جي ماڻهن عرض ڪيو ته جڏهن اوهان دهليءَ پهچو ته اتي جي بادشاه کي جو اوهان جو مريد آهي فرمائيندا ته سرهند جي جهنگ کي آباد شهر بنائين جو هيءُ جهنگل خوفناڪ ۽ جانورن، شينهن ۽ درندن جي رهڻ جي جاءِ آهي - ان سرزمين جي چوطرف رهندڙ ماڻهو شاهي ڍل ادا ڪرڻ لاءِ سامانه شهر ڏانهن گهڻو ڪري ڏاڍي مشڪل سان پهچندا پاڻ هي التجا قبول ڪيائون ۽ دارالخلافة طرف رخ ڪيائون - جڏهن دهليءَ کان ٻن منزلن جي پنڌ تي ڪنور (ڳوٺ جو نالو) وٽ پهتا - بادشاه فيروز شاه خلجي سندن استقبال ڪيو انهي ڳوٺ ۾ اچي سندن ملاقات جي شرف جي سعادت حاصل ڪئي - پاڻ برآس جي ڳوٺ جي ماڻهن جو سوال بادشاه کي پهچايو - بادشاه سندن فرموده کي پنهنجي سعادت ڄاڻي قبول ڪيو ۽ حڪم فرمايو ته ان سرزمين ۾ شهر تعمير ڪن - خواجه فتح الله، جو امام رفيع الدين جو ڀاءُ هو، بادشاه جي مقربن مان هو، مقرر ڪيو ويو ته هو ٻه هزار سوار وٺي ان سرزمين تي

پهچي ۽ ان ڪم کي پوري ڪرڻ لاءِ انتظام ڪري - خواجه فتح الله ايرڇ سان ئي قلعه جي
تعمير شروع ڪئي - روزانه وڏي ڪوشش سان جيڪو ٺهيو پئي رات جو اهو مياميت پئي ٿيو -
وري صبح جو تعمير شروع ٿي ڪيائون ته بد سنوارت جوا ها ملياميت ٿي پئي وڃي جڏهين
اها حقيقت بادشاهه اڳيان پيش ڪيائون ته بادشاهه ان جي علاج کي مخدوم جهانيان جي
حوالي ڪيو - حضرت مخدوم جهانيان حضرت امام رفيع الدين کي فرمايو ته توهان وڃي
هن حالت کي ڏسو - جڏهين ته اهو ٻيو پاءِ بادشاهه طرفان تعمير لاءِ مقرر ڪيل آهي اسان وري
پنهنجي طرفان اوهان کي مقرر ڪيون ٿا - پاڻ هڪ سرّ پنهنجي هٿن مبارڪن سان کڻي ڏنائون
۽ چيائون ته پنهنجي هٿ سان ان سر کي بنياد ۾ وجهن - جڏهين پاڻ پنهنجي مرشد جي
حڪم موجب سر زمين تي پهتا ۽ قلعه جي بنياد ۾ اها سر رکيائون پوءِ پنهنجو توجه حقيقت
معلوم ڪرڻ طرف ڏنائون - معلوم ڪيائون ته حضرت شيخ شرف الدين بوعلي قلندر قدس سره
کي اڻ ڄاڻائي سبب بيگر ۾ بادشاهه جي ماڻهن ورتو هوائون - جو ته ان بزرگ پاڻ کي لڪاري ڪيو
هو ۽ ڪير ڪنهن به نه سڃاتو - مگر باطني غيرت سبب قلعه جو بنياد ڊاهائون ٿي - حضرت
امام رفيع الدين شيخ مذڪور کي سڃاتائون - پنهنجي پاءِ جي ڏوه لاءِ معافي ورتائون حضرت
شيخ شرف الدين بوعلي قلندر فرمايو ته رفيع الدين تنهنجي خاطر هي شهر ڪجهه عرصي لاءِ
آباد رهندو ورنه قيامت تائين هن شهر کي آباد ڪرڻ نه ڇڏيان ها - جڏهن قلعو تعمير
ٿي ويو - بادشاهه فرمايو ته هي قلعه امام رفيع الدين جي تصرف سان آباد ٿيو آهي ان ڪري
پاڻ اتي سڪونت ڪن ۽ پيدائش ان جي پنهنجي فقيرن تي خرچ ڪن انهي ڏينهن کان وٺي
اسلاف مجدديه انهي شهر سرهند ۾ سڪونت اختيار ڪئي - پاڻ پنهنجي زندگي اتي گذاري ۽
رحلت کان پوءِ سندن مزار مبارڪ ان شهر کان ٻاهر تعمير ڪيائون - ڪيترا ماڻهو
شهر مان اچي هن شهر ۾ رهيا - جيڪي پوءِ نسل به نسل حضرت مجدد الف ثانيؒ جي
وقت تائين اتي رهيا - وَالْعِلْمُ عِنْدَ عَلَّامِ الْغُيُوْبِ -

هن حڪايت تي مقدمه کي ختم ڪري ڪتاب جي مقصد ڏانهن شروعات ڪجي ٿي -
وَهُوَ الْمُوَفِّقُ لِلسَّدَادِ -

فصل پهريون

منجهه بيان بعض پسنديده عقيدن ۽ پڪن عادتن حضرت صاحبن جي ۽ ڪجهه بيان اخلاقي فضيلتن جي جيڪي حق سبحانه وتعالىٰ پنهنجي نوازش سان عطا ڪري حضرت صاحبن کي ممتاز بنايو

حضرت صاحبن جو پسنديده عقيدو مختلف مسئلن ۾ اهلسنّت والجماعت جي درست راءِ مطابق هوندو هو. علماءِ اشعري ۽ ماتريدي جي وچ مختلف مسئلن ۾ حضرت صاحبن حضرات متقدمين (اڳين) جي موافق جماعت متبرڪه ماتريديه جي انوار هدايت مان فائدو وٺندا رهيا. حضرت صاحبن جو پاڪ طريقو حضرت خير البشر عليه الصلوٰة الله الملڪ الاڪبر جي سنّت جي پيروي ۽ شريعت پاڪ جي تابعداري هو. شريعت جي مخالفت کي وڏي برابر گناه عظيم ڄاڻندا هوا ۽ حضرت الاهي جلّ شانه جي خوشنودي ۽ رضا حضرت رسالت پناه صلي الله عليه وسلم جي محبت ۽ اتباعِ شريعت ۾ ڄاڻندا هئا ۽ سعدي شيرازيؒ جي قول کي تمام گهڻو پڙهندا هئا ـــ

محال آهي، سعدي جو راهِ صفا   تيءَ حاصل سوا درِ مصطفىٰ

ٿوري کان ٿوري بدعت کان پڻ پاسو ڪندا هئا ايتري قدر جو جائز ڪم مثلاً لٽو ڪپڙو، رهائش ۽ کاڌو پيتو، جو وقت جي ماڻهن جو رواج هو ۽ سلف صالحين جي عادتن جي خلاف هو انکي به پسند نه ڪندا هوا ۽ اڪثر متقدمين ۽ سلف صالحين جي طريقي جي پيروي ڪندا هئا. جهڙيطرح سندن پڪن عادتن جي بيان ۾ واضح ٿيندو.

فقه جي فروعي مسئلن ۾ پاڻ امام همام، صوفي، صافي، سراج الامة حضرت امامِ اعظم ابو حنيفة ڪوفي رضي الله تعالىٰ عنه جي پيروي ۽ تقليد ڪندا هئا ۽ مفتين جي قول کان وار برابر به منهن نه موڙيندا هئا. ان جي باوجود مذهبي تعصّب کي ڪنهن به دل ۾ جاءِ نه ڏيندا هئا. ٻين مذهبن جي عزّت ۽ احترام به حدِ ڪمال ڪندا هئا. مجتهدن جي پاڪ نالن کي ادب ۽ احترام سان وٺندا هئا. چئني مذهبن کي برحق ڄاڻندا هئا پر مذهب امام عظيم الشان ابو حنيفه کي افضل ۽ اولىٰ ڄاڻندا هوا ۽ فرمائيندا هئا ـ

وَكُلُّهُمْ مِنْ رَسُوْلِ اللهِ مُقْتَبِسٌ   غَرْفًا مِنَ الْبَحْرِ اَوْ رَشْفًا مِنَ الدِّيَمِ له

پيرن فرمائيندا هئا اَلْمُجْتَهِدُ يُخْطِئُ وَيُصِيْبُ - خطا ڪرڻ جي حالت ۾ هو ماجور آهي - متين بيان ڪيلن مان هر هڪ جي ثنا ڪندا هئا - خاص طرح زهد پرهيزگاري ۽ تقويٰ ۾ حضرت امام احمد بن حنبلؒ جون عجيب وغريب ڳالهيون بيان ڪندا هئا ۽ ڪن جاين تي ڪو لفظ ظاهر حديث شريف جو فتويٰ جي مخالف ڏٺو ته انهن تي عمل ۽ فتويٰ مذهب جي حڪم تي فرمائيندا هوا ۽ بيان فرمائيندا هوا ته احوال ۽ حالات آن سرور عليه الصلوٰة والسلام ۽ حديث صحيح، ضعيف، ناسخ، منسوخ، مؤل، محڪم، مقدم ۽ مؤخر کي مجتهد حضرات بهتر ڄاڻن ٿا - ۽ حديثن جي بيان ٿيڻ جون جايون ۽ اسباب مجتهدن جي پوري علم ۽ پوري تقويٰ ۽ ديجهڙائي زماني جي سبب راوين جي صحت ۽ ضعف انهن حضرتن اڳيان نيڪ روشن آهي - شال الله تعاليٰ انهن کي چڱي جزا ڏئي - سخت ڪوشش ڪري حديثن جا قسم ۽ انهن جا راوي ۽ اهي واقعات جنهن ڪري حديثن جو اندراج ٿيو ۽ اُهي حديثون جيڪي مختلف حڪمن تحت داخل ٿيون انهن سڀني کي هڪ هنڌ گڏ ڪري خدا جي فضل سان خالص ۽ لباب دانن جي ڇوڙن کي (ڪان (ضعيف حديثن کان) پاڪ ڪيو آهي ۽ اسان عاجزن لاءِ جيڪو دور افتادگيءَ جي داغ سان نشان ڪيل آهيون ۽ حديثن جي قسمن جي صفائي ڪرڻ کان قاصر آهيون صراط مستقيم کي آسان بنائي ان بار گران کي پاڻ تي رکيو اٿن - فَجَزَاهُمُ اللهُ تَعَالٰى عَنَّا وَعَنْ سَائِرِ الْمُقَلِّدِيْنَ اَحْسَنَ الْجَزَاءِ - ۽ فرمائيندا هئا ته انهن جي زهد، پرهيزگاري ۽ تقويٰ ڏي ڏسڻ گهرجي ۽ علم جي گهڻائي ۽ قوت پرورڻ جي ۽ انهن حضراتن جي استنباط جزئيات کي مطالع ڪرڻ گهرجي - اهي پاڪ فضائل ۽ پسنديده اوصاف جيڪي انهن حضراتن کي فيض جي چشمي مان عطا ٿيا ظاهرً اخواه باطنًا فيضياب ٿي پيا آهن - سيائي کي هن رسو سر کي دل ۾ جاءِ نه ڏيڻ گهرجي ته انهن حق کي ڏسندي شيطاني گمراهي ۽ نفساني خواهش باعث انڪان چشم پوشي ڪري ۽ تجاوز ڪري پنهنجي راءِ کي حديث نبوي صلي الله عليه وآله وسلم جي مٿئون مقدم رکيو آهي - حاشا وڪلا ظن سوءِ (پناه، پناه پچڙي گمان کان) انهي تي اڪابرن دين جن مان هر هڪ شريعت جي رڪنن مان آهي ۽ شريعت جي ٿبا (ڪُڙتو) انهن چئن رڪنن تي برپا ۽ قائم آهي باعث خذلان، سوء اعتقاد ۽ تعطيل اصول دين مٿين آهي - نَجَّانَا اللهُ سُبْحَانَهٗ مِنْ هٰذَا الْبَلَاءِ الْعَظِيْمِ

آندل ص ٣٣ تان له ۽ سڀ اهي رسول الله صلي الله عليه وسلم کا علم حاصل ڪندڙ آهن جهڙيطرح دريا ۽ تالاب پاڻي جي پرسات ما ڪ پاڻي جو له مجتهد ڪندڙ هن خطا نوڪري ۽ ڪڏهن صواب ته شال انهن کي الله تعاليٰ اسانجي طرفان ۽ باقي مقلدن جي طرفان چڱي جزا ڏئي ته شال الله سبحانه وتعاليٰ اسان کي هن وڏي مصيبت مان ڇڏائي

حضرت امام ابوحنيفه رضي الله تعاليٰ عنه وعن سائر المجتهدين جي فڪر جي خوبي ۽ استنباط جي دقّت سبب گهڻن سمجهه وارا ماڻهو، ڪين ۽ سنڌ ن جماعت کي اصحاب الرأي ٺاهيون پا ڻ فرمائين ٿا ته إِذَا صَحَّ الْحَدِيْثُ فَهُوَ مَذْهَبِيْ[له] - پوءِ بين کي ڇا ٿو مڃي - وقت جا ظاهري عالم جيڪي بُعْد (پراهين) جي داغ سان نشان ڪيل آهن - شبهي وارن ڪمن ۾ مباح ۽ رخصت ڪيل ڪم ته پري بل قطعي حرام ڪيل ڪمن ۾ زياده ڪوشش ٿا ڪن - حديث جي ڪتابن مان ڪجهه سٽون مطالعه ڪري ان تي مغرور ٿي پاڻ کي مجتهد ٿا چوائن ۽ تقليد ۽ اِتّباع سراج الامة، امام ابوحنيفه ۽ امام شافعي رضي الله تعاليٰ عنهما ۽ تمام مجتهدن کان عار ٿا ڪن ۽ يقول هُمْ رِجَالٌ وَّ نَحْنُ رِجَالٌ جو سر ٿا آلاپن - اها خبر نٿا ڪن ته اگرچه بحڪم بشريت شريڪ پاڻي ۽ مٽي جي آهن - هاڻ ڇا نسبت خاڪ کي عالم پاڪ سان - ڇڱو چيو جيڪي شاعر چيا ٿين -

ڪار پاڪن کي نه تون قياس گبر	اٿين آهي اهو نڪو ۾ جينئن شِيْرٌ شِيْرٌ

اِنْتَهيٰ ڪَلَامُهٗ الشَّرِيْفُ

حضرت صاحب جن علماءِ ڪرام جي ڏاڍي عزّت ڪندا هئا ۽ طالب علمن کي تعليم حاصل ڪرڻ لاءِ گهڻي ترغيب فرمائيندا هئا - حضرت صاحب جن سادات ۽ اهل بيت حضور اڪرم عليه الصلوٰة والسلام جي تمام گهڻي عزّت ۽ تعظيم ڪندا هئا - عالمن جي عزّت ڪرڻ کي خدائي حق ڄاڻندا هئا ۽ تعظيم اهل بيت سڳورن جي کي رسول اڪرم صلي الله عليه وآله جو حق سمجهندا هئا، محبت اهل بيت ۽ حضرات ائمه اثنا عشريه (۱۲ امام پاڪ) رضوان الله عليهم اجمعين کي پنهنجي امن امان جو ذريعو تصوّر ڪندا هئا ۽ ڪين آخرت جي نجات جو سبب سمجهندا هئا ۽ حديث شريف ۾ آيل هيءُ بيان پڙهي ائيندا هئا ته اهلبيت آنحضرت عليه الصلوٰة والسلام حضرت نوح عليه الصلوٰة والسلام جي ٻيڙيءَ مثل آهن - هر اهو جوان ۾ سوار ٿيو ۽ دل ۾ انهن جي محبت کي جاءِ ڏني نجات پاتي ۽ جنهن مخالفت ڪئي ۽ سستي ڏيکاري برباد ٿيو - پاڻ قصيده مولانا احمد جامي قُدِّسَ سِرُّهٗ جو وقتي وقتي شوق سان پڙهندا هئا ۽ اهو هيءُ آهي -

ڪان حُبّ حيدر جي، منهنجي دل صفا آهي	بعد حيدر حسنؓ امام و رهنما آهي
مثل ديوانه آبس در اگيان بوالحسنؓ	خاڪ نعلين حسينؓ ڪحل البصر سدا آهي
عابدينؓ تاج سر باقرؓ اکين جو نور آ	دين جعفرؓ برحق و مذهب موسيٰ رضا آهي

[له] ترجمه:- جنهن وقت حديث صحيح ٿي پوءِ اهو مذهب منهنجو آهي - يعني مان پنهنجي مذهب جو بنياد صحيح حديث تي رکان ٿو ۽ نه ضعيف حديث تي ۱۲

مومنن جو پيشوا برحق امام آهي تقي رض — گر نقي رض سان محبت رکين منجهه مذهب وا آهي

اي موالي وصف سلطان خراسان به بڌ — خاڪ مرقد سندي درد مندن لئه شفا آهي

عسڪري رض نور اکڙين جو هئي ۽ هئي آهي — مثل مهدي رض نه ٻيو سپهه سالار اندر دنيا آهي [1]

شاعرن سون چانديءَ لاءِ چيا شعر آهن — احمد جامي غلام خاص شاهِ اوليا آهي

انهن حضرات جا اوصاف ۽ مناقب هميشه گهڻا بيان ڪندا هئا ۽ هرهڪ کي پنهنجي وقت جو قطب چاتندا هئا - حضرت صاحب اصحاب ڪرام رضي الله عنهم کي افضل الامة چاتندا هئا ۽ گهٽ مرتبه واري اصحابيءَ کي به ڪامل وليءَ کان وڌيڪ چاتندا هئا ۽ اصحابن جي فضيلت کي تابعين تي ترجيح ڏيندا هئا - اصحاب ڪرام جي اختلاف کي ديني مسائل ۾ نيڪ فال تصور ڪندا هئا ۽ انهن مان ڪنهن کي به نازيبا نسبت نه ڏيندا هئا - هرهڪ لاءِ فرمائيندا هئا - اَصْحَابِي كَالنُّجُوْمِ بِاَيِّهِمُ اقْتَدَيْتُمْ اِهْتَدَيْتُمْ [2] ۽ حضرت خير البشر جي صحبت ڪري ڪين مجتهد چاتندا هئا - اگر ڪنهن کان ڪا ظاهري خطا قبل هوندي ته انکي خطاءِ اجتهادي چاتندا هئا ۽ انهيءَ کي اميد رکيل ثواب جو فرمائيندا هئا - اهل سنت و جماعت جي عقيدي موجب ترتيب وار هڪ ٻئي تي فضيلت بيان ڪندا هئا ۽ چوندا هئا ته اول ۽ اعلا ۽ افضل سڀني اصحابن کان علي الاطلاق - افضل الناس بعد الانبياء رفيق رسول الله صلى الله عليه و آله وسلم في العسر واليسار و خليفته على التحقيق سيدنا ابي بكر ن الصديق رضي الله تعالىٰ عنه کي آهي - ان کان پوءِ افضليت ۽ اڪمليت ثابت آهي لِمَنْ عَزَّ اللهُ بِهِ الْاِسْلَامَ وَكَانَ رَأْيُهُ مُوَافِقًا لِّكِتَابِ النَّاطِقِ بِالصَّوَابِ اِمَامِ الْاَعْدَلِيْنَ وَاَمِيْرِ الْمُؤْمِنِيْنَ سَيِّدِنَا عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ تَعَالىٰ عَنْهُ [3] - ان کان بعد افضليت ثابت آهي لِمَنِ اسْتَحْيَتْ مِنْهُ مَلٰئِكَةُ الرَّحْمٰنِ جَامِعِ سُوَرِ الْقُرْاٰنِ اَمِيْرِ الْمُؤْمِنِيْنَ سَيِّدِنَا عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ رَضِيَ اللهُ تَعَالىٰ عَنْهُ ان کان پوءِ افضل حضرت جناب شَمْسُ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ مُظْهِرُ الْعَجَائِبِ وَالْغَرَائِبِ اَمِيْرُ الْمُؤْمِنِيْنَ سيدنا علي ابن اَبِي طَالِبٍ كَرَّمَ اللهُ وَجْهَهُ الشَّرِيْفَ وَرَضِيَ اللهُ عَنْهُ جي ثابت آهي -

---

[1] عسکری نور دو چشم عالم است و آدم است ؛ هیچو مهدی یک سپه سالار در عالم کجاست - شاعران از بهر سیم و زر سخنها گفته اند ؛ احمد جامی غلام خاص شاه اولیا است
امام عسڪري جهان جي اکين جو نور آهي ۽ حضرت آدم جو ... امام مهديءَ جهڙو جهان ۾ هڪ سپه سالار ڪٿي آهي ؛ شاعرن چانديءَ ۽ سون لاءِ سخن چيا آهن - احمد جامي خاص غلام شاه اولياء جو آهي -
[2] اصحابي ستارن وانگر آهن انهن مان جنهن جي پيروي ڪندءِ هدايت وارا ٿيندا
[3] نبين کان بعد ... پيو ماڻهن جو رفيق رسول الله صلى الله عليه جو ڏکيائيءَ ۽ سکيائيءَ ۾ ۽ خليفو رسول الله صلى الله عليه وسلم جو
[4] ان شخصيت جي واسطي جنهن سان الله تعالىٰ اسلام کي غالب ڪيو ۽ جنهن جو رايو ڪتاب الله (جيڪو حق ۽ صواب کي بيان ڪندڙ آهي) باقي ص ...

مختلف مسائل ۾ اصحاب ڪرام ۾ نزاع مثلاً اختلافِ حضرت امير معاويه رضي الله عنه جو حضرت امير المؤمنين علي ڪَرَّمَ الله وجهه سان، ان ۾ حق کي حضرت امير (علي ڪَرَّمَ اللهُ وَجْهَهُ) ڏانهن سمجهندا هئا ۽ ٻئي طرف کي مجتهد مخطي في الاجتهاد[1] ڄاڻندا هئا. يزيد کي مزيد عليه ما يستحقه جي باري ۾ خاموش هئا ۽ ان تي لعنت کي سٺو نه ڄاڻندا هئا ۽ لعنت ڪرڻ کان گهڻي قدر پاسو ڪندا هئا. ۽ فرمائيندا هئا ته برايون ۽ بدڪاريون جيڪي ان کان ظاهر ٿيون ۽ واقعا جيڪي هن ڪيا تن جي لاءِ هو هزار بار طعنن ۽ ملامتن جو حقدار آهي. مگر جيئن ته هو ڪلمه لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللهُ جو چوندڙ آهي، ممڪن آهي ته هو پنهنجي برائين تي پشيمان ٿي توبه تائب ٿيو هجي، پوءِ بحڪم ڪريمه اِنَّ اللهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُّشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَآءُ[2] ممڪن آهي ته ان جي توبه قبول ٿي هجي ته پوءِ اها لعنت واپس لعنت ڪندڙ تي اچي ٿي، حديث نفيس اَلْمُؤْمِنُ لَيْسَ بِلَعَّانٍ[3] جو ملاحظه ڪرڻ گهرجي ۽ جيڪڏهن مڃيو وڃي ته اهو ڪفر تي مئو آهي، تڏهن هوندي به ڪافر تي لعنت ڪرڻ کهڙو ثواب ملندو. هر وقت ابوجهل ۽ ابولهب تي لعنت ڪرڻ مان توڙي اهي باليقين ڪفر تي مري ويا آهن، ڪو به فائدو حاصل نه ٿو ٿئي. پوءِ يزيد جي توبه نه قبول ٿيڻ جي صورت ۾ يزيد جي مٿان لعنت ڪرڻ ۾ ڪو به فائدو پيدا نه ٿو ٿئي. ڇاڪاڻ ته الله تعاليٰ جي وسيع رحمت سڀني ڪبيرن گناهن کي صغيرن گناهن جي رنگ ۾ آڻي بخشڻ جي خواهش ڪندڙ آهي. جيڪڏهن ڪبيرا گناهه بخشش جي اميدوار ڪيل نه هجن ته پوءِ اسان عاجزن جو ڇا حال ٿيندو جو اسان ته ڪبيرن ۽ صغيرن گناهن ۾ ٻڏا پيا آهيون! جيڪڏهن يزيد جو ڪبيره گناهه لعنت جي لائق آهي ته پوءِ ٻين جا ڪبيرا گناهه لعنت جي لائق ڇو نه ٿا ٿين ۽ اهل سنت وجماعت جو عقيدو آهي ته جيستائين ڪبيره گناهه ڪرڻ وارو ڪافر نه آهي پوءِ ڀلي ڪيترا سندس ڪبيره گناهه ايترا گهڻا هجن جو ٻئي جا نه هجن جيستائين هن کان استخفاف (ڪبيره گناهه کي هلڪو ڀائڻ) جي ڪري گناهه جو فعل نه ٿئي ۽ يزيد کان سندس بدڪارين جي معامله ۾ استخفاف جو ثبوت نٿو ملي. جيڪڏهن

اڳئين صفحي تان آيل: بـ شا موافق هوءِ امام عادل جو ۽ امير المؤمنين سيدنا عمر بن الخطاب رضي الله تعاليٰ عنه
[5] ان کان پوءِ افضليت ثابت آهي ان شخصيت جي لاءِ جنهن کان الله تعاليٰ جا ملائڪ حياءُ ٿا ڪن قرآن شريف جي سورتن جو گڏ ڪندڙ امير المؤمنين عثمان بن عفان رضي الله تعاليٰ عنه.
[6] ان کان پوءِ فضيلت جناب حضرت سڄي جهان جو عجائب ۽ غرائب جو مظهر امير المؤمنين سيدنا علي ابن ابي طالب ڪَرَّمَ الله تعاليٰ وَجْهَهُ الشريف ۽ رضي الله عنه جي ثابت آهي. [1] اجتهاد ۾ خطا ڪندڙ.
[2] بيشڪ الله هيءُ (ڏوهه) نه بخشيندو جو ڪنهن کي به شريڪ ڪيو وڃي ۽ ان کان سواءِ ٻيا (ڏوهه) جنهن کي وڻيس تنهن کي بخشيندو. [3] مؤمن ڪنهن ٻئي تي لعنت ڪندڙ نه هوندو آهي.

بعض روايتن جي مفهوم موجب گناھ ڪبيره کي هلڪو پائڻ سبب ڪفر جو آهي - هڪڙي وقت يزيد لاءِ گناھ ٿيڻ ۽ ٻئي وقت سندس موٽڻ يعني توبه ڪرڻ غالب آهي، ڇوته مسلمان هو - والعلم عند سبحانه وتعاليٰ - بهر حال سڀ ڪم الله تعاليٰ جَلَّ شَانُهٗ جي حوالي ڪرڻ ۾ سلامتي آهي ۽ خاموشي پڻ ۽ بهتر جو نڪارو ڏيندڙ آهي - ڇڱو چيو جنهن چيو -

ڏيئي ڏمڪي ڪٿي ڪو ڇڪي تيغ حڪم ‏ ‏ رهي ٿو مقرب ملائڪ صم بڪم
اگر جي ملي هڪ دفعه دعوت ڪرم ‏ ‏ ڇوي ٿو عزازيل نصيبي برم انتهيٰ بالمعنيٰ

حضرت صاحبجن اولياء ڪرام قَدَّسَ اللهُ اَرْوَاحَهُمْ جي ڪرامتن ۽ پاڪ عادتن کي ڏسندا هئا ۽ ڪنهن تي به اعتراض نه ڪندا هئا جيستائين شريعت پاڪ جي خلاف انکان ڪجهه ظاهر ٿئي - اگر ڪن معروف اوليائن جو ڪو نڪتو شريعت خلاف ڪن ڪتاب ۾ ڏسڻ ۾ آيو ته انجي سهڻي تاويل ڪندا هئا ۽ ڪين مستيءَ جي عالم ۾ سمجهي معذور جاڻندا هئا -

حضرت محبوب سبحاني پير پيران دستگيري ڪسان حضرت پير صاحب کي ملقب به سيد الجن والانس جو ته هئا ۽ پنهنجو مرشد سڏيندا هئا ۽ اولياءِ ڪرام رضي الله عنهم جي زيارت لاءِ پري پري ويندا هئا - ياد اٿم ته حضرت صاحب جن سنه ١٢٩٠ھ ملڪ قنڌار مان روانا ٿيا ۽ سنڌ ملڪ ڏانهن سفر ڪيائون - سندن مصمم ارادو، حضرت شيخ معين الدين چشتي قَدَّسَ اللهُ سِرَّهٗ جي زيارت جو هو، جنهن جو روضه مبارڪ اجمير ۾ مشهور آهي - پاڻ چند سائين ۽ مخلصن سان عمرڪوٽ جي رستي کان هندستان جي رڻ پٽن مان گهڻي تڪليف ۽ خرچ سان جوڌپور پهتا جتان اجمير شريف روانا ٿيا - ڪجهه ڏينهن اتي (اجمير ۾) ترسڻ بعد واپس وري ساڳئي طرح عمرڪوٽ پهتا - اها اچ وڃ اندازاً اڍايهه ڏينهن رهي - بنده راقم جنهن جي ان وقت عمر ١٢ سال هئي ان سفر ۾ پاڻ سان ڪنيان ٿون - متبرڪ زيارتن بعد سرهند شريف مان به دفعه دهلي جي زيارتن لاءِ روانا ٿيا هئا - خراسان جتي سندن سڪونت هئي ان جي ويجهو خواه پري جي اولياء الله هئا تن جي زيارت لاءِ ويندا هئا - غزني جا جيڪي اولياءُ هئا تن جي زيارت لاءِ ويندا هئا - هرآن جي اوليائن جي زيارت جو شوق بيحد هون - ميتن جي پس غائبانه خيرخيرات ڏيڻ ۽ قرآن شريف جي ختمن جو ثواب بخشڻ سندن معمول هو - اولياء ڪرام جن جا عرس مبارڪ ڪندا هئا مدينه مطهره علي صاحبها الف الف صلوٰة وتسليم وتحية جي سڪونت وقت اتي جا آثار، مثلاً، مسجد قباءِ زيارت سيد الشهداء حضرت امير حمزه رضي الله عنه

تڏسڻ لاءِ تمام گهڻو ويندا هئا - حضرت صاحب جن پاڻ کي حقير ۽ ناقص ڄاڻندا هئا ۽ پنهنجي عملن کي انتهائي گهٽ ڄاڻندا هئا ۽ خوفِ خدا کان رات ڏينهن ڊڄندا ۽ ڏڪندا رهندا هئا -

حضرت صاحب جن ناجنس ماڻهن جي صحبت کان خاص طرح اهل هوا ۽ مختلف مذاهب باطل مثلاً وهابي، شيعه ۽ معتزله وغيره ذالڪ من اصناف اهل البدع گهڻي منع فرمائيندا هئا ۽ هن ميل جول ۽ صحبت کي زهر قاتل فرمائيندا هئا ۽ چوندا هئا ته

پيرمي فروش جي بهترين نصيحت هي آ　　نامصاحب ناجنس کان پاسو ڪريو

اهڙيءَ طرح بي دين ماڻهن جي صحبت کان جيڪي شريعت شريف کي گهٽ وڌ چون ٿا، مڪمل منع فرمائيندا هئا ۽ سخت تاڪيد ۽ روڪ ڪندا هئا -

حضرت صاحب کي وقت جي حاڪمن جي صحبت کان مڪمل نفرت هئي - جڏهين پاڻ قنڌار ۾ قيام پذير هئا ته وقت جا بادشاه، مسلمان ۽ معتقد طريقهٔ مبارڪه جا هئا - ڪڏهن ڪڏهين انهن جي مجلس ۾ تشريف فرمائيندا هئا اِلَّا مَرَّةً اَوْ مَرَّتَيْنِ فِيْ جَمِيْعِ عُمْرِهٖ بِضَرُوْرَةٍ لَا يَجِدُ عَنْهَا بُدًّا - جيڪڏهين انهن مان سندن خدمت ۾ ايندا هو ته لاچار ضرورت مطابق ان سان ملندا هئا -

حضرت صاحب جن مهمانن جي تعظيم ۽ توقير لاءِ تمام گهڻي ڪوشش ڪندا هئا ۽ پاڻ انتهائي ضعف جي باوجود به مهمانن جي خدمت ۾ رهندا هئا ۽ ڪڏهين به مهمانن جو اجتماع پاڻ تي بارِ گران نه پائيندا هئا - ڪڏهين ڪڏهين مهمان اهڙي وقت پهچندا هئا جو ڪاڌو پين ۾ ورهائجي ويندو هو، پوءِ جيڪو ڪجهه ڪاڌي مان پنهنجي لاءِ رکندا هئا اهو مهمانن اڳيان حاضر ڪندا هئا ۽ پاڻ ڪنهن هلڪي ڪاڌي جي شيءِ تي اڪتفا ڪندا هئا ۽ هر هڪ جي مهمانداريءَ جو حق پنهنجي فقيري حال مطابق واجب ڄاڻي پورو ڪندا هئا - حضرت صاحب جن ڪتابن جي گڏ ڪرڻ ۾ حتي الوسيع ڪوشان هوندا هئا جنهن وقت به ڪو وڪري جو ڪتاب ته سندا هئا حتي الامڪان ان جي خريد ڪرڻ جي ڪوشش ڪندا هئا جيتوڻيڪ اهڙو نسخه سندن ذاتي ڪتبخاني ۾ هوندو به هو ته به صحيح ڪندا هئا ۽ پنهنجي والد ماجد جي قول مطابق نقل ڪندا هئا ته جيڪڏهن ڪو صحيح نسخو ڪتاب جو هٿ اچي ته ان کي ڇڏڻ نه گهرجي - ڪتابن جا نادر نسخا پنهنجي ڪتب خاني ۾ گڏ ڪندا رهندا هئا -

هڪ ڏينهن نقل ٿي فرمايائون ته زيارت حرمين الشريفين جي ٽئين سفر کان مشرف ٿيو هوس اندازاً اٺ سو ريال يا ڪجهه گهٽ وڌ موٽڻ جو راهه خرچ موجود هو - ٽي چار رفيق گڏ هئا جن جو جملو خرچ مون تي هو - جڏهين باب السلام مڪه معظمه زادها الله شرفاً وعظمة جيڪو ڪتابن جو مرڪز آهي اتي پهتا سين ته شيخ يماني جيڪو مشهور ڪتب فروش آهي ان جي دڪان تي ڏٺم ۽ عجيب ۽ نادر ڪتاب مصري ڇاپي هيٺ آيل ڏٺم - بي اختيار ٿي جيڪي پيسا رکيا هوا مون ڪتابن جي قيمت ڏيڻ ۾ خرچ ڪري ڇڏيم - پر ٻه صندوقون ڀريون - رفيقن حجاز جي سفر جي سختيءَ جي مد نظر پيسن خرچ ڪرڻ کان منع ڪئي ۽ پڇيائون ته اڃا مدينه مطهره علیٰ ساکنها الصلوٰة والتسليمات جو سفر درپيش آهي - جيئن ته اوهان راهه خرچ ڪيائي ڇڏيو هاڻي اسان ڇا ڪنداسين؟ رفيقن کان معافي ورتم ۽ چيم ته نادر ڪتاب ڏٺم ۽ بي اختيار ٿي خريد ڪيم - الله تعالیٰ اسان سڀني لاءِ ڪافي آهي - ۽ انشاء الله چڱي نموني سان ٿيندو الله تعالیٰ پنهنجي فضل سان اهڙي غيبي امداد ڪئي جو مدينه مطهره جو سفر تمام آسانيءَ سان ٿيو ۽ واپس بمبئي جي بندر تي سکون سان پهتا سين -

ايترن ڪتابن جي گڏ ڪرڻ جي باوجود ڪجهه ڪتاب جي اڃان تائين ڪين نه ملي سگهيا هئا انهن جي گهڻي تمنا رکندا هئا مثلاً تفسير دُرّ منثور ۽ تاريخ امام يافعي ۽ ربيع الابرار زمخشري وغيره مگر تفسير دُرّ منثور الله تعالیٰ جي مهربانيءَ سان آخري وقت ۾ هٿ ڪيائون -

سنه ۱۳۰۴ھ ۾ جڏهن حضرت صاحب جن رفيقن سميت مدينه پاڪ ۾ مقيم هئا - حج جي موسم تمام گرميءَ واري آئي - حضرت صاحب جن اڪيلو حج جو ارادو ڪيو - پنهنجي خادمن مان هن بنده ڪمترين کي پاڻ سان کنيائون - مختصر قافلي حج جو احرام ٻڌي حرم پاڪ جي چانئٺ چمڻ لاءِ روانه ٿيا سين - حضرت صاحب جن جو حرمين شريفين جي زيارت جو شوق ايترو ته گهڻو هيو جو معلوم ٿيو جنهن جي بيان ڪرڻ کان قلم قاصر آهي - بهرحال راهه جي سختي ۽ حجاز جي گرمي ايتري ته شديد هئي جو اتي جي واقفن کان لڪل نه آهي - بدوين جي شرارت ۽ شور ڪري راهه ۾ رستو بند هو - مگر حضرت صاحب جن هزارها مشڪلاتن جي باوجود انتها صبر ۽ تحمل ۽ شڪرگذاريءَ سان گذاريو ۽ خير ۽ عافيت سان حرم پاڪ جي چانئٺ چمڻ جي شرف کان مشرف ٿيا سون - آخر ڪار حج جا سڀ رڪن پورا ڪري بعد پاڪ شهر جي زيارت جو ارادو ڪيو سين - روانگيءَ وقت باب السلام کان لنگهڻ ٿيو - ڪتب فروش جي دڪان تي ڪجهه ترسيا - دڪاندار تفسير اتقان جو نئون ڇپيو هو ڏيکاريو ۽ حضرت صاحب جن

نهايت شوق مان خريد ڪيو ۽ ان تي ڏاڍو خوش ٿيا - هي فقير راقم الحروف سائن گڏ هو، رستي ۾ جنهن ته نماز عشا (سومهڻي) جو پورو وقت ٿيو هين لهي نماز ادا ڪئي سون، جيئن ته حضرت صاحبجن جي عادت هئي ته نماز کي پنهنجي پوري وقت ۾ ادا ڪندا هئا - نماز ون هڪ وقت ۾ گڏ ڪري پڙهڻ کي (جهڙي طرح اهل حرمين خطرناڪ سفر ۾ ان تي فتويٰ ڏيندا آهن) بهتر ۽ پسند نه ڪندا هوا - سواري ڪان پوءِ ماثوره دعائون پڙهي بنده کي فرمايائون ته الحمدلله هي تفسير اتقان به هٿ آيو - هاڻي توهان سڀني تفسيرن کي جيڪي موجود آهن گڏيو ته مان انهن جا نالا ٻڌايان - حضرت صاحب جن حڪم ڪيو ۽ مون گڏيو - ٢٥ کان وڌيڪ تفسير گڏ ۾ آيا جيڪي، حديث، فقه، علم آله مثلاً صرف ونحو، منطق، علم ڪلام، علم معاني، رياضي علم هيئت، اخلاق، سير و سلوڪ ۽ تاريخ وغيره نادر ن علمن مان متن، شرح، حاشيا ۽ تعليقات گهڻا تي رکيا ان ٿون -

حضرت صاحب جن منقد مين شاعرن کي ڪامل ۽ عارف جاڻندا هئا ۽ فرمائيندا هوا ته چرچا ۽ مسخريون جيڪي ماڻهو حضرت سعدي ڏانهن منسوب ٿا ڪن، اڪثر بعض پوين جو افتراء (جڙتو ڪوڙ) آهي - هيترو ضرور هو ته حضرت شيخ سعدي حسن اخلاق ۽ خوش طبع هئا - خواجه حافظ شيرازي جي ڪتاب کي ڏاڍو پسند ڪندا هئا ۽ کيس لسان الغيب سڏيندا هئا - حضرت مولانا جامي کي اوليائن مان سمجهندا هئا - حضرت صاحبجن چار رڪعتون نماز مطلق جنهن کي آخر ظهر الجمعه چوندا هئا - حرمين شريفين کان سواءِ بطريق واجب پڙهندا هئا ۽ آخر الظهر جي منڪرين تي سختي ڪندا هئا ۽ چوندا هئا ته فقه جي ڪتابن ۾ جمعه جي ادائگي جا شرط جيڪي مقرر ڪيل آهن، سي گهڻا شرط سواءِ مڪي ۽ مديني پاڪ زادهما الله تعالىٰ شرفاً و عظماً جي غير موجود آهن، علي الخصوص ڪافرن جي بادشاهي ۾، پر ان سبب ڪري جو نماز جمعه جي اسلام جي نشانن مان هڪ نشاني آهي، ان کي ڇڏڻ نه کپي، بهرحال پڙهڻ گهرجي، جمعه کان بعد چار رڪعتون مقيم کي ۽ ٻه رڪعتون مسافر کي ضرور فرض طرح پڙهڻ گهرجن - نقل ڪندا هئا ته جده جي بندر ۾ جيڪو وڏو شهر آهي ۽ اتي جو بادشاه مسلمان آهي ان هوندي به آخر الظهر کي باجماعت شافعي ادا ڪندا هئا ۽ حنفي الگ الگ پڙهندا هئا - بي عقل ۽ نادان ماڻهو اهو دليل ڏيندا آهن ته هڪ وقت ۾ ٻه فرض ڪيئن ٿا سگهن اهو نٿا ڄاڻن ته اهو اجتماع فرض جو نه آهي، پر اجتماع بدل ۽ مبدل منه جو آهي، ڇاڪاڻ ته

"مُبدل منه" ۾ شڪ واقع ٿيو آهي ته ايا صحيح آهي يا نه بلڪ غالباً شرطن جي عدم موجودگيءَ ۾ غير صحيح آهي، ان ڪري لاچار ان جي عيوض بدل پڙهڻ گهرجي. مثلاً جيڪڏهن ڪو ماڻهو پاڻيءَ مشڪوڪ سان وضو ڪري، ان وضوءَ ۾ شڪ ٿي پيو، ان وضوءَ جو بدل تَيَمُّمُ آهي، پر شرع لازم آهي ته تَيَمُّمُ به ڪري. ان ڪري پرهيزگارن ۽ متقين کي ڪنهن به سبب ان ۾ سستي ڪرڻ نه گهرجي. حضرت صاحب جن اسلام جو مدار ۽ آخرت جي ڇوٽڪاري جو بنياد عقيدي جي صفائيءَ ۽ خلوص نيت تي ڄاڻندا هئا. ظاهري عملن کي ان ۾ ڪو به دخل نه ڏيندا هئا. جيڪڏهن ڪو ظاهري طرح پنهنجي پرهيزگاريءَ ۽ تقويٰ ظاهر ڪندو هو ۽ ان جي عقيدي ۾ شڪ ڄاڻندا هئا، يا ان جي حالت مان بدمذهبين ڏانهن لاڙو ڄاڻندا هوا ته ان جي تقويٰ کي خواريءَ ۽ نقصان جو سبب ڄاڻندا هوا ۽ جيڪڏهن ڪنهن کي ڪيترن گناهن جي قسمن ۾ مبتلا ٿيندو ڏٺائون، پر عقيدو ان جي صاف موافق اهل سنّت وجماعت جي ٿي ڄاتائون ته ان جي بخشش جي اميدواري گهڻي رکندا هئا. رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ط [1]

حضرت صاحب جن تفاخر ۽ پاڻ پائڻ کي گهڻو مذموم ڄاڻندا هئا، ڇوته ڪبر ۽ اهو تفاخر ڪافر مطلق جي نسبت هجي، ڇا ڪاڻ ته هر امر جي انتها ڏکيل آهي. وَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللّٰهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ [2]. حضرت صاحب جن ڪافر جو تحفو قبول ڪندا هئا. ۽ ڪافر جي سلام جو جواب ڏيڻ جهڙي طرح زماني جي ماڻهن ۾ معروف آهي (ته هٿ سان اشارو ڪرڻ) جائز ڄاڻندا هئا. بشرطيڪ ان ۾ دين جي گهٽتائي نه هجي. وَإِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا [3] کي ان جي جواز جو دليل وٺندا هئا. عالمن جي اختلاف سبب سنڌ ۽ هندستان جي شهرن کي دارالحرب يا دارالاسلام جي حڪم ڏيڻ جي مسئلي ۾ دارالحرب يا دارالاسلام جو حڪم نه ڏيندا هئا ۽ ان مسئلي ۾ خاموش رهندا هئا ۽ جيڪڏهن ڪنهن شخص هن ملڪ جي ڪافرن کان مال کسڻ جي فتويٰ جي طلب ٿي ڪئي ته فرمائيندا هئا "هٰذَا مِمَّا يُعْلَمُ وَلَا يُكْتَمُ" [4]

---

[1] ترجمو:- اي اسان جا پالڻهار، جڏهن تو اسان کي هدايت ڪئي تنهن کان پوءِ اسان جي دلين کي ڏنگائي نه ڏي ۽ پاڻ وٽان اسان کي ٻاجهه عطا ڪر، ڇو ته تون ئي بخشڻهار آهين ۱۲. [2] الله جي رٿ کان ڇو بي پروا ٿيا آهيو ۽ ڇيهي واري قوم کان سواءِ (ٻيو) ڪو الله جي رٿ کان بي پرو نه ٿيندو آهي ۱۲ "سورة اعراف رکوع ۱۲" [3] جڏهن اوهان کي سلام ڪرڻ سان تعظيم ڏني وڃي ته ان کان بهتر تعظيم (سلام) ورايو يا اهو ئي ورايو ۱۲ (سورة نساء ع ۱۱) [4] هي مسئلو انهن مان آهي جنهن کي ڄاتو ٿو وڃي ۽ ظاهر نٿو ڪيو وڃي ۱۲.

حضرت صاحب جن اسم مبارڪ الله جي ﷲ کي عربي رسم الخط ۾ لکندا هئا. فارسي رسم الخط ۾ لکڻ کان منع فرمائيندا هئا. جيڪڏهن اهو لفظ مبارڪ ڪنهن ڪتاب ۾ زياده ٿي ڏٺائون ته نه ميٽڻ فرمائيندا هئا ۽ نه مٿس قلم ڇڪيندا هئا بلڪ مٿان چوڌاري گول دائرو ڏيئي خاص ادب جي رعايت واسطي لکي ڇڏيندا هئا. اهڙيءَ طرح ڪتاب پڙهائڻ ۾ اهو لفظ مبارڪ جيڪڏهن مضاف اليه يا مٿس حرف جار (يعني زير ڏيندڙ) آيو ته نحوي ترڪيب ڪرائڻ ۾ بجاءِ مجرور لفظا چوڻ جي محمود لفظا ٿي فرمايائون.[1] جڏهن به اسم مبارڪ آن حضرت سرورِ دين ودنيا، ڪتاب ۾ ڏسندا هئا ته درود شريف اشاري طرح (صلعم) نه لکندا هئا بلڪ پورو پورو تفصيل سان (صلي الله عليه وآله وسلم) لکندا هئا.

حضرت صاحبن قرآت ڪلام الله جو گهڻو وظيفو ڪندا هئا. خصوصًا ماهه رمضان المبارڪ ۾ يا ٻيڙيءَ جي سفر ۾، پڇاڙيءَ عمر مبارڪ ۾ گهڻو وقت تفسير جلالين جي مطالعه ۽ حاشيه جمل جي نقل ۽ ٻيا حاشيا تفسيرن جا پنهنجي جلالين جي قلمي نسخه تي نقل ڪرڻ ۾ مصروف رهندا هئا. ڪلام الله جي ختمن کي اهڙيءَ عجيب نموني ترتيب ڏني هئائون ۽ گهڻن دعائن ماثوره کي اتي جمع ڪيو هئائون. انشاءالله باب ٽئين ۾ حضرت صاحب جن جا ورد وظيفا پوري طرح بيان ڪيا ويندا.

خيرات

حضرت صاحب جن دلائل خيرات جي پڙهڻ تي حسب طاقت هميشگي ڪندا هئا. دلائل جو نسخو جيڪو مخدوم محمد هاشم ٺٽويءَ سنڌيءَ جو دستخط ٿيل وٽن موجود هو، پڙهندا هئا. حصن الحصين جو پڙهڻ به پاڻ تي لازم ڄاڻندا هئا. خاص طرح سفر ۾ يا حضر ۾ قصيده بُرده کي گهڻو وقت پڙهندا هئا. قصيده بانت سُعاد کي پڻ روزانو نه وظيفن ۾ جاءِ ڏني اٿن، ۽ ان جي فضيلت آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن کان ٻڌي اٿن قصيدن تي فضيلت ڏني اٿن ۽ انهن گهڻيون شرحون مطالع ڪيو اٿن بلڪ هڪ خاص شرح عربي زبان ۾ تاليف ڪئي اٿن، مگر اها پوري نه ٿي. سنه ١٣٠٣ه ۾ حرم محترم مدني عَلىٰ سَاكِنِهَا مِنَ الصَّلٰوةِ اَفْضَلُهَا وَمِنَ التَّسْلِيمِ اَكْمَلُهَا جي قرب وجوار ۾ رهائش ڪيائون. مشهور وظيفو جيڪو "شفاء الامراض" جي نالي سان مشهور آهي ۽ جنهن جو مؤلف جناب حضرت خواجه

---

[1] ڄاڻڻ گهرجي ته نحوي ترڪيب استاد شاگردن کي عام طرح جنهن نموني سان پڙهائيندا آهن حضرت صاحبن الله تعاليٰ جي ذاتي نالي مبارڪ جي عزت ۽ تعظيم جي ڪري استاذن وانگر عام طرح نه پڙهائيندا هئا. مثلاً بِسمِ الله جي ترڪيب عام استاذ هن طرح پڙهائيندا آهن - بِ حرف جار، اسم مجرور لفظا مضاف، الله مجرور لفظا مضاف اليه. حضرت صاحبن بجاءِ مجرور لفظا پڙهائڻ جي محمود لفظا پڙهائيندا هئا.

بيرنگ ڦُڙس سِڙهُ آهي، تمام گهڻو پڙهندا هئا. ايتري قدر جو جيڪو عرصو حرم پاڪ جي قريب رهيا، روزانو هڪ ختمو پڙهندا هئا ۽ چوندا هئا ته دل جي بيماريءَ جي علاج لاءِ ٿو پڙهان، ممڪن آهي ته حضور انور شفيع يوم الحشر عليه الصلوٰة الله الملڪ الاڪبر جي طفيل ڪو قلبي علاج مفيد ٿئي. حضرت صاحب جن جادوگر يا غيب جي خبر ڏيندڙ جي خبر جي تصديق (مڃڻ) کي رجعت قهقري متصوف زمان يعني زماني جا هٿرادو صوفي ان مرض ۾ مبتلا آهن) ڪفر ڄاڻندا هئا. ڪماليت جي نهايت مرتبن کي حضرت رسول اڪرم صلي الله عليه وسلم جي سنت سڳوري جي تابعداري ۾ ڄاڻندا هئا ۽ فرمائيندا هئا. ـه

محال آهي سعدي جو راهِ صفا ٿئي حاصل سواءِ مصطفيٰ له

حضرت صاحب جن احترام مدني حرم پاڪ ۽ ان پاڪ شهر جي ادبن کي اهڙي نموني ادا ڪندا هئا، جنهن کان وڌيڪ تصور نٿو ڪري سگهجي ۽ روضه شريف حرم مدني ۾ جڏهن حاضر ٿيندا هئا ۽ گهڻو ڪري دوزانو (گوڏا ڏيئي) ويهي روضه شريف طرف متوجه ٿي وظيفو پڙهندا هئا ۽ فرمائيندا هئا. ـه

جيڪي آهين پيو هج مگر ڪجهه بيدار هُج باخدا ديوانو ۽ با مصطفيٰ هشيار هُج ٢ه

مدينه منوره جي قيام دوران پنهنجي والد بزرگوار جو نقل ٿي ڪيائون ته مدينه مطهره ۾ سڪونت جي وقت جڏهن به حرم محترم ۾ ايندا ته باب السلام وٽ هٿ ٻڌي بيهي رهندا هئا، اڳتي وڌڻ جي طاقت نه رکندا هئا.

ادب تاج آهي ڪان لطف الٰهي پائي وڃ متي تي جيڏانهن چاهين ٣ه

حضرت صاحب جن جي عادات حسنه ۽ اخلاقي فضيلتن جو بيان جيڪي الله تعالىٰ کين عطا ڪري ممتاز بنايو هو اهي ايتريون ته گهڻيون آهن جيڪي تحرير ۽ تقرير ۾ اچي نٿيون سگهن ۽ واقفن کان سندن احوال ڪو بلڪل نه آهي بلڪ سندن حسن اخلاق ۽ خلق الله کي نفع رسائي جو بيان هر ڪنهن اڳيان روز روشن وانگر ظاهر آهي جنهن جو تفصيل تحصيل حاصل (حاصل ڪيل شيءِ کي حاصل ڪرڻ (بي فائده) آهي - رد ڪندڙن ۽ قبوليت کان انڪار ڪندڙن سان واسطو نه آهي. متعصبن زماني جي بڪوات تي ڪو به غرض نه آهي - مسڪين ڪاتب الحروف جو محبن ۽ منصفن کي عرض آهي ته جيڪڏهن

له محال است سعدي که راهِ صفا ؛ توان يافت جز در پئے مصطفيٰ ٢ه بر چه باشي باش اما اندکے بيدار باش ؛ با خدا ديوانه باش و با مصطفيٰ هشيار باش

٣ه ادب تاجيست از لطفِ الٰهي ؛ بنه بر سر برو هر جا که خواهي.

ڪو به انصاف جي نظر سان ڏسندو ته اميد آهي ته هُن صحيح احوال کي مبالغه آميز نه ڀائيندو بلڪ ائين ڄاڻندو ته راقم وڏي درياء جي هڪ قطري تي اڪتفا ڪئي آهي فَنَقُولُ وَبِاللهِ التَّوفِيقُ — حضرت صاحب جن جي جيڪا علمي قوت آهي ان لاءِ خاص باب ٻيون ان مقصد کي ظاهر ڪرڻ لاءِ ترتيب ڏنل آهي ۽ اتان اِها حقيقت ڄاڻڻ گهرجي.

حضرت صاحبجن ظاهري علم جي تحصيل قنڌار شهر ۾ پنهنجي والد ماجد قيوم زمان قُدِّسَ سِرُّهٗ جي حياتيءَ ۾ ڪئي ۽ ڪجهه پنهنجي والد صاحب ۽ وقت جي فاضلن مثلاً وقت جو علامه آخوند حبيب الله قنڌاري " مصنف "ڪتاب" مختنم اصول جو" ۽ سندس وڏي فرزند شيخ عبدالرحيم آخوند زاده ۽ ٻين کان پوري ڪئي.

حديث متعلق اجازتون حرمين شريفين ۾ ان شهر جي عالمن کان حاصل ڪيون. ڪجهه وري جناب حضرت شيخ عبدالغني مجددي ساڪن مدينه مطهره علىٰ ساڪنها الف الف صلوٰة وتحيه - حضرت شيخ احمد سعيد مجددي دهلوي جي ڀاء کان حاصل ڪيون - ڪجهه وري شيخ عبدالله السراج حنفين جي مفتيءَ کان حاصل ڪيون حضرت صاحبجن فرمائيندا هئا ته جنهن سال عيال سميت والد صاحب آڳيان حرمين الشريفين جي زيارت سان مشرف ٿيو هوس ته حضرت قبله گاهه قُدِّسَ سِرُّهٗ جن شيخ احمد دحلان رح جي درس ۾ حاضر ٿيڻ جو امر فرمائيندا هئا. ۽ فرمايائون پئي ته سندن تقرير نهايت فصيح ۽ بليغ آهي ۽ ا هو سنه ١٢٦٩ هجري هو

راقم الحروف عرض ٿو ڪري ته هيءُ بنده حضرت صاحب جي خدمت اندر سنه ١٣٠١ هه ۾ حرمين شريفين جي زيارت سان مشرف ٿيو هو ۽ شيخ احمد دحلان جي خدمت ۾ پهتو هو - حضرت شيخ نهايت عمر رسيده ۽ ضعيف هئا. سندن چوڌاري مڪه معظمه جا نالي وارا عالم وهندا هئا ۽ تبرڪاً صحيح بخاري مان ڪجهه درس حاصل ڪندا هئا. سخت ضعيفيءَ جي ڪري سندن تقرير مشڪل سمجهه ۾ ايندي هئي - حضرت صاحبجن فرمائيندا هئا ته سند ۽ اجازت حديث اَلرَّاحِمُونَ يَرْحَمُهُمُ الرَّحْمٰنُ اِرْحَمُوْا مَنْ فِي الْاَرْضِ يَرْحَمْكُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ. شيخ عبدالله السراج مفتي الاحناف کان حاصل ڪئي سون - حضرت صاحب جن جي ڪمال توڪل درگاهه الٰهي جي رحمت ۾ ايتري قدر هئي جو جيڪڏهن دنيوي معاملن ۾ سندن

ڪيئي به ملڪيت برباد ٿي ويندي هئي ته سندن دل تي ڪو به غبار يا ڪدورت نه ايندي هئي ۽ ڪنهن به حالت ۾ ڪنهن به مالدار کي تصريحًا (چٽيءَ طرح) ۽ تلويحًا (اشاري طرح) مدد ۽ امداد لاءِ ڪو به اشارو نه ڪندا هئا.

هڪ ڏينهن نقل فرمايائون ته حجاز جي پهرين سفر ۾ آءٌ قبله گاهه سان گڏ هوس سيني ڪمن ڪارين جي سرانجامي سموري عيال ۽ متعلقات سميت هن فقير جي حوالي هئي. جيئن ته ان ملڪ جي روزگار جي حالت سواءِ تنگيءَ جي ٻي نه هئي جيئن انهن شهرن جي ڄاڻندڙن کان لڪل نه آهي. اسان ڪفايت شعاري ڪمورتو- حضرت قبله گاهه قُدِّسَ سِرُّهٗ هڪ ڏينهن هن حقيقت کان واقف ٿيا. فرمايائون ته ائين ڪرڻ نه گهرجي. اَلشَّيْطٰنُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَاْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَآءِ ۚ وَاللّٰهُ يَعِدُكُمْ مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا ؕ[1] تلاوت فرمايائون ۽ چيائون ته هن تي عمل ڪرڻ گهرجي. ان کان پوءِ هيءُ خوف دل مان رفع ۽ دفع ٿي ويو ۽ حضرت صاحب جن جو عمل هن بيان مطابق بمضمون آيت ڪريمه وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُوْلَةً اِلٰى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُوْمًا مَّحْسُوْرًا ۝[2] هو. فضول خرچيءَ کان پرهيز ڪندا هئا. نان نفقه تي خرچ کان ڪڏهين به دل تنگ نه ٿيندا هئا ۽ ملڪيت جي تلف ٿيڻ تي ڪڏهين به پريشان نه ٿيندا هئا ۽ فرمائيندا هئا ته لِلّٰهِ مَا اَعْطٰى وَلِلّٰهِ مَا اَخَذَ.[3] هر حال ۾ صابر ۽ شاڪر رهندا هئا جو ته حڪم آهي ته هو جهان آزمائش جو مڪان آهي. اَشَدُّ الْبَلَآءِ عَلَى الْاَنْبِيَآءِ وَالْاَوْلِيَآءِ[4] مشهور آهي.

تقدير الهي سان حضرت صاحبن جي گهڻي ملڪيت ضايع ٿيندي هئي. ان مدعا ۽ مطلب تي نقل ياد آيو مثال طور بيان ڪجي ٿو. تان ته هن رسالي شريف جا ناظرين حضرت صاحبن جي توڪل جي باقي احوالن کي هن تي قياس ڪن، جو هڪ مٺ نمونه خروار جو آهي ۽ اهو نقل هي آهي. جن ڏينهن ۾ حضرت صاحب جن پنهنجي عيال

---

[1] (اي مسلمانو) شيطان اوهان کي محتاجي جو ڊپ ڏيندو آهي ۽ اوهان کي بي حيائي (جي ڪمن) جو حڪم ڪندو آهي ۽ الله تعالىٰ اوهان کي پنهنجي پاران بخشش ۽ ٻاجهه جو وعدو ڏيندو آهي. (سورة بقر پاره ٣ ع ٣ رڪوع ٣٧.)

[2] ۽ نڪي پنهنجي هٿ کي پنهنجي ڪچي ۾ ٻڌ ڪر ۽ نڪي اهو سارو کولي ڇڏ، نه ته ملامت ۽ عاجز ٿي ويهي رهندين. (سورة بني اسرائيل)

[3] الله تعالىٰ جيڪا شيءِ ڏنائين ۽ جيڪا شيءِ ورتائين سا الله تعالىٰ جي آهي.

[4] سخت آزمائش نبين ۽ اوليائن تي آهي.

اطفال ۽ متعلقن سميت حرمين شريفين ۾ قيام پذير هئا ۽ چار سال ۽ ڇهه مهينا ۽ ڪجهه
عرصو ان ملڪ ۾ رهيا ان کان پوءِ منشأ الهي ۽ حضرت رسالت پناه صلي الله عليه وآله
جي اشاري مطابق ملڪ سنڌ ۽ خراسان ڏانهن واپس موٽڻ جو پڪو ارادو ڪيو. خرچ پکي لاءِ
سنڌ مان ڪين پنهنجي مخلصن کان اندازاً اٺ هزار رپيا مليو هو. اها رقم پاڻ سيٺ
جعفر سنڌي وٽ جيڪو جدي بندر ۾ رهندڙ هو امانت رکيو. جيئن ته سيٺ مذڪور
حضرت صاحب جي مخلصن مان هو. سندن خدمت ۾ عريضو موڪليو ته اگر اجازت
هجي ته اها رقم پنهنجي ڪم ۾ صرف ڪريان جو سخت ضرورت رکان ٿو. جڏهن اوهان
واپس موٽندا ته رقم حاضر ڪندس، جيئن حضرت صاحب جن جي اهڙي طبيعت
مبارڪ هئي جو ڪنهن به سائل جو سوال رد نه ڪندا هئا ان ڪري ڪين اجازت ڏنائون
ارادة الله حضرت صاحبن جي جدي تشريف آوري کان اڳ مذڪور سيٺ رحلت
فرمائي ۽ اهڙي وصيت پنهنجي پٽ صالح جي نالي لکي ته اها رقم حضرت صاحبن
جي اچڻ شرط کين پهچائي ڏجي. جڏهن حضرت صاحبن جدي بندر تي پهتا
واپس اچڻ جي ارادي سان، پاڻ صالح کان مذڪور امانت جي رقم طلب ڪيائون. هن
ڪمبختي ۽ دنيوي محبت ڪري مذڪور امانت واري رقم کان انڪار ڪيو ۽ ٻڌايو ته هن
کي اهڙي ڪا به خبر نه آهي. حضرت صاحبن جا ڪجهه تعلقدار ۽ رفيق ان تي نهايت
پريشان ٿيا ته اهڙي تنگ ۽ نازڪ وقت ۾ جڏهن جهاز به تيار آهي ۽ عرب جي ملڪن
جي اها حالت آهي جو مسافرن جي دستگيري نه ڪندا آهن ته پوءِ اها رقم ڪيئن ملندي
بهرحال اتي جي ڪن مريدن ۽ مخلصن وعدي فراموش ڪندڙ کي حاضر ڪيو ۽ ان کي
سختي سان جهلي ۽ حاڪم آڏو ان فيصلي لاءِ تيار ٿي ويا ۽ انکي قسم کڻائڻ جو بندوبست ڪرڻ
لڳا. حضرت صاحبن کين ائين ڪرڻ کان منع ڪئي ۽ نصيحت ڪئي ۽ انهن جي طرفان
بيني عذر کان انڪار ڪيائون ۽ انکي قسم کڻائڻ کان منع فرمايائون ته متان هو ڪوڙي قسم
کڻڻ تي ڪمربستي ڪري دنيوي مال، ملڪيت لاءِ اهو ننگ نه آهي جو ڪو مسلمان ان تي بغير ڪنهن
شرعي حق جي خداوند تعاليٰ سبحانه جو نالو وٺي. آخرڪار ان شخص کي آزاد ڪيائون
۽ فرمايائون ته اسان جا سڀ ڪم ڪاريون خداوند سبحانه وتعاليٰ ڪنهن ٻئي هنڌان ان
پورا ڪندو. فَوَقَعَ كما اَخْبَرَ قُدِّسَ سِرُّهٗ

حق سبحانهٗ وتعالىٰ ان وقت ۾ حضرت صاحبن لاءِ اهڙيون ته ڪشادگيون پيدا ڪيون جو تمام سهڻي نموني ۽ ڪشادگيءَ سان سمورو سفر طي ڪيائون بلڪ ان رقم جي ڇت پڻ ڪيترن ڪمن ۾ ڪتب آندائون لَهُ "وَمَنۡ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجۡعَلۡ لَّهٗ مَخۡرَجًا ۙ وَّيَرۡزُقۡهُ مِنۡ حَيۡثُ لَا يَحۡتَسِبُ ؕ وَمَنۡ يَّتَوَكَّلۡ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسۡبُهٗ ؕ" وتيرعولهذا

حضرت صاحبن جي سخا باوجود خرچ جي گهٽائيءَ جي اهڙي هئي جو ڪڏهن به ڪو خيرات جو حقدار ڏسندا هئا يا خيرات جي حقدارن مان ڪنهن به ڪا شيءِ طلب ڪئي ته ڪنهن به نموني سان ان کي بخشش ڏيڻ ۾ حتى الامڪان قصور نه فرمائيندا هئا پنهنجي خوشيءَ سان جيڪو حاضر هوندو هو ڏيڻ فرمائيندا هئا. ۽ سائل اڳيان تمام گهڻي معذرت ڪندا هئا ۽ پاڻ کي هن ۾ قصوروار ڪندڙ ڄاڻندا هئا. خاص طرح عزيزن جي رضامنديءَ کي سڀني کان وڌيڪ ڄاڻندا هئا. پاڻ بيسرن جو بيحد خيال رکندا هئا. جيڪڏهن ڪنهن کي ضعيف الحال ڏسندا هئا ته ظاهر خواهه باطن ان جي مدد ڪرڻ ۾ پنهنجي جان سان ڪوشش ڪندا هئا. جيڪڏهن ڪو عزت واري خاندان مان زماني جي گردش ڪري مفلس ۽ تنگ دست ٿي حيران ۽ پريشان حال ٿي سندن اڳيان حاضر ٿيو جيتوڻيڪ ان سان اڳيم ڪا به واقفيت نه هوندي هئي ته به ان کي هر طرح راضي ۽ خوش ڪندا هئا. بحڪم اَكۡرِمُوۡا عَزِيۡزَ قَوۡمٍ ذَلَّ۔ ان جي خاطر تواضع ۽ رضا طلبي ڪندا هئا. عرب جا رهواسي جيڪي هن ملڪ ۾ آيل آهن انهن مان ڪو به حضرت صاحبن وٽ پهتو ته ان جي مدد پاڻ يا ڪنهن جي هٿان نڪتڙهر سٺي دلالت خير فرمائيندا هئا. حاصل ڪلام زماني جي مصيبتن ۽ حادثن جي وقت مددگار رهندا هئا حضرت صاحبن مهمانن جي خاطر تواضع گهڻي ڪندا هئا ۽ پنهنجي سر سندن خدمت ۾ مشغول ٿيندا هئا. فقيرن ۽ مسڪينن تي رحم گهڻو ڪندا هئا.

حضرت صاحب جي اعليٰ همت دوستن جي سار سنڀال لهڻ ۾ زماني جي مصيبتن وقت انهن جي مدد ڪرڻ ۾ بي مثال هئي

له ترجمو:- ۽ جيڪو الله کان ڊڄندو ته هن جي نڪرڻ جي (الله) ڪا واهه ڪندو ۽ کيس اتاهون روزي ڏيندو جتان گمان ئي نه هوندس ۽ جيڪو الله تي ڀروسو ڪندو ته هن کي الله ڪافي آهي. سورة طلاق

ته حضرت صاحبن جي توڪل جا بيا احوال هن قصي تي قياس ڪر.

ٿه قوم جي چڱي مڙس (صالح) جي تعظيم ڪيو جيڪو زماني جي گردش سبب ضعيف ٿيو آهي.

هڪڙو شخص معزز شريف خاندان جو زماني جي گردش سبب پريشان حال ٿيو هو وقت جي حاڪم جي دل جي مطالبه ڪري مٿس بي عزتي جو خوف غالب هو - ڪنهن ماڻهو کي حضرت صاحبجن جي خدمت ۾ موڪليائين ۽ پنهنجي واقعه جي ڪيفيت عرض ڪيائين - ارادةً لله حضرت صاحبجن وٽ ايترا پئسا موجود نه هوا جو سندس ضرورت موجب ڪافي ٿين - بهرحال انهيءَ وقت ڪجهه پاڻ وٽان ۽ ڪجهه ٻئي هنڌان هٿ ڪري اهي پئسا عذر خواهي جي خط سميت موڪليائون جو ڪنهن به ٻاهرين ماڻهو کي اڄ تائين خبر نه پئي آهي - پيارن جي حياتي تائين انهن پئسن جي گهرڻ بجاءِ خود بلڪ زبان تي آڻڻ به نه فرمايائون -

اهڙي طرح ڳالهيون جيڪڏهن تحرير ۾ اچن ۽ حضرت صاحب جن جون ڳجهيون بخششون شمار ۾ آنديون وڃن ته هڪ ڪتاب جداگانه لکڻ گهرجي

حضرت صاحبجن ڪارائڻ، بيمارن ۽ مسڪينن ۽ يتيمن جي پرورش ۾ گهڻي ڪوشش ڪندا هئا - حضرت صاحبجن جي درگاه تي - چين يتيمن جي پالنا ڪان ڪڏهن به خالي نه هئي، پوءِ اهي پنهنجن مان هئا يا ڌارين مان - يتيم جي حالت تي ڏاڍو ترس ايندو هون جيڪڏهن ڪنهن خادم وغيره مان ان سان ڪنهن بد سلوڪي يا سختي ڪئي ته ان کي سخت نموني تنبيه ڪندا هئا ۽ فرمائيندا هئا ته حضرت رسولِ خدا صلى الله عليه وسلم جن يتيمن جي حق ۾ تمام گهڻيون وصيتون فرمايون آهن - نَحنُ آنا وَكَافِلُ الْيَتِيْمِ كَهَاتَيْنِ فِي الْجَنَّةِ وَاَشَارَ بِالسَّبَابَةِ وَالْوُسْطٰى[1] مشهور حديث آهي

حضرت صاحبجن جي دربار ۾ بيمار، پريشان حال ۽ محتاج گهڻا هوندا هئا جتي کين آرام ملندو هو - حضرت صاحبجن پاڻ بنفسِ نفيس سندن حال احوال معلوم ڪندا هئا ۽ هر شخص جي طبيعت مطابق دوا ۽ کاڌ خوراڪ مقرر ڪندا هئا - خادمن ۽ فقيرن مان پنهنجي مرضيءَ مطابق جيڪو به جيترو عرصو رهندو هو ته ان جي خاطر جوئي ڪندا هئا جي ويندو هو ته ان جي ضرورت آهر مدد ڪندا هئا - سندن درگاه مسڪينن ۽ مضطرب الحال وارن لاءِ آرام ۽ سڪون جي جاءِ هئي -

صلهٔ رحمي ۽ عزيز پروري بي حد هوندي هئي - پنهنجو مال ملڪيت انهن

---

[1] ترجمو:- مان ۽ پرورش ڪندڙ يتيم جو مثل هن ٻن (آڱرين) جي بهشت ۾ هونداسون اشارو فرمايائين شهادت آڱر ۽ وچين آڱر سان - ١٢ يعني هن ٻن آڱرن وانگر بهشت ۾ گڏ هونداسون -

کان نہ جھليندا ھئا بلڪ انھن معاملن ۾ پاڻ کي انھن جو احسان مند ڄاڻندا ھئا انھن جي خانگي معاملن جي نبيري ۾ پنھنجي ذميداري ڄاڻندا ھئا ۽ پنھنجي عزيزن قريبن جي معاملن کي پنھنجي ذاتي معاملن کان وڌيڪ سمجھندا ھئا - جيڪڏھن سندن قريبي عزيزن مان بيمار ٿي پوندا ھو تہ ڏور اھين پنڌ تي بہ ان کان پڇڻ لاءِ ويندا ھئا ۽ گھڻو وقت اتي ترسندا ھئا - حضرت صاحب جن جي ڪچھريءَ ۾ ھمعصر بزرگن جو ذڪر ڪندا ھين بہ ھلڪائيءَ ترڙائي سان نہ ٿيندو ھو جيڪڏھن ڪنھن حضرت صاحب جن جي طبع جي ناواقفيت جي ڪري زماني جي رواج مطابق ھن باري ۾ ڪجھ نازيبا چيو تہ انکي سختيءَ سان منع ڪندا ھئا جيئن ھو پنھنجي گفتي تي لڄي ٿي وڃي -

حضرت صاحب جن جو تواضع اھڙو نہ ھو جو اگر ان باري ۾ ڪجھ لکجي تہ ان جي ڏھين پتي بہ شمار نٿي ڪري سگھجي ۽ اھا حقيقت ان وقت جي خاص ۽ عام کان لڪل نہ آھي ان ڪري حضرت صاحبجن پنھنجي وقت ۾ ممتاز ھئا آنسرور صلي الله عليه وسلم جي پيدي متابعت ڪري ۽ نعمت جي دستر خوان "وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيْمٍ"[1] تان گھڻو حاصل ٿين

ھيءَ سعادت زور بازوءَ سان نہ آھي   پر ڪنان رب العليٰ جي عطا آھي [2]

اڪثر ڪري پاڻ بہ نفس نفيس خانگي معاملن ۾ ۽ ڪمن ڪارين ۾ ايتري قدر پيش پيش ٿي خدمت ڪندا ھئا، جو ھڪ خسيس غلام يا ٻانھي بہ ان کان جيڪر عار ڪري -

حضرت صاحبجن پاڻ کي مسڪين ابن مسڪين چوندا ھئا ۽ ڪڏھن ڪڏھن ھي بيت پڙھندا ھئا

خلق مان کائي وٽي ڪيترائي زمين   تہ بہ تڪبر ڪنان سر آسمان ني آ [3]

ڪڏھين ڪڏھين مٽيءَ پيرين اگھاڙي پنھنجي حاويلي کان ٻاھر ايندا ھئا - ۽ پاڙي واري جي گھر ڏي بيمار کان پڇڻ لاءِ يا ٻئي شرعي امر مطابق تشريف فرمائيندا ھئا - نوڪرن جي حاضريءَ جي باوجود پاڻ خود مھمانن جي خدمت لاءِ ايندا ويندا ھئا - لباس يا ٻئي دنوي سعي ڪنار لاءِ ڪوبہ اونو نہ ڪندا ھئا - ساديءَ پراڻي لباس پھرڻ ۾ ڪا بہ ڪراھت نہ ڪندا ھئا - بلڪ ڪين اھڙي قسم جو لباس پسند ھوندو ھو، جيڪو سادو ۽ بي قيمت ھوندو ھو - ھن موقعي تي ھڪ نقل ياد آيو اٿم - ان ڪري ھت اھو آڻڻ بھتر ڄاڻان ٿو -

---

[1] ۽ بي شڪ تون وڏي خلق تي آھين - [2] اين سعادت بزور بازو نيست :: تانہ بخشد خداي بخشندہ
[3] زمين از خلق خوردہ چند چندي :: ھنوز از کبر سر بر آسماني

هڪ سال تنڌ ارم جيڪو خراسان جو ملڪ آهي ۽ ٿڌو ملڪ آهي - سياري جي موسم لاءِ هڪ ڪرتي ٺهرائڻ جو حڪم فرمايائون، جنهن کي ان ملڪ جي زبان ۾ "رومي" چوندا آهن ان وقت حضرت صاحب جن وٽ وڏي قيمت وارو "ڪرڪي" ڪپڙو جو تمام گرم هو، موجود هو، درزيءَ کي گهرايائون ۽ ان ڪرتي جي سبڻ جو امر ڪيائون - درزيءَ کي فرمايائون ته ان جو استرمٿين (باهرين) طرف ساده ڪپڙي جو ڪر ۽ اندر "ڪرڪي" جو ڪپڙو رکج - هن عرض ڪيو ته ائين سهڻو ڪونه لڳندو - پاڻ فرمايائون ته اسان جو زيب سان ڪم نه آهي، ان مجلس ۾ آخوند زاده ملا محمد صديق حاضر هو، جنهن حضرت صاحب جن کي هن باري ۾ گهڻو عرض ڪيو. آخر حضرت صاحبجن فرمايو ته جيڪڏهن ڪرڪيءَ جي گرم ڪپڙي پائڻ جو مقصد بدن جو آرام آهي ته اهو ائين ٿيندو جو اهو بدن جي طرف ٿئي ۽ جيڪڏهن ان جو مقصد ماڻهن کي ڏيکارڻ آهي ته پوءِ بدن کي ان مان ڪهڙو فائدو - پوءِ آخوند زادو مذڪور لاجواب ٿيو ۽ خاموش رهيو - ڪرتو حضرت صاحب جي مرضيءَ موجب سبيو ۽ تيستائين . اڪثر اوقات پائيندا هئا جيستائين اهو پٺي گهٽي سامان سميت انگريزن جي آخري جنگ ۾ لٽجي ويو -

منهنجا (حضرت صاحبجن جي بعض اخلاقن سگورن ۽ سنهڻن عادتن مان) جناب حضرت ميان عبدالرحيم قنڌاريءَ جو قول ياد اٿم ته پاڻ نقل فرمائيندا هئا ته حضرت صاحب جن ڏينهن ۾ پنهنجي فرزند جي شادي اسان جي گهران ٿي فرمائي - رسمي حالتن سبب منهنجي دل ۾ حضرت صاحب لاءِ تمام نفرت پيدا ٿي - ڪنهن حضرت صاحب جي ڪنن تائين . سچي ماجرا " ان ۾ وڏ يڪ لفظ گندي ۽ فتنو پيدا ڪرڻ جي غرض سان . جيئن ماڻهن جي عادت آهي " پهچائي ته فلاڻو صاحب اوهانجي شان ۾ هيئن ۽ هون ڏ پيو چوي - اسانجي رهائش قنڌار شهر کان ٻه ڪوه پري هئي - هڪ ڏينهن آءُ پنهنجي جاءِ تي ويٺو هوس ته سان پيو ته حضرت صاحب هڪ خادم سان گڏ ظهر جي وقت پنهنجي شهر مان پنڌ، وارو ٿيو ۽ عصر جي وقت اتي پهتا. هيءَ حالت ڏسندي متعجب ٿي سندن استقبال لاءِ روانو ٿيس ۽ جيڪي دل ۾ هو ان کان توبه ڪري معافي گهريم - حضرت صاحب جن فرمايو ته مان ان لاءِ آيس ته متان دوست جي دل کي ڏک رسي -

منها - حضرت صاحب جن جي جاءِ سڪونت جاڪَندي ار شهر کان ٻاهر پنجويهه ڪوهن جي پنڌ تي آهي - اڪثر ڪري سواري تي اڪيلا شهر ڏانهن ويندا هئا. ڳالهه ٿا ڪن ته هڪ ڏينهن رستو وٺيو پئي ويس ته هڪ پرديسي مسافر ڪڪڙ جي ٻوري گڏه تي کنيون پئي ويو. اتفاق سان ٻار سواري تان ڪري پيو - ان شخص کي اڪيلي سر ٻار کڻڻ ۽ لڏڻ جي طاقت نه هئي جڏهن مان ويجهو آيس ته ان شخص نا واقفيت ڪري چيائين ته اي ميان! جيڪڏهن اچين ۽ ٻار ٻڌائڻ ۾ مدد ڪرين ته مهرباني - فرمايائون ته پنهنجو گهوڙو ويٺم ۽ ان سان ان ڪم ۾ همراه ٿيس مگر مان ايترو ته ضعيف هوس جو چيا ٻڌايان! اسان ٻنهي ڪيتري به ڪوشش ڪئي مگر ٻار مٿي نه کنيون - نيٺ ان شخص چيو ته منهن جي ٻانهن جهل - مون هن جي ٻانهن جهلي ته به ٻار کڻڻ جي طاقت نه ٿي - هن چيو ته شايد توهان کابي طرف آهيو - چيم ته مونکي ساڄي ۽ کابي جي خبر نه آهي، مگر ٻي طاقت آهيان - چيم ته هاڻي پاڻ منهنجي ٻانهن جهل شايد مٿي ٿئي - هن منهنجي ٻانهن جهلي ۽ تمام گهڻي تڪليف سان مٿي ڪئي لڏيو سين - هو روانو ٿيو ۽ مان به روانو ٿيس

منها - فقير عبدالله کان نقل ڪيل آهي ته هڪ ڏينهن حضرت صاحب جن جي مهمان خانه ۾، جيڪو حرم سرا جي دروازي کان هڪ سو قدم پري هو ڪيترا عزت وارا مهمان ترسيل هئا - ان وقت انهن لاءِ منجهند جي ماني ٿي آئي، مونکي انهن جي خدمت لاءِ مقرر ڪيائون - عرض ڪيم ته سائين مهمان خاني ۾ ٿڌو پاڻي ڪي ديو آهي ۽ ٻئي پاڻيءَ جي ضرورت آهي - فرمايائون ته ماني پهچائي جلد موٽ ۽ ٻي ٿڌي پاڻيءَ جي گهگي دروازي تان کڻي وڃ - ماني پهچائي ترت واپس موٽيس - ڏٺم ته حضرت صاحب جن گرم ڏينهن جي باوجود پاڻيءَ جي گهگي پنهنجي ڪلهي مبارڪ تي رکيو بيٺا آهن ۽ رستي ۾ مونکي مليا - عرض ڪيم ته قبلا! ڇا ڪو فقير ڪونه هو جو پاڻ کنيو بيٺا اچو! فرمايائون ته مان خود فقير آهيان - خيال ڪيم ته متان مهمانن کي پاڻيءَ جي ضرورت پوي ۽ پاڻي دير سان پهچي، ان ڪري پاڻ کنيم - آخرڪار گهڻي منت ۽ آزيءَ سان گهگهي سندن ڪلهي تان لاهي مهمان خانه ۾ پهچايم -

- حضرت صاحب جن جي شجاعت ايتري ته هئي جو هر قسم جي مشڪلات ۽ تڪليفن ۾ بجد ڪمال ثابت قدم هئا ۽ ڪوبه خوف ۽ خطرو ۽ ظاهري پناه وٺڻ جو خيال دل ۾ نه آيو

سنه ١٢٩٥ھ ۾ جڏهن انگريزن قنڌار جي اسلامي مملڪت ۽ ڪابل جا حڪمران ٿيا ته چار پنج جنگيون قنڌار جي گرد نواح ۾ لڳيون. حضرت صاحب جن هر هڪ جنگ ۾ حاضر هوندا هئا ۽ تمام جوانمردي ۽ شجاعت سان لڙيا. ساڻن جيڪو گڏ هوندو هو خبرون ٻڌائيندا هئا جو عقل دنگ رهجي ويندو هو. آخري جنگ وقت راقم الحروف کي باوجود ڪم سنيءَ جي پڻ پنهنجي خدمت ۾ کنيو جو مونکي انجي ڏسڻ جو تمام گهڻو شوق هو. اهڙي جاءِ هئي جو دلير مرد ۽ تجربه ڪار بلرزان[1] هئا ۽ تيرن توبن جي چمڪندڙ شعلن جي خوف کان لشڪر جابجا در بدر دار بوٽن هيٺان پيئي لڪيا. حضرت صاحب جن انتي بعد ڪمال آرام ۽ ثبات قدم سان جنگ جي ميدان ۾ مشغول رهيا ۽ ٻين کي پڻ جهاد لاءِ ترغيب ڏيئي ڏنائون. انشاءَ الله اڳتي ڪجهه حڪايتون باب چوٿين ۾ جيڪو حضرت صاحب جن جي ڪرامتن بابت آهي، بيان ڪيون وينديون.

سنه ١٣٠٠ھ ۾ جڏهن سنڌ مان مدينه مطهره زادها الله شرفا وعظما منجهه رهائش عيال سميت هئي ته پاڻ اڪيلا حج ادا ڪرڻ لاءِ روانا ٿيا هئا. راقم الحروف کي پڻ پاڻ سان گڏ کنيائون. حجاز جو قافلو بيهڻ يا ٽيپهري وقت روانو ٿيندو هو. سڄي رات پنڌ ڪري صبح جو منزل تي پهچندو هو ۽ وقت عشاءَ جي به قافلو هلندو رهندو هو. ڪنهن کي بدوي عربن جي خوف کان جن ان ملڪ جي چاڻن کان لڪل نه آهي، ترسڻ جي طاقت نه هئي. مگر حضرت صاحب جن رات جو عشاءَ جي نماز لاءِ لٿا. هي غلام جو ساڻن همسفر هو پڻ لٿو ۽ رستي جي پر ۾ نماز پڙهڻ ۾ مشغول ٿياسين ۽ قافلو اڳتي وڌي ويو. سلام بعد ڏٺوسين ته هڪ شخص اگهاڙي تلوار سان اسان جي پويان بيٺو آهي. حضرت صاحب جن آرام ۽ ثابت قدميءَ سان پڇيو ته تون ڪير آهين چيائين ته اوهان جي اٺن جو نگهبان. فرمايائون ته هتي ڇو بيٺو آهين؟ چيائين ته اوهان جي حفاظت لاءِ. هن ملڪ ۾ قافلي کان جدا ٿيڻ پاڻ کي هلاڪت ۾ وجهڻ آهي. هن کان بعد اوهان کي ائين نه ڪرڻ گهرجي. مختصر الڪلام حضرت صاحب جن پنهنجي نماز اول وقت ۾ تمام قوت ارادي ۽ بنا خوف خطري جي ادا فرمائي. ذٰلِكَ[2] فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ

منها. حضرت ميان عبدالقدوس صاحب مرحوم ميان غلام قادر صاحب مجدديءَ کان نقل فرمايو آهي. مرحوم مذڪور دليري ۽ تجربه ڪاريءَ ۾ ممتاز بين الاقران ومشار اليه بالبنان[3] هئا ۽ پهرين جنگ ۾ هٿيارن جي شعلن ڪري ٻوٽن ۾ لڪل هئا. فرمائين ٿا ته حضرت صاحب جن کي ڏٺم ته ڪمال استقلال ۽ آرام سان گهوڙي تي چڙهي بندوق

ل١ ڏڪندڙ هوندي. ل٢ هو الله (تعالى) جو فضل آهي، تو ڏئي انکي جنهن کي گهري ۽ الله (تعالى) وڏي فضل جو صاحب آهي. ل٣ پنهنجي هم عصرن ۾ ممتاز هئا ۽ پڌرائي ۾ مشهور هئا.

پڻي هلائي - يقين ٿيم ته هي ڪم قوت ايمان جي ڪان آهي ۽ نه تجربي سان -

فصل ٻيو

منجهه بيان ظاهري علميت ۾ درجو حضرت صاحب جن جو ۽ ڪن سوالن جا جواب جيڪي وقت جي فاضلن حضرت صاحب جن جي اڳيان پيش ڪيا ٿي

بيان حضرت صاحب جن جي علم جي تحصيل جو، جو ننڍي عمر ۾ وقت جي عالمن
ڪان حاصل ڪيائون ۽ ان جو اشارو باب پهرين ۾ ڏنل آهن - پر ڪن سوالن جي جواب جو
بيان هي آهي - معلوم هجي ته حضرت صاحب جن حتي الامڪان رسمي تحريرون جيڪي
وقت جي عالمن ۾ مروج ٿيون سي ته ڪنهن مخالف جي الزام لاءِ گهڻن تحريرن ۾ تحقيق
جڏي توڙي ۽ ضعيف روايتون جمع ڪيون ته جيئن عوام ۾ مشهور ٿئي ته فلاڻو فلاڻي
تي غالب آيو ان کي ڪماليت جا درجا مقرر ڪيا اٿن - پاڻ ان ڪم کان پرهيز ڪندا هئا.
جيڪڏهن ڪنهن سائل مسئلي جي تحقيق جي طلب لاءِ سوال ڪيو ته پاڻ ان کي ٻه
جواب ڏيندا هئا - اگر ان جواب تي سائل راضي نه ٿيو ۽ تحرير جي گهر ڪئي ته پاڻ معذرت
ڏيکاريندا هئا ۽ معافي گهرندا هئا يا ڪنهن عالم ڏانهن، جنهن جي پرهيزگاري ۽ تقوى
۾ کين يقين هوندو هو، موڪليندا هئا، مگر ڪن خاص جاين ۾ جتي سخت ضرورت
ڏسندا هئا ۽ يقين ٿيندو هون ته سائل جو مقصد مسئلي جي تحقيق آهي ۽ ٻيو ڪو به
مقصد نه آهي ته پوءِ بقدر ضرورت چند حروف لکندا هئا - تن مان جيڪي ڪجهه
هن مسڪين جي مطالعه ۾ آيو آهي تبرڪا لکيو وڃي ٿو -

منها:- ڪن سوالن جا جواب ۽ جناب حضرت ميان عبدالعزيز صاحب مجددي
ساڪن ڪراچي، اختلافي بيان ۽ جيڪو اتي جي عالمن جي وچ ۾ عورتن جو ٻئي عورت کي
دفن ڪرڻ جو مسئلو ته عورت ميت جنهن جو عزيز محرم موجود نه هجي ان جي دفن ڪرڻ
جو مسئلو زير بحث هو، ان بابت خط لکيائون ته هن قسم جي صورت مسئلي جي پيدا ٿي آهي جو هڪ
عورت گذاري وئي ۽ ان جي عزيزن قريبن مان ڪو به حاضر نه هو - ڪن عالمن فتوى ڏني
ته عورتون ان کي دفن ڪن، ان وقت حاضر ماڻهن ان فتوى مطابق ان عورت کي ٻين عورتن ذريعي
دفنايو - ٻين عالمن ان مسئلي مجوز کان انڪار ڪيو ۽ پنهنجي گهٽتائي ۽ خواري سمجهيائون -
حضرت موصوف (ميان عبدالعزيز) هن مسئلي جي تفصيل ۽ تحقيق طلب لاءِ حضرت صاحب
جن جي خدمت ۾ خط لکيو - حضرت صاحب جن پنهنجي دستخط شريف سان جيڪو جواب لکيو

ان جو نقل لکجي ٿو- وَهُوَ هٰذَا -

نَحْمَدُهٗ وَنُصَلِّيْ عَلٰى سَيِّدِ السَّادَاتِ عَلَيْهِ اَفْضَلُ التَّسْلِيْمَاتِ - جناب مستطاب محل الاتقا برادرم صاحب دام رشده ڪل هميشه پنهنجن ارجمندن سميت، مرتبه، عزت، امر ۽ سلامتي سان هجو - فقير عبدالرحمٰن مجددي طرفان پورن دعائن ۽ گهڻن سلامن بعد خاطر فيض آثار لاءِ ظاهر هجي ته الله تعاليٰ جو حمد ۽ احسان جو هن طرف جي حالات الله تعاليٰ جي بي حد تعريفن کي لازم ڪندڙ آهي، اوهان جي ذات بابرڪات جامع الحسنات جي صحت سلامتي جي خوشخبري مسئول و مطلوب -

خط شريف ان طرف جي فاضلن جي اختلاف بابت تڪيل مطالعي ۾ آيو، جيئن ته اوهان جي خادمن والا شان جي صحت مندي جي احوال تي شامل ٿيندڙ آهي ان ڪري سبب آرام دل جو ٿيو وَلِلّٰهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ (الله تعاليٰ جو حمد ۽ احسان)

هن ۾ شڪ شبهو نه آهي ته عورتن کي ميت جي دفن ڪرڻ لاءِ قبر ۾ داخل ٿيڻ خواه ميت مرد هجي يا زال هجي ممانعت آهي، جيئن لکندڙن (فاضلن انهي ڳالهه ڏانهن اشارو ڪيو آهي - پر ڄاڻڻ گهرجي ته هن مذڪور واقعه ۾ (جنهن ۾ اسان جو بحث آهي) ان کان سواءِ ٻيو غير شرعي ڪم به ظاهر ٿيو ته ۽ اهو جنازي جي دفن ڪرڻ وقت عورتن جو حاضر رهڻ ۽ جنازي جي پٺيان هلڻ آهي جو مڪروه تحريمي بلڪ يقيناً حرام آهي - جيئن ته خاتون جنت (بي بي فاطمه) سيدة النساء رضي الله تعاليٰ عنها کي ڏينهن آيت ڪريمه "وَقَرْنَ فِيْ بُيُوْتِكُنَّ"[1] جي نازل ٿيڻ کان اڳ ڪن ٻارهن بيسري انصارن جي فاتحه خواني لاءِ وئي - آنحضرت صلي الله عليه وآله وسلم جن فرمايو ته جي تون انهن سان گڏ قبرستان تائين وڃين ها ته جنت ۾ داخل ٿيڻ کان "جيستائين اهل اعراف کي جنت ۾ داخل ٿيڻ جي موڪل ٿيندي" منع ٿي وڃين ها

قَالَ فِي الشَّرْحِ الْكَبِيْرِ لِلْمُنْيَةِ الْمُصَلِّيْ وَقَدْ رُوِيَ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ قَالَ خَرَجَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ فَاِذَا نِسْوَةٌ جُلُوْسٌ قَالَ مَا يُجْلِسُكُنَّ قُلْنَ نَنْتَظِرُ الْجَنَازَةَ قَالَ هَلْ تَغْسِلْنَ قُلْنَ لَا قَالَ هَلْ تَحْمِلْنَ قُلْنَ لَا قَالَ هَلْ تُدْلِيْنَ فِيْمَنْ يُدْلِيْ قُلْنَ لَا قَالَ فَارْجِعْنَ مَازُوْرَاتٍ غَيْرَ مَاْجُوْرَاتٍ رَوَاهُ ابْنُ مَاجَه بِاِسْنَادٍ ضَعِيْفٍ لٰكِنْ يَعْضُدُهُ الْمَعْنٰى [2]

---

[1] سورة احزاب رڪوع ٤ ترجمه:- پنهنجي گهرن ۾ رهو -

[2] منية المصلي جي شارح شرح ڪبيري ۾ حضرت علي ڪرم الله وجهه جي روايت آندي آهي ته حضرت علي فرمايو ته حضور جن ٻاهر نڪتا، اوچتو ڏٺائون ته زالون ويٺيون آهن، فرمايائون ته توهان ڇو ويٺيون آهيو، عرض ڪيائون ته جنازي جو انتظار ڪريون ٿا، فرمايائون، ڇا جنازي کي غسل ڏياريندڙ ... باقي

بهرحال عورتن کي فتنن کان امن جي وقت قبرن جي زيارت ڪرڻ جائز آهي پر عورتن جو جنازي جي پٺيان هلڻ ۽ دفن وقت حاضر ٿيڻ منع آهي - باقي خاص طرح انهن جو قبر ۾ داخل ٿيڻ جي منع جو عبارتون چند معتبر ڪتابن مان آنديون وڃن ٿيون:

قَالَ فِي الفتوى العالمگيرية وَلَا يَدْخُلُ اَحَدٌ مِّنَ النِّسَاءِ الْقَبْرَ كَذَا فِي مُحِيطِ السَّرْخَسِيْ اِنْتَهٰى - قَالَ الْمُحَقِّقُ ابْنُ الْهمام فِي شرح الهداية لَا يَدْخُلُ اَحَدٌ مِّنَ النِّسَاءِ وَلَا يُخْرِجُهُنَّ اِلَّا الرِّجَالُ اَيْ لَا يُخْرِجُ الْجَنَائِزَ مِنَ الْبُيُوْتِ وَالدُّوْرِ اِلَّا الرِّجَالُ وَلَوْ كَانُوْا اَجَانِبَ لِاَنَّ مَسَّ الْاَجْنَبِيِّ لَهَا بِحَائِلٍ عِنْدَ الضَّرُوْرَةِ جَائِزٌ فِيْ حَيَاتِهَا فَكَذَا بَعْدَ مَوْتِهَا فَاِذَا مَاتَتْ وَلَا مَحْرَمَ لَهَا دَفَنَهَا اَهْلُ الصَّلَاحِ مِنْ مَشَائِخِ جِيْرَانِهَا فَاِنْ لَّمْ يَكُوْنُوْا فَالشَّبَابُ الصُّلَحَاءُ اَمَّا اِنْ كَانَ مَحْرَمٌ وَلَوْ مِنْ رَضَاعٍ اَوْ صِهْرِيَّةٍ نَزَلَ وَاَلْحَدَهَا وَفِي العيني شرح الهداية وَلَا يَدْخُلُ الْقَبْرَ اِمْرَأَةٌ وَلَا كَافِرٌ وَاِنْ كَانَا قَرِيْبَيْنِ ذَكَرَهُ القدوري والعتابي فِيْ جَامِعِ الْفِقْهِ اِلٰى اٰخر مَا قَالَ وحرر قال الطحطاوي في شرح الدر تحت قول الماتن وَيَقُوْلُ وَاضِعُهُ وَاَفْرَادِ الْوَاضِعِ اِشْعَارٌ بِاَنَّ الشَّفْعَ غَيْرُ لَازِمٍ وَذُو الرَّحِمِ الْمَحْرَمُ اَوْلٰى بِالْمَرْاَةِ وَعِنْدَ فَقْدِ الْمَحْرَمِ الشُّيُوْخُ ثُمَّ الشَّبَابُ الصُّلَحَاءُ فَهٰهُنَا وَلَا يُحْتَاجُ اِلَى النِّسَاءِ فِي الْوَضْعِ بحر وايضا قَالَ فِي شرح الكبير المنية المصلي وَذُوْ الرَّحِمِ الْمَحْرَمُ لِلْمَيِّتِ اَوْلٰى بِوَضْعِ الْمَرْاَةِ فَاِنْ لَّمْ يَكُنْ فَاَهْلُ الصَّلَاحِ مِنَ الْاَجَانِبِ ذَكَرَهُ فِي المحيط وَفِي الوبري اَو الْمَحْرَمُ مِنْ غَيْرِ رَحِمٍ وَلَا يَدْخُلُ الْقَبْرَ اِمْرَأَةٌ وَلَا كَافِرٌ وَاِنْ كَانَا قَرِيْبَيْنِ ذَكَرَهُ القدوري فِي شرحه للعتابي وَفِي جامع الفقه سَوَاءٌ كَانَ الْمَيِّتُ ذَكَرًا اَوْ اُنْثٰى هٰذِهِ كلها في فصول دفن الميت مَنْ اَرَادَ التَّفْصِيْلَ فَلْيُرَاجِعْ هُنَاكَ [1]

صرف تيان آندل - عرض ڪيائون ته نه، فرمايائون ته ڇا جنازي کي ڪلهو ڏيندؤ؟ عرض ڪيائون ته نه، فرمايائون ته جنازي کي دفن ڪندؤ؟ عرض ڪيائون ته نه، فرمايائون موٽو (گهر ڏانهن) ان حالت ۾ اوهان گنهگار آهيو اجر وارون نه آهيو - ان حديث کي ابن ماجه روايت ڪيو آهي -

[1] فتاوى عالمگيري ۾ آهي ته ڪابه زال قبر ۾ داخل نه ٿيندي، اهڙيءَ طرح محيط سرخسي ۾ آهي - محقق ابن الهمام شرح هدايه ۾ چيو آهي ته ڪابه زال قبر ۾ داخل نه ٿيندي، جنازن کي گهرن مان ڪڍڻ کان سواءِ ڪابه زال دفن ڪرڻ لاءِ نه ڪيندي، اگرچه مرد ڌاريا هجن ڇو ته ڌاريو مرد جو عورت کي هٿ لائڻ عورت جي حياتي ۾ به ڏيڻ سان ضرورت وقت جائز آهي، پوءِ اهڙيءَ طرح عورت جي وفات بعد جائز آهي - جنهن وقت عورت فوت ٿئي ان جو ڪوبه ماڻهو محرم نه آهي ته عورت جا پاڙيسري پوڙها صلاحيت وارا دفن ڪندا، جيڪڏهن پاڙي ۾ پير سن نه آهن ته صالح جوان دفن ڪندا پر جيڪڏهن ان عورت جو ماڻهو محروم آهي اگرچه رضاعي يا نسبي آهي ته هو قبر ۾ لاهيندو يعني قبر ۾ ان کي داخل ڪندو

مولوي دآماني ۽ فرمايو ته دُر مختار ۾ موڙ ڏنو آهي، فقير دُرِ مختار کي هن بحث لاءِ غور سان مطالعو ڪيو آهي ۽ رد المحتار کي عجالة - جيتري قدر گهڻيون تحقيقات هر طرف کان ملي پيون هن بحث ۾ ڪنهن به نه ڇيو آهي جيئن ته اهي پنهنجي سهوَ جا اقراري آهن اِن لاءِ عذر قبول ڪجي اَلْاِنْسَانُ لَا يَخْلُوْ مِنَ الْخَطَاءِ وَ النِّسْيَانِ وَالْعُذْرُ عِنْدَ كِرَامِ النَّاسِ مَقْبُوْلٌ وَ السَّلَامُ مله

مِنْهَا :- حضرت شيخ يحيٰ منيري قُدِّسَ سِرُّهٗ جي ڪتاب مان هڪ عبارت هڪ شخص اهل فضيلت بيان فرمائي - ته فقيهن جي نزديڪ نفي اثبات کان بعد آهي ۽ اهل لغت جي نزديڪ اثبات نفي کان بعد آهي - ان ڪتاب کي ڪنهن وري سنڌي زبان ۾ ترجمه ڪيو آهي ۽ ان معما جي تحقيق ۽ توضيح مذڪور شخص ظاهر ڪئي آهي - حضرت صاحبن ان مجلس ۾ اعليٰ تحقيقات بيان فرمايون پوءِ ان شخص به اظهار ڪيو - مگر جيئن ته اهو تحرير ۾ نه آيو آهي، اسانجي ذهن نشين نه ٿوٿي - پوءِ حضرت صاحب جن ان لاءِ لکيو وَهُوَ هٰذَا

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

وَاللهُ اَعْلَمُ وَ عِلْمُهٗ اَحْكَمُ - جيئن ته هن وقت چند ڪلما حضرت شيخ يحيٰ منيري قُدِّسَ سِرُّ العزيز جي ڪتاب سگوري مان سنڌي زبان ۾ هڪ عزيز نقل ڪيا ۽ انهن جي معنيٰ جي حَلّ ۾ شڪ ۽ شبهو سندس نظر ۾ آيو ۽ اهو هن فقير وٽ آندائين، تهرڪري ان جي شڪ مٽائڻ لاءِ شرح ۾ چند جملا لکجن ٿا -

ڄاڻڻ گهرجي ته هيءَ تحقيق ڪن صوفي بزرگن جي وچ ۾ تمام گهڻي شهرت رکي ٿو، مگر سيني ڪاملن محققن ان جي بيان ڪرڻ کان گريز ڪيو آهي - ڇاڪاڻ ته پنهنجي ڪامل فطرت موجب هنن نڪتن کي "تحقيق معتد به " (تحقيق پر وسوڪيل) نه ڄاتو آهي وَاللهُ اَعْلَمُ انهن لکيو آهي ته فقيهن جي نزديڪ نفي بعد اثبات آهي ۽ اهل لغت جي نزديڪ اثبات بعد نفي -

---

د آندل صڦ تان) عيني شرح هدايه ۾ آهي ته جنازه کي قبر ۾ ال ياڪان داخل نه ڪندا اگرچه اهو ميت جا مائٽ هجن - ان کي قدوري واري ذڪر ڪيو آهي ۽ عتابي جامع الفقه ۾ چارئي جيڪي جيائين ۽ لکيائين (سوهي آهي) دُر مختار شرح تنوير الابصار ۽ طحطاوي (دُرّ جي متان حاشيه لکندڙ) چيو آهي دُرّ جي عبارت " وَيُقَدَّمُ وَاضِعُهٗ " جي هيناد واضع (رکندڙ) ۾ جنازه آهي ته قبر ۾ دفن ڪندڙن جو بڌي هجڻ لازم نه آهي - محرم مائٽ ال کان وڌيڪ آهي، محرم مائٽ جي نه هجڻ جي صورت ۾ پوءِ ٻيا، پوءِ صالح جوان (قهستاني) - منية المصلي جي شرح ڪبيري ۾ شارح چيو آهي، مائٽ محرم جو ميت کي قبر ۾ رکڻ وڌيڪ ڀلو آهي عورتن جي رکڻ کان پوءِ جيڪڏهن محرم مائٽ نه آهي ته ڌارين مان صلاحيت وارا ذڪر ڪيو ان کي محيط ۽ ٻين ۾ آهي يا محرم مائٽ نه هجي - قبر ۾ داخل نه ڪندا ان ۽ ڪافر اگرچه اهو مائٽ هجن، قدوري ان کي بيان ڪيو آهي - جامع الفقه ۾ آهي، برابر آهي ميت جو مرد هجي يا عورت - هي سڀ بيان "دفن الميت" جي فصل ۾ ڪيل آهي - جنهن وڌيڪ تفصيل معلوم ڪرڻ جو ارادو ڪيو پئي انهن فصلن جي مطالعه ڏانهن رجوع ڪري -

اقول - اهي ٻئي استعمال اهل فصاحت ۽ بلاغت اڳيان صحيح ۽ جاري آهن. جيئن ته استعمال ۾ يون فقيهن رحمهم الله تعاليٰ اڳيان مناسب آهي - جيڪڏهن هين اهو هن طريقي کي ڪن جاين ۾ مُروّج ڪن ته ان ۾ ڪهڙو نقصان آهي وَلَا مشاحه في الاصطلاح وَلِلنَّاسِ فِيمَا يَعْشَقُوْنَ مَذَاهِبُ -

اهل بلاغت وارن جو قاعدو اهو آهي ته جيڪڏهن اصلي شخص جي مراد ۽ مقصد نفي آهي ته اهو ان کي بعد اثبات تو آڻي، جيئن ته اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفِيْ خُسْرٍ اِلَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وغيره - جيڪڏهن قائل جو اصلي مقصد اثبات آهي ته اهو اثبات کي بعد نفي تو آڻي جيئن ڪلمه طيبه وغيرها. ورڻي لکيو اٿن ته حضرت شيخ فرمائي تو ته نفي اثبات عارفن لاءِ شرڪ آهي، ڇو ته اثبات ۾ ٻئي ڳالهيون ثابت آهن -

اقول - هي مقدمات صحيح آهن ڇو ته قائل پنهنجي ذهن ۾ هي ٻئي ڳالهيون تصور ڪندو ان کان پوءِ هو حڪم نفي ۽ اثبات جو جاري ڪندو - وَاِلَّا فَلَا كَمَا هُوَ الْمُقَرَّرُ فِي الْعِلْمِ الْمَعْقُوْلِ - پوءِ انهن ٻن ڳالهين جو تفصيل نه ڪيائين هڪ مثبت ٻيو ثابت ٽيون مثبوت -

اقول - صحيح هڪ اِثْبَات ٻيو مُثْبِتُ ب جي زير سان، ٽيون مُثْبَتُ ب جي زبر سان كَمَا لَا يَخْفٰى عَلٰى مَنْ لَهٗ اَدْنٰى دِرَايَةٍ فِي الْعُلُوْمِ الْعَرَبِيَّةِ

قال :- ۽ ٻيو اهڙيءَ طرح جيڪڏهن نفي ۾ نظر ڪندي ته به ٽي شيون ٽيون پيدا ٿين، نفي، نافي ۽ منفي، مشرڪ اهو آهي جو قائل ٽن شين جو هجي

اقول - يعني اهل تصوف جي خاص اصطلاح ۾ نه ٻئي ڪنهن اصطلاح ۾ ڇو ته اهل شريعت جي اصطلاح ۾ مشرڪ نه آهي ته ڇاڪاڻ جو جيڪو ٻن ڳالهين جو قائل هجي بطريق معبوديت والوهيت يا لوازم الوهيت يعني جنهن کي دنيا ۽ آخرت ۾ مشرڪ چئجي اهو مٿين قسم جو ماڻهو هوندو ۽ بس -

قال - پوءِ هر اهو ڇهن ٻن ڳالهين جو قائل هجي انکي مومن موحد ڪيئن چئجي -

اقول - يعني اهل تصوف جي اصطلاحي تو حيد سان مُوَحِّدُ نه چئي سگهجي ان جو دليل هن طرح بيان ڪيو اٿن ته جڏهن غير جو وجود ئي نه هجي - پوءِ نفي ڪنهن جي ڪبي آهي ۽ جيڪو ماڻهو پاڻ ئي اصل ۾ نه آهي، اهو ثابت ڪهڙي طرح ٿو ڪري سگهي -

---

(ص۱۲۹ کان آندل) له انسان، خطاءِ ۽ ڀل کان خالي نه ٿو ٿي سگهي - عذر پڻ ماڻهن وٽ مقبول آهي
له ٻي شڪ ماڻهو گمراهي ۾ آهي، سواءِ انهن جي جن ايمان آندو -

اقول - اهڙي قسم جا سڀ دليل ٻئي نموني لکڻ سان ڀلي وضاحت ڪن ٿا- يعني اهو شخص جو جنهن مقام ۾ نفي ماسوا ۾ مڪمل استغراق حاصل ڪيو اٿائين ته جو نه پنهنجو تصور ڪري سگهي ٿو ۽ نه ٻئي ڪنهن شيءِ جو ته پوءِ اهو شخص هن جهڙن شين جو تصور نفي ۽ اثبات ۾ ضروري آهي ڪيئن ڪندو ۽ ان جو سبب ظاهر آهي ڇو ته هر اهو شخص جو هن پاڪ هنڌ تي فناءِ اتم ۽ بقاءِ اڪمل سبب پهچي ٿو ته اهو موجود مطلق جي مشاهدي ۾ ايترو ته مستغرق ٿي ٿو وڃي جو ڪيس نفي ۽ اثبات جي ڪا خبر نه ٿي رهي - ته

جنهن جي گهر ۾ محبوب موجود آهي فڪر ڪان باغ و بوستان ونظاره لاله زار سله

ڇاڪاڻ ته هن عالي مقام ۾ نفي ۽ اثبات جو ملاحظو معدات (مقصد تائين پهچائيندڙ) کان زياده نه هجي، جهڙي طرح پيرن جون وکون مسجد جي داخل ٿيڻ لاءِ معدات آهن پوءِ اهو ماڻهو پنڌ ڪري مسجد ۾ داخل ٿئي، اهي وکون ان کي ڪهڙي ڪم ۾ اينديون - (مقصد وکون هٿ نه آهن، مقصد مسجد ۾ داخل ٿيڻ آهي، وکون ذريعو آهن) اگر بالفرض اهي وکون ٿي موڙي ته بي شڪ مسجد کان دوري حاصل ٿيندي - اهڙي طرح واصل بالله، مرتبه "ڪانڪ تراه" ۾ هوندو آهي، جو اعلا ترين اخلاص جو مرتبو آهي اگر بالفرض وري ملاحظو نفي اثبات جو ڪري، پڙ دي ۽ پير اهين ۾ واقع ٿيندو ۽ سواءِ شڪ جي هن ملاحظه کي سبب "حَسَنَاتُ الْاَبْرَارِ سَيِّئَاتُ الْمُقَرَّبِيْنَ"، شرڪ طريقت جو جاشرڪ نه شرڪ شريعت - هي شرڪ بي شڪ محتاج استغفار جو آهي العياذ بالله (الله تعاليٰ پناهه ڏئي هن شرڪ کان)

تنبيه :- اهڙي فنا جا بزرگن کي حاصل ٿي آهي - اها نفي شعور ۽ شهود موجب آهي جا "نسيان ماسوا" کان عبارت آهي ۽ نه نفي حقيقت وجود "ظلي ماسوا" جو ته اهو مذهب عناديه سوفسطائيه آهي -

فَاِنَّهُمْ يُنْكِرُوْنَ حَقَائِقَ الْاَشْيَاءِ وَيَزْعُمُوْنَ اَنَّهَا اَوْهَامٌ وَّخَيَالَاتٌ بَاطِلَةٌ لَاوُجُوْدَ لَهَا فِيْ نَفْسِ الْاَمْرِ وَلَا يَعْتَرِفُوْنَ بِاللّٰهِ تَعَالٰى وَاَنْبِيَائِهٖ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ ته

۽ هيءَ بزرگ خود مستغرق بالله آهن مٿان ڪوتاه نظر انهن لاءِ اهو خيال ڪن

سله آنڪه در سراۓ نگارست فارغ ست ⁂ از باغ و بوستان و تماشاۓ لاله زار

سله "گويا ڪه تون ڏسين"، هي حديث شريف جو لفظ آهي اعلٰي ترين اخلاص جي تعليم ڏني وئي آهي ته الله تعاليٰ جي اهڙي طرح عبادت ڪر جڻ ڪه تون الله تعاليٰ کي ڏسين ٿو.

سله پوءِ تحقيق اهي (عناديه ۽ سوفسطائيه) هر شيءِ جي حقيقت جو انڪار ڪن ٿا ۽ واهيات گمان ٿا ڪن ته اهي شيون وهم ۽ خيال آهن، حقيقت ۾ انهن جو وجود ئي نه آهي ۽ الله تعاليٰ جي وجود جو اقرار نه ٿا ڪن ۽ نه انبياءِ عليهم السلام جي وجود جو.

فائده جليله :- جاڻڻ گهرجي ته هي عالي مقام نهايت اعلىٰ آهي جنهن ۾ بيني اوليائن، محققن ۽ سچن صوفين کي حضور نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جي ڪمال متابعت ڪري حق سبحانه وتعالىٰ رسائي ٿو - دَرَجَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ[1] چونته اهو مقام "رُجُوْعٌ مِّنَ اللّٰهِ اِلَى اللّٰهِ" ۽ اهو نبيءَ جي نائب هجڻ جو درجو آهي على صاحبها الصلوٰة والتحية جيئن ڪي درجي وارا پس فرشتن عرش تي موڪلن تا ۽ خلافت عظميٰ جيئن عبارت اِنِّيْ جَاعِلٌ فِى الْاَرْضِ خَلِيْفَةً[2] جي آهي، تي فائز ٿين ٿا ۽ عبارت اِنَّمَآ اَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ[3] هنن ارهن ٿا چونته اي به تن ڳالهين جو ملاحظو موجود آهي ۽ اصل ۾ اهو مقام سيد البشر صلي الله عليه وسلم جن جو آهي پوءِ ان ۾ شرڪ ڪيئن هوندو ۽ هي اولياءِ ڪرام نائب حضور پاڪ صلي الله عليه وآله واصحابه جا آهن جيڪي دنيا جي هدايت لاءِ وڏو وسيلو آهن ۽ اهي متابعات سيد السادات عليه السلام جي وسيلي اعلىٰ مرتبا حاصل ڪن ٿا - بي شڪ مقام اول (جنهن کي "عروج" ٿا سڏين) کان خطا جا ۽ ان کي نزول استغفار ٿا ڪن ۽ بيت ٿا پڙهن بيت

انسان جو رتبو ٿئي انسان کان ◇ ورنه محروم ٿو رهي مهمان کان[4]

جي نه کوٽ واپس وري کان هن سفر ◇ ناه ڪوان کان بيو بدبخت تر[5]

ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ - رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ اِنْ نَّسِيْنَآ اَوْ اَخْطَاْنَا وَالسَّلَامُ[6]

مِنْهَا :- حضرت صاحب جن وٽ وقت جي اڪابرن مان سوالي آيو عرض ڪيائين ته "لا تعين" تعين ۾ ڪيئن آيو ۽ تعين ۽ لا تعين جي وصف اهل تصوف جي نزديڪ ڇا آهي، حضرت صاحب جن اهو جواب لکيو، وَهُوَ هٰذَا

اَرِنَا حَقَائِقَ الْاَشْيَآءَ كَمَاهِيَ[7] - جاڻڻ گهرجي ته مراد لا تعين کان ذات پاڪ رب العزت آهي چونته اها پاڪ هستي بي شڪ غير متعين ۽ غير متشخص آهي پوءِ اها ذات پاڪ جو ٻين اول کان، جنهن کي ازل ٿا چون، ابد تائين قائم آهي -

---

[1] بعض درجا بعض درجن جي مٿان آهن - [2] آئون زمين ۾ هڪ نائب مقرر ڪرڻ وارو آهيان سورة بقره رڪوع ۴ - [3] چئو ته آئون اوهان جهڙو ئي ماڻهو آهيان سورة ڪهف رڪوع ۱۲

[4] باپايه آخر آدم هست و آدمي ◇ گشت محروم از مقام محرمي

[5] گر نگردد باز مسڪين زين سفر ◇ نيست از وي هيچ ڪس محروم تر

[6] هي فضل الله (تعالىٰ) جو آهي تو ڏئي ان کي جنهن کي گهري - اي اسان جا پالڻهار جيڪڏهن وساريون يا چوڪ ڪيون ته اسان کي نه پڪڙ - سورة بقره رڪوع ۴۰ - [7] اي خدا! اسان کي شين جو حقيقتون ڏيکار جهڙيءَ طرح آهن جو حقيقتون آهن

لَا تُغَيِّرُهُ الْحَوَادِثُ اَلْاٰنَ كَمَا كَانَ لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ لَا يُدْرِكُهُ عَقْلٌ وَلَا يَكْتَنِفُهُ كَيْفٌ وَلَا زَمَانٌ وَلَا مَكَانٌ لَا يَتَغَيَّرُ وَلَا يَتَبَدَّلُ [1]

بيت

اي برتر کان خيال و قياس و گمان وهم ∴ جيڪي اسان جو لکيو پڙهيو سين [2]

جهل جي ڳالهين کي ان بارگاهه ۾ ڪو به اعتبار نه آهي حاشا ثم حاشا. غايت مافي الباب هي ته اها ذات لاکيف صفاتي آهي ۽ ڪي قدر "سلبيه" آهي ۽ ڪي قدر ثبوتيه ۽ انعالي انهن مرتبن جي وچ ۾ هزارين وقتن جاراز آهن. جن کي شيونات ۽ اعتبارات ٿا چون ۽ هنن مقدس مرتبن کي تجليون آهن نوراني ۽ ظلماني ۽ هنن ارضي و سماوي صورتن جي تجلين جي باچن کان نوان نتيجا نڪتا. كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَاْنٍ [3] ڪڏهين تخليق جي شان ۾ ۽ ڪڏهين ترزيق جي شان ۾ ڪڏهين جيارڻ جي شان ۾ ڪڏهين مارڻ جي شان ۾ على هذا القياس، جهڙو پاڪ ارادو هوندو ته ان جي خاص تجلي ۽ خاص پاڇو فيض رحمت فرمائيندو ان ڪري صوفي بزرگن هنن تجلين مان جيڪي اول ته مبدءِ فياض کان صادر ٿيل آهن انهن کي "تعينات" سان تعبير ڪن ٿا ۽ ڪي تنزلات ٿا چون ۽ انهي لاءِ پنج ڳالهيون مقرر فرمايون اٿن، جيڪي مشهور ۽ معروف آهن. ان ڪري محقق لفظ تنزل جي اطلاق (ڳالهائڻ) کان گريز ڪن ٿا. اهو ئي سبب آهي جو اهي انعڪاس يا انعالي يا شيوني ۽ اعتباري تي اکتفا ٿا ڪن. جيڪڏهين "لاتعين"، سواءِ ذات واجب تعالى جنهن کي احديت مجرده ۽ ذات بحت ٿا سڏين مان ڪا ٻي مراد هجي ته گهرجي ته اها ظاهر ڪن ته جيئن سوال موجب جواب ڏيو وڃي.

جاڻڻ گهرجي ته ائين چئي نٿو سگهجي ته "لاتعين" تعين اول آهي يا تعين ثاني. بلڪ ايترو چئي گهرجي ته تعين اول لاتعين مان ظاهر ٿي بطريق انعڪاس انوار تجلي ڏئي ٿو. وَاللّٰهُ اَعْلَمُ وَعِلْمُهٗ اَحْكَمُ [4] جهڙيءَ طرح مراتب عروج کي ان دائري جي صورت ۾ مقرر ڪيو اٿن ملاحظه فرمائيندا.

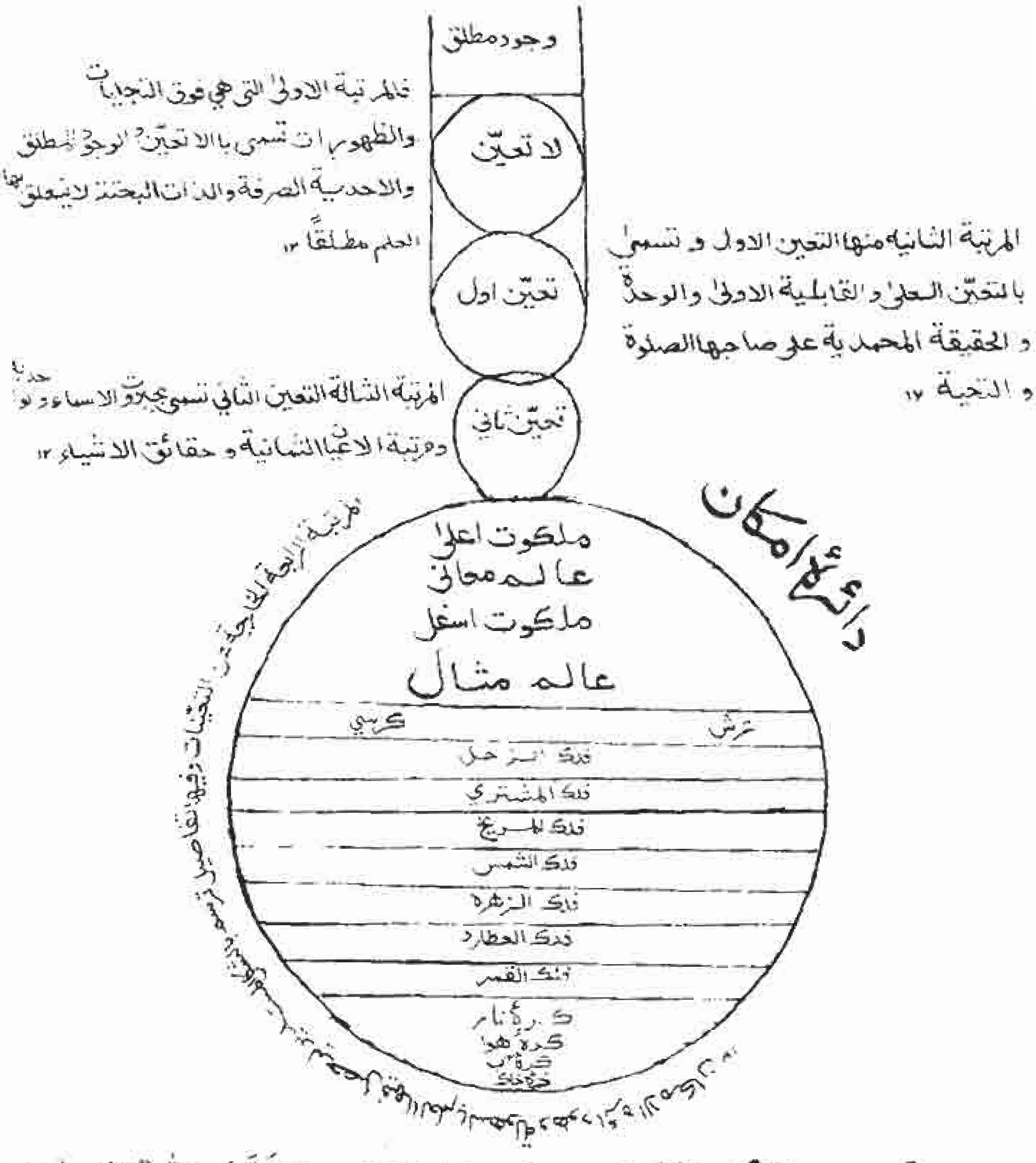
---

[1] الله تعالى جي ذات کي نه ٿا تغيرائن حادثا. هاڻي اهڙي طرح آهي جئين اڳ هو ڪا به مثل نه ان جهڙو ڪو به مثل ڪونهي ۽ اهو ٻڌندڙ آهي ۽ ڏسندڙ آهي. ان کي عقل نٿو پهچي ۽ ان تي اثر نٿو ڪري ڪيف نه زمانو نه مڪان نه ٿو ڦري نه بدلجي ٿو.

[2] اي برتر از خيال و قياس و گمان و وهم ∴ واز هرچه گفته اند و شنيديم و خوانده ايم

[3] سڀڪنهن ڏينهن اهو (الله تعالى) ڪم ۾ آهي سورة الرحمٰن رڪوع ٢

[4] ۽ الله تعالى وڌيڪ ڄاڻندڙ آهي ۽ الله تعالى جو علم محڪم آهي

اهو آهي بيان "تعيّن ولاتعيّن" جو، جيكي حضرات نقشبنديه قدّس الله تعالیٰ اسرارهم جيئن ته طريق سلوك الى الله بعدد انفاس المخلوقات آهن، پوءِ بين صاحبن جي اصطلاحن ۾ ٿئي ٿي جو تفصيل هتي تمام ۾ كو به خيال نه آهي - مصرع وَلِلنَّاسِ فِيْمَا يَعْشَقُوْنَ مَذَاهِبُ

جاڻڻ گهرجي ته صوفين جي انهن اصطلاحن ۾ جيڪا هيئن ڪنهن کي مقام حال نٿو ٿئي ته انهي سُوجهه ۽ انجي پريشانيءَ جو سبب ٿي ٿئي ڇو ته انهيءَ حال جي گنجائش ۾ نٿي اچي ۽ ان جو سمجهڻ "كَمَا هُوَ حَقُّهُ" اهل حال لاءِ تمام مشڪل آهي. جيئن قسمن جا مراتب حقايق. مثلاً حقيقتِ قرآن مجيد، حقيقت ڪعبه رباني، حقيقت نماز ۽ مرتبو حقيقت الحقايق آهن ۽ مراتب "لاهوت وجبروت" (جيڪي مقرر ڪيا اٿن) جن جي تفصيل ۾ گهڻي دشواري آهي ۽ گهڻا اختلاف آهن. هر سالڪ پنهنجي خدا داد طاقت موجب ڪجهه نه ڪجهه بيان فرمايو آهي. جيڪا هيئن جناب سائل وٽ مسئلو تعين و لاتعين کڻڻ ۽ قول جي مطابق هجي، تحرير ۾ آڻڻ ته فائدن کان خالي نه ٿيندو.

منها:- حضرت صاحب جن پنهنجن ڪن مخلصن لاءِ سلوڪ جي اوائلي معاملن بابت ترتيب لکي آهي ان جو نقل عرض ڪجي ٿو.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

جاڻڻ گهرجي ته حق سبحانه وتعالىٰ پنهنجي ڪامل حڪمت سان انسان کي جيڪو "عالم صغير" آهي ڏهن جزن جو مرڪب بنايو آهي، انهن مان پنج "عالم خلق" آهن مثلاً نفس ۽ چار بيا عناصر ۽ باقي پنج "عالم امر" آهن. جيئن ته عالم امر عبارت فوق العرش آهي ۽ اهو آهي قلب ۽ روح ۽ سر ۽ خفي ۽ اخفيٰ "اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ"[1] ان جو دليل آهي ۽ انهن پنجن شين مان مراد مرتبا عالم امر جا آهن مثلاً انوار ۽ تجليات ۽ صفات ۽ شيونات ۽ اعتبارات "بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ" (بعض بعض جي مٿان آهن) جو ته في الحقيقة جن ته ظلالِ اسماء و صفات آهن. الغرض اجزاءِ لطيفهٔ نوراني کي اجزاءِ ڪثيفهءِ ظلماني سان مرڪب تيار ڪري اگر انسان عنايت الاهيءَ سان هنن لطيفن جو تصفيه ڪري ته تاجو انساني ڪدورتن ۽ غلاظتن کان پاڪ صاف ٿي ته وڃي بمطابق

هر اهو جو ٿيو پري کان اصل خويش ✤ تو وڃايل وقت گولي لاءِ وصل خويش[2]

ملڪ وانگر عالم قدس ۾ پرواز ڪيائين ان شوق ڪري، جو سندس اصل اهو آهي مگر ملائڪ پنهنجي مقامات ۽ منازل اندر قيد آهن ۽ ترقي جا امڪان نه آهن ۽ هي لطيفا جيئن ته اصل الاصل انساني ذات و صفات سان آهن "هَلْ مِنْ مَّزِيْدٍ" چوندا ته لانهايت ترقي جا طالب آهن

زمين وارو آسمان تي چڙهيو ✤ بوٽي زمين و زمان کي ڇڏيو[3]

---

[1] اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ تَبٰرَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ۝ ترجمه خبردار پيدا ڪرڻ ۽ حڪم ڪرڻ آهي جهانن جو پالڻهار الله وڏي برڪت وارو آهي اعراف سوره

[2] هر ڪسي کو دور ماند از اصل خويش ✤ باز جويد روزگار وصل خويش

زمين زاده بر آسمان تاخته ✤ زمين و زمان را پس انداخته

مگر ھيءَ پاڪائي ۽ تصفيه سواءِ ذڪر الاهيءَ جي ممڪن نه آهي الله تعالىٰ فرمايو آهي اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوْبُ [1] ـ وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيْرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ اِلٰى غَيْرِ ذٰلِكَ ـ [2]

انڪري بزرگانِ طريقه حضرات نقشبنديه مجدديه قدس الله تعالىٰ اسرارهم سالڪ راهِ طريق لاءِ ايقان (يقين) مقرر فرمايو آهي ۽ لکيا اٿن تجربو ڪيو آهي ۽ شڪ گاهين جي ڪٿ مان ٻاهر آيل آهن جو ٿوري عرصه اندر پنهنجي طاقت آهر پنهنجي نهايت مقصد کي پهتا آهن. مگر پهريائين چار شرط مقرر فرمايا اٿن. متابعت شريعت پاڪ ۽ تحسين عقايد موافق اهل سنت والجماعت. ٻيو حلال رزق ٽيون گهڻو ذڪر ۽ چوٿون مرشد عاليءَ جي اڳيان جنهن جي مهرباني سان منزلِ مقصود حاصل ٿئي. هاڻي پنهنجي مقصد کي بيان ڪجي ٿو.

(ذڪر جو طريقو) اول لطيفو قلب جو:- هن (دل) جو هنڌ کاٻي ٿڻ هيٺان ٻن آڱرن جي فاصلي تي آهي، هن جو نور سفيد [3] آهي ۽ اهو حضرت آدم عليه السلام جي قدم هيٺ آهي ڇاڪاڻ جو هن رستي وصال ٿو ماڻي ان کي ”آدمي المشرب“ ٿا چون. سالڪ کي کپي ته اکيون بند ڪري چپ چپ تي ۽ ڏند ڏندن تي رکي زبان تارون ۾ سان لڳائي دل کي دنيا جي خيالن ۽ خطرن کان آجو ڪري هر گهڙيءَ ۽ هر لحظه هوشيار رکي ته جيئن ٻيا وهم ۽ خطره دل ۾ نه اچن. پوءِ حضور دل سان لفظ مبارڪ **الله** تصور جي طريقي سان دل ۾ جا ان ذڪر جو هنڌ آهي بار بار چوي، ثم فثم ـ

هن ذڪر لاءِ گهڻي ۾ گهڻي ڪوشش ڪجي جيئن ھيءُ ذڪر ملڪو قلب تي وڃي ۽ اهو ايترو صفت وارو هجي جو اگر چاهجي ته ذڪر نه ڪجي ته ائين نه ٿي سگهي. جيئن ته ٻڌڻ صفت ٻڌندڙ جي آهي ته هن حالت کي فناءِ قلبي ٿا چون ۽ هن حالت ۾ پاڻهي جو انوار الاهيءَ سان اولياءَ الله جي دفتر ۾ ثابت ٿيندو ۽ اها حقيقت هن فقير جي جد بزرگوار بطريقِ ڪنايه هڪ رباعيءَ ۾ ٻڌائي آهي. **رباعي**

ساقيءِ وحدت ڪنان جامِ توحيد نوش ڪر ∴ سلڪ گوهر کي مٿان لعل محمدؐ پوش ڪر [4]
ڪر ٽنيو شاخ مرجان ياقوتي ڇت سنڌ ∴ نرگسي ديڳ ۽ سند وين نسترن سرپوش ڪر [5]

---

[1] خبردار، الله جي ذڪر سان دليون آرام وٺنديون آهن، سورة رعد ع ٤

[2] ۽ الله کي گهڻو ياد ڪريو ته من اوهين ڇٽو. سورة الجمعه رڪوع ٢

[3] چاهڻ گهرجي ته حضرت صاحب قدس سره انوار لطائف کي ائين مقرر ڪيو آهي جيئن لکيل آهي يعني نور قلبي سفيد ۽ نور روح جي زرد ۽ نور سري سرخ. اهو ان جي برعڪس آهي جو حضرت قيوم جهان مخزن الاسرار ۾ مقرر ڪيو آهي. جتي نور قلبي زرد ۽ نور روحي سرخ ۽ نور سري سفيد ڄاڻيل آهي. ان جو سبب شايد اهو آهي جو هر بزرگ کي انوار لطائف جدا جدا نظر ٿا اچن.

[4،5] جام توحيد از کف ساقي وحدت نوش کن ∴ سلک گوهر از پس لعل محمد پوش کن
ساخ مرجان را ستون سقف ياقوتي نما ∴ حقه نرگس ز برگ نسترن سرپوش کن

حضرت شاه نقشبند فرمائي ٿو ته

بَنِدْ ڪَرْ چَپَ ۽ اکيون ۽ ڪَرْ ڪَنَ بَنْدُ ∴ جي نه ماڻين ڪو مُشاهدُ تون اسان تي ٺٺند له

پوءِ (٢) لطيفهٔ روح آهي - ان جو هنڌ ساڄي ٻيءَ هيٺان آهي - ان جو نور زرد آهي ۽ حضرت ابراهيم عليه السلام جي قدم هيٺ آهي، جنهن ڪري هيءُ راه ٿي حاصل ٿئي ٿو ته ان کي "ابراهيمي المشرب" ٿا چون - مٿي ڄاڻايل طريقي موجب ان هنڌ به دل ذاڪر ٿي رهي، تانجو ذڪر منجهس ٿئي ۽ "فنائي روح" ٿي حاصل ٿئي - ان کان بعد (٣) لطيفهٔ سري آهي - ان جو هنڌ ساڄي ٻيءَ مٿان ٻن آڱرن جي وٿيءَ تي آهي - ان جو نور سرخ آهي ۽ حضرت موسيٰ عليه السلام جي زير قدم آهي ان هنڌ تي پڻ گهڻو ذڪر ڪرڻو آهي جيئن مٿي بيان آهي تان جو ذڪر ملڪو بڻجي "فنائي سري" حاصل ٿي ٿئي - ان کان بعد (٤) لطيفهٔ خفي آهي - ان جو هنڌ کاٻي ٻيءَ مٿان ٻن آڱرن جي وٿيءَ تي آهي - جا ڳٺ گهرجي ته دل ان هنڌ به ذڪر ڪريو تان جو ذڪر الله انهي ملڪو ٿو بڻجي ۽ "فنائي لطيفه خفي" ٿي حاصل ٿئي - هن لطيفه جو نور ڪارو آهي ۽ حضرت عيسيٰ عليه السلام جي قدم هيٺ آهي - هر اهو جنهن کي هيءُ راه ٿي حاصل ٿئي تنهن کي "عيسوي المشرب" ٿا سڏن ان کان پوءِ (٥) لطيفهٔ اخفيٰ آهي - ان جو هنڌ سيني جو وچ آهي جيڪو سيني لطيفن جي مٿان آهي ان جو نور سائو آهي ۽ اهو زير قدم حضرت محمد مصطفيٰ صلي الله عليه وآله وسلم جي آهي - هر اهو جيڪو الله تعاليٰ جي بارگاه جي طرف هيءُ راه حاصل ٿو ڪري انکي "محمدي المشرب" ٿا سڏين - جڏهن الله تعاليٰ جي فضل سان هيءُ پنج لطيفا ڪاٿي وڃن يعني ذڪر ملڪو ٿي ٿو وڃي ته پوءِ ڄاڻڻ گهرجي ته هڪ تصور سان پنجن ئي هنڌن تي ذڪر ٿئي ٿو ۽ پڻ سڄو بدن ذاڪر ٿو ٿئي - هن کي "ذڪر سلطان" ٿا چون - جڏهن ته سينو هڪ ڀرپور خزانو ٿي وڃي ٿو ته پوءِ "نفي ۽ اثبات" يعني ذڪر لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللهُ آهي - ان کان پوءِ ته ٥ مراقبا جن جو ذڪر "مراقبات اربعه" ۾ ڪيل آهي - ترتيب وار انشاء الله ٻئي ڪاغذ تي لکبو بِحَوْلِهٖ وَقُوَّتِهٖ - هن اڻ ڄاڻ ۽ ناقص العلم بزرگن جي قاعدن مان چند نڪتا عجالة تحرير ڪيا آهن - وَاللهُ اَعْلَمُ بِحَقِيْقَةِ الحال - تَمَّ مکتوبه الشريف -

هڪ ٻيو خط جيڪو سنڌ جي بزرگن ۾ مشهور عام آهي ان مان هڪ جو نڪيل هو لفظ به لفظ حضرت صاحب جن جي صحيح سان نقل ڪري هن صفحن جي زينت لاءِ پيش ڪجي ٿو ۽ هُوَ هٰذا

له لب به بند و چشم بند و گوش بند ∴ گر نه بيني سر حق بر ما بخند

بِسْمِ اللّٰهِ خَيْرِ الْاَسْمَاءِ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ وَتَبْلِيْغِ الدَّعْوَاتِ الْوَافِيَاتِ وَالتَّسْلِيْمَاتِ الزَّاكِيَاتِ عَلَى الْمُصْطَفَيْنَ مِنْ عِبَادِ اللّٰهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى چند ڳالهيون ٻڌڻ ۾ آيون مخصوص دل جي صلاحيت لاءِ دل ۾ خيال آيو ته اوهان سان روبرو اڪيلائيءَ ۾ اظهار ڪيو وڃي پر جڏهن ته اوهان سعادت نشان سلف الصالحين جو نتيجه ڪمال حسن فطرت جو ڪري اوهان نهايت صاحب ادب ۽ صاحب جرأت ڏسڻ ۾ آيا. صلاح آئي ته چند سادن ڪلمن سان اَلدِّيْنُ النَّصِيْحَةُ (يعني دين نصيحت آهي) جي طريقه سان باعث اوهانجي دل جي تڪليف جو ٿئي جڏهن ته خليفه صاحب جي زبان ڪان ٻيون ڳالهيون به ٻڌيون ويون آهن ان ڪري مٿيون خيال وڌيڪ تازو ٿيو. اوّل ته پر ڳڙ ٻي جي ڳوٺ ۾ بعضي طالبن جي زباني ٻڌو ويو ته اوهان صاحبان فتوىٰ ڏني آهي ته اوني ڪپڙي تي سجدو ڪرڻ جائز نه آهي.

اي ياءِ! الله تعالىٰ شين جي جائز ڪرڻ ۽ حرام ڪرڻ جي واڳ اسانجي ۽ اوهانجي حوالے نه ڪئي آهي، اُها ذات گرامي محمد رسول الله صلى الله عليه واٰله وسلم آهي. جيڪڏهن مڃون ۽ چئون ته آن حضرت صلى الله عليه وسلم مڪروه اگرچه تنزيها فرمايو آهي. نافهم مڪروه کي غير جائز نقل ٿا ڪن. ايتري قدر، حديث شريف ۾ حضور جن جي قولن ۾ آئي ٿو، كَانَ لَهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرْوَةٌ مَدْبُوْغَةٌ يُصَلِّيْ عَلَيْهِ[1] ۽ معلوم آهي ته کل چمڙي جي کي ماڻهو جاءِ نماز جي ٿا ڪن، چمڙي وارو يا سو هيٺ ٿا ڪن ۽ اوني يا سو مٿان، جيڪڏهن اوهان پشم اٺيل ۽ اڻ اٺيل ۾ فرق ٿا ڪيو ته معلوم ٿيو ته الله تعالىٰ حضرت امام مهدي جي ظهور جي انتظار جي زمانه ۾ جو زمانه نااميدي جو آهي، مجتهدن مان ڪو ٻيو مجتهد پيدا ڪيو آهي. ٻي جاءِ تي آن سرور عليه السلام جي اخلاق جي بيان ۾ ٿا آڻن كَانَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحِبُّ اَنْ يُّصَلِّيَ عَلٰى فَرْوَةٍ مِّنْ اَدِيْمٍ اَوْ حَصِيْرٍ[2] رسول الله صلى الله عليه وسلم جي محبوب کم کي مڪروه اگرچه تنزيها چوڻ آسان ڪم نه آهي.

ٻي هنن ٻڌو ويو ته فتوىٰ ڏني اٿئون ته وياج سان قرض وٺڻ جائز آهي. شايد ڪنهن محتاج لاءِ فتوىٰ ڏني هوندائون. انصاف ڪرڻ گهرجي، اهڙا ڪهڙي نه ٻي عقلي آهي، جيڪو ضرورت مند نه آهي، اهو ڌهر پيه وني ٿوري وقت اندر اهو ٻيڻا ڪري ڏيندو، هي سڀ نقصان، ضرورت ۽ محتاجي کان پيدا ٿيندڙ آهي ياٻي شيءِ کان، بلڪ حديثن ۽ آيتن جي تنبيه جو فائدو ڪاني رهيو، هميشه پراڻن ڪاغذن (ڪتابن) ۾ توجه ڪري ضعيف ۽ ڇڏيل روايتن کي رواج

[1] آنحضرت صلى الله عليه وسلم لاءِ هڪ کل هئي رڱيل، جنهن تي نماز پڙهندا هئا. ١٢

[2] چمڙي جي کل تي آن حضرت صلى الله عليه وسلم نماز پڙهڻ جي محبت رکندا هئا يا تونري تي ١٢

ڏيڻ شريعت ۾ جرأت آهي تَكَادُ السَّمٰوٰتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ ۔ [1] آهن ٻي قسم جو قطعي حرام جو سوئر جي گوشت مثل آهي [2] لَا يَقْبَلُ اللّٰهُ مِنْهُ صَرْفًا وَّلَا عَدْلًا ان جي شان ۾ وارد ٿيو آهي هن بابت ضعيف روايتون پيش ڪرڻ گهٽ ڪيو آهن هي ءُ امر معلوم ۽ ظاهر آهي ته وياج ونندڙ يا ڏيندڙ ٻئي برابر آهن ۔ صاحب فتاوىٰ قنيه جو ويچار، جيڪو رات جو ڪاٺيون گڏ ڪندڙ مشهور آهي، مضطر (لاچار ٿيندڙ) لاءِ چيو اٿس، شايد اضطرار مان مراد، مخمصه (بکايل) ورتي اٿس ٿورا ڏينهن فرنگن جي قيد ۾ پوڻ مخمصه نه آهي، جڏهن هيءَ وطن توهان سان تعلق ٿورو ڪي، فقير (مراد حضرت خواجه عبدالرحمٰن سراج الاولياءَ قُدِّسَ سِرُّهٗ) الله تعالىٰ کان سوال گهرندڙ آهي ته الله تعالىٰ توهان کي صواب تي ۽ ۽ شريعت جي مٿاهن درجن تي هلڻ جي توفيق نصيب فرمائي ۔ خدا تعالىٰ شاهد آهي ته بلندي ۽ عزت اوهان سعادت نشان جي کي پنهنجي عزت ۽ بلندي ٿو ڄاڻان، جڏهن ته (هي خط) چڙ ۽ خيرخواهي واسطي آهي ۔ شايد دل کي دُکندڙ ٿيندو ۽ پر قلب جي آرام لاءِ ٿورا جملا ۔ مڪتوبات قدسي آيات حضرت امام رباني (مجدد الف ثاني) مان لکيا وڃن ٿا ۔ مڪتوب هڪ سو ٻه جلد اول، مُلّا مظفر ڏانهن لکڻ فرمايو اٿن ۔ هڪ جاءِ تي تقرير ڏگهي کان پوءِ فرمائن ٿا ۔

جيڪڏهن انهن روايتن کي صحيح مڃيو ڏجي پوءِ احتياج (گهرج) کي مخمصه تي آڻجي ٿا ان مُخَصَّصُ (حرام هجڻ جي حڪم کان ڪڍندڙ) ان حڪم قطعي کان، جو ربا (وياج) جي حق ۾ وارد ٿيو آهي آيت [3] سڳوري فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ هجي ۔ مثال ان جو هن مصرع جي برابر آهي ته " رستم کي ڏهي پي رستم جو رخش (رخش رستم جي گهوڙي جو نالو آهي) ۽ پي جيڪڏهن محتاج مان مطلب عام محتاجي ور ٿو ڏجي پوءِ جڳائي ته حرام جي حڪم لاءِ ربو مورد پيدا نه ٿيندو، ڇو ته جيڪو به ربا ڏي ٿو ڪري ان جي علت احتياجن مان ڪا احتياجي هوندي، ڪير ما الله احتياجي کان سواءِ پنهنجي نقصان تي اقدام ڪندو ۔ فَلَا يَبْقٰى لِهٰذَا الْحُكْمِ

---

[1] ترجمه:- انهي (ڳوڻ) کان اجهو آسمان ڦاٽندا ۽ زمين ڦاٽندي ۔ سورة مريم رکوع ع٦

[2] يعني خدا تعالىٰ ان جي توبه يا نذر يا نفل ۽ فرض قبول نٿو ڪري (بحار مجمع الانهار ج ٢ ص ٢٣٣ مطبع نولڪشور

[3] فَمَنِ اضْطُرَّ فِيْ مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِّاِثْمٍ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ترجمه:- پوءِ جيڪو گناه ڏانهن نه لاڙو ڪندڙ بک ۾ لاچار ٿئي (۽ مٿيون حرام شيون کائي) ته روا آهي، پوءِ تحقيق الله بخشڻهار مهربان آهي (سورة مائده رکوع ع١

الْمُنَزَّلِ مِنَ الْحَكِيْمِ الْحَمِيْدِ فَائِدَةٌ تَعَالٰى كِتَابُهُ الْعَزِيْزُ مِنْ هٰذِ التَّوَهُّمِ وَلَوْ سُلِّمَ عُمُوْمُ الْاِحْتِيَاجِ وَلَوْعَلٰى سَبِيْلِ فَرْضِ الْمُحَالِ[1] - چوندا سون نه احتياج سڀني ضرورتن مان آهي - وَالضَّرُوْرَةُ تُقَدَّرُ بِقَدْرِهَا ضرورت اندازو ڪئي ويندي، پنهنجي قدر آهر، پوءِ ان ڏياج جي پُٺن مان طعام رڌي ماڻهن کي کارائڻ احتياج ۾ داخل نه آهي ۽ ان سان ڪا ضرورت گڏيل نه آهي - انهيءَ ڪري ميت جي متروڪ مال مان ميّت جي نفس جو احتياج قرضدارن جي قرض جي ادائگي کان مستثنيٰ آهي ۽ ! نه جي ۽ نفس ميّت جي ضرورت کي ميّت جي ڪفن تي بند ڪيو اٿن ۽ ان جي روحانيت کي طعام رڌي ثواب پهچائڻ کي ضرورت ۾ داخل نه ڪيو اٿن ! ان هوندي به جو اهو ميّت صدقن ذريعي به وڌيڪ محتاج آهي اِلٰى آخِرِ مَاقَالَ الْمُجَدِّدُ رض

پيو اهو ته هڪ رات پاڻ سان پريل ٿانءَ مان ڪنولڪي پاڻي پي ويو - ان هنڌ جي ماڻهن ان ڪوزي کي ٿانءَ ۾ پيو ڪجهه پاڪ پاڻي وجهي ٿانءَ پري اهو پاڻي استعمال ۾ آندو ۽ اهو عمل انهن لاءِ جائز سمجهائون - اي مخدوم ! جيڪڏهين اهڙا ضعيف حيلا ۽ وسيلا هن هنڌ علمائن جا معمول هوندا ته پوءِ لازم آهي ته ناپاڪ پاڻي هرگز تصور نه ڪري سگهبو - ڇاڪاڻ ته ڪنهن به هنڌ ان ناپاڪ پاڻيءَ جو ٿورو پري ان ۾ پاڪ پاڻيءَ جي لپ وجهڻ سان جي اهو پاڪ ٿئي ته پوءِ ملت اسلام کي ڪوه جو سڄو پاڻي ڪڍائي، هارائڻ جي تڪليف ڇو ڪرڻ گهرجي - شريعت محمّدي علىٰ صاحبها الصلوٰة والسلام السرمدي ۾ اهڙيون اٽڪلون جاري ڪرڻ ۽ عوام کي انهن تي دلير بنائڻ استقامت، بلڪ ديانت کان دور آهي - هوش ڪرڻ گهرجي ! ماڻهو، اوهانجو اهو ڪم ڏسي ڪلن ٿا ۽ اهڙو عمل ڪن ٿا - آخر فتويٰ ڏيڻ ۾ علمائن جي احتياط (پرهيزگاري) جو لحاظ ڪرڻ جڳائي، جو انهن جي عضون ۾ ڏڪڻي ٿي ٿئي ۽ ڪڏهين بي هوش ٿي ٿيا ۽ (دل ۾) ٿي چيائون ته جيڪڏهن الله تعاليٰ بازپرس ڪيائين ته اوهان تم مان دين جا امين ڪيو هو، هن امانت جي رعايت اوهان ڪهڙي طرح ڪئي آهي ؟

---

[1] جڏهن نذر باجي حڪم لاءِ مورد نه هوندو ته پوءِ هي حڪم "يعني نذر باجي حرمة" جيڪو خدا تعاليٰ کان نازل ٿيل آهي، جيڪو حڪيم (حڪمت وارو) ۽ ساراهيل آهي، فائدو نه ڏيندو - خدا تعاليٰ جو ڪتاب ان وهم کان بلند آهي ۽ جيڪڏهن اسان مڃون مراد احتياج مان عام احتياج آهي اگرچه بر سبيل فرض محال، چوندا سين ته احتياج ضرورتن مان هڪ ضرورت آهي ۽ ضرورت کي اندازو ڪبو پنهنجي قدر آهر -

باقي هجي ته، بدلي ٿيو هو ته خيرخيرات، مٺن جي ڪان منع ڪئي اٿن، گهڻوئي لکيو سين ته عوام کي رسمن ناجائز کان منع ڪرڻ گهرجي، نه هيءَ ته اصل صدقه کان ئي منع ڪجي، جو مشائخن جو هر حال ان تي عمل آهي - خاص طرح طعام جو ڪارائڻ ۽ روايتن ضعيفن مثل ثاني ڪور پڙهي جي کي ڏيوءِ برابر آهي ته مشرق ۾ هجي، مغرب ۾ هجي، ان کي نظر نه ڪيو ان کي اڏائي ڇڏيو، يعني ان تي عمل نه ڪيو -

هن سال ٻئي سين ته ميّت جي دعا کان جهان کي منع فرمائي اٿو، جو دعا خود اها نماز آهي ۽ بس - شايد ٻئي سال جيڪڏهين جاتي هوندي ته جنازه پڙهڻ کي معطّل (ڇڏيل) ڪندا - حديث شريف ۾ آهي، جنهن وقت ميّت تي نماز پڙهو ته پوءِ دعا ۾ ان لاءِ اخلاص ڪيو (يعني اخلاص سان دعا گهرو - جو ته عمل صالح دعا جي قبوليت جي نيشانن مان آهي - نماز فرضي کان وڌيڪ ڪهڙو عمل صالح متصوّر ٿيندو جو ان ۾ اميد قبوليت جي هجي - دعا اهڙي شيءِ آهي، جو سواءِ صاحب شرع جي ڪوئي مجتهد طاقت نه ٿو رکي سگهي. جو ان کان منع ڪري ۽ حضرت رسالت مآب صلى الله عليه وآله وسلم کان ڪهين به وقت ۾ منع نه پهتي آهي - اي پر ڪُرڻ هٿن جو دعا جي مقرر ڪيل ادبن مان آهي - هن ۾ ڪو به غبي (ڪند ذهن) شڪ نه ڪندو، علماءِ اذڪيا (هوشيار عالمن) جو شڪ ڪرڻ ته وڏي ڳالهه آهي - الله تعالىٰ انهن کي پنهنجي مدد سان مدد ڏئي ۽ پاڪائي آهي انهي الله تعالىٰ کي -

ها ٺو! صاحب سفر السعادت جي ۽ شيخ ابن حجر نه وڌڻ ٿا جاين ۾ دعائن وقت هٿن کڻڻ جي استثناء (منع) ڪئي آهي، مثال جماع جي شروعات ۽ پڄاڻي ۾ ۽ بيت الخلاء (مورِيز) ۾ ۽ انزال جي وقت - آئون جاڻان ٿو ته شايد امام غزالي ۽ شيخ علي قاري پڻ دعائن جي وقت هٿن کڻڻ کان استثناء (منع) کي جاين ۽ وقتن جي ڪراهيت (نه وڻڻ) جي علت سان معلول ڪيو آهي - پوءِ غور ڪرڻ گهرجي ته نماز جنازه جي فراغت کان بعد، کهڙي پليتي، نه وڻندڙ ڳالهه جي علت آهي - جيڪڏهن سوال ڪن! ته ميّت ناپاڪ، مردار آهي - جواب ڏيندا سين ته غسل ۽ ڪفن ڏيارڻ بعد ميّت پاڪ صاف ٿي ويو، ان پاڪائي ڪري ته ان جي مٿان نماز پڙهو جي ٿي - ميّت جي حاضر هجڻ وقت دعا ۾ هٿن کڻڻ کان منع جي روايت شايد ڏٺي هوندو

پر وقت ۽ جاءِ وانگي علت کي بہ ملاحظو ڪرڻ گهرجي - مصرع سڀ سخن ۽ نڪتو پنهنجي پنهنجي جاءِ تي ٺهڪي ٿو.[1] ڪَمَا قَالَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِنَّ لِكُلِّ مَقَالٍ مِصْدَاقًا اَوْ بِمَعْنَاهُ[2]

اي منهنجا پيارا! شرعي ڪمن ۽ احڪامن ۾ تعصب کي پري ڪري گهرجي ۽ انصاف جي سخن کي مڃڻ گهرجي - مطلق دعا کان منع يا دعا ۾ هٿن کڻڻ کان منع ڪفن ۽ غسل ڏيارڻ کان اڳ فقط دعا تعزيت دما تمي آهي -

لَا غَيْرُ وَلَا فِيْ غَيْرِ ذَالِكَ الْوَقْتِ لِعِلَّةِ اشْتِغَالِهِمْ بِالتَّجْهِيْزِ وَكَانَ الدُّعَاءُ لَهُمْ بِالتَّعْزِيَةِ اِشْتِغَالًا لَهُمْ عَنْ وَظِيْفَتِهِمُ الْمَفْرُوْضَةِ عَلَيْهِمْ وَهٰذَا الْمَنْعُ وَاِنْ كَانَ غَيْرَ وَارِدٍ عَنْ مَعْدَنِ الرِّسَالَةِ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ لٰكِنَّهُ مَاخُوْذٌ مِنْ ذَالِكَ الْمِشْكَاتِ مُسْتَنْبَطٌ مِنْ تِلْكَ الْاَنْوَارِ وَمَنْ قَالَ غَيْرَ ذَالِكَ فَاِنَّهُ دَعْوٰى بِلَا تَحْقِيْقٍ تَهْوِيْ بِهِ الرِّيْحُ فِيْ مَكَانٍ سَحِيْقٍ فَلَا يَسُوْغُ لِاَحَدٍ مِّنَ الْمُسْلِمِيْنَ التَّكَلُّمُ فِيْهِ لِاَنَّ جَوَادَ الْاِجْتِهَادِ هٰهُنَا عَرْجَانٌ[3]

عجب آهي ته جيڪا به ضعيف توڙي ڪوڙي روايت ڏسڻ ۾ اچي جهان ۾ مشهور ٿا ڪن ۽ چا سبب ۽ ڪهڙو باعث آهي - ...

نه هڻڻ گهرجي گهوڙو ڊڪائڻ ⁂ نه هڻڻ گهرجي ڏال اڇلائڻ[4]

حق سبحانه وتعالىٰ امت جي عالمن کي عوام لاءِ انبياء عليهم الصلوٰة والسلام جو نائب بنايو. تنهن ڪري قيامت جي ڏينهن انهن عظيم رهبرن کان پڇا ڳاڇا ٿيندي - شل حق سبحانه وتعالىٰ اسان ۽ توهان ۽ سڀني علماءِ اسلام کي سڌي رستي تي هلڻ جي توفيق عطا فرمائي - بحرمة النبي صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاٰلِهِ الْاَمْجَادِ بِرَبِّ الْعِبَادِ آمين

---

[1] مصرع: هر سخن جائے و هر نکته مکانے دارد -

[2] تحقيق سڀ ڳالهه ان لاءِ مصداق ۽ سچي اچڻ جي جاءِ آهي

[3] خلاصو مطلب هي ته دعا ۾ هٿن کڻڻ کان منع يا مطلق دعا کان منع اها دعا تعزيت رمانئي جي آهي نه ٻي ڪا دعا ۽ نه ٻي وقت ۾. اها منع وا سطي علت مشغول ٿيڻ اهڙي جي وارثن ميت جي ميت جي تجهيز ۽ تڪفين لاءِ آهي - يعني اها دعا تعزيت جي ميت جي وارثن مٿان مقرر ڪيل وظيفو غسل ڏيارڻ ڪفن ڏيارڻ کان منهن موڙڻ جو ڪارڻ آهي - ان دعا جي منع اگرچه آنحضرت صلی الله عليه وسلم جي خزانه رسالت مان وارد ٿيندڙ نه آهي. پر اها منع سند ۽ سينه جي نوارن مان حاصل ڪيل آهي ۽ جنهن شخص ان حقيقت جي خلاف چيو يعني ان جي اها دعويٰ سواءِ تحقيق جي آهي جڻ ان ڳالهه کي هوا پري ٿي اڏائي (مضبوط نه آهي) يعني ڪنهن به مسلمان کي ان حقيقت ۾ اختلاف ڪرڻ جائز نه آهي. ڇو ته هتي قياس گهوڙو ۽ اجتهاد جو هٿ منڊو آهي -

[4] نه هر جائي مرکب توان تاختن ⁂ که جاها سپر بايد انداختن

اميد آهي ته فطرتا سعيد ۽ سعادت نشان خلف صالح ۽ نيڪ مرد وَفَّقَهُ اللهُ سُبحَانَهُ، انشاءَ الله، خود بخود شاهدي ڏيندا ڇو ته هيءَ تاڪيد غرض کان خالي ڇڙي ۽ نصيحت ۽ خير خواهي لاءِ آهي - بهرحال عالم کي رب العالمين جَلَّ سلطانه امر معروف (چڱن ڪمن جو امر ڪرڻ) ۽ نهي منڪر (بُرن ڪمن کان منع ڪرڻ) فرض فرمايو آهي نظر ڪرڻ ۽ احتياط ۽ ضعيف ۽ قوي روايتن جو هڪ ٻئي کان جدا ڪرڻ ۽ وقت ۽ عوام جي رعايت ڪرڻ به فرض فرمايو آهي - انهيءَ ڪري ته هڪ فرض ۾ ٻيا ڪيترا فرض پيهي اُن فرض جي صحيح ٿيڻ لاءِ مقرر ڪيل آهن -

حضرت امام رباني (مجدد الف ثاني) جو دين کي نئون ڪندڙ ٻئي هزار هجري لاءِ آهي ۽ شريعت ۽ طريقت ۽ حقيقت ۽ معرفت جا گڏ ڪندڙ آهن، سندن ادني مرتبو عبارت (ڳالهائڻ) آهي شرعي ڪمن جون حقيقتون کولڻ اول کان ئي ڇاڙي تائين (شريعت جي سيني احڪامن جي حقيقت کوليندڙ آهن) فرمائڻ تائين جيستائين ڏهن پيرن کان وڏيڪ مدرسه شاهجهان آباد ۾ چئني مذهبن جي سيني ڪتابن اصولن ۽ فروعن علم ڪلام ۽ علم فقه جي ڪي مطالعو نه ڪيو تيستائين مون قدم هن وات ۾ نه رکيو امر معروف (چڱن ڪمن جو امر ڪرڻ) ۾ پنهنجي وقت ۾ خدا جي طرفان حجة ڪامله هوا يعني ٻئي هزار هجري جي زماني ۾ - ڪٿي هن به ميت جي طعام کان منع نه فرمائي - هميشه ان جي صحيح ٿيڻ جي ادبن ۽ شرطن ۽ ان جي ثواب بخشڻ جي ڪيفيت ۽ ثواب حاصل ٿيڻ جا وجهه پنهنجن مڪتوبن ۽ رسالن ۾ وري وري لکڻ تي فرمايو ۽ پاڻ به هميشه پنهنجن ميتن جي ارواح کي ۽ پنهنجن پيرن جي ارواح کي بخشيندا هئا ۽ اهو سلسلو سندن زماني کان وٺي هن وقت تائين هلندڙ آهي - حضرات ڪرام جو شريعت ۽ طريقت جا جامع (گڏ ڪندڙ) هئا، هميشه مُئن جي روحانيت ۽ پنهنجن مشائخن جي عرسن ۾ طعام پچرائيندا هئا - مِنْ غَيْرِ نَكِيْرٍ لِاَحَدٍ فَهَلْ تَرَاهُمْ لَمْ يَطَّلِعُوْا

عَلٰى تِلْكَ الرِّوَايَاتِ اَمْ تَحْسَبُهُمْ تَهَاوَنُوْا فِيْ اَدَبٍ مِّنْ آدَابِ الشَّرِيْعَةِ

نَعُوْذُ بِاللّٰهِ فَاِنَّ فِيْ ذَالِكَ الظَّنِّ خَوْفَ سَلْبِ الْاِيْمَانِ نَجَّانَا اللّٰهُ سُبْحَانَهُ

مِنْ ذَالِكَ الظَّنِّ بِهٰؤُلَاءِ الْاَكَابِرِ فَاِنَّهُمْ فِيْ هٰذِهِ الْاُمَّةِ بِمَنْزِلَةِ

اَنْبِيَاءِ بَنِيْ اِسْرَائِيْلَ - له

فقيرَ اُوهانجي ڪم کي پنهنجي حق ۾ ۽ دوستن محبن جي حق ۾ حجت ۽ دليل، يقيني تو ڄاڻي جڏهن عوام ۽ دشمن اوهانجي حال کي واقف ٿيندا ته ڪهڙي نه طعن جو سبب ٿيندو

فرياد حافظ جو سمجهه واسطي خيانتا آهي ۞ هي قصو عجيب آهي روايت غريب آ [1]

اهل حرمين (مڪه شريف ۽ مدينه منوره) جي عمل کي گهڻن مسئلن ۾ علماء حجت ڄاڻن ٿا. ڪيترا ڪم جن کان بزرگ فقيه بلڪل منع ٿا ڪن. مثال طور ارواح ميتن لاءِ طعام ۽ ختم قرآن شريف پڙهڻ وقت گڏ ٿيڻ ۽ صحيح بخاري ۽ ميلاد شريف وقت ۽ ان کان سواءِ انهن وقتن ۾ طعام جوڙڻ علماءِ حرمين ۾ بلڪ تمامي شهرن ۾ نه رڳو جاهلن ۾ بلڪ عالمن ۾ به شائع آهي

خَلَفًا عَنْ سَلَفٍ مِنْ غَيْرِ نَكِيْرٍ لِاَحَدٍ وَلَا يُبَالُوْنَ بِهٰذِهِ الْمَرْوِيَّاتِ مِنْ زَيْدٍ وَعَمْرٍو - [2]

هزارين هزار برڪتون ۽ فيضن جا مشاهده ڪيا اٿن. ڪڏهين به حضرت امام رباني (مجدد الف ثاني) قُدِّسَ سِرُّهٗ جن ڪنهن کي به اهڙن طعامن لاءِ نه روڪيو يعني ڪنهن به ماڻهو کي انهن طعامن کان منع نه فرمائي اٿن. جو ته خير کان منع ڪندڙ کي الله تعالىٰ مُعْتَدٍ اَثِيْمٍ (حد کان لنگهندڙ ۽ گنهگار) فرمايو آهي. اسانکي ڪا ٿي لائق آهي جو منع ڪيون.

وَالضَّابِطَةُ فِيْهِ اَنَّ مَاجَاءَ نَا مِنْ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ فَهُوَ الْمَقْصَدُ الْاَسْنٰى وَالْغَايَةُ الْقُصْوٰى وَمَاجَاءَ نَا مِنْ خُلَفَائِهِ الرَّاشِدِيْنَ فَهُوَ مِثْلُهٗ وَمَاجَاءَ نَا مِنْ اَئِمَّتِنَا الثَّلَاثَةِ وَاَمْثَالِهِمْ فِي الرَّأْسِ وَالْعَيْنِ وَمَا ثَبَتَ فِيْ كُتُبِ الدِّرَايَةِ وَالْمُتُوْنِ الْمُوَافَقَةِ لِظَاهِرِ الرِّوَايَةِ وَالْفَتَاوٰى الْمُعْتَبَرَةِ فَهُوَ كَذٰلِكَ وَاَمَّا مَاجَاءَ نَا فِيْ بَعْضِ الْفَتَاوٰى وَكُتُبِ الْفِقْهِ مِنْ فُقَهَاءِ الصِّرْفِ وَالْمُتَصَوِّفَةِ الْمَحْضَةِ الَّذِيْنَ عِنْدَهُمْ شَيْءٌ مِّنَ الْحَدِيْثِ وَلَيْسَ لَهُمْ مِّنَ التَّحْقِيْقِ وَالتَّدْقِيْقِ حَظٌّ وَلَا مِنْ تَحْقِيْقِ الرِّوَايَةِ وَتَصْحِيْحِهَا

(اڳئين صفحي تان آيل) [1] ڪنهن به هڪ جي انڪار ڪرڻ کان سواءِ آيا پيا آهيون انهن کي ڏسين ٿو ته اهي انهن روايتن تي واقف نه ٿيا هئا، آيا تون انهن ۾ گمان ٿو ڪرين نه انهن شريعت جي ادبن مان ڪنهن به ادب ۾ سستي ڪيائون خدا تعالىٰ کان اهڙي گمان کان پناه ٿا گهرون، جو ته بيشڪ اهڙو گمان نيڪن ۾ اِيمان جي ڪسجڻ جو خوف آهي. خدا تعالىٰ اسانکي انهن اڪابرن ۾ اهڙي گمان نيڪن کان جو ڪنهن ٿيڻ فرمائي جو ته اهي هن امة ۾ انبياء بني اسرائيل جي جاءِ تي بيٺل آهن ۱۲

[2] فرياد حافظ اين همه آخر بهرزه نيست ۞ هم قصهٔ عجيب و حديثي غريب هست

لفظي ترجمو:- حافظ جون هي سڀ دانهون آخرڪار اجايون نه آهن. قصو عجيب ۽ ڳالهه عجيب آهي. ۱۲

[2] اڳين کان وٺي پوين ۾ ڪنهن به هڪ جي انڪار ڪرڻ کان سواءِ ۽ هو زيد عمر کان روايتن جي پرواه نٿا ڪن. ۱۲

نَصِيْبٌ وَلَامِنَ الْعِلْمِ بِاِصْطِلَاحَاتِ الْحَلِيْنَ مِنْ اُصُوْلِهَا وَلَا فُرُوْعِهَا
اَحَاطَةٌ فَاِنَّهُمْ وَاِنْ كَانُوْا مِنْ اَمْثَالِ الْمُتَكَلِّمِ مَعَكَ عَفِيَ عَنْهُ بِمَرَاتِبِ
فَوْقَ الْفَوْقِ لٰكِنَّ الْمُحَقِّقُوْنَ مِنَ الْمَشَايِخِ الْجَامِعِيْنَ وَالْعُلَمَاءِ الرَّاسِخِيْنَ
شَكَرَ اللّٰهُ سَعْيَهُمْ وَ اَفَاضَ عَلَيْنَا مِنْ بَرَكَاتِهِمْ يَعْرِضُوْنَ مَرْوِيَّاتِهِمْ
عَلٰى مَا اسْتَحْصَلُوْا مِنَ الْمَلَكَةِ بِالتَّمْيِيْزِ بَيْنَ الطَّيِّبِ وَالْخَبِيْثِ فُرُوْعًا
وَّاُصُوْلًا فَاِنْ وَافَقَهُمْ اَجْرُوْهَا وَشَكَرُوْهَا وَاِلَّا فَلَا خُذْ مَا صَفَا
دَعْ مَا كَدَرَ كِتَابٌ كَلَا يَأْتِيْهِ الْبَاطِلُ الْاٰيَة [1]

[2] قرآن كريم كتاب حميد (سارا هيل) ۾ ڪ في آهي - اَلْحَقُّ اَحَقُّ اَنْ يُّتَّبَعَ جيواتن
نهج العمال ۾ آهي - قوله عليه السلام سَيَكُوْنُ فِيْ اٰخِرِ الزَّمَانِ نَاسٌ
مِنْ اُمَّتِيْ يُحَدِّثُوْنَكُمْ بِمَا لَمْ تَسْمَعُوْا اَنْتُمْ وَلَا اٰبَائُكُمْ فَاِيَّاكُمْ وَاِيَّاهُمْ [3]

بهر حال رسمون خيواتن کي باطل ڪندڙ ۽ مهما نين کان جيڪي منع ڪندڙ آهن
انهن رسمن سان جهان پريل آهي، خاص طرح سنت جا طور طريقا ۽ ابا با خرچ جن ام رهن ملڪ جا
بي جاءِ تي ترسڻ ۾ ندآيا - علمائن کي گهرجي ته نا پسند ۽ بدعت جي طريقن کان منع ڪرائن

---

[1] ۽ قاعدو ان ۾ هيءُ آهي:- بيشڪ جيڪو رسول الله صلي الله عليه كان آيو (بيان ٿيو) ۽ اهو مقصد بلند آهي ۽ نهايت انتها جي آهي ۽ جيڪي خلفاء الراشدين كان آيو (ذڪر ٿيو) اهو به انهيءَ آهي ۽ جيڪو اسان جي ٽن امامن كان آيو (حاصل ٿيو) يعني امام ابو حنيفه، امام ابو يوسف ۽ امام محمد رحمهم الله تعالى ۽ انهن جهڙن کان حاصل ٿيو اسان جي سر ۽ اکين تي آهي (مجيل آهي) ۽ جيڪي درايت جي ڪتابن ۽ متن مان ثابت ٿيو، جيڪي ظاهر الروايه سان موافق آهن ۽ معتبر فتوائن مان ثابت ٿيو آهي اهو به اهڙي طرح ئي مجيل آهي پر جي بعض فتاوائن ۽ فقه جي ڪتابن ۾ آيو (ذڪر ٿيو) جي جيڪا تقيه آهن يا صوفي خالص آهن جن وٽ حديث مان ٿوري شيءِ موجود آهي (يعني ترجيح جي ڄاڻ ٿوري آهي) ۽ انهن لاءِ تحقيق ۽ تدقيق مان ڪوئي پاڪو حاصل نه آهي ۽ نه تدقيق ۽ تصحيح روايت مان ڪو حصو آهي ۽ نه ڪين عالمن جي اصطلاحن جو علم ۽ نه ڪين شريعت جي اصولن ۽ فرعن جو احاطو آهي اهي "يعني صاحب فتاوىٰ جا" اگرچه جيڪو تو سان ڳالهائي ٿو عفي عنه (مراد سراج الاولياء صاحب تحرير حضرت خواجه عبدالرحمٰن قدس سره) کان گهڻن مرتبن ۾ مٿاهين کان مٿاهان آهن، پر محقق مشائخ شريعت ۽ طريقت جا جامع ۽ علماء راسخ (پڪا) شال الله تعالى انهن کي پنهنجي ڪوشش جي جزا ڏئي ۽ اسان جي مٿان سندن برڪتون نازل فرمائي - جن روايتن کي جنهن طريقه سان حاصل ڪيان ٿا ان پنهنجي علمي ملڪه سان صحيح ۽ غلط کي ڇنائي سان ظاهر ٿا ڪن، شريعت جا اصولي احڪام هجن يا فروعي - پوءِ جيڪڏهن اهي صاحبن تحقيق جا انهن محققن سان موافق ٿيا ته اجر وارا ٿيندا ۽ جيڪڏهن موافق نه ٿيا ته اجر وارا نه ٿيندا - جيڪا شيءِ صفا آهي (صحيح آهي) ان کي حاصل ڪر ۽ جيڪا شيءِ ميري (غلط آهي) ان کي ڇڏ - اهو ڪتاب جنهن کي باطل اڳيان پويان نه ٿو اچي پڙهو تون آيت کي، يعني لَا يَأْتِيْهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهٖ تَنْزِيْلٌ مِّنْ حَكِيْمٍ حَمِيْدٍ ٥ ترجمو:- ۽ بيشڪ اهو ڪتاب عزت وارو آهي، جو نڪي ان جي اڳيان ۽ نڪي ان جي پويان ڪوڙ داخل ٿي سگهي ٿو اهو حڪمت واري ساراهيل (الله جي پار) کان نازل ٿيل آهي - پارو ٢٤ ۽ ٢٥ [2] حق هن ڳالهه جو لائق آهي ته ان جي تابعداري ڪئي وڃي - [3] نهج العمال ڪتاب ۾ آهي، حضور جن جو قول آهي عليه السلام - عنقريب پڇاڙيءَ زماني ۾

۽ صدقن جا جائز طريقا ۽ قبول پوڻ جا شرط ۽ آداب ظاهر ڪن ائين نه ته خير خيرات جو دروازو بالڪل بند ڪرائي ڇڏن ۽ حرام ڪندڙ دليل جهڙي به قسم جا هجي (قوي هجي يا ضعيف) ان سان صدقن کي حرام ڪرڻ جو حڪم ڪن. شين جو حرام ٿيڻ دليل روشن ٿو گهري. دليل عقلي ۽ نقلي جيڪي منع ڪندڙ بيان ٿا ڪن، ڪو به منزل تي نه ٿو رسي، بلڪ هڪ قدم به اڳتي نه ٿو هلي. عقلي دليل کي هن طرح بيان ڪيو اٿن. لِاَنَّهَا شُرُوْعٌ فِى السُّرُوْرِ الخ فَهِىَ كَمَاتَرَىٰ بَاطِلَةٌ عَاطِلَةٌ [1] ڇاڪاڻ ته ڪرڻ فرض يا واجب ڪٿان ثابت ڪيو ويو آهي ڇاڪاڻ ته هي جيڪڏهن اَلْعِيَاذُ بِاللّٰهِ [2] ڪهڙي آيت لڌي اٿن (جنهن مان معلوم ٿيو) ته ڏک هيٺين سالن تائين هوندو. خيرات صدقات ۾ ڇا ڪان خوشيءَ آهي، جيڪڏهن خوشي آهي ته پوءِ ڪاڻي منع ڪيل آهي، جيڪو ڪتاب الله ۾ آيو آهي اهو صبر ۽ رضا آهي، بلڪ سڀ اولياءَ الله سڀ "اَلْمَوْتُ جَسْرٌ يُوْصِلُ الْحَبِيْبَ اِلَى الْحَبِيْبِ" (يعني موت پُل آهي جيڪا دوست کي دوست تائين پهچائي ٿي) جي ڪري انهي موت کي خوشي ٿا چائن. انهيءَ ڪري انهي طعام کي عرس (يعني پرڻي جو طعام) نالو ٿا رکن. ۽ دليل نقلي، حديث موقوف جوان جي عنوان کان منسوخيت جا نيشان روشن ۽ بنهن وانگر ظاهر آهن، ان حديث موقوف جي مضمون ۽ معنيٰ مان منسوخ هجڻ ظاهر آهي. ۽ جيڪو دليل مرفوع آهي ان مان ثابت آهي ته پاڻ ڪريم جن (صلي الله عليه وسلم) به ڪاڻ تي فرمايا ٿون ۽ اصحاب ڪرام جي جماعت به وَاللّٰهُ سُبْحَانَهُ اَعْلَمُ وَعِلْمُهٗ اَحْكَمُ [3]

بيو هيءَ ته پڌو ڏيو آهي ته ڪن وقتن جي نا صلن چيو اٿن ته متوڪو اثر بدعت آهي، پر واقع ته توهان عزت وارن جي ڪن تائين به پهتل آهي، هن ڪم فهم (احمق) کي چيل ٿي ته آخر هيتري قدر فڪر ڪرڻ گهرجي ته مڪه ۽ مدينه ۽ حجاز اڪبر ۽ حجاز اصغر يمن ۽ حضرموت ۽ مصر ۽ حلب ۽ شام ۽ روم ۽ بغداد ۽ ڪوفه ۽ بصره ۽ مغرب ۽ ديار بڪر ۽ ڪردستان ۽ خراسان ۽ بلخ ۽ هرات ۽ ڪشمير ۽ قبة الاسلام، بخارا ۽ سمرقند ۽ تهقان ۽ تاشڪند ۽ يارڪند ۽ انهن کان سواءِ خدا جي شهرن جا سڀ ماڻهو بدعتي ٿي ويا

(اڳين صفن تان آيل) منهنجي امت ۾ ماڻهو ٽين اجو توهانکي اهڙيون حديثون بيان ڪري ٿا ڪيڏيون جيڪي نه توهان ٻڌيون ۽ نه توهانجي ابن ٻڌيون، پوءِ پاڻ کي انهن کان پري رکو ۽ انهن کي پاڻ کان پري رکو.

[1] ختم خيرات کا منع ڪندڙ هي دليل ٿا ڏين ختم خيرات ۾ ڪاڻ پيڻ آهي اهو خوشي ۾ شرع تيل آهي پوءِ اهو دليل جيئن تون ڏسين ٿو باطل ۽ بي ڪار آهي. [3] الله سبحانه وتعاليٰ وڌيڪ ڄاڻندڙ آهي ۽ علم ان جو وڌيڪ مضبوط آهي

ابتري قدر جو سنت جا عالم ۽ اولياء ۽ ملڪ داؤد پوٽا سنت جا پيروي ڪندڙ ٿيا
جيڪڏهن احوال ۽ اقوال آن سرور عليه الصلوٰة والسلام ڪان نا واقف ۽ معنيٰ بدعت
جي نه ٻڌي هيا ئين ته هن عالم يعني عالم وڏي مخلوق الله جو فڪر ڪري ها[1] نَعُوْذُ بِاللهِ
مِنْ شُرُوْرِ اَنْفُسِنَا قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ وَاَعْجَبُ الْعَجَبِ
اَلْعُجْبُ بِالرَّاْيِ الْخَطَاءِ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَّسِيْنَا اَوْ اَخْطَاْنَا[2]

ڳالهه ڏکي ٿي وئي نه ته هنن ٻن غلطن کي لکان هان - ان تي اکتفا ڪجي ٿي
توکيان تو ر و چيم پرغم دل کان ٿو ڏڄان   متان ڏک ر سئي ور نه ڳالهه گهڻي آ[3]
اَللّٰهُمَّ اَرِنَا الْحَقَّ حَقًّا وَارْزُقْنَا اتِّبَاعَهٗ وَاَرِنَا الْبَاطِلَ بَاطِلًا وَارْزُقْنَا
اِجْتِنَابَهٗ اٰمِيْن وَالسَّلَامُ تَمَّ مَكْتُوْبُهُ الشَّرِيْفُ[4]

وقت جي فاضلن مان ڪنهن هڪ خط جيڪو ڪيترن سوالن تي شامل هو
۽ انهن سوالن ۾ وقت جي علمائن جو اختلاف جاري هو، عرض ڪيائين، اهي سوال
من ڪور ۽ جواب حضرت صاحبن جا لفظ بلفظ لکيا ٿا وڃن -

حضرتا هن وقت ڪن مسئلن ۾ علمائن جو اختلاف واقع ٿيو آهي، ان باري ۾ ميان
عبدالهادي صاحب جي فتويٰ واضح ٿي آهي ته ان جي برخلاف وري ميان حبيب الله ۽
ميان اسماعيل صاحب جي فتويٰ ظاهر ٿي - انهيءَ ڪري عرض ته حضرت صاحبن جو لاڙو
ڪهڙي طرف آهي -

سوال پهريون :- گهڻو جو ذنب ته ر ڪي هن ملڪ سنڌ ۾ مشهور آهي، حڪم ذبح جو تو
ر ڪي يا بڪر جو، ميان عبدالهادي حڪم بڪر جو ڏنو آهي ته ڇهن مهينن جو اضحيٰ ۾ جائز
نه آهي، ٻيا علماء مٿيان (ميان حبيب الله ۽ ميان اسماعيل) فرمائن ٿا ڇهن مهينن جو

(آندل اڳئين صفحه تان) [1] پناهه تو گهران الله تعاليٰ کان ١٢ - حاشيه ص ٩٧ - [1] حضرت صاحب جن جي مراد،
اهو عالم ڪم فهم، جنهن مٿي ڪوڙ اٿڻ جي بدعت جي فتويٰ ڏني، ايترن عالمن ۽ مخلوق الله جو فڪر ڪري
ها ته بدعت جي فتويٰ نه ڏئي ها - [2] الله تعاليٰ کان پناهه ٿا گهرون پنهنجن نفس جي شرارتن کان، رسول الله
صلي الله عليه وسلم فرمايو آهي، تڪبرن مان وڏو تڪبر غلط رائي تي تڪبر ڪرڻ آهي - اي اسان جا پالڻهار جيڪڏهن
وسار يون يا چوڪ ڪريون ته اسان کي نه پڪڙ - ١٢
[3] اندڪي پيش تو گفتم غم دل ترسيدم :: ڪه دل آزرده شوي ورنه سخن بسيار است -
يعني تو ر و تنهنجي اڳيان چيم، تنهنجي دل جي غم کان ڊنس ته متان تون دل ڏکيل ٿئين، جيڪڏهن نه ته سخن گهڻو آهي
[4] اي پالڻهار خدا! ڏيکار تون اسان کي حق کي حق ڪري ۽ اسان کي حق جي تابعداري نصيب ڪر ۽ باطل کي باطل ڪري ڏيکار
۽ اسان کي باطل کان پرهيز نصيب ڪر، آمين (دعا قبول ڪر) فقط والسلام - پورو ٿيو حضرت صاحب جو مڪتوب شريف

اضحيءَ ۾ جائز آهي -

حضرت صاحبن جو جواب :- جيڪا هن حڪم ڏني جو ”جو عربي ۾ ان کي شاة چون ۽ ان جي مادي کي ضان چون“ ڏنل ٿيو ۽ شاة جي جنس کان ڳڻيو ويو - پوءِ انهيءَ جي اضحي هرگز صحيح نه آهي - ڇو ته ناقص الخلقت آهي ۽ فتاوىٰ هنديه ۽ قاضيخان ۽ ان کان سواءِ ٻين فتوائن ۾ مذڪور آهي - وَلَا الَّتِيْ لَا اَلْيَةَ لَهَا خِلْقَةً [1] ۽ جيڪا هن ان کي حڪم مڙهيو ڏنو، جنهن کي ٻڪري چون ٿا ته پوءِ ان جي هڪ سال گذرڻ کان اضحيٰ جائز ٿي ٿئي مگر شرط هيءُ آهي ته ان جو الحاق ٻڪريءَ سان، صحيح دليل سان ثابت ٿئي -

سوال ٻيو :- ميان اسماعيل انهيءَ شخص جي باري ۾، جيڪو روزو نه رکي، نماز ادا ڪري ٿو، فرمايو ته ان جي ذبح (ڪُٺي) حلال نه آهي ۽ مخدوم محمد هاشمؒ جي تحرير جو حوالو ڏنو ته ميان حبيب الله صاحب ميان عبدالهادي صاحب فرمائن ٿا ته نماز جو ڇڏيندڙ ۽ روزي جو ڇڏيندڙ ٻئي برابر آهن، ڪٺي ٻنهي جي حلال آهي

حضرت صاحبن جو جواب :- جيڪا هن روزي جو ڇڏيندڙ، يعني رمضان شريف ۾ سواءِ عذر جي روزي جو ڇڏڻ، روزي کي هلڪو ڪري سمجهڻ ۽ ان جي پرواه نه ڪرڻ ۽ بي پروائي ڪري ته پوءِ قول ميان اسماعيل جو پورو ۽ صحيح آهي ۽ ان جي زال کي طلاق آهي ۽ ان جو جنازو ناجائز آهي وغيره ۽ جيڪا هن پاڻ کي گنهگار ۽ منهن ڪارو ڄاڻي ته ته فتوىٰ ميان عبدالهادي جي صحيح آهي -

سوال ٽيون :- زالن جي پردي لاءِ ڇا حڪم آهي، فرض آهي يا نه، ميان اسماعيل صاحب ۽ ميان حبيب الله صاحب فرمائن ٿا ته جيڪو نيادار آهي ۽ پردي ڪرڻ جي توفيق ٿو رکي ته ان تي فرض آهي ۽ جيڪا هن مسڪين آهي ۽ توفيق ۽ قوة نٿو رکي ته ان تي فرض نه آهي

حضرت صاحبن جو جواب :- جوان زال جو پردو ڪرڻ آيت ڪريمه جي حڪم موجب وَلَا يُبْدِيْنَ زِيْنَتَهُنَّ الاٰية [2] سڀني مومنياڻين مسلمانياڻين تي فرض عين آهي آية شريفه عام ۽ مطلق وارد ٿي آهي، هڪ شخص ۾ فرض ٿئي، ٻئي شخص ۾ فرض نه ٿئي هن آيت سڳوري ۾ ان جي گنجائش نه آهي، مگر پردو فرض هيءُ نه آهي ته هميشه تنبن ۾ لڪل رهن ۽

---

[1] ۽ نه اهو جنهن کي دنب خلقةً (پيدائشي) نه آهي، يعني اهو گهٽو ٻنادنب جي سال کان ننڍو اضحيءَ ۾ ڪهڙڻ جائز نه آهي
[2] ۽ پنهنجي سينگار (يعني زيورن جي جاين) کي پڌرو نه ڪن، پڙهه تون آيت کي (سورة نور رڪوع ٤)

ڪجاوي ۾ به ڪو شخص نه ڏسي، اهو ستر جو فرض ڪيل آهي، ھيءُ آهي ته پنهنجو منهن ۽ بدن ڍڪي رکن، ڪان ڍڪيل رکي إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَهِيَ الْكَفُّ وَالْقَدَمُ وَالْعَيْنُ الْوَاحِدُ كَمَا يُفْهَمُ مِنْ قَوْلِهِ تَعَالَى وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ [1]

سوال ڇوٿون:- شادي ۾ زالون جيڪي ڳائين ٿيون ۽ راڳ روپ سرودي ڪن ٿيون جائز آهي يا نه-

حضرت صاحب جن جو جواب:- زالن جو آواز اگرچ آهي، مردن کي ٻڌڻ نه گهرجي انڪري "حَبَائِلُ الشَّيْطَانِ" [2] زالن جي باري ۾ فرمايل آهي- جيڪڏهن اهي پاڻ ۾ ايتري بلند آواز ۾ ڳائن، جو مرد نه ٻڌن ته حرج نه آهي- مگر ساز ۽ سرود جو استعمال ته خود حرام آهي، پوءِ اهو مرد استعمال ڪن يا عورتون-

سوال پنجون:- مولود شريف جو سنت ۾ مشهور آهي ۽ مجلسن ۽ مسجدن ۾ پڙهڻ ته جائز آهي يا نه-

حضرت صاحب جن جو جواب:- وَاللّٰهُ أَعْلَمُ وَالْأَظْهَرُ أَنَّهَا فِي بَعْضِ أَطْوَارِهَا وَنِيَّاتِ النَّاسِ عَلَى الْاِجْتِمَاعِ عِنْدَهَا جَائِزَةٌ وَبَعْضِ الْأَطْوَارِ كَمَا نُشَاهِدُ فِي أَكْثَرِ الْأَحْوَالِ مِنْ أَنَّ نِيَّاتِهِمْ مَحْضُ اِسْتِرْوَاحِ النَّفْسِ مِنْ اِسْتِمَاعِ الْأَبْيَاتِ وَمَطَالِبَ أُخَرَ غَيْرِ شَرْعِيَّةٍ فَلَا شَكَّ أَنَّهَا مَنْهِيَّةٌ وَفِي الْمَسْجِدِ أَشَدُّ قَبَاحَةً- فَقَطْ تَمَّ مَكْتُوْبُهُ الشَّرِيْفُ [3]

حضرت صاحب جن وقت جي فاضلن جي رسالن مان هڪ رساله ۾ عقايد اهل سنة وجماعت بابت تقريظ ۽ تصحيح لکي آهي، ان مسوّده جو نقل جو حضرت صاحب جن جو دستخط موجود آهي پيش ڪجي ٿو- اَللّٰهُمَّ أَرِنَا الْحَقَّ [4] أَمَّا بَعْدُ فَيَقُوْلُ الْعَبْدُ الضَّعِيْفُ

---

[1] يعني انهن مان جيڪي ظاهر (ضروري) آهن (جهڙوڪ هٿ ۽ پير ۽ هڪ اک آهي، جهڙيءَ طرح الله تعاليٰ جي هن قول مان سمجهيو ٿو وڃي ته ۽ جڳائين ته پنهنجين پوچن کي پنهنجين چادرن کي ڳريبانن تي لاهو ڇڏين- سورهء

[2] حبائل جمع حبل جو آهي جنهن رسي کي چوندا آهن، زالون شيطان جون رسيون آهن، شيطان جا ڄار آهن-

[3] الله تعاليٰ وڌيڪ ڄاڻندڙ آهي، ظاهر آهي ته بي شڪ مولودن جي وقت اجتماع ڪن طريقن ۽ نيتن ۾ جائز آهي ۽ ڪن طريقن ۾ جهڙيءَ طرح اسان ڏسون ٿا ته گهڻو حالتن ۾ ماڻهن جون نيتون بيتن ٻڌڻ مان رڳو نفس کي خوش ڪرڻ هوندو آهي ۽ ٻيا غير شرعي مطلب، پوءِ يقيناً اهو طريقو منع ڪيل آهي ۽ مسجد ۾ ته وڌيڪ قباحة آهي- فقط- پورو ٿيو مڪتوب شريف-

[4] هي دعا جاري تائين هن طرح آهي- اَللّٰهُمَّ أَرِنَا الْحَقَّ حَقًّا وَارْزُقْنَا اِتِّبَاعَهُ وَأَرِنَا الْبَاطِلَ بَاطِلًا وَارْزُقْنَا اِجْتِنَابَهُ- ترجمه: اي الله! اسان کي حق کي حق ڪري ڏيکار ۽ حق جي تابعداري نصيب ڪر ۽ باطل کي باطل ڪري ڏيکار ۽ باطل کان پرهيز نصيب ڪر-

الراجي رحمة ربه اللطيف عبد الرحمن ابن شيخه ومرشده الشيخ العارف بالله المناب في سنة رسول الله الشيخ عبد القيوم السرهندي الفاروقي اني قد طالعت هٰذه الرسالة ووقفت على مضامينها فوجدتها بحمد الله صحيحة موافقة للكتاب والسنة وما جرى عليه الصحابة والتابعون وما اتفق عليه اهل السنة والجماعة واجمع عليه السلف والخلف الصالحون رضي الله عنهم اجمعين ولم نر احدًا من اهل الحق قد خالفها الى يومنا هٰذا الا شرذمة قليلون بل اقل قليل . مثل ابن القيم وابن حزم من المتقدمين وعبد الوهاب والشوكاني من المتاخرين ومن نحى نحوهم من الطائفة المبتدعة المستحدثة في المائة الثالث عشر من اهل النجد الذي تطلع فيه قرن الشيطان وبعض اهل الهند خذلهم الله ولا عبرة لمخالفتهم لقوله عليه الصلوٰة والسلام عليكم بالسواد الاعظم وفي رواية فانما يأكل الذئب من الغنم القاصية ومما ينبغي ان يعلم ان موضوع هٰذه الرسالة جواز الاستغاثة ونصرها من غير الله وهذا عرف شائع لان الله تعالىٰ هو المستعان الحقيقي والعباد الخشع هم الوسائل قال الله تعالى وابتغوا اليه الوسيلة وكالاسباب لذلك فصاروا مستعينين بهم مجازًا اورد الجزري في الحصن برموز الكتب المعتبرة من الصحاح ما حاصله ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال اذا اضل احدكم الطريق او فاجاه بلية فليناد اعينوني عباد الله وقد جرب ذالك كثيرًا ممن آمن بمحمد صلى الله عليه وسلم وشريعته صدقًا فوجدها حقًا والحمد لله اولًا وآخرًا في هذا الحديث خلاص من كثير مبتدعاتهم لجواز النداء للغائب .ل

---

(١) پرپڇاڙان حمد ۽ صلوٰة جي، توڇوي پانهون ضعيف اميد ڪندڙ پنهنجي رب جي رحمت جو، سو رب پاڇهه ڪندڙ، يعني عبدالرحمٰن پٽ پنهنجي شيخ يعني پنهنجي مرشد جو، عارف بالله ۽ سنة رسول الله صلى الله عليه وسلم پرفاني، شيخ عبدالقيوم سرهندي فاروقي، تحقيق مان مطالعه ڪيو هن رسالي ۽ ان جي مضمونن تي واقف ٿيس - پوءِ ان کي بحمد الله صحيح ۽ موافق ڪتاب ۽ سنة جي ۽ جنهن طريقي تي اصحاب ڪرام هليا آهن ۽ تابعين ۽ جنهن تي اهل سنة والجماعت اتفاق ڪيو آهي ۽ جنهن تي اڳين عالمن ۽ پوين عالمن صالحن اجماع ڪيو آهي انجي موافق لڌم - ۽ اسان ڪنهن به هڪ کي اهل حق مان اڄ ڏينهن تائين نه ڏٺو جو انجي مخالف ويو هجي، مگر جماعت ٿوري بلڪ ٿوري کان به ٿوري، مثل ابن قيم ۽ ابن حزم متقدمين مان (باقي صـ ٨٣

آيتري قدر مسوّدو شريف سندن دست خط هٿ آيو، جو ان جو نقل ڏنو. جيڪڏهن ڪو ماڻهو باقي رهيل ۾ ڪامياب ٿئي ته ان سان ڳنڍي. جزاه الله خيرًا

منها:- رشحات (مولانا علي بن حسين ڪاشفي جو تصنيف ڪيل) جو نسخه قلمي محفوظ حضرت صاحب جن جي ملڪيت ۾ هئو، مصنف جي قول ۾ جو مولانا برهان الدين ختلاني جي وفات جي باب ۾ ٿو فرمائي ته هڪ طبيب خراساني، جنهن مولانا برهان الدين ۽ مولانا جعفر جي علاج ۾ خطائون ۽ غلطيون ڪيون. هڪ ڏينهن حضرت صاحبن جي مجلس ۾ يعني حضرت خواجه عبيد الله احرار قُدِّسَ سِرُّهٗ جي خدمت ۾ آيو، انهيءَ طبيب کي ڪاوڙ ڪيائون ۽ سخت ۾ سخن سخت چيائون ۽ فرمايائون ته تون منهنجن ٻن ماڻهن کي قتل ڪيو آهي، جو سڄي روئي زمين ۾ ڀاڙ جهڙو نه هئا (مثال)، نه رکيائون (انتهيٰ)

ڪنهن ماڻهو بدعتيءَ حاشيو خط شڪسته ۾ هن عبارت سان لکيو آهي "اي ڪاشفي بي ڪشف، اي صفي بي صفا (گدلا) اي غافل خوش اعتقاد هيءَ سڀ ڳالهيون جيڪي غير واقع آهن، ڪرامات ۽ خوارق عادات جي طريقه سان، حضرت باعزت (حضرت خواجه عبيد الله احرار قُدِّسَ سِرُّهٗ) کان ڪن کي مشاهده جي طريقي سان ۽ ڪن کي سماع طور هن پنهنجي ڪتاب شريف ۾ نقل ڪيو اٿئي - اهو سڀ اعتقاد جو حضرت مشائخن شان واري سان محڪم ڪيو اٿئي - انشاء الله العزيز (جيڪڏهن گهريو الله تعاليٰ غالب) ته انهيءَ اعتقاد جي صورت سان موافق آيت ڪريمه يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّوْرِ فَتَأْتُوْنَ اَفْوَاجًا جي ميدان محشر ۾ ايندين، تو کي ته هن مقدمه (هنن ڳالهين) کي ڀاڙ نقل نه ڪرڻ پنهنجي ڪتاب ۾ نه آڻ، ڇو ته هيءَ تنهنجو نقل تنهنجن سڀني قولن کي باطل ڪندڙ آهي، جو اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْن جي مقوله کان آهي، ڇو ته جڏهن حضرت صاحبن (حضرت خواجه عبيد الله احرار قُدِّسَ سِرُّهٗ) طبيب غير حاذق (نيم طبيب) جي غلطي، بي عقلي جو علاج نه ڪري سگهيا

(آنديل اڳين صفحن تان) ۽ عبدالوهاب ۽ شوڪاني متأخرين مان ۽ جن ان جي طرف قصد ڪيو. بدعتي گروه ۽ نئون پيدا ٿيل تيرهين صدي ۾ اهل نجد مان، اهو نجد جنهن مان شيطان جو سنگ پرندو ۽ بعض اهل هندستان جا ٿال خوار ڪري انهن کي الله تعاليٰ ۽ انهن بدعتي ۽ نئين پيدا ٿيل گروه جي مخالفت ۾ ڪو به اعتبار ڪونه آهي، هن ڪري جو رسول الله صلي الله عليه وسلم جو قول آهي ته "لا نه آهي توهان ۾ تابعداري ڪريو جماعت وڏي جي" ۽ بعض روايت ۾ آهي ته "پوءِ بيشڪ بگهڙ کائي ٿو ٻڪري ڌڻ کان" ٻيءَ ٿيل کي "لا ٿئي ٿو ته هن ڳالهه کي چائي ته هن رساله جو موضوع عبد الله کان مددگاري وٺڻ لاءِ سڏڻ جو جواز آهي، ۽ اهو عام معروف ۽ مشهور آهي، ڇو ته الله تعاليٰ حقيقي مدد ڏيندڙ آهي ۽ اهي بانهان الله تعاليٰ کان گهڻو خوف ڪندڙ، اهي وسيلا آهن، الله تعاليٰ فرمايو آهي ص ٨٤

انهيءَ طبيب جي بي عقلي (غفلت) جي اثر کان هيءَ سيئي اثر (مولانا جعفر، مولانا برهان الدين ختلاني جي وفات) قبول ڪندڙ هجن، پوءِ ڪهڙي طرح اهي سڀ مقدما (ڳالهيون) ثابت ۽ سچا (چڱا) جو پنهنجي ڪتاب ۾ آگيان ۽ پويان داخل ڪيا اٿئي - بلڪ مقصود بالذات هن ڪتاب جو هن ڳالهين کي ناهيو اٿئي، جو بعضي انهن مان مٿن کي جيڪو ڪرڻ ۽ بعض اعتقاد جي لائق هجڻ ۽ صحيح هجڻ کان وڌ بلڪ عجيب ۽ غريب (حيرت ۾ وجهندڙ) آهن اَلْعُهْدَةُ عَلَى الرَّاوِي يَوْمَ الدِّيْنِ[١] جنهن جو هش موجب هن نقلن ۽ پنهنجي صحيح اعتقادن جي جواب جي ذمه کان ٻاهر اچ، ۽ هي به احتمال ٿي سگهي ٿو ته بعضي گهٽ عقل وارا بي مقصد ۽ انتها بي ڪار، هنن اجاين ڳالهين گمراه ڪندڙ ۽ ننهن واهيات ڳالهين گمراهي ۾ وجهندڙ ان تي اعتقاد ڪري شريعت شريف ۽ طريقه بلند حضرت سيد المرسلين رب العٰلمين کان مٿن رحمتون نازل ٿينديون هجن شال، کان ڦري انهن ڳالهين جا معتقد ٿين. تون هنن ڳالهين گمراه ڪندڙن مان شيطان رجيم (ترڙيل جو) مقصد حاصل ٿيو هوندو الى آخر ما قال من الواهيات (ٻيا ٻڙي ناٺين جيڪي چيا ٿين واهيات ڦول) انتهى ڪلام المبتدع (پورو ٿيو ڪلام بدعتي (گمراه) جو -

حضرت صاحبجن ان تي (انهي جي واهيات لکڻ تي) پنهنجي دستخط مبارڪ سان هن عبارت سان رد لکڻ فرمايو - نَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ اِنْكَارِ اَوْلِيَاءِ اللّٰهِ وَكَرَامَاتِهِمْ[٢] - مان نٿو چاهيان ته لکندڙ خط شڪسته واري پنهنجي دل شڪسته سان جو اولياء الله جي نسبت ايتري قدر شڪستگي (دل ڀڳل ٽوڙي) ان سان گڏ شريعت روشن جي (تابعداري جي) بناڪ به رکي ٿو ۽ ڪرامتون اولياء الله جون في الحقيقة معجزا نبين عليهم الصلوٰة والسلام جا آهن خود شريعت ۾ چٽو بيان آيو آهي ته "كَرَامَاتُ الْاَوْلِيَاءِ حَقٌّ" اهل السنة والجماعة جو مشهور اعتقاد آهي، ۽ جيڪي پنهنجي شڪسته (ناقص) خيال کان پنهنجي ڪوڙ کي سچ ڪري ڏيکارڻ وارو بي ڪار

(اڳئين صفحه تان آيل) وَابْتَغُوْا اِلَيْهِ الْوَسِيْلَةَ (مائده ع) خدا ڏي وسيلي جي طلب ڪيو - خدا تعالىٰ جا خاص ٻانهان مدد گار ۽ ڏيڻ لاءِ مثلي سببن جي آهن پوءِ مجازا امداد ڏيندڙ ٿيا - جزري پنهنجي ڪتاب حصن الحصين ۾ صحيح معتبر ڪتابن جي اشارن سان آندو آهي - جنهن جو حاصل هيءُ آهي - تحقيق رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايو، جنهن وقت توهان مان ڪو وات کي گم ڪري (يعني رستو ڀلجي وڃي) يا او ڄتوان کي مصيبة پهچي ته پڪي سڏي (اَعِيْنُوْنِيْ عِبَادَ اللّٰهِ) اي خدا جا ٻانهو مونکي مدد ڏيو - بيشڪ هن کي گهڻن آزمايو آهي، جن محمد صلى الله عليه تي ايمان آندو ۽ ان جي شريعت جي تصديق ڪئي پوءِ ان کي (عقيده) حق ڪري لڏ ائون - حمد آهي واسطي الله تعالىٰ جي اول ۾ آخر ۾ ۽ ان حديث ۾ گهڻن بدعتن (گمراهن) جي غلط عقيده کان جو انڪار ۽ آهي مثال غائب کي سڏڻ جائز آهي (مدد ڪر يا محمد ۽ الف ثاني)

له شال الله تعالىٰ ان کي چڱي جزا ڏئي - ٢ له بعض انهن مان - ٣ له جنهن ڏيهن صور ۾ ڦوڪيو ته اوهين لوليو لوليوتي اينڌ (سورة النبا) ٤ له آ ڪاڻيون آڳين جون - (حاشيو هن صفحه جو) له قيامت جي ڏينهن ذمواري جي مٿان آهي - ٢ له اولياء الله جي انڪار ۽ سندن ڪرامتن جي انڪار کان الله تعالىٰ کان پناه ٿا گهرون - ٣ له اوليائن جون ڪرامتون حق آهن -

اعتراض قائم ڪيو آهي ته هيترن ڪرامتن جي صاحب ڇا جي ڪري طبيب جي غفلت، غلطي جو علاج نه ڪري سگهيو. هيترو به نه ڄاتائين ته اوليائن جون ڪرامتون، قضا ۽ تقدير الله تعالیٰ جي ڪي ٽاري نه ٿيون سگهن بلڪ جنهن جاءِ ۾ تقدير جاري ٿيل هوندي، الله تعالیٰ دعا يا دوا يا ڪرامت کي پنهنجي تقدير مقدس جي جاري ڪرڻ جو سبب بڻائي ٿو. سُبْحَانَ مَنْ لَا يَجْرِيْ فِيْ مُلْكِهٖ اِلَّا مَا يَشَآءُ [1] ڇو ته هي دنيا عالم اسباب آهي، جيڪڏهن نه ته ڪا به ڪرامت بلڪ ڪو به معجزو تقدير سان مزاحمت، مقابلو نٿو ڪري سگهي، پوءِ معلوم ٿيو ته ڪرامت ۽ ٻيا اسباب تقدير کان آهن، پر الله تعالیٰ ڪن خاص ٻانهن جي عزت ۽ تعظيم ۽ مٿن احسان جي سبب ڪري پنهنجي تقدير ازلي جي موافق اهڙيون خارق عادتون [2] انهن کان ظاهر ٿو ڪري وَلِلّٰهِ تَعَالیٰ فِيْ اِجْرَاءِ كُلِّ تَقْدِيْرٍ بِمِقْدَارِ لَهٗ سَبَبٍ مِّنَ الْاَسْبَابِ الظَّاهِرَةِ حِكَمٌ لَا تُعَدُّ وَلَا تُحْصٰى [3]

هوءَ پر الله تعالیٰ جَلَّ شَانُهٗ جي تقدير ۽ قضا مان آهي جو پنهنجي خاص ٻانهن جي انڪار سبب ڪن اندر جي ڪوڙن (منافقن) جي ايمان جون پاڙون ۽ ٽنڊون ڪپي ڇڏي ٿي. نَجَّانَا اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ وَتَعَالیٰ مِنْ مَكْرِهٖ وَغَيْرَةِ اَوْلِيَآئِهٖ [4]

---

[1] پاڪائي آهي انهيءَ ذات کي جنهن جي ملڪ ۾ ان جوئي حڪم جاري ٿو ٿئي.

[2] عادت جي ابتڙ ڪم کي چئبو آهي خارق عادت. ڪاٺ، پٿر ۽ زمين ۾ هلڻ اها عادت آهي. پر جيڪڏهن ڪو ماڻهو نڪائي نديءَ ۽ هوا ۾ اُڏي، اها آهي خارق عادت يعني عادت جي ابتڙ ڪم. جيڪڏهن اهڙا عادت جي خلاف ڪم ڪنهن گنهگار، فاسق، فاجر ۽ غير مسلم کان ظاهر ٿيا ته ان کي استدراج چوندا آهن ۽ جيڪڏهن ڪنهن صالح مؤمن اولياء الله کان ظاهر ٿيا ته ان کي ڪرامت چوندا آهن ۽ جيڪڏهن نبي سڳوري کان ظاهر ٿيا ته ان کي معجزو چوندا آهن

[3] ظاهري سببن مان ڪنهن سبب سان ڳنڍيل هر هڪ تقدير جي جاري ڪرڻ ۾ الله تعالیٰ جون حڪمتون آهن جيڪي ڳڻڻ ۾ ۽ بيان ڪرڻ ۾ نه ٿيون اچي سگهن.

[4] شال الله سبحانه وتعالیٰ اسان کي پنهنجي عذاب ۽ اوليائن جي غيرت کان ڇوٽڪارو عطا ڪري.

هن (صاحبِ تحرير) جي دشمني هن خاندان (اولياءُ الله) سان ايتري حد تائين آهي جو ڪڏهن صفي ويچاري کي سخت ڏوچي ۽ ڪڏهن حضرت صاحب جي لفظ سان ياد ڪري. آئون ڏجان ٿو ته هي قوم (گستاخ) شراب جي گيرڻ پيئندڙن تي ڪلن ۽ شرابخانن جي راهه تي ماڻهن کي وٺي هلن. ڪڏهن اولياءُ الله کان جيڪي احوال (ڪرامتون) ظاهر ٿين ٿا انهن کي ڪوڙ ۽ دوکو ٿو سڏي ۽ انهن کي گمراهي جي نسبت جو داغ ٿو ڏئي ۽ اولياءُ الله جي مجبندڙن کي بي عقل ۽ انڌو ٿو سڏي. بي جاءِ تي اوليائن ڏانهن ڪوڙ جي نسبت ٿو لڳي. اوليائن جي هن شان کان بي خبر آ. اَوْلِيَائِيْ تَحْتَ قِبَابِيْ لَا يَعْرِفُهُمْ سِوَائِيْ.[1] جنهن ڏينهن ماڻهو خدا جي آڏو بيهندا (قيامت جي ڏينهن) بارگاهه الاهيءَ مان ندا ايندي، ”هَلْ وَالَيْتَ لِيْ وَلِيًّا اَوْ عَادَيْتَ فِيَّ عَدُوًّا“[2] سُبْحٰنَهٗ منهن صفي جي بخل ۾ ڪتاب رشحات رڪيل هوندو. خط شڪسته جو لکندڙ اها تحرير شڪسته هٿن ۾ ڏنڊ تان ڏنو ويندو درگاهه الاهي جَلَّ شَانُهٗ جي غيرت جي ڪارخاني مان چاڻو ظاهر ٿئي. وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى[3] اَلَآ اِنَّ اَوْلِيَآءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ[3] اَلَآ اِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ[4] تَمَّ تَحْرِيْرُهُ الشَّرِيْف.[5]

---

[1] منهنجا دوست، منهنجي ڪرڙي، يعني علم جي هيٺان آهن، انهن کي مان سڃاڻان ٿو، مون کان سواءِ ٻيا انهن کي ڪو نه ٿا ڄاڻن.

[2] آيا منهنجي رضا لاءِ ڪنهن کي دوست ڌريو اٿئي؟ يا منهنجي رضا لاءِ ڪنهن کي دشمن ڌريو اٿئي.

[3] سلامتي ان شخص جي مٿان نازل ٿيندي هجي شال، جيڪو هدايت جو تابع ٿيو

[3] خبردار! بي شڪ اولياءُ الله جي مٿان ڀؤ نه آهي (سورة يونس رڪوع ۷)

[4] خبردار! (ٿيو ته) بيشڪ الله (تعالىٰ) جي جماعت ئي ڇٽڻ واري آهي. (سورة المجادلة ع ۳)

[5] پوري ٿي تحرير شريف حضرت صاحب جي.

فصل ٽيون

ماثوره دعائن جي بيان ۾ جيڪي حضرت صاحب جن
سفر ۽ حضر ۾ پڙهندا هئا ۽ بيان ڪجهه ڦيڻن ۽ تعويذن
جو ۽ حزب البحر جو طريقو جيڪو حضرت صاحب جن جو
معمول هو ۽ قرآني ختمن جو طريقو ۽ مريدن جي تلقين جو
طريقو ۽ اُهو بيان جيڪي هن بيان سان مناسبت ٿو رکي [1]

جڏهن حضرت جن فرض نماز کان فارغ ٿيندا هئا هيءَ دعا پڙهندا هئا. اَللّٰهُمَّ اَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ وَاِلَيْكَ يَرْجِعُ السَّلَامُ حَيِّنَا رَبَّنَا بِالسَّلَامِ وَاَدْخِلْنَا بِرَحْمَتِكَ دَارَ السَّلَامِ تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ. ڪڏهن ڪڏهن ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ فرمائيندا هوا.

جڏهن نماز کان فارغ ٿيندا هئا ته توڙ منهن جماعت طرف ڪندا هئا. اگر امام هوندا هئا ته هيٺين ڪي دعا گهرندا هئا. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِيْنَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ وَنُوْرِ عَرْشِهٖ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ اَجْمَعِيْنَ. ان کان بعد سڀ اڳتي ايندڙ دعائون پڙهندا هئا. ڪڏهن ڪڏهن انهن مان ڪن تي اڪتفا ڪندا هئا پر ابتدا ۽ انتها جي ترتيب مقرر هئي. سفر ۾ گهڻو ڪري اَللّٰهُمَّ اَنْتَ السَّلَامُ الخ ۽ چاري ٿائين دعا ۾ تي اڪتفا ڪندا هئا ۽ چاهيندا هئا. جيڪي سڀ دعائون پاڻ پڙهندا هئا تن مان هي آهن. اَللّٰهُمَّ اِنَّكَ عَفُوٌّ كَرِيْمٌ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنَّا. اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْئَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدِّيْنِ وَالدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ. ايضًا. اَللّٰهُمَّ اسْتُرْنَا بِسِتْرِكَ الْجَمِيْلِ اَللّٰهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِنَا وَاٰمِنْ رَوْعَاتِنَا. ايضًا. اَللّٰهُمَّ يَا مُصَرِّفَ الْقُلُوْبِ صَرِّفْ قُلُوْبَنَا اِلٰى طَاعَتِكَ وَيَا مُحَوِّلَ الْاَحْوَالِ حَوِّلْ اَحْوَالَنَا اِلٰى اَحْسَنِهَا. ايضًا. اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لَنَا وَلِوَالِدِيْنَا وَلِاُسْتَاذِيْنَا وَالْاَجْدَادِنَا وَلِجَدَّاتِنَا وَلِعَشَائِرِنَا وَلِقَبَائِلِنَا وَلِمَنْ لَهٗ حَقٌّ عَلَيْنَا وَلِمَنْ اَوْصَانَا بِالدُّعَاءِ وَلِجَمِيْعِ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِيْنَ وَالْمُسْلِمَاتِ الْاَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْاَمْوَاتِ. ايضًا. اَللّٰهُمَّ اَشْغِلِ الظَّالِمِيْنَ بِالظَّالِمِيْنَ وَاَخْرِجْنَا بَيْنَهُمْ سَالِمِيْنَ.

---

[1] هن فصل جي پهرين ۾ دعائون جيڪي حضرت صاحب جن ترتيب ڏني پنهنجي دستخط سان وظيفن جي مجموعه ۾ لکي پوري فائدي لاءِ شامل ڪيون ٿيون ١٢.

غانمين ـ اللهم انا نجعلك في نحورهم ونعوذ بك من شرورهم اللهم اكفناهم
بما شئت ـ ٽي ڀيرا تڪرار فرمائيندا هئا ـ ايضاً ـ اللهم تقبل منا هٰذه الصلوٰة مع جميع
نقصاناتنا وتقصيراتنا يا ارحم الراحمين ـ ايضاً اللهم اقض حوائجنا وحوائج
من اوصانا بالدعاء وحصل مقاصدنا ومقاصد من اوصانا بالدعاء وتمم
مراداتنا ومرادات من اوصانا بالدعاء رب ولا تجعل الدنيا اكبر همنا ولا مبلغ علمنا
ولا تسلط علينا بذنوبنا من لا يخافك ولا يرحمنا وكف ايدي الظالمين عنا يا ارحم
الراحمين ـ ايضاً ـ (يعني هي ٻه دعائون پڙهيائون) اللهم اكفنا بحلالك عن حرامك
وبطاعتك عن معصيتك وبفضلك عمن سواك ـ ايضاً ـ اللهم اني اعوذ
بك من علم لا ينفع وقلب لا يخشع ومن نفس لا تشبع ودعاء لا يسمع ومن هؤلاء
الاربع ـ ايضاً ـ ربنا ظلمنا انفسنا وان لم تغفر لنا وترحمنا لنكونن من الخاسرين
ومن دعائه (حضرت صاحب جي معمول دعائن مان هي دعا به آهي) اللهم بجاه
نبيك المصطفى ورسولك المرتضى وامينك على وحي السماء طهر يا الٰهي قلوبنا
من كل وصف يباعدنا عن محبتك ومشاهدتك وامتنا على السنة والشوق
الى لقائك يا ارحم الراحمين ـ

ومن دعائه :- اللهم ارزقني حبك وحب من يحبك وحب عبدٍ يقربني الى
حبك وحب عمل يقربني الى حبك اللهم اجعل حبك احب الي من الماء البارد
للعطشان ـ

ومن دعائه :- اللهم اقسم لنا من خشيتك ما تحول به بيننا وبين معاصيك
ومن طاعتك ما تبلغنا به جنتك ومن اليقين ما تهون به علينا مصائب
الدنيا والاخرة وجنبنا اللهم الحرام حيث كان واين كان وعند من كان
وحل بيننا وبين اهلها ـ

ومن دعائه :- اللهم خر لي واختر لي ولا تكلني الى اختياري يا خاير العبيدة
لا تتركن احدنا سدى خر لي طريقا سهلا من غير تعب ولا نصب ولا منة
وجنبنا اللهم الحرام الخ ـ [1]

---

[1] الى آخره :- ٻيا ٽي نائين هي دعا پڙهندا هئا ـ حيث كان واين كان وعند من كان وحل بيننا وبين اهلها ـ

وَمِنْ دُعَائِہٖ :- اَللّٰھُمَّ افْتَحْ لَنَا بِالْخَیْرِ وَ اخْتِمْ لَنَا بِالْخَیْرِ وَاجْعَلْ عَوَاقِبَ کُلِّ اُمُوْرِنَا بِالْخَیْرِ - اَیْضًا - اَللّٰھُمَّ سَلِّمْ دِیْنَنَا وَاِیْمَانَنَا وَ اخْتِمْ بِالصّٰلِحَاتِ اَعْمَالَنَا -

اَیْضًا - اَللّٰھُمَّ اَنْتَ عَضُدِیْ وَنَصِیْرِیْ بِکَ اَعُوْذُ وَ بِکَ اَصُوْلُ وَ عَلَیْکَ تَوَکَّلْتُ نَعُوْذُ بِکَ مِنْ شُرُوْرِ اَعْدَائِنَا - اَللّٰھُمَّ اِنَّا نَجْعَلُکَ فِیْ نُحُوْرِھِمْ الخ له

وَمِنْ دُعَائِہٖ :- اَللّٰھُمَّ مَا مَنَنْتَ عَلَیْنَا مِنْ نِعْمَۃٍ فَتَمِّمْہُ وَمَا سَتَرْتَہٗ فَلَا تَھْتِکْہُ -

اَیْضًا - اَللّٰھُمَّ اغْفِرْ لِیْ جِدِّیْ وَھَزْلِیْ وَخَطَائِیْ وَ عَمْدِیْ وَ کُلُّ ذٰلِکَ عِنْدِیْ نَعُوْذُ بِکَ مِنْ وَسَاوِسِ الصُّدُوْرِ وَ شَتَاتِ الْاَمْرِ وَ فِتْنَۃِ الْقَبْرِ -

اَیْضًا - ھن دعاءِ بہ گھڻو پڙھندا ھئا - اَللّٰھُمَّ اغْفِرْ لِیْ مَا قَدَّمْتُ وَمَا اَخَّرْتُ وَمَا اَسْرَرْتُ وَ مَا اَسْرَفْتُ وَمَا اَنْتَ اَعْلَمُ بِہٖ مِنِّیْ اَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَاَنْتَ الْمُؤَخِّرُ لَا اِلٰہَ اِلَّا اَنْتَ - اَیْضًا - اَللّٰھُمَّ لَا سَھْلَ اِلَّا مَا جَعَلْتَہٗ سَھْلًا وَ اَنْتَ تَجْعَلُ الْحَزْنَ سَھْلًا اِذَا مَا شِئْتَ اَللّٰھُمَّ رَبَّنَا اٰتِنَا فِی الدُّنْیَا حَسَنَۃً وَّ فِی الْاٰخِرَۃِ حَسَنَۃً وَّ قِنَا عَذَابَ النَّارِ

وَمِنْ دُعَائِہٖ :- اَللّٰھُمَّ لَا تَدَعْ لَنَا فِیْ مَقَامِنَا ھٰذَا ذَنْبًا اِلَّا غَفَرْتَہٗ وَلَا ھَمًّا اِلَّا فَرَّجْتَہٗ وَلَا کَرْبًا اِلَّا نَفَّسْتَہٗ وَلَا دَیْنًا اِلَّا قَضَیْتَہٗ وَلَا مَرِیْضًا اِلَّا شَفَیْتَہٗ وَلَا مُسَافِرًا اِلَّا رَدَدْتَہٗ وَلَا حَاجَۃً مِّنْ حَوَائِجِ الدُّنْیَا وَالْاٰخِرَۃِ اِلَّا قَضَیْتَھَا یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ -

وَمِنْ جُمْلَۃِ دَعَوَاتِہٖ :- اَللّٰھُمَّ اِنِّیْ اَشْکُوْ اِلَیْکَ ضُعْفَ قُوَّتِیْ وَقِلَّۃَ حِیْلَتِیْ وَھَوَانِیْ عَلَی النَّاسِ اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ اِلٰی مَنْ تَکِلُنِیْ اِلٰی عَدُوٍّ بَعِیْدٍ یَتَجَھَّمُنِیْ اَمْ اِلٰی صَدِیْقٍ قَرِیْبٍ مَلَّکْتَہٗ اَمْرِیْ اِنْ لَّمْ تَکُنْ سَاخِطًا عَلَیَّ فَلَا اُبَالِیْ غَیْرَ اَنَّ عَافِیَتَکَ اَوْسَعُ لِیْ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ اَعُوْذُ بِنُوْرِ وَجْھِکَ الَّذِیْ اَضَاءَتْ بِہِ السَّمٰوٰتُ وَاَشْرَقَتْ بِہِ الظُّلُمٰتُ وَصَلُحَتْ بِہٖ اَمْرُ الدُّنْیَا وَالْاٰخِرَۃِ اَنْ تُنَزِّلَ بِنَا غَضَبَکَ اَوْ تُحِلَّ بِنَا سَخَطَکَ لَکَ الْعُتْبٰی وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّۃَ اِلَّا بِاللّٰہِ -

وَمِنْ دُعَائِہٖ :- اَللّٰھُمَّ اقْذِفْ فِیْ قَلْبِیْ رَجَاکَ وَاقْطَعْ رَجَائِیْ عَنْ مَّنْ سِوَاکَ حَتّٰی لَا اَرْجُوْ غَیْرَکَ وَلَا اَدْعُوْ اِلَّا اِیَّاکَ اَللّٰھُمَّ وَ مَا ضَعُفَتْ عَنْہُ قُوَّتِیْ اَوْ قَصُرَ عَنْہُ اَمَلِیْ وَلَمْ تَنْتَہِ اِلَیْہِ رَغْبَتِیْ وَلَمْ تَبْلُغْہُ مَسْئَلَتِیْ وَلَمْ یَجْرِ عَلٰی لِسَانِیْ مِمَّا اَعْطَیْتَ اَحَدًا مِّنَ الْاَوَّلِیْنَ وَالْاٰخِرِیْنَ مِنَ الْیَقِیْنِ فَخُصَّنِیْ بِہٖ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ -

وَمِنْ دُعَائِہٖ :- اَللّٰھُمَّ اِنِّیْ اَعُوْذُ بِکَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْکَسَلِ وَ اَعُوْذُ بِکَ مِنَ الْجُبْنِ وَالْبُخْلِ

له جاری تاشن :- وَنَعُوْذُ بِکَ مِنْ شُرُوْرِھِمْ اَللّٰھُمَّ اکْفِنَاہُ بِمَا شِئْتَ فی پیراتکار تی ذمایا لون -

وَاَعُوْذُ بِكَ مِنْ غَلَبَةِ الدَّيْنِ وَقَهْرِ الرِّجَالِ. ۽ سيد الاستغفار بي پڙهندا هئا. ۽
اهو سيد الاستغفار چيو آهي. اَللّٰهُمَّ اَنْتَ رَبِّيْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ خَلَقْتَنِيْ وَاَنَا عَبْدُكَ وَاَنَا عَلٰى
عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ اَعُوْذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ اَبُوْءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ
وَاَبُوْءُ بِذَنْبِيْ فَاغْفِرْلِيْ فَاِنَّهٗ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ اِلَّا اَنْتَ.

ايضًا. اٰمَنْتُ بِاللّٰهِ وَحْدَهٗ وَكَفَرْتُ بِالطَّاغُوْتِ اَوْ قَالَ بِمَا سِوَاهُ.

اَيْضًا. اَللّٰهُمَّ اٰتِ نَفْسِيْ تَقْوَاهَا وَزَكِّهَا اَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا اَنْتَ وَلِيُّهَا وَمَوْلٰهَا.

اَيْضًا. اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَعُوْذُ بِكَ مِنْ جَهْدِ الْبَلَآءِ وَدَرْكِ الشَّقَآءِ وَسُوْءِ الْقَضَآءِ وَشَمَاتَةِ
الْاَعْدَآءِ اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِيْ جِدِّيْ وَهَزْلِيْ وَخَطَائِيْ وَعَمْدِيْ وَكُلُّ ذٰلِكَ عِنْدِيْ اَنْتَ
الْمُقَدِّمُ وَاَنْتَ الْمُؤَخِّرُ وَاَنْتَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ.

جڏهن اهل قبور جي زيارت لاءِ ويندا هئا ته اول چوندا هئا. اَلسَّلَامُ عَلٰى اَهْلِ الدِّيَارِ
مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ اَنْتُمُ السَّابِقُوْنَ وَاِنَّا اِنْ شَآءَ اللّٰهُ بِكُمْ لَاحِقُوْنَ نَسْئَلُ اللّٰهَ لَنَا وَلَكُمُ الْعَافِيَةَ
اٰنَسَ اللّٰهُ وَحْشَتَكُمْ وَرَحِمَ غُرْبَتَكُمْ وَضَاعَفَ حَسَنَاتِكُمْ وَتَجَاوَزَ عَنْ سَيِّئَاتِكُمْ
اَللّٰهُمَّ اغْفِرْهُ وَارْحَمْهُ وَاَكْرِمْ نُزُلَهٗ وَبَارِكْ لَهٗ فِيْ سَفَرِهٖ وَنَوِّرْ لَهٗ فِيْ قَبْرِهٖ وَبَدِّلْ
لَهٗ دَارًا خَيْرًا مِّنْ دَارِهٖ وَاَهْلًا خَيْرًا مِّنْ اَهْلِهٖ وَزَوْجًا خَيْرًا مِّنْ زَوْجِهٖ وَقِهٖ وَاِيَّانَا
عَذَابَ الْقَبْرِ وَعَذَابَ النَّارِ اَللّٰهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَاهُ بِمَاءِ الثَّلْجِ وَالْبَرَدِ وَنَقِّهٖ مِنَ الْخَطَايَا
كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ الْاَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ وَبَاعِدْ بَيْنَهٗ وَبَيْنَ خَطَايَاهُ كَمَا بَاعَدْتَ
بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

سورة واقعه ۽ كڏهن سورة الملك تَبَارَكَ الَّذِيْ پڙهندا هئا ۽ قبر كي چمڻ يا اِنْحِنَاءُ
(كُبو ٿيڻ) يا اهڙي كم كان جو سجدي وانگر هوندو هو منع كندا هئا.

وَمِنْ دُعَائِهٖ:- رَبِّ اَعِنِّيْ وَلَا تُعِنْ عَلَيَّ وَانْصُرْنِيْ وَلَا تَنْصُرْ عَلَيَّ وَامْكُرْلِيْ وَلَا تَمْكُرْ
عَلَيَّ وَاهْدِنِيْ وَيَسِّرِ الْهُدٰى لِيْ وَانْصُرْنِيْ عَلٰى مَنْ بَغٰى عَلَيَّ رَبِّ اجْعَلْنِيْ لَكَ ذَكَّارًا
لَّكَ شَكَّارًا لَّكَ رَهَّابًا لَّكَ مِطْوَاعًا لَّكَ مُخْبِتًا اِلَيْكَ اَوَّاهًا مُّنِيْبًا رَبِّ تَقَبَّلْ تَوْبَتِيْ وَاغْسِلْ
حَوْبَتِيْ وَاَجِبْ دَعْوَتِيْ وَثَبِّتْ حُجَّتِيْ وَسَدِّدْ لِسَانِيْ وَاهْدِ قَلْبِيْ وَاسْلُلْ سَخِيْمَةَ صَدْرِيْ

وَمِنْ دُعَائِهٖ:- اَللّٰهُمَّ اقْسِمْ لَنَا مِنْ خَشْيَتِكَ مَا تَحُوْلُ بِهٖ بَيْنَنَا وَبَيْنَ مَعَاصِيْكَ
وَمِنْ طَاعَتِكَ مَا تُبَلِّغُنَا بِهٖ جَنَّتَكَ وَمِنَ الْيَقِيْنِ مَا تُهَوِّنُ بِهٖ عَلَيْنَا مَصَائِبَ الدُّنْيَا

وَمَتِّعْنَا بِأَسْمَاعِنَا وَأَبْصَارِنَا وَقُوَّتِنَا مَا أَحْيَيْتَنَا وَاجْعَلْهُ الْوَارِثَ مِنَّا وَاجْعَلْ ثَارَنَا عَلَى مَنْ ظَلَمَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى مَنْ عَادَانَا وَلَا تَجْعَلْ مُصِيبَتَنَا فِي دِينِنَا وَلَا تَجْعَلِ الدُّنْيَا أَكْبَرَ هَمِّنَا وَلَا مَبْلَغَ عِلْمِنَا وَلَا تُسَلِّطْ عَلَيْنَا مَنْ لَا يَرْحَمُنَا اللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ وَحُبَّ الْمَسَاكِينِ وَأَنْ تَغْفِرَ لِي وَتَرْحَمَنِي وَإِذَا أَرَدْتَ بِقَوْمٍ فِتْنَةً فَتَوَفَّنِي غَيْرَ مَفْتُونٍ اللّٰهُمَّ أَحْسِنْ عَاقِبَتَنَا فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا وَأَجِرْنَا مِنْ خِزْيِ الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْآخِرَةِ اللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ وَالسَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ إِثْمٍ وَالْغَنِيمَةَ مِنْ كُلِّ بِرٍّ وَالْفَوْزَ بِالْجَنَّةِ وَالنَّجَاةَ مِنَ النَّارِ ۔ اللّٰهُمَّ لَا تَدَعْ لَنَا ذَنْبًا إِلَّا غَفَرْتَهُ وَلَا هَمًّا إِلَّا فَرَّجْتَهُ وَلَا دَيْنًا إِلَّا قَضَيْتَهُ وَلَا حَاجَةً مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ إِلَّا قَضَيْتَهَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ۔ اللّٰهُمَّ أَعِنَّا عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ يَا مَنْ لَا تَرَاهُ الْعُيُونُ وَلَا تُخَالِطُهُ الظُّنُونُ وَلَا يَصِفُهُ الْوَاصِفُونَ وَلَا تُغَيِّرُهُ الْحَوَادِثُ وَلَا يَخْشَى الدَّوَائِرَ يَعْلَمُ مَثَاقِيلَ الْجِبَالِ وَمَكَايِيلَ الْبِحَارِ وَعَدَدَ قَطْرِ الْأَمْطَارِ وَعَدَدَ وَرَقِ الْأَشْجَارِ وَعَدَدَ مَا أَظْلَمَ عَلَيْهِ اللَّيْلُ وَأَشْرَقَ عَلَيْهِ النَّهَارُ وَلَا تُوَارِي مِنْهُ سَمَاءٌ سَمَاءً وَلَا أَرْضٌ أَرْضًا وَلَا بَحْرٌ مَا فِي قَعْرِهِ وَلَا جَبَلٌ مَا فِي وَعْرِهِ اجْعَلْ خَيْرَ عُمُرِي آخِرَهُ وَخَيْرَ عَمَلِي خَوَاتِيمَهُ وَخَيْرَ أَيَّامِي يَوْمَ أَلْقَاكَ فِيهِ ۔

وَكَانَ مِنْ دُعَائِهِ : يَا مَنْ أَظْهَرَ الْجَمِيلَ وَسَتَرَ الْقَبِيحَ يَا مَنْ لَا يُؤَاخِذُ بِالْجَرِيرَةِ وَلَا يَهْتِكُ السِّتْرَ يَا عَظِيمَ الْعَفْوِ يَا حَسَنَ التَّجَاوُزِ يَا وَاسِعَ الْمَغْفِرَةِ يَا بَاسِطَ الْيَدَيْنِ بِالرَّحْمَةِ يَا صَاحِبَ كُلِّ نَجْوَى يَا مُنْتَهَى كُلِّ شَكْوَى يَا كَرِيمَ الصَّفْحِ يَا عَظِيمَ الْمَنِّ يَا مُبْتَدِئَ النِّعَمِ قَبْلَ اسْتِحْقَاقِهَا يَا رَبَّنَا وَيَا سَيِّدَنَا وَيَا مَوْلَانَا وَيَا غَايَةَ رَغْبَتِنَا أَسْأَلُكَ يَا اللّٰهُ يَا اللّٰهُ يَا اللّٰهُ أَنْ لَا تَشْوِيَ خَلْقِي بِالنَّارِ تَمَّ نُورُكَ فَهَدَيْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ عَظُمَ حِلْمُكَ فَعَفَوْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ بَسَطْتَ يَدَكَ فَأَعْطَيْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ رَبَّنَا وَجْهُكَ أَكْرَمُ الْوُجُوهِ وَجَاهُكَ أَعْظَمُ الْجَاهِ وَعَطِيَّتُكَ أَفْضَلُ الْعَطِيَّةِ وَأَهْنَؤُهَا تُطَاعُ رَبَّنَا فَتَشْكُرُ وَتُعْصَى رَبَّنَا فَتَغْفِرُ وَتُجِيبُ الْمُضْطَرَّ وَتَكْشِفُ الضُّرَّ وَتَشْفِي السَّقِيمَ وَتَغْفِرُ الذَّنْبَ وَتَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَلَا يَجْزِي بِآلَائِكَ أَحَدٌ وَلَا يَبْلُغُ مِدْحَتَكَ قَوْلُ قَائِلٍ اللّٰهُمَّ ارْزُقْنِيَ الْإِخْلَاصَ وَالْحُضُورَ فِي طَاعَتِكَ وَالشَّوْقَ وَالذَّوْقَ فِي عِبَادَتِكَ وَالرِّزْقَ الْوَاسِعَ الطَّيِّبَ مَعَ التَّوْفِيقِ وَالْهِدَايَةِ وَالْأَمْنِ وَالْعَافِيَةِ ۔

هيءَ آهي بيان انهن دعائن جو جيڪي حضرت صاحب جن جي زبان حق ترجمان مان سفر يا حضر ۾ ڪاتب الحروف (حضرت خواجه محمد حسن جان قدس سره) جي ڪنن تي پهتيون.

حضرت صاحب جن سڀني ڪمن ۾ استخارو ڪندا هئا، عام ڪمن ۾ استخاره جا الفاظ هن طرح ادا فرمائيندا هئا: اللهم اني استخيرك بعلمك و استقدرك بقدرتك و اسئلك من فضلك العظيم فانك تعلم و لا اعلم و تقدر و لا اقدر و انت علام الغيوب.
اللهم ان كنت تعلم ان جميع ما اريده في هذا اليوم و في هذه الليلة و في هذا الشهر و هذه السنة خير لي في ديني و دنياي و عاقبة امري و عاجله و آجله فاقدره لي و يسره لي ثم بارك لي فيه و ان كنت تعلم ان جميع ما اريد في هذا اليوم و في هذه الليلة و في هذا الشهر و في هذه السنة شر لي في ديني و دنياي و عاقبة امري و عاجله و آجله فاصرفني عنه و اصرفه عني و اقدر لي الخير حيث كان و اين كان و عند من كان ثم ارضني به برحمتك يا ارحم الراحمين۔

جيڪڏهن استخارو خاص ڪم لاءِ هوندو هئي ته دعا ۾ ڪم جو نالو آڻيندا هئا۔ سفر ۾ هيءَ دعا تمام گهڻو پڙهندا هئا: اللهم انت الصاحب في السفر و الخليفة في الاهل و المال و الولد نعوذ بك من وعثاء السفر و كآبة المنظر و الحور بعد الكور و دعوة المظلوم و سوء المنقلب في الاهل و المال و الولد۔

ايضاً (پڻ) سفر ۾ هيءَ رباعي ڪڏهن ڪڏهن پڙهندا هئا ـــ

يا رب ڪر عطا، منجهه تو ڪئي سفر	هزار نصرت و خوشي هزار فتح و ظفر [1]
طفيل حرمت ني محمد ۽ چار علي	واسطي ٻه حسن ۽ حسين ۽ موسى ۽ جعفر [2]

۽ هن رباعيءَ کي حضرت ڪلان (حضرت خواجه عبد القيوم قدس سره) يعني راقم (حضرت خواجه محمد حسن جان قدس سره) جي ڏاڏي بزرگوار جي زبان جي وصيت فرمائيندا هئا۔ سفر جي واپسيءَ شهر ۾ داخل ٿيڻ وقت فرمائيندا هئا۔ آئبون آئبون لربنا حامدون اللهم اني اسئلك خير هذه البلدة و خير ما فيها و اعوذ بك من شرها و شر ما فيها۔ جڏهن چنڊ ڏسندا هئا ته چوندا هئا۔ هلال خير و رشد۔ هلال خير و رشد ان شاء الله۔

---

[1] يا رب بده تو درين خجسته سفر هزار نصرت و شادی هزار فتح و ظفر
[2] بحرمت سه محمد بحق چار علی بدو حسن بحسین و بموسی و جعفر

سندن اها عادت هئي ته ساڄي هٿ جون آڱريون اهڙي نموني ڪٽيون ڪندا هئا جو لفظ مبارڪ الله جي صورت ٺهندي هئي ان مان چند ته سنت اهئا ۽ فرمائيندا هئا، اهو طريقو اسلاف ۽ اسان جي متقدمين حضرات جو آهي ۽ ان جي ناهڻ جو طريقو اهو آهي ته ساڄي هٿ جي ننڍي آڱر جو حلقو ڪري وچين ۽ جي جوڙتي ڪندا هئا پوءِ آڱوٺو الف، باج ۽ اشهد آڱريون به لام مقرر ڪندا هئا. چنڊ ڏسڻ وقت هي دعا پڙهندا هئا

اَللّٰهُمَّ اَهِلَّهٗ عَلَيْنَا بِالْخَيْرِ وَالْعَافِيَةِ وَالسَّلَامَةِ وَالْاِسْلَامِ رَبِّيْ وَرَبُّكَ اللّٰهُ اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ شَرِّكَ وَشَرِّ مَا خَلَقَ فِيْكَ.

اَيْضًا (پڻ فرمائيندا هئا) اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْئَلُكَ خَيْرَ هٰذَا الشَّهْرِ وَخَيْرَ الْقَدْرِ وَاَعُوْذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَاَسْئَلُكَ يُمْنَهَا وَبَرَكَتَهَا وَاِنْ كَانَ رَجَبَ او شعبان قَالَ اَللّٰهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيْ رَجَبٍ وَشَعْبَانَ وَبَلِّغْنَا رَمَضَانَ.

جڏهين ڪاڌي کائڻ کان فارغ ٿيندا هئا، گهڻو ڪري هيءَ دعا پڙهندا هئا ۽ آڻڻ فرمائيندا هئا

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ اَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَجَعَلَنَا مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ

اَيْضًا. اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِصَاحِبِ الطَّعَامِ وَلِاٰكِلِهٖ وَلِبَائِعِهٖ وَلِمَنْ سَعٰى فِيْهِ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ.

اَيْضًا. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ اَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَكَفَانَا وَاٰوَانَا وَكَمْ مِمَّنْ لَا كَافِيَ لَهٗ وَلَا مُؤْوِيَ لَهٗ

اَيْضًا. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ اِنْ كَانَ حَلَالًا وَاَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ اِنْ كَانَ حَرَامًا

اَيْضًا. اَللّٰهُمَّ زِدْ ثُمَّ زِدْ وَلَا تَنْقُصْ.

جڏهين ڪنهن ڪم مان خوش ٿيندا هئا چوندا هئا. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ بِعِزَّتِهٖ وَجَلَالِهٖ تَتِمُّ الصَّالِحَاتُ اَللّٰهُمَّ مَا مَنَنْتَ عَلَيْنَا مِنْ نِعْمَةٍ فَتَمِّمْهُ وَمَا سَتَرْتَهٗ فَلَا تَهْتِكْهُ. جڏهين بيمار کان پڇڻ ويندا هئا ته فرمائيندا هئا لَا بَأْسَ طَهُوْرٌ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ

ٽي ڀيرا دفعه چوندا هئا. پوءِ پنهنجو هٿ مبارڪ مريض جي مٿي يا سيني تي رکي هيءَ دعا پڙهندا هئا. بِسْمِ اللّٰهِ شَافِيْ بِسْمِ اللّٰهِ كَافِيْ بِسْمِ اللّٰهِ مُعَافِيْ بِسْمِ اللّٰهِ الَّذِيْ لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهٖ شَيْءٌ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ.

اَيْضًا. اَللّٰهُمَّ اشْفِ عَبْدَكَ هٰذَا يَنْكَاءُ لَكَ عَدُوًّا اَوْ يَمْشِيْ لَكَ اِلٰى جَنَازَةِ مُسْلِمٍ

اَيْضًا. اَذْهِبِ الْبَأْسَ رَبَّ النَّاسِ اَنْتَ الشَّافِيْ لَا شِفَاءَ اِلَّا شِفَاؤُكَ شِفَاءً لَا يُغَادِرُ

سَقَمًا - گهڻن مرضن لاءِ "آيات شفا" لکندا هئا، جي ڇهه آيتون پيارا پيارا جوام فرمائيندا هئا. اهي هي آهن. (١) وَيَشْفِ صُدُوْرَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِيْنَ o (٢) وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُوْرِ (٣) يَخْرُجُ مِنْ بُطُوْنِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ اَلْوَانُهٗ فِيْهِ شِفَآءٌ لِّلنَّاسِ (٤) وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَاهُوَ شِفَآءٌ وَّرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ (٥) وَاِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِيْنِ (٦) قُلْ هُوَ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا هُدًى وَّشِفَآءٌ ط

بيان تعويذات :-

جيڪي حضرت صاحب مختلف مرضن لاءِ تعويذ لکي ڏيندا هئا يا لکڻ جوام فرمائيندا هئا. اهو جيترو هن بندهءِ عاجز جي مطالعه ۾ آيو آهي، تفصيل سان پوري فائدي ڏيڻ لاءِ تحرير هيٺ اچي ٿو. بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ه بِسْمِ اللّٰهِ الَّذِيْ لَا يَضُرُّ مَعَ اِسْمِهٖ شَيْءٌ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ اَعُوْذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ - ڪڏهن ان سان گڏ اصحاب ڪهف جا نالا به شامل ڪندا هئا يمليخا - مڪثلينا - مثلينا - مرنوش - دبرنوش - شاذنوش - ڪشفطيطنوش - قطمير پوءِ هن صورت سان "دائره هوا" لکي

٤	٣	٨
٩	٥	١
٢	٧	٦

چاري ۾ درود شريف هن طرح لکندا هئا. وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ وَسَلَّمَ.

هر قسم جي تپ لاءِ هنن تعويذن سان گڏ لکندا هئا. قُلْنَا يَا نَارُ كُوْنِيْ بَرْدًا وَّسَلَامًا عَلٰى اِبْرَاهِيْمَ اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ شَرِّ كُلِّ عِرْقٍ نَعَّارٍ وَّمِنْ شَرِّ حَرِّ النَّارِ - ۽ متي تپ جي سور لاءِ وَلَهٗ مَا سَكَنَ فِي الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ - اَيْضًا (پڻ) متي جي سور لاءِ ستن فقيهن جا نالا لکندا هئا. ۽ رباعي، جنهن ۾ ستن فقيهن جا نالا نظم ۾ آندل آهن هن طرح فرمائيندا هئا.

اَلَا كُلُّ مَنْ لَّمْ يَقْتَدِيْ بِاَئِمَّةٍ ... فَقِسْمَتُهٗ ضِيْزٰى عَنِ الْحَقِّ خَارِجَهْ
فَخُذْهُمْ اَبَا عُبَيْدِ اللّٰهِ عُرْوَةَ قَاسِمٍ ... سَعِيْدٌ اَبَا بَكْرٍ سَالِمِ خَارِجَهْ

اک جي سور اُٿڻ لاءِ هي درود لکي ڏيندا هئا. اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ طِبِّ الْقُلُوْبِ وَدَوَائِهَا وَرَاحَةِ الْاَبْدَانِ وَشِفَائِهَا وَقُرَّةِ الْعُيُوْنِ وَجَلَائِهَا -

اَيْضًا (پڻ) اک جي سور اُٿڻ لاءِ ٿيڻ تي ڪندا هئا ۽ لکندا هئا.

---

(١) سورة توبه رکوع ٢ (٢) سورة يونس رکوع ٦ (٣) رکوع ٩ سورة نحل (٤) سورة بني اسرائيل رکوع ٩ (٥) سورة شعراء رکوع ٥ (٦) سورة حٰم سجده رکوع ٥.

إِذَا مَا مُقْلَتِيْ رَمَدَتْ فَكُحْلِيْ ... تُرَابٌ مَسَّ نَعْلَ أَبِيْ تُرَابٍ
هُوَ الْبَكَّاءُ فِي الْمِحْرَابِ لَيْلاً ... هُوَ الضَّحَّاكُ فِيْ يَوْمِ الْحِرَابِ

بيت جي سورهين چڪئي لاءِ شامل ڪندا هئا. وَكَانَ فِي الْمَدِيْنَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُّفْسِدُوْنَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُوْنَ. عضون ۾ پيرن جي سور لاءِ لکندا هئا. مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ وَالَّذِيْنَ مَعَهٗۤ اَشِدَّآءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ. چار ي سورة فتح تائين لکي ڏيندا هئا. رزق جي ڪشايش لاءِ شامل ڪندا هئا. قُلْ اِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ يَّخْتَصُّ بِرَحْمَتِهٖ مَنْ يَّشَآءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ

اَيْضًا (ٻيو) اَللّٰهُ لَطِيْفٌ بِعِبَادِهٖ يَرْزُقُ مَنْ يَّشَآءُ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيْزُ.

۽ هي نقش لکندا هئا[1]

كافي	مغني	فتاح	رزاق
فتاح	رزاق	كافي	مغني
رزاق	فتاح	مغني	كافي
مغني	كافي	رزاق	فتاح

اَيْضًا (ٻيو) واسطي ڪشايش رزق جي اَللّٰهُ لَطِيْفٌ[1] کي هر فرض نماز بعد هڪ سو پيرا پڙهڻ جو فرمائيندا هئا. اولاد لاءِ رَبِّ لَا تَذَرْنِيْ فَرْدًا وَّاَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِيْنَ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ. هنن ٽن آيتن کي ستن ٽڪرن ڪاغذ جي تي لکي ست ڏينهن پيارڻ فرمائيندا هئا. اَيْضًا (ٻيو) اولاد لاءِ اسم مبارڪ اَللّٰه کي پنج سو پيرا گلاب جي پاڻي (مشڪ ۽ زعفران ۾ حل ڪيل) سان لکندا هئا ۽ اهو مجرّب ڄاڻندا هئا.

اَيْضًا: (ٻيو) اولاد لاءِ ست رنگ ڌاڳو پٽ جو ان عورت جي قد برابر طلب ڪندا هئا ۽ ست ڳنڍيون ڏيندا هئا ۽ هر هڪ ڳنڍ تي ست دفعا اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ بِسْمِ اللّٰهِ سان پڙهي دم ڪندا هئا ۽ فرمائيندا هئا ته ڪنهن ڪپڙي جي ٽڪري ۾ ويڙهي پنهنجي چيلهه تي ٻڌي ۽ من ڪو تعويذ جي پيارڻ جي ترتيب هجي ته پاڪائي جي ڏينهن ۾ ست ڏينهن زال مرد روزا رکن ۽ افطار پاڻي تي ڪن، جنهن ۾ تعويذ ڌوتل هجي، اهو بهتر آهي.

اَيْضًا. (ٻيو) واسطي طلب اولاد نرينه جي لکندا هئا. اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ سَمَّيْتُ مَا فِيْ بَطْنِ هٰذِهِ الْمَرْاَةِ اَحْمَدَ اَوْ مُحَمَّدًا.

ارڙي ۽ چيچڪ (ماتا) لاءِ فرمائيندا هئا ته سڀني ڄاڻورن تي، جيڪي ڏار هند هجن چاليهه دفعا اِنَّآ اَعْطَيْنٰكَ الْكَوْثَرَ[2] پڙهي دم ڪري ۽ انهن مان يعني ستن ڏاڻن مان هر روز

---

[1] اَللّٰهُ لَطِيْفٌ بِعِبَادِهٖ يَرْزُقُ مَنْ يَّشَآءُ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيْزُ. چار ي تائين لکندا هئا
[2] چاليهه ڀيرا سورة چار ي تائين (يعني سڄي) پڙهي دم ڪري.

ست ڏينهن هر ڪنهن کي ڳهائجن ۔

هيانءَ لاءِ مرچ ڪارا اٺ هند اهڙا ۽ انهن مان ست داڻا روز ستن ڏينهن تائين ڳهڻ جو حڪم ڪندا هئا ۔ اَيْضًا :- (ٻيو) هيانءَ لاءِ ان شخص جي پيٽ تي مٿان تري طرف اشهد آڱر سان لکندا هئا ۔ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيْثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيْثَةِ ﹰاجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْاَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ ۔

ٻارن جي مرض لاءِ :- اَعُوْذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ التَّامَّةِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَّهَامَّةٍ وَّمِنْ كُلِّ عَيْنٍ لَامَّةٍ لکندا هئا ۔ اَيْضًا (ٻيو) رَبِّ اِنِّيْ اَعُوْذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِيْنِ وَاَعُوْذُ بِكَ رَبِّ اَنْ يَّحْضُرُوْنِ ۔

اَيْضًا :- گهڻن مرضن لاءِ لکندا هئا ۔ كٓهٰيٰعٓصٓ حٰمٓعٓسٓقٓ ھھھھھ ⫽ ✕ ٦٦٦٦٦٦٦٦ وصرمد - ۽ هنن نقشن لاءِ بيت به چوندا هئا ۔

خَمْسُ هَاءَاتٍ وَّحَظٌّ فَوْقَ خَطٍ   وَصَلِيْبٌ فَوْقَهَا اَرْبَعْ نُقَطْ
وَهَمَزَاتٌ اِذَا عَدَدْتَهَا   فَهِيَ سَبْعَةٌ لَمْ تَجِدْ فِيْهَا غَلَطْ
ثُمَّ اكْتُبْ بَعْدَهَا شَيْءٌ عَجِيْبٌ   وَاو صَاد دَال وَمِيْمٍ فِي الْوَسَطْ

ويم جي سور لاءِ لکندا هئا ۔ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۝ وَاِذَا الْاَرْضُ مُدَّتْ ۝ وَاَلْقَتْ مَا فِيْهَا وَتَخَلَّتْ ۝ اَللّٰهُمَّ يَا خَالِقَ النَّفْسِ مِنَ النَّفْسِ وَيَا مُخْرِجَ النَّفْسِ مِنَ النَّفْسِ خَلِّصْهَا مِمَّا فِيْ بَطْنِهَا بِالْخَيْرِ وَالْعَافِيَةِ يَا حَلِيْمُ يَا كَرِيْمُ يَا عَلِيُّ يَا عَظِيْمُ ۔

۽ بيت جيڪو حضرت خواجه نقشبند طرف منسوب ڪيل آهي، شامل ڪندا هئا ۔ اهو هي آهي

مرا جا شد خرم را نيز جا شد   زن دهقان زايد يا نزايد

۽ ساڳي تعويذ کي ٻڌڻ ۽ پيارڻ لاءِ لکندا هئا

وَبَا ۽ پليگ لاءِ بِسْمِ اللّٰهِ ۽ بِسْمِ اللّٰهِ الَّذِيْ ۽ اَعُوْذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ " جهڙي طرح مٿي ڏنل آيو" کان پوءِ هي بيت لکندا هئا ۔

لِيْ خَمْسَةٌ اُطْفِيْ بِهِمْ حَرَّ الْوَبَاءِ الْحَاطِمَةْ   اَلْمُصْطَفٰى وَالْمُرْتَضٰى وَاَبْنَاهُمَا وَالْفَاطِمَةْ

يا هي رباعي لکندا هئا ۔ لَنَا الشُّفَعَاءُ الْكِرَامُ الثَّمَانِيَةْ   نُطْفِيْ بِهِمْ حَرَّ الْوَبَاءِ النَّازِلَةْ
اَلْمُصْطَفٰى وَالْخُلَفَاءُ الْاَرْبَعَةْ   اَلْحَسَنَيْنِ وَاُمِّهِمَا الْفَاطِمَةْ

آن ڪان پوءِ لکندا هئا ته الٰهي بحرمت حضرت شيخ محمد صادق فرزند حضرت شيخ احمد سرهندي قدس سرهما دارنده ڪلمات را از اصابت وبا و طاعون نگهدار الامان الامان الامان يا حضرت شيخ عبدالقيوم جانباز بلاگردان - هي تعويذ گهڻا ڀيرا تجربي ۾ آيو آهي ۽ ڪڏهين به خطا نه ويو ، جيئن ته گهڻا ڀيرا مشاهده ڪيو ويو آهي -

۽ محبت لاءِ هي آيت شريف آهي وَاَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّيْ وَلِتُصْنَعَ عَلٰى عَيْنِيْ اِذْ تَمْشِيْ اُخْتُكَ فَتَقُوْلُ هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰى مَنْ يَّكْفُلُهٗ -

۽ آسيب سحر ۽ اک جي نظر بد لاءِ معوذتين لکندا هئا ۽ ڦيڻو ڪندا هئا - ايضا پڙ ،
قَالَ مُوْسٰى مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ اِنَّ اللّٰهَ سَيُبْطِلُهٗ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِيْنَ

بواسير لاءِ :- بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ - بِسْمِ اللّٰهِ رَبِّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَرَبِّ الرُّوْحِ الْاَمِيْنِ وَرَبِّ مَخْلُوْقٍ فِي الْاَوَّلِيْنَ وَمُدَبِّرِ كُلِّ مَخْلُوْقٍ فِي الْاٰخِرِيْنَ وَهُوَ حَافِظٌ عَلِيْمٌ قَادِرٌ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَغَالِبٌ عَلٰى اَمْرِهٖ مُعِيْنٌ فِيْ مُلْكِهٖ وَهُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ الْاَزَلِيُّ لَيْسَ فِيْ مُلْكِهٖ وَزِيْرٌ وَلَا فِيْ سُلْطَانِ عِزَّتِهٖ نَصِيْرٌ وَمُلْكُهُ الْاَبَدِيُّ اَللّٰهُمَّ يَا رَبَّاهُ يَا سَيِّدَاهُ وَيَا اَمْنَاهُ وَيَا مَفْزَعَاهُ وَيَا مُسْتَغَاثَاهُ اَسْئَلُكَ اَنْ تَشْفِيَنِيْ مِنْ هٰذِهِ الْعِلَّةِ الْمُهْلِكَةِ اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ عَاجِزٌ عَنْ دَوَاءِ هٰذِهِ الْعِلَّةِ وَاغَوْثَاهُ وَاغَوْثَاهُ وَاغَوْثَاهُ اَلْغِيَاثُ اَلْغِيَاثُ اَلْغِيَاثُ - حضرت قبله گاه کان اُن ڏنل ٿيو آهيان ، بواسير وارن ۽ بواسير لاءِ گهڻو ئي مجرب آهي ، حضرت صاحب جو دستخط مڪتوب هيستائين پورو ٿيو -

.. پيشاب جي بندش لاءِ هن دعا سان دم فرمائيندا هئا رَبُّنَا اللّٰهُ الَّذِيْ فِي السَّمَاءِ تَقَدَّسَ اِسْمُكَ اَمْرُكَ فِي السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ كَمَا رَحْمَتُكَ فِي السَّمَاءِ فَاجْعَلْ رَحْمَتَكَ فِي الْاَرْضِ وَاغْفِرْ لَنَا حُوْبَنَا وَخَطَايَانَا اَنْتَ رَبُّ الطَّيِّبِيْنَ فَاَنْزِلْ شِفَاءً مِّنْ شِفَائِكَ وَرَحْمَةً مِّنْ رَحْمَتِكَ عَلٰى هٰذَا الْوَجَعِ

جنات جي اثر لاءِ بقر سورة جون ٽي آيتون پڙهيون ، آية الڪرسي ۽ اٰمَنَ الرَّسُوْلُ پڇاڙي سورة بقر تائين ۽ معوذتين لکندا هئا ۽ ڦيڻو ڪندا هئا ۽ حرز ابي دجانه لکندا هئا ۽ اهو هي آهي - بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ مِنْ مُحَمَّدٍ رَّسُوْلِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ اِلٰى مَنْ طَرَقَ الدَّارَ مِنَ الْعُمَّارِ وَالزُّوَّارِ اِلَّا طَارِقًا يَطْرُقُ بِخَيْرٍ يَا رَحْمٰنُ اَمَّا بَعْدُ فَاِنَّ لَنَا وَلَكُمْ فِي الْحَقِّ سَعَةً فَاِنْ يَكُ عَاشِقًا مُوْلِعًا اَوْ مُقْتَحِمًا مُؤْذِيًا فَهٰذَا

كِتَابُ اللهِ يَنْطِقُ عَلَيْنَا وَعَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ اِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ وَرُسُلُنَا يَكْتُبُوْنَ مَا تَمْكُرُوْنَ اُتْرُكُوْا صَاحِبَ كِتَابِيْ هٰذَا وَانْطَلِقُوْا اِلٰى عَبَدَةِ الْاَوْثَانِ وَاِلٰى مَنْ يَزْعَمُ اَنَّ مَعَ اللهِ اِلٰهًا اٰخَرَ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهٗ لَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ حٰمٓ لَا يُنْصَرُوْنَ حٰمٓ تَفَرَّقَ اَعْدَاءُ اللهِ وَبَلَغَتْ حُجَّةُ اللهِ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللهِ فَسَيَكْفِيْكَهُمُ اللهُ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ وَصَلَّى اللهُ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَسَلَّمَ۔

جِنّ ءِ اُمُّ الصِّبيان لاءِ هي تعويذ لكڻا هئا۔ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ پڇاڙي سورة تائين، آيت الكرسي (پڇاڙي آيت تائين) اٰمَنَ الرَّسُوْلُ (پڇاڙي سورة بقر تائين) وَالصّٰٓفّٰتِ (مِنْ طِيْنٍ لَّازِبٍ تائين) بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمٰتِ وَالنُّوْرَ ثُمَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُوْنَ هٰذَا الْكِتَابُ مِنْ مُحَمَّدٍ رَّسُوْلِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ الْهَاشِمِيِّ الْمَكِّيِّ الْمَدَنِيِّ الْاَبْطَحِيِّ الْاُمِّيِّ صَاحِبِ التَّاجِ وَالْهِرَاوَةِ وَالْقَضِيْبِ وَالنَّاقَةِ وَالْبُرَاقِ صَاحِبِ قَوْلِ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ اِلٰى مَنْ طَرَقَ الدَّارَ مِنَ الْعُمَّارِ وَالزُّوَّارِ اِلَّا طَارِقًا يَطْرُقُ بِخَيْرٍ يَا رَحْمٰنُ اَمَّا بَعْدُ فَاِنَّ لَنَا وَلَكُمْ فِي الْحَقِّ سَعَةً فَاِنْ يَّكُ طَارِقًا مُّوْلِعًا اَوْ دَاعِيًا مُّبْطِلًا اَوْ مُقْتَحِمًا مُّؤْذِيًا فَاتْرُكُوْا حَمَلَةَ الْقُرْاٰنِ وَانْطَلِقُوْا اِلٰى اِلٰى عَبَدَةِ الْاَوْثَانِ يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّنْ نَّارٍ وَّنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرَانِ بِسْمِ اللهِ وَبِاللهِ وَمِنَ اللهِ وَاِلَى اللهِ وَلَا غَالِبَ اِلَّا اللهُ وَلَا اَحَدٌ سِوَى اللهِ وَلَا اَحَدٌ مِثْلُ اللهِ بِسْمِ اللهِ وَاَسْتَفْتِحُ بِاللهِ وَاَتَوَكَّلُ عَلَى اللهِ صَاحِبُ هٰذَا الْكِتَابِ وَحَامِلُهٗ فِيْ حِرْزِ اللهِ حَيْثُ مَا كَانَ وَمَا تَوَجَّهَ فَلَا تَقْرَبُوْهُ وَلَا تُفْزِعُوْهُ وَلَا تُضَارُّوْا بِهٖ قَاعِدًا وَّلَا قَائِمًا وَّلَا فِيْ اَكْلٍ وَّلَا فِيْ شُرْبٍ وَّلَا فِي اغْتِسَالٍ وَّلَا فِيْ نَوْمٍ وَّلَا فِيْ سَهْلٍ وَّلَا فِيْ جَبَلٍ وَّلَا فِي اللَّيْلِ وَلَا فِي النَّهَارِ فَكُلَّمَا سَمِعْتُمْ ذِكْرَ كِتَابِيْ هٰذَا فَاَدْبِرُوْا عَنْهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ غَالِبٌ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَاَعَزُّ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَّهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ اَللّٰهُمَّ يَا رَبِّ اُعِيْذُ حَامِلَ هٰذَا الْكِتَابِ وَصَاحِبَهٗ وَقَارِئَهٗ وَكَاتِبَهٗ بِالْاِسْمِ الْمَكْتُوْبِ عَلٰى سُرَادِقِ الْعَرْشِ اَنَّهٗ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ الْغَالِبُ الَّذِيْ لَا يَغْلِبُهٗ شَيْءٌ وَّلَا يَنْجُوْا مِنْهُ هَارِبٌ وَاُعِيْذُهُمْ بِالْحَيِّ الَّذِيْ لَا يَمُوْتُ وَبِالْقَيُّوْمِ الَّذِيْ لَا يَنَامُ وَبِالْكُرْسِيِّ الَّذِيْ

لَا يَزُولُ وَبِالْعَرْشِ الَّذِي لَا يُضَامُ وَأُعِيذُهُمْ بِاسْمِ الْمَكْتُوبِ فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ
وَأُعِيذُهُمْ بِتِسْعِ آيَاتٍ الَّتِي نَزَلَتْ عَلَى مُوسَى بِطُورِ سِينَاءَ وَأُعِيذُهُمْ
مِنْ كُلِّ عَيْنٍ نَاظِرَةٍ وَأُذُنٍ سَامِعَةٍ وَأَلْسُنٍ نَاطِقَةٍ وَأَقْدَامٍ مَاشِيَةٍ
وَقُلُوبٍ وَاعِيَةٍ وَصُدُورٍ خَاوِيَةٍ وَأَنْفُسٍ كَافِرَةٍ وَيَمِينٍ لَازِمَةٍ ظَاهِرَةٍ
أَوْ بَاطِنَةٍ وَأُعِيذُهُمْ مِمَّنْ يَحْمِلُ الْخَطَايَا وَيَهُمُّ بِهَا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى وَأُعِيذُ
هُمْ مِنْ شَرِّ كُلِّ عَقْدِهِمْ وَمَكْرِهِمْ وَغَدْرِهِمْ وَحِقْدِهِمْ وَسِلَاحِهِمْ وَبَرِيقِ
أَعْيُنِهِمْ وَحَرِّ أَجْسَادِهِمْ وَمِنْ شَرِّ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالشَّيَاطِينِ وَالنَّوَائِحِ وَالسَّحَرَةِ
وَمِنْ شَرِّ مَنْ يَكُونُ فِي الْجِبَالِ وَالْغِيَاضِ وَالْخَرَابِ وَالْعُمْرَانِ وَمِنْ شَرِّ مَنْ
يَكُونُ فِي الْبِحَارِ وَالْبَرَارِي وَالْمَفَاوِزِ وَالْبُلْدَانِ وَمِنْ شَرِّ سَاكِنِ النَّوَاوِيسِ
وَمِنْ شَرِّ سَاكِنِ الطُّيُورِ وَسَاكِنِ الْقُبُورِ وَسَاكِنِ الطُّرُقِ وَسَاكِنِ الْبِحَارِ وَأُعِيذُ
هُمْ مِنْ شَرِّ كُلِّ غُولٍ وَغُولَةٍ وَسَاحِرٍ وَسَاحِرَةٍ وَمِنْ شَرِّ الطَّيَّارَاتِ وَأُعِيذُ
هُمْ بِيَا آهِيًا أَشْرَاهِيًا اللّٰهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ وَإِلَيْكَ الْمُشْتَكَى وَأَنْتَ الْمُسْتَعَانُ وَأَنْتَ
عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيثُ اللّٰهُمَّ أَصْلِحْ لِي شَأْنِي
كُلَّهُ وَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ وَلَا لِأَحَدٍ سِوَاكَ خَتَمْتُ هٰذَا الْكِتَابَ بِخَاتَمِ
اللّٰهِ الَّذِي خَتَمَ بِهِ أَقْطَارَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَبِخَاتَمِهِ الْمَنِيعِ وَبِخَاتَمِ سُلَيْمَانَ ابْنِ
دَاوُدَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ وَبِخَاتَمِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ أَلَا إِنَّ
أَوْلِيَاءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ۔ اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحُرْمَةِ حَاءِ
رِيَاحِ حَمْدِكَ أَنْ تُخْرِجَ لِي مِنْ حَاءِ حَقِيقَةِ حَمْدِكَ حِرْزًا مَنِيعًا وَحِمًى عَزِيزًا
وَحِصْنًا حَصِينًا تَحْفَظُنِي بِهِ مَا يَتَعَلَّقُ بِي وَمَا لَا بُدَّ لِي مِنْهُ فِي طَاعَتِكَ وَقُرْبَتِكَ
وَمُجَالَسَتِكَ فِي أَمْرِ دِينِي وَدُنْيَايَ وَعَاقِبَةِ أَمْرِي بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ
اَللّٰهُ أَكْبَرُ اللّٰهُ أَكْبَرُ اللّٰهُ أَكْبَرُ وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ أَعَزُّ وَأَجَلُّ وَأَكْبَرُ وَ
أَقْدَرُ مِمَّا أَخَافُ وَأَحْذَرُ وَصَلَّى اللّٰهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَسَلَّمَ ۔

وجابل شئ واسطے ہئ دُعا ئی دفعه پڑھنا اھئا ۔ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
اَللّٰهُمَّ إِنَّ الْأَرْضَ أَرْضُكَ وَالسَّمَاءَ سَمَاؤُكَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَكَ فَاجْعَلْ ذَالِكَ
كُلَّهُ أَضْيَقَ عَلَى مَنْ ذَهَبَ بِهَا مِنْ كُلِّ ضِيقٍ حَتَّى يَرُدَّهَا إِلَيَّ اللّٰهُمَّ أَنْتَ رَبِّ

مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَرَبُّ مَنْ فِي الْاَرْضِ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَاِلٰهُ كُلِّ شَيْءٍ قَادِرٌ وَّقَاهِرٌ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ تَهْدِيْ مِنَ الضَّلَالَةِ وَ تَرُدُّ الضَّالَّةَ اُرْدُدْ عَلَيَّ ضَالَّتِيْ بِعِزَّتِكَ وَسُلْطَانِكَ فَاِنَّهَا مِنْ عَطَائِكَ وَ فَضْلِكَ وَ اَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوْبِ وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَسَلَّمَ - ۽ رباعي هيءَ پڙهندا هوا

مرغ دل خسته را بپرواز رسان | برگوش دلم زغيب آواز رسان [1]
اين گم شده مرا بمن بازرسان | يارب كه بمردانگي مردان خدا [2]

۽ جيڪڏهن وڃايل مال ٻئي جو هيو ته ضمير غائب جي پڙهندا هئا مثلاً اِلَيْهِ ۽ عَلَيْهِ ۽ ضَالَّتَهٗ ۽ رباعي جي ٻوئين مصرع ۾ پڙهندا هئا - اين گم شده ورا بوے بازرسان - ۽ هن ذڪر ڪيل رباعيءَ کي حضرت شيخ الاسلام عبدالله انصاري هروي قَدَّسَ اللّٰهُ تعالیٰ سِرَّهٗ ڏانهن منسوب ڪندا هئا ۽ فرمائيندا هئا ته حضرت شيخ الاسلام قُدِّسَ سِرُّهٗ جن فرمايو آهي ته اگر ڪو شخص گم ٿيڻ جي وقت کان ٽن ڏينهن کان وڌيڪ هيءَ رباعي ۽ هيءَ دعا پڙهي دل جي حضور سان ۽ ائين نه ملي ته قيامت ڏينهن هن جو هٿ منهنجي گريبان ۾ هوندو -

گهڻن مرضن لاءِ پاڻيءَ تي سوره فاتحه ست دفعه دم ڪري ڏيندا هئا ۽ ڪڏهن سوره اَلَمْ نَشْرَحْ ست دفعه يا چاليهه دفعه دم فرمائيندا هئا ۽ ڪڏهن آيات شفا جن جو اڳ ۾ ذڪر ٿي چڪو آهي، دم ڪندا هئا -

مينهن وسڻ لاءِ ماثوره دعائون پڙهندا هئا مثلاً اَللّٰهُمَّ اسْقِنَا الْغَيْثَ وَلَا تَجْعَلْنَا مِنَ الْقَانِطِيْنَ اَللّٰهُمَّ اسْقِنَا غَيْثًا مُّغِيْثًا مَّرِيْئًا مَّرِيْعًا نَافِعًا غَيْرَ ضَارٍّ عَاجِلًا غَيْرَ اٰجِلٍ - اَللّٰهُمَّ اسْقِ عِبَادَكَ وَبَهَائِمَكَ وَانْشُرْ رَحْمَتَكَ وَاَحْيِ بَلَدَكَ الْمَيِّتَ اَللّٰهُمَّ اَنْزِلْ عَلٰى اَرْضِنَا زِيْنَتَهَا وَسَكَنَهَا - اَللّٰهُمَّ ضَاحَتْ جِبَالُنَا وَاغْبَرَّتْ اَرْضُنَا وَهَامَتْ دَوَابُّنَا مُعْطِيَ الْخَيْرَاتِ مِنْ اَمَاكِنِهَا وَمُنْزِلَ الرَّحْمَةِ مِنْ مَعَادِنِهَا وَمُجْرِيَ الْبَرَكَاتِ عَلٰى اَهْلِهَا بِالْغَيْثِ الْمُغِيْثِ اَنْتَ الْمُسْتَغْفَرُ الْغَفَّارُ فَنَسْتَغْفِرُكَ لِلْجَامَّاتِ مِنْ ذُنُوْبِنَا وَنَتُوْبُ اِلَيْكَ مِنْ عَوَامِّ خَطَايَانَا - اَللّٰهُمَّ فَاَرْسِلِ السَّمَآءَ مِدْرَارًا وَّاصِلْ بِالْغَيْثِ وَاكِفًا مِنْ تَحْتِ عَرْشِكَ حَيْثُ يَنْفَعُنَا

---

[1] منهنجي دل جي ڪنن تائين هاتفي آواز رسائي | پيءِ پر دل جي پکيءَ کي پرواز رسائي
[2] يارب واسطي مردانگي مردان خدا جي | هي گم ٿيل شيءِ منهنجي ورِي وٽ رسائي

وَيَعُوْدُ عَلَيْنَا غَيْثًا عَامًّا طَبَقًا غَدَقًا مُجَلِّلًا غَدَقًا خِصْبًا رَاتِعًا مُمْرِعَ النَّبَاتِ

ڪڏهين ڪڏهين هيءَ رباعي پڙهندا هئا.

يارب سبب حيوٰة حيوان بفرست ۞ وازخوانِ كرم نعمتِ الوان بفرست [1]

وازبهرِ لب تشنهٔ اطفالِ نبات ۞ ازدايهٔ ابر شير باران بفرست [2]

جڏهين برسات گهڻي ٿيندي هئي ۽ خوف نقصان جو ٿيندو هئا ته هي دعا پڙهندا هئا. اَللّٰهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا اَللّٰهُمَّ عَلَى الْاٰكَامِ وَالْاٰجَامِ وَالظِّرَابِ وَالْاَوْدِيَةِ وَمَنَابِتِ الشَّجَرِ. جيڪڏهين سخت هوا لڳندي هئي ته هيءَ دعا پڙهندا هئا اَللّٰهُمَّ لَا تَقْتُلْنَا بِغَضَبِكَ وَلَا تُهْلِكْنَا بِعَذَابِكَ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهَا رِيَاحًا وَّلَا تَجْعَلْهَا رِيْحًا اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهَا رَحْمَةً وَّلَا تَجْعَلْهَا عَذَابًا. جڏهين گجگوڙ جو آواز ٻڌندا هئا ته هيءَ دعا پڙهندا هئا. سُبْحَانَ الَّذِيْ يُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهٖ وَالْمَلٰٓئِكَةُ مِنْ خِيْفَتِهٖ. جيڪڏهن ڪنهن کي ولبر جي شڪايت هوندي هئي ته هر فرض نماز کان پوءِ حڪم ڪندا هئا ته ٽي دفعا صلوٰة شريف پڙهي، ٽيرهن دفعا رَبِّ زِدْنِيْ عِلْمًا پڙهڻ گهرجي پوءِ آخر ۾ ٽي دفعا صلوٰة شريف پڙهي پنهنجي سيني تي دم ڪري. جيڪڏهين ڪو تنگ گذران لاءِ عرض ڪندو هو ته وظيفه حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ لاءِ حڪم ڪندا هئا ته پنج سو دفعا اوّل ۽ آخر ۾ سو دفعا صلوٰة پڙهي ۽ هر روز هن وظيفي کي بلا ناغه پڙهڻ گهرجي. هر سو پوري جي پڄاڙيءَ ۾ آيت شريف پوري ڪرڻ گهرجي. يعني نِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيْرُ به پڙهڻ گهرجي. ڪن کي ساڳي مقصد لاءِ هيءَ آيت ٻڌائيندا هئا. وَاُفَوِّضُ اَمْرِيْٓ اِلَى اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ بَصِيْرٌ بِالْعِبَادِ. مٿين نموني پڙهڻ جو حڪم ڪندا هئا. جيڪڏهين ڪو گهڻن شيطاني وسوسن لاءِ پڇندو هو ته وظيفو لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ. پنج سو دفعا صلوٰة شريف، سو، سو دفعا اول ۽ آخر ۾ پڙهڻ جو امر ڪندا هئا ۽ هر سوَ جي پڇاڙيءَ ۾ لفظ الْعَلِيُّ الْعَظِيْمُ ان سان ملائڻ جو حڪم ڪندا هئا. جيڪڏهن ڪو ديني ۽ دنيوي دشمنن جي غلبه لاءِ ۽ مشڪل حاجتن جي لاءِ وظيفو طلب ڪندو هو ته ان کي حِزْبُ الْبَحْر جي پڙهڻ جو امر ڪندا هئا. ان جي پڙهڻ جو طريقو ۽ ان جي زڪواة جي ترتيب راقم الحروف

---

١ يارب واسطي زندگيءَ جاندارن پيج ۞ پنهنجي خوانِ ڪرم تان نعمت الوان پيج

٢ اڃايل ٻوٽن جي پياس صدقي ۞ ڪڪر رحمت جي منجهان شير باران پيج

ان نسخي نان جنهن ۾ حضرت صاحب جن تلاوت ڪندا هئا، جلد از جلد پيش ڪندو
فَانْتَظِرْهُ (پوءِ ان جو انتظار ڪر) - حزب البحر جا فائدا ۽ خاصيتون تمام گهڻيون فرمائيندا
هئا - ايضًا (پڻ) ضروري ڪمن جي پوري ٿيڻ لاءِ حِصْنُ الْحَصِيْن جي پڙهڻ لاءِ
ترغيب تمام گهڻي فرمائيندا هئا - موذي جيتن ۽ جيوڙن لاءِ، مثلاً ماڪوڙي ۽ ڪتا جيڪي
پوکن کي نقصان ڏئي سگهن ٿا، لکندا هئا - بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الَّذِيْ لَا يَضُرُّ
مَعَ اسْمِهٖ شَيْءٌ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَآءِ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ - وَقَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِيْنَ
يَخَافُوْنَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوْا عَلَيْهِمُ الْبَابَ فَاِذَا دَخَلْتُمُوْهُ فَاِنَّكُمْ غَالِبُوْنَ
وَعَلَى اللّٰهِ فَتَوَكَّلُوْا اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ يَا مَعْشَرَ الْهَوَامِّ وَالْبَرَاغِيْثِ وَالدِّيْدَانِ
وَالْفَارِ اِنْفِرُوْا خِفَافًا وَّثِقَالًا وَّجَاهِدُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ يَمْلِيْخَا (نالا اصحاب ڪهف جا
ڇهه ئي ڏنائين) وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَسَلَّمَ - ۽ فرمائيندا هئا ته
اهو تعويذ اهڙي طرح کولي ڪنهن وڻ يا ڪاٺيءَ ۾ ڇنبڙائي ڇڏجي.

۽ جڏهن حضرت صاحب جن پنهنجي آرامگاه ۾ آرام ڪندا هئا ته هي پاڪ
هيءَ دعا پڙهندا هئا: بِاسْمِكَ رَبِّيْ وَضَعْتُ جَنْبِيْ فَاغْفِرْ لِيْ ذَنْبِيْ مَا قَدَّمْتُ وَمَا اَخَّرْتُ
وَمَا اَسْرَرْتُ وَمَا اَسْرَفْتُ وَمَا اَعْلَنْتُ وَمَا اَنْتَ اَعْلَمُ بِهٖ مِنِّيْ اَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَاَنْتَ
الْمُؤَخِّرُ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ اَللّٰهُمَّ بِاسْمِكَ وَضَعْتُ جَنْبِيْ وَبِكَ اَرْفَعُهٗ اِنْ اَمْسَكْتَ
نَفْسِيْ فَاغْفِرْ لَهَا وَارْحَمْهَا وَاِنْ رَدَدْتَّهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهٖ عِبَادَكَ
الصَّالِحِيْنَ رَضِيْتُ بِاللّٰهِ رَبًّا وَّبِالْاِسْلَامِ دِيْنًا وَّبِسَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ نَبِيًّا وَّرَسُوْلًا وَّبِالْقُرْاٰنِ اِمَامًا وَّعَدْلًا وَّبِالْكِرَامِ الْكَاتِبِيْنَ
شُهُوْدًا وَّبِالْكَعْبَةِ قِبْلَةً وَّبِالْمُسْلِمِيْنَ اِخْوَانًا -

ايضًا - اٰمَنْتُ بِاللّٰهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّٰهِ اِعْتَصَمْتُ بِاللّٰهِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ

ايضًا - ڪڏهن ڪڏهن چار قل ۽ آية الڪرسي ۽ سورة بقره جو آخري رڪوع پڙهندا هئا

ايضًا - بِسْمِ اللّٰهِ عَلٰى دِيْنِيْ وَعَلٰى نَفْسِيْ وَعَلٰى مَالِيْ وَعَلٰى اَوْلَادِيْ بِسْمِ اللّٰهِ الَّذِيْ
لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهٖ الخ (پڇاڙي تائين) اَعُوْذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ
اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ وَذَرَاَ وَبَرَاَ وَمِنْ شَرِّ مَا يَلِجُ فِي اللَّيْلِ وَمِنْ شَرِّ
مَا يَلِجُ فِي النَّهَارِ وَمِنْ شَرِّ مَا يَخْرُجُ مِنَ الْاَرْضِ وَمِنْ شَرِّ مَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ

وَمِنْ شَرِّ طَوَارِقِ اللَّيْلِ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ
وَإِذَا أَصْبَحَ قَالَ أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمُلْكُ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ اَللّٰهُمَّ مَا أَصْبَحَ بِيْ مِنْ
نِعْمَةٍ أَوْ بِأَحَدٍ مِّنْ خَلْقِكَ فَمِنْكَ وَحْدَكَ لَا شَرِيْكَ لَكَ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ أَوَّلَ هٰذَا
الْيَوْمِ صَلَاحًا وَّ أَوْسَطَهُ فَلَاحًا وَّ اٰخِرَهُ نَجَاحًا أَسْئَلُكَ خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ
(وَهٰذَا مَا وَعَدْنَا لَكَ فِي الْفَصْلِ الْاَوَّلِ مِنْ اَدْعِيَةِ الْخَتْمَاتِ وَتَرْتِيْبِهِ) لِه

جڏهن حضرت صاحب جن قرآن شريف کي ختم ڪندا هئا يا تراويحن ۾ حافظ
ڪان ختم قرآن ٻڌندا هئا ته ختمي جون ترتيب ڏنل دعائون پڙهندا هئا يا پڙهائيندا
هئا - وَهُوَ هٰذَا :- بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ - اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ ڇا
تائين - بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ط الٓمٓ ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيْهِ - مُفْلِحُوْنَ
تائين - اَللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّوْمُ - پڇاڙي آيت الڪرسي تائين - لِلّٰهِ مَا فِي
السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ - پڇاڙي سورة تائين - شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهٗ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ
وَالْمَلٰئِكَةُ وَاُولُوا الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ - يَا اَيُّهَا
الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ - پڇاڙي سورة حشر تائين

جڏهن سورة جي پڇاڙي تي پهچندا هئا ته پڙهندا هئا يا پڙهائيندا هئا
اَلْحَكِيْمُ الَّذِيْ تَقَدَّسَتْ عَنِ الْاَمْثَالِ ذَاتُهٗ وَتَنَزَّهَتْ عَنْ مُشَابَهَةِ
الْاَمْثَالِ صِفَاتُهٗ وَاحِدٌ لَا مِنْ قِلَّةٍ مَوْجُوْدٌ لَا مِنْ عِلَّةٍ بِالْبِرِّ مَعْرُوْفٌ وَبِالْاِحْسَانِ
مَوْصُوْفٌ اَوَّلٌ قَدِيْمٌ بِلَا اِبْتِدَاءٍ وَّاٰخِرٌ رَحِيْمٌ بِلَا اِنْتِهَاءٍ لَا يُنْسَبُ اِلَيْهِ الْبَنَاتُ
وَلَا الْبَنُوْنَ وَلَا تُوْهِنُهٗ تَدَاوُلُ الْاَوْقَاتِ وَالسِّنُوْنَ مُحِيْطٌ بِعَمَلِ الْعَبْدِ سِرِّهٖ
وَجَهْرِهٖ وَكَفِيْلُ الْمُؤْمِنِيْنَ بِتَائِيْدِهٖ وَنَصْرِهٖ وَمِنْ اٰيَاتِهٖ اَنْ تَقُوْمَ السَّمَاءُ
وَالْاَرْضُ بِاَمْرِهٖ سُبْحَانَكَ مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ اَنْزَلَ عَلٰى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَّهٗ عِوَجًا وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ
عَلٰى رَسُوْلِهِ الْمَخْصُوْصِ بِاَنْوَاعِ الْكَرَامَاتِ وَالْمَبْعُوْثِ بِاَصْنَافِ الْمُعْجِزَاتِ
وَالْقُرْاٰنِ سَيِّمَا وَعَلٰى اٰلِهِ الْخُزَّانِ لَهٗ وَاَصْحَابِهِ الْحُرَّاثِ وَتَابِعِيْهِ الْحُفَّاظِ لَهٗ
اَشْهَدُ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهٗ لَا شَرِيْكَ لَهٗ وَاَشْهَدُ اَنَّ سَيِّدَنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللّٰهُ

لِه يعني: فصل پهرين ۾ جيڪي توسان وعدو ڪيوسون، ختمن جي دعائن ۾ دعائن جي ترتيب ٻڌائڻ جو، هو دعائون آهن
لِه آهي هي دعائون ۽ ترتيب آهي -

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ الْقُرْاٰنَ كِتَابُهُ الْقَدِيْمُ وَصِفَتُهُ الَّتِيْ
الَّذِيْ لَا يَأْتِيْهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهٖ تَنْزِيْلٌ مِّنْ حَكِيْمٍ حَمِيْدٍ .
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ - صَدَقَ اللّٰهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيْمُ وَبَلَّغَ رَسُوْلُهُ النَّبِيُّ الْكَرِيْمُ
وَنَحْنُ عَلٰى ذٰلِكَ مِنَ الشَّاهِدِيْنَ رَبَّنَا تَوَفَّنَا عَلَيْهَا مُسْلِمِيْنَ وَاَلْحِقْنَا
بِالصَّالِحِيْنَ غَيْرَ خَزَايَا وَلَا مَفْتُوْنِيْنَ اَللّٰهُمَّ انْفَعْنَا وَارْفَعْنَا بِالْقُرْاٰنِ الْعَظِيْمِ
وَاهْدِنَا وَبَارِكْ لَنَا بِالْاٰيَاتِ وَالذِّكْرِ الْحَكِيْمِ وَنَجِّنَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِيْنَ
وَاجْعَلْهُ لَنَا حُجَّةً يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ وَتَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ
اَللّٰهُمَّ اجْعَلِ الْقُرْاٰنَ الْعَظِيْمَ رَبِيْعَ قُلُوْبِنَا وَجِلَاءَ اَحْزَانِنَا وَذَهَابَ هُمُوْمِنَا
وَغُمُوْمِنَا وَطَهَارَةً لِّقُلُوْبِنَا وَقُرَّةً لِّعُيُوْنِنَا وَشِفَاءً لِّصُدُوْرِنَا وَزَكَاةً لِّنُفُوْسِنَا
وَدَوَاءً لِّمَرَضِنَا وَاُنْسًا لَكَ وَانْقِطَاعًا عَنْ غَيْرِكَ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيْعُ
الْعَلِيْمُ وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ اَجْمَعِيْنَ
اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنَا بِكُلِّ حَرْفٍ مِّنَ الْقُرْاٰنِ حَلَاوَةً وَّحِلْمًا وَّبِكُلِّ كَلِمَةٍ مِّنَ الْقُرْاٰنِ
كَرَامَةً وَّكَمَالًا وَّبِكُلِّ اٰيَةٍ مِّنَ الْقُرْاٰنِ اَمْنًا وَّاِيْمَانًا وَّبِكُلِّ سُوْرَةٍ مِّنَ الْقُرْاٰنِ
سَعَادَةً وَّسُرُوْرًا وَّبِكُلِّ جُزْءٍ مِّنَ الْقُرْاٰنِ جَزَاءً اَوْ جَمَالًا - اَللّٰهُمَّ اجْعَلِ الْقُرْاٰنَ
الْعَظِيْمَ لَنَا فِي الدُّنْيَا قَرِيْنًا وَّعِنْدَ الْمَوْتِ نَصِيْرًا وَّفِي الْقَبْرِ مُوْنِسًا وَّعِنْدَ الْبَعْثِ
نَجَاتًا وَّعِنْدَ الْحِسَابِ شَفِيْعًا وَّعَلَى الصِّرَاطِ نُوْرًا وَّفِي الْجَنَّةِ رَفِيْقًا وَّمِنَ النَّارِ
سِتْرًا وَّحِجَابًا وَّاِلَى الْخَيْرَاتِ كُلِّهَا دَلِيْلًا - اَللّٰهُمَّ نَوِّرْ قُلُوْبَنَا بِتِلَاوَةِ الْقُرْاٰنِ
وَنَجِّنَا مِنَ النَّارِ بِالْقُرْاٰنِ وَاَدْخِلْنَا الْجَنَّةَ بِالْقُرْاٰنِ وَنَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْخِزْيِ وَالْفَضِيْحَةِ
فِي الدَّارَيْنِ بِحُرْمَةِ الْقُرْاٰنِ - اَللّٰهُمَّ تَقَبَّلْ مِنَّا قِرَاءَتَنَا وَتَجَاوَزْ عَنَّا مَا كَانَ لَنَا
فِيْ تِلَاوَتِهٖ مِنْ نِّسْيَانٍ اَوْ تَحْرِيْفٍ عَنْ مَّوَاضِعِهَا اَوْ تَغْيِيْرِ حَرْفٍ اَوْ تَقْدِيْمِهٖ اَوْ تَاخِيْرٍ
اَوْ زِيَادَةٍ اَوْ نُقْصَانٍ اَوْ تَرْكِ مَدٍّ اَوْ تَشْدِيْدٍ اَوْ جَزْمٍ اَوْ اِعْرَابٍ بِغَيْرِ مَكَانٍ اَوْ
اِدْغَامٍ بِغَيْرِ مُدْغَمٍ اَوْ اِظْهَارٍ بِغَيْرِ بَيَانٍ فَاكْتُبْهُ مِنَّا عَلَى التَّمَامِ وَالْكَمَالِ الْمُهَذَّبِ
مِنْ كُلِّ الْحَانٍ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ - اَللّٰهُمَّ فَاِذَا اَفَدْتَّنَا الْمَعُوْنَةَ
عَلٰى تِلَاوَتِهٖ وَسَهَّلْتَ لَنَا جَوَاسِيَ اَلْسِنَتِنَا بِحُسْنِ عِبَارَتِهٖ فَاجْعَلْنَا مِمَّنْ يَّرْعَاهُ
حَقَّ رِعَايَتِهٖ وَيَدِيْنُ لَكَ بِاعْتِقَادِ التَّسْلِيْمِ لِمُحْكَمِ اٰيَاتِهٖ وَيَفْزَعُ اِلَى الْاِقْرَارِ

بِمُتَشَابِهِهٖ وَمُوْضِحَاتِ بَيِّنَاتِهٖ - اَللّٰهُمَّ اِنَّكَ اَنْزَلْتَهٗ عَلٰى نَبِيِّكَ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُجْمَلًا وَّاَلْهَمْتَهٗ عِلْمَ مَعَانِيْهِ مُفَصَّلًا وَّفَهْمَ غَرَائِبِهٖ وَعَجَائِبِهٖ
مُكَمَّلًا وَّوَرَّثْتَنَا عِلْمَهٗ بِقَدْرِ اِسْتِعْدَادِنَا مُفَسَّرًا وَّفَضَّلْتَنَا عَلٰى مَنْ جَهِلَ
عِلْمَهٗ وَحُرِمَ قِرَاءَتَهٗ بِبَرَكَةِ مُتَابَعَتِهٖ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ تَفَضُّلًا فَصَلِّ
اَللّٰهُمَّ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدِنِ الْخَطِيْبِ بِهٖ وَالْمُبَلِّغِ لَهٗ لِاُمَّتِهٖ وَعَلٰى اٰلِهِ الْخُزَّانِ لَهٗ
وَاَصْحَابِهِ الْحُرَّاسِ لَهٗ وَتَابِعِيْهِ الْحُفَّاظِ لَهٗ وَاجْعَلْنَا مِمَّنْ يَّعْتَرِفُ بِاَنَّهٗ مِنْ عِنْدِكَ
حَتّٰى لَا يُخَالِجَنَا الشَّكُّ فِيْ تَصْدِيْقِهٖ وَلَا يَخْتَلِجَنَا الزَّيْغُ عَنْ قَصْدِ طَرِيْقِهٖ
اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ وَاجْعَلْنَا مِمَّنْ يَّعْتَصِمُ بِحَبْلِهٖ
وَيَاْوِيْ مِنَ الْمُتَشَابِهِ اِلٰى مَعْقِلِهٖ وَيَسْكُنُ مِنَ الْمُحْكَمِ فِيْ جَنَاحِهٖ وَيَهْتَدِيْ
بِضَوْءِ صَبَاحِهٖ وَلَا يَلْتَمِسُ الْهُدٰى فِيْ غَيْرِ جَنَابِهٖ - اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى سَيِّدِنَا
مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَاحْطُطْ بِالْقُرْاٰنِ عَنَّا ثِقْلَ الْاَوْزَارِ وَهَبْ لَنَا حُسْنَ شَمَائِلِ
الْاَبْرَارِ وَاقْفُ بِنَا اٰثَارَ الَّذِيْنَ قَامُوْا لَكَ بِهٖ اٰنَاءَ الَّيْلِ وَاَطْرَافَ النَّهَارِ حَتّٰى
تُطَهِّرَنَا مِنْ كُلِّ دَنَسٍ بِتَطْهِيْرِهٖ وَتَقْفُوَ بِنَا اٰثَارَ الَّذِيْنَ اسْتَضَاءُوْا بِنُوْرِهٖ
وَلَمْ يُلْهِهِمُ الْاَمَلُ عَنِ الْعَمَلِ فَيَقْطَعَهُمْ بِخُدَعِ غُرُوْرِهٖ - اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى سَيِّدِنَا
مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُوْلِكَ كَمَا بَلَّغَ رِسَالَتَكَ وَصَدَعَ بِاَمْرِكَ وَنَصَحَ لِعِبَادِكَ اَللّٰهُمَّ
اجْعَلْ نَبِيَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ اَقْرَبَ النَّبِيِّيْنَ مِنْكَ مَجْلِسًا وَّاَمْكَنَهُمْ مِنْكَ شَفَاعَةً
وَّاَجَلَّهُمْ عِنْدَكَ قَدْرًا وَّاَوْجَهَهُمْ عِنْدَكَ جَاهًا - اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ
وَّشَرِّفْ بُنْيَانَهٗ وَعَظِّمْ بُرْهَانَهٗ وَثَقِّلْ مِيْزَانَهٗ وَتَقَبَّلْ شَفَاعَتَهٗ وَارْفَعْ دَرَجَتَهٗ
وَاَحْيِنَا عَلٰى سُنَّتِهٖ وَتَوَفَّنَا عَلٰى مِلَّتِهٖ وَاجْعَلْنَا مِنْ اَهْلِ طَاعَتِهٖ وَاحْشُرْنَا فِيْ زُمْرَتِهٖ
وَاَوْرِدْنَا حَوْضَهٗ وَاسْقِنَا بِكَاْسِهٖ اٰمِيْنَ - اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ
وَاَصْحَابِهٖ وَاجْعَلِ الْقُرْاٰنَ لَنَا فِيْ ظُلَمِ اللَّيَالِيْ مُوْنِسًا وَّمِنْ نَزَغَاتِ الشَّيَاطِيْنِ
وَخَطَرَاتِ الْوَسَاوِسِ حَارِسًا وَّلِاَقْدَامِنَا عَنْ نَقْلِهَا اِلَى الْمَعَاصِيْ حَابِسًا وَّلِاَلْسِنَتِنَا
عَنِ الْخَوْضِ فِي الْبَاطِلِ مُخْرِسًا وَّلِمَا طَوَتِ الْغَفْلَةُ عَنَّا مِنْ تَصَفُّحِ الْاِعْتِبَارِ
نَاشِرًا حَتّٰى تُوْصِلَ اِلٰى قُلُوْبِنَا فَهْمَ عَجَائِبِهٖ وَعِلْمَ اَسْرَارِهٖ وَزَوَاجِرَ اَمْثَالِهِ
الَّتِيْ ضَعُفَتِ الْجِبَالُ الرَّوَاسِيْ عَلٰى صَلَابَتِهَا عَنِ احْتِمَالِهٖ اَللّٰهُمَّ اجْعَلِ الْقُرْاٰنَ

الْعَظِيمِ لِقُلُوبِنَا ضِيَاءً وَلِأَبْصَارِنَا جِلَاءً وَادْفَعْ عَنَّا النِّقَمَ وَاجْعَلْنَا عِنْدَ الْجَزَاءِ مِنَ
الْفَائِزِينَ وَعِنْدَ النَّعْمَاءِ مِنَ الشَّاكِرِينَ وَعِنْدَ الْبَلَاءِ مِنَ الصَّابِرِينَ وَلَا تَجْعَلْنَا مِنَ
الَّذِينَ يَقْرَءُ الْقُرْآنَ وَالْقُرْآنُ يَلْعَنُهُ - اَللّٰهُمَّ لَا تَجْعَلِ الْقُرْآنَ بِنَا مَوَاخِذًا وَّلَا الصِّرَاطَ
بِنَا زَائِلًا وَّلَا سَيِّدَنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنَّا فِي الْقِيٰمَةِ مُعْرِضًا وَّ
اجْعَلْهُ لَنَا شَافِعًا وَّمُشَفَّعًا وَّأَوْرِدْنَا حَوْضَهُ وَاسْقِنَا بِكَأْسِهِ مَشْرَبًا رَوِيًّا سَائِغًا
هَنِيئًا لَا نَظْمَاءُ بَعْدَهُ أَبَدًا - اَللّٰهُمَّ انْفَعْنَا بِالْقُرْآنِ الَّذِي رَفَعْتَ مَكَانَهُ وَرَتَّبْتَ
بُرْهَانَهُ وَجَعَلْتَ الْعَرَبِيَّةَ الْفَصِيحَةَ لِسَانَهُ - اَللّٰهُمَّ كَمَا جَعَلْتَنَا بِهٖ مُصَدِّقِينَ
وَلِمَا فِيهِ مُحَقِّقِينَ فَاجْعَلْنَا بِتِلَاوَتِهٖ مُشْتَغِلِينَ وَإِلَى لَذِيذِ خِطَابِهٖ مُسْتَمِعِينَ
وَبِمَا فِيهِ مُتَحَسِّبِينَ وَلِأَحْكَامِهٖ جَامِعِينَ وَلِأَدَاءِ أَوَامِرِهٖ وَنَوَاهِيهِ خَاضِعِينَ وَ
عِنْدَ خَتْمِ قِرَاءَتِهٖ مِنَ الْفَائِزِينَ وَلِثَوَابِهٖ حَائِزِينَ وَلَكَ فِي جَمِيعِ شُهُودِنَا ذَاكِرِينَ
وَإِلَيْكَ فِي جَمِيعِ أُمُورِنَا رَاجِعِينَ - اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ حَفِظُوا الْقُرْآنَ حُرْمَتَهُ لَمَّا
حَفِظُوهُ وَعَظَّمُوا مَنْزِلَتَهُ لَمَّا سَمِعُوهُ وَتَأَدَّبُوا بِآدَابِهٖ لَمَّا حَضَرُوهُ وَالْتَزَمُوا حُكْمَهُ
وَمَا نَافَعُوهُ وَأَحْسَنُوا جِوَارَهُ لَمَّا جَاوَرُوهُ وَأَرَادُوا بِتِلَاوَتِهٖ وَجْهَكَ وَالدَّارَ
الْآخِرَةَ فَوَصَلُوا بِهٖ إِلَى الْمَقَامَاتِ الْفَاخِرَةِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ - اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لَنَا فِي صُبْحَتِنَا
هٰذِهٖ وَفِي يَوْمِنَا هٰذَا وَفِي لَيْلَتِنَا هٰذِهٖ أَجْمَعِينَ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ - اَللّٰهُمَّ
عَافِنَا وَاعْفُ عَنَّا بِعَفْوِكَ الْعَظِيمِ وَاسْتُرْنَا بِسَتْرِكَ الْجَمِيلِ - اَللّٰهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ كَرِيمٌ
تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنَّا - اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْئَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ
اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ هٰذِهِ الْخَتْمَةَ الْمُبَارَكَةَ الْمَيْمُونَةَ مُبَارَكَةً مَيْمُونَةً عَلَى مَنْ قَرَأَهَا
وَحَضَرَهَا وَسَمِعَهَا وَأَمَّنَ عَلَى دُعَائِهَا وَأَنْزِلِ - اَللّٰهُمَّ مِنْ بَرَكَاتِهَا عَلَى أَهْلِ الدُّورِ
فِي دُورِهِمْ وَعَلَى أَهْلِ الثُّغُورِ فِي ثُغُورِهِمْ وَعَلَى أَهْلِ الْحَرَمَيْنِ فِي حَرَمَيْهِمْ
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ - اَللّٰهُمَّ وَأَنْزِلْ بَرَكَاتِهٖ عَلَى أَهْلِ الْقُبُورِ فِي قُبُورِهِمْ
مِنْ أَهْلِ مِلَّتِنَا النُّورَ وَالضِّيَاءَ وَالْفُسْحَةَ وَالرَّحْمَةَ وَجَازِهِمْ بِالْإِحْسَانِ
إِحْسَانًا وَبِالسَّيِّئَاتِ غُفْرَانًا وَارْحَمْنَا إِذَا صِرْنَا إِلَى مَا صَارُوا إِلَيْهِ بِرَحْمَتِكَ
يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ - اَللّٰهُمَّ لَا تَدَعْ لَنَا ذَنْبًا إِلَّا غَفَرْتَهُ وَلَا هَمًّا إِلَّا فَرَّجْتَهُ وَلَا
كَرْبًا إِلَّا نَفَّسْتَهُ وَلَا حَاجَةً إِلَّا قَضَيْتَهَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ - اَللّٰهُمَّ بَلِّغْ

ثواب هذه الختمة المباركة المعظمة المشرفة المكرمة الميمونة في هذه الساعة
إلى روح سيدنا ومولانا وملاذنا وملجانا وشفيعنا سيد رسلك وخاتم انبيائك
حبيبك ورسولك النبي الأمي صلى الله عليه وسلم وإلى ارواح آله واصحابه
اجمعين وإلى ارواح جميع انبيائك ورسلك وآل كل واصحاب كل صلوة الله
عليهم اجمعين خصوصا إلى ارواح خلفائه الراشدين ابي بكر الصديق
وعمر الفاروق وعثمان ذي النورين وعلي المرتضى وباقي العشرة المبشرة
رضي الله تعالى عنهم وإلى ارواح السبطين الشهيدين وامهما سيدة النساء
وعائشة وخديجة وسائر امهات المؤمنين والاولاد وباقي البنات والعين
الشريفين وسائر اصحاب بدر واصحاب احد واصحاب بيعة الرضوان والصحابة
والتابعين والائمة الاثنا عشر الاطهر والائمة المجتهدين وإلى روح شيخ
العالمين سلطان العارفين ابي يزيد القطب البسطامي وإلى روح قطب
الرباني الغوث الصمداني محي الدين ابي محمد عبد القادر الجيلي رضي الله
تعالى عنهما وإلى روح ذي الفتوح شيخنا ومرشدنا قطب العالمين غياث المستغيثين
شيخ الطريقة والحقيقة والشريعة السيد بهاء الحق والدين الخواجة محمد نقشبند
وإلى روح الامام الهمام قطب الرباني المحبوب السبحاني المجدد للالف الثاني
الشيخ احمد سرهندي قدس سره الاقدس وابنه الامام حجة الاسلام الخواجة
محمد معصوم قدس سره المكتوم وإلى ارواح مرشديهم ومسترشديهم
إلى يومنا هذا اجمعين وإلى ارواح ابائنا واجدادنا وامهاتنا وجداتنا واخواتنا
وسائر من لهم حق علينا ومن اوصانا بالدعاء وإلى الحاضرين منا والغائبين
وإلى ارواح سائر المؤمنين والمسلمين من الاولين والآخرين برحمتك وفضلك
يا ارحم الراحمين اللهم اغفر لنا ولوالدينا ولامهاتنا ولاخواتنا ولاستاذينا ولمشائخنا
ولمعلمينا ولجيراننا ولعشائرنا ولقبائلنا ولمن له حق علينا ولمن اوصانا بالدعاء
ولجميع المؤمنين والمؤمنات والمسلمين والمسلمات الاحياء منهم والاموات
واكتب السلامة على عبيدك الحجاج والغزاة والزوار والمسافرين في برك وبحرك
من المسلمين اجمعين - اللهم لك الحمد بالايمان القديم ولك الشكر بالقرآن العظيم

نَبِّهْنَا مِنَ الْخَطَرِ الْعَظِيْمِ وَنَجِّنَا مِنَ الْعَذَابِ الْأَلِيْمِ وَارْزُقْنَا النَّظَرَ إِلٰى وَجْهِكَ الْكَرِيْمِ وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ وَاقْضِ حَوَائِجَنَا وَحَوَائِجَ الْمُسْلِمِيْنَ أَجْمَعِيْنَ اٰمِيْنَ وَنَسْئَلُكَ اللّٰهُمَّ بِجَاهِهِ الْأَعْظَمِ وَبِقُرْبِهِ الْأَكْمَلِ وَالْأَفْخَمِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تَتَفَضَّلَ عَلَيْنَا بِجَمِيْعِ مَا نُحِبُّهُ مِنَ الْخَيْرِ وَتُعِيْذَ نَا مِنْ جَمِيْعِ مَا نَخَافُهُ مِنَ الشَّرِّ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ وَالسَّلَامُ عَلَى الْمُرْسَلِيْنَ وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَأَصْحَابِهٖ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ أَجْمَعِيْنَ اٰمِيْنَ اٰمِيْنَ اٰمِيْنَ يَا رَبَّ الْعَالَمِيْنَ -

ءِ هي ترتيب قرأت حزب البحر جي آهي جا ترتيب حضرت صاحب جن پسند ڪيا ئون ۽ صحيح ڪيا ئون ۽ حزب البحر پڙهڻ جو اذن (اجازت) ڏيندا هئا -

افتتاح حزب البحر

(شروعات حزب البحر جي)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ - صَلٰوةً تُنْجِيْنَا پوري ٽائين ڀيرا. اَلْفَاتِحَةُ (ٽي ڀيرا) اٰيَةُ الْكُرْسِيِّ (ٽي ڀيرا) ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِّنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَّغْشٰى طَائِفَةً مِّنْكُمْ وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ يَظُنُّوْنَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُوْلُوْنَ هَلْ لَّنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهٗ لِلّٰهِ يُخْفُوْنَ فِيْ أَنْفُسِهِمْ مَّا لَا يُبْدُوْنَ لَكَ يَقُوْلُوْنَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَّا قُتِلْنَا هٰهُنَا قُلْ لَّوْ كُنْتُمْ فِيْ بُيُوْتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِيْنَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلٰى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللّٰهُ مَا فِيْ صُدُوْرِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِيْ قُلُوْبِكُمْ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ٥ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ وَالَّذِيْنَ مَعَهٗ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرٰاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَّبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا سِيْمَاهُمْ فِيْ وُجُوْهِهِمْ مِّنْ أَثَرِ السُّجُوْدِ ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرٰاةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيْلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهٗ فَاٰزَرَهٗ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوٰى عَلٰى سُوْقِهٖ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيْظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَّغْفِرَةً وَّأَجْرًا عَظِيْمًا ط رَبِّ سَهِّلْ وَيَسِّرْ وَلَا تُعَسِّرْ عَلَيْنَا بِحَقِّ الف با تا ثا ج حا خا د ذ ر از اس ش ص ض طا

ظا ع غ فاق لک ل م ن وا ها لام الف همزه يا ـ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
يَا عَلِيُّ يَا عَظِيْمُ يَا حَلِيْمُ يَا عَلِيْمُ اَنْتَ رَبِّيْ وَعِلْمُكَ حَسْبِيْ فَنِعْمَ الرَّبُّ رَبِّيْ
وَنِعْمَ الْحَسْبُ حَسْبِيْ تَنْصُرُ مَنْ تَشَاءُ وَاَنْتَ الْعَزِيْزُ الْحَلِيْمُ نَسْئَلُكَ الْعِصْمَةَ فِي الْحَرَكَاتِ
وَالسَّكَنَاتِ وَالْكَلِمَاتِ وَالْاِرَادَاتِ وَالْخَطَرَاتِ مِنَ الشُّكُوْكِ وَالظُّنُوْنِ وَالْاَوْهَامِ السَّاتِرَةِ
لِلْقُلُوْبِ عَنْ مُطَالَعَةِ الْغُيُوْبِ فَقَدِ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُوْنَ وَزُلْزِلُوْا زِلْزَالًا شَدِيْدًا [له]
وَاِذْ يَقُوْلُ الْمُنٰفِقُوْنَ وَالَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ مَّا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ اِلَّا غُرُوْرًا
فَثَبِّتْنَا وَانْصُرْنَا وَسَخِّرْ لَنَا [ته] هٰذَا الْبَحْرَ كَمَا سَخَّرْتَ الْبَحْرَ لِمُوْسٰى عَلَيْهِ السَّلَامُ
وَسَخَّرْتَ النَّارَ لِاِبْرَاهِيْمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَسَخَّرْتَ الْجِبَالَ وَالْحَدِيْدَ لِدَاوٗدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ
وَسَخَّرْتَ الرِّيَاحَ وَالشَّيَاطِيْنَ وَالْجِنَّ وَالْاِنْسَ لِسُلَيْمَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَسَخَّرْتَ
الْبُرَاقَ وَالثَّقَلَيْنِ لِسَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَخِّرْ لَنَا كُلَّ بَحْرٍ هُوَ لَكَ
فِي الْاَرْضِ وَالسَّمَاءِ وَالْمُلْكِ وَالْمَلَكُوْتِ وَبَحْرَ الدُّنْيَا وَبَحْرَ الْاٰخِرَةِ وَسَخِّرْ لَنَا
كُلَّ شَيْءٍ [٣] يَا مَنْ بِيَدِهٖ مَلَكُوْتُ كُلِّ شَيْءٍ كٓهٰيٰعٓصٓ [٤] كٓهٰيٰعٓصٓ [٥] كٓهٰيٰعٓصٓ [٦]
اُنْصُرْنَا فَاِنَّكَ خَيْرُ النَّاصِرِيْنَ وَافْتَحْ لَنَا فَاِنَّكَ خَيْرُ الْفَاتِحِيْنَ وَارْزُقْنَا فَاِنَّكَ
خَيْرُ الرَّازِقِيْنَ وَاغْفِرْ لَنَا فَاِنَّكَ خَيْرُ الْغَافِرِيْنَ وَارْحَمْنَا فَاِنَّكَ خَيْرُ الرَّاحِمِيْنَ
وَاهْدِنَا وَنَجِّنَا مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ وَهَبْ لَنَا مِنْ لَّدُنْكَ رِيْحًا طَيِّبَةً كَمَا هِيَ
فِيْ عِلْمِكَ وَانْشُرْهَا عَلَيْنَا مِنْ خَزَائِنِ رَحْمَتِكَ وَاحْمِلْنَا بِهَا حَمْلَ الْكَرَامَةِ
مَعَ السَّلَامَةِ وَالْعَافِيَةِ فِي الدِّيْنِ وَالدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ
اَللّٰهُمَّ يَسِّرْ لَنَا اُمُوْرَنَا مَعَ الرَّاحَةِ لِقُلُوْبِنَا وَاَبْدَانِنَا وَالسَّلَامَةَ وَالْعَافِيَةَ فِيْ
دِيْنِنَا وَدُنْيَانَا وَكُنْ لَّنَا صَاحِبًا فِيْ سَفَرِنَا وَخَلِيْفَةً فِيْ اَهْلِنَا وَاطْمِسْ عَلٰى
وُجُوْهِ اَعْدَائِنَا وَامْسَخْهُمْ [٧] عَلٰى مَكَانَتِهِمْ فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ الْمُضِيَّ وَلَا
الْمَجِيْءَ اِلَيْنَا وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلٰى اَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَاَنّٰى يُبْصِرُوْنَ وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنٰهُمْ عَلٰى مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوْا مُضِيًّا وَّلَا يَرْجِعُوْنَ
يٰسٓ ۚ وَالْقُرْاٰنِ الْحَكِيْمِ ۙ اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ۙ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ؕ تَنْزِيْلَ الْعَزِيْزِ
الرَّحِيْمِ ۙ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّا اُنْذِرَ اٰبَاؤُهُمْ فَهُمْ غٰفِلُوْنَ ؕ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلٰى
اَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ؕ اِنَّا جَعَلْنَا فِيْ اَعْنَاقِهِمْ اَغْلٰلًا فَهِيَ اِلَى الْاَذْقَانِ فَهُمْ

له هت مقصد پنهنجو خيال ۾ آڻي. ٢ـ پنهنجي مقصد ڏانهن اشارو ڪري. ٣ـ پنهنجي مقصد ڏانهن اشارو
ڪري. ٤ـ منهن جوڙيندو ڪري. ٥ـ منهن جوڙيندو ڪري. ٦ـ منهن جوڙيندو ڪري. ٧ـ جڏهن لفظ امسخهم تي پهچي ته
پنهنجي پير زمين تي هڻي ۽ دشمن کي دل ۾ آڻي.

مُقْمَحُوْنَ وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ اَيْدِيْهِمْ سَدًّا[1] وَّمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَاَغْشَيْنٰهُمْ فَهُمْ
لَا يُبْصِرُوْنَ ط شَاهَتِ الْوُجُوْهُ شَاهَتِ الْوُجُوْهُ وَعَنَتِ الْوُجُوْهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّوْمِ
وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا[2] طٰسٓ حٰمٓ عٓسٓقٓ[3] مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيٰنِ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ
لَّا يَبْغِيٰنِ ط حٰمٓ[3] (چيو) حُمَّ الْاَمْرُ وَجَاءَ النَّصْرُ فَعَلَيْنَا لَا يُنْصَرُوْنَ ط حٰمٓ[3]
تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيْدِ الْعِقَابِ
ذِي الطَّوْلِ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ اِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ط بِسْمِ اللّٰهِ بَابُنَا تَبَارَكَ حِيْطَانُنَا يٰسٓ سَقْفُنَا
كٓهٰيٰعٓصٓ[4] كِفَايَتُنَا حٰمٓ عٓسٓقٓ[3] حِمَايَتُنَا فَسَيَكْفِيْكَهُمُ اللّٰهُ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ سِتْرُ الْعَرْشِ
مَسْبُوْلٌ عَلَيْنَا وَعَيْنُ اللّٰهِ نَاظِرَةٌ اِلَيْنَا بِحَوْلِ اللّٰهِ لَا يُقْدَرُ عَلَيْنَا وَاللّٰهُ مِنْ وَّرَآئِهِمْ
مُّحِيْطٌ ط بَلْ هُوَ قُرْاٰنٌ مَّجِيْدٌ فِيْ لَوْحٍ مَّحْفُوْظٍ ط فَاللّٰهُ خَيْرٌ حٰفِظًا[5] وَّهُوَ اَرْحَمُ
الرّٰحِمِيْنَ (ٽي ڀيرا) اِنَّ وَلِيِّيَ اللّٰهُ الَّذِيْ نَزَّلَ الْكِتٰبَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصّٰلِحِيْنَ
(ٽي ڀيرا) حَسْبِيَ اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ (ٽي ڀيرا)
بِسْمِ اللّٰهِ الَّذِيْ لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهٖ شَيْءٌ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَآءِ وَهُوَ السَّمِيْعُ
الْعَلِيْمُ (ٽي ڀيرا) وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ (ٽي ڀيرا) اِنَّ اللّٰهَ
وَمَلٰٓئِكَتَهٗ يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ يٰاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا صَلُّوْا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوْا تَسْلِيْمًا
وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ وَسَلَّمَ

اختتام حزب البحر

(حزب البحر جو خاتمو)

يَا اَللّٰهُ يَا اَللّٰهُ يَا نُوْرُ يَا نُوْرُ يَا حَقُّ يَا مُبِيْنُ اكْسُنِيْ مِنْ نُوْرِكَ وَعَلِّمْنِيْ مِنْ عِلْمِكَ
وَفَهِّمْنِيْ عَنْكَ وَاسْمِعْنِيْ مِنْكَ وَاَبْصِرْنِيْ بِكَ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ط
وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ يَا سَمِيْعُ يَا عَلِيْمُ يَا حَلِيْمُ يَا عَظِيْمُ
اِسْمَعْ دُعَائِيْ بِخَصَائِصِ لُطْفِكَ اٰمِيْنَ اٰمِيْنَ اٰمِيْنَ اَعُوْذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ التَّامَّاتِ
مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ يَا عَظِيْمَ السُّلْطَانِ يَا قَدِيْمَ الْاِحْسَانِ يَا دَائِمَ النِّعَمِ يَا بَاسِطَ الرِّزْقِ
يَا وَاسِعَ الْعَطَاءِ يَا دَافِعَ الْبَلَاءِ يَا سَامِعَ الدُّعَاءِ يَا حَاضِرًا لَيْسَ بِغَائِبٍ يَا مَوْجُوْدًا
عِنْدَ الشَّدَائِدِ يَا خَفِيَّ اللُّطْفِ يَا لَطِيْفَ الصُّنْعِ يَا جَمِيْلَ السِّتْرِ يَا حَلِيْمًا لَا يَعْجَلُ

---

[1] سُدًّا سين جي پيش سان قرأت مصنف حزب البحر جي آهي - [2] مٿين جو ڪولڻ - [3] حٰمٓ جي پڙهڻ ۾ هر ڀيري هڪ آڱر ڪُهڻ کان پوءِ ٻن ٻن تائين - [4] مٿين جو بند - [5] مٿين جو ڪولڻ - [6] ٽي ڀيرا پڙهي اول ۾ آخر ۾ حفظا پڙهي ۽ درميان ۾ حافظا پڙهي -

يَا جَوَادًا لَا يَبْخَلُ اِقْضِ حَاجَتِيْ يَا مَنْ لَهُ الْاَمْرُ كُلُّهُ اَسْئَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهٖ وَاَعُوْذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهٖ يَا مُجِيْبُ اَجِبْ دَعْوَتِيْ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ ط

حزب البحر جي زڪوٰة جو طريقو

زڪوٰة ڪڍندڙ کي گهرجي ته ٻارهن ڏينهن روزا رکي ۽ جلالي ۽ جمالي کان پرهيز ڪري (يعني گوشت ۽ کير ۽ بيضا نه کائي فقط ماني يا چانور ڏڌ سان يا ٻاجهي سان کائي) انهيءَ وچ ۾ جتي ماڻهن جي آمد رفت نه هجي ۽ چار ليڪا مسجد جي بنياد وانگر ڪڍي ۽ انهيءَ اندر وڃڻ جي وات ڇڏي - ليڪي ڪڍڻ وقت فاتحه ۽ آية الڪرسي بِسْمِ اللهِ سان ۽ درود شريف پڙهندو رهي ۽ ڪجهه خوشبو به موجود رکي - بهتر ته ائين آهي ته هيءُ ليڪا تکي تلوار سان ڪڍي - پوءِ ٻه رڪعتون نماز جناب سرورِ ڪائنات صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ جي نيت سان ادا ڪري - پوءِ ٻه رڪعتون نماز نفل سڀني نبين ۽ اولياءُن جي نيت سان ادا ڪري - پوءِ ٻه رڪعتون مصنف حزب البحر شيخ ابوالحسن شاذلي رحمة الله عليه جي نيت سان ادا ڪري - ان کان پوءِ فاتحه ۽ آية الڪرسي ۽ اخلاص[1] ۽ معوذتين[2] ۽ ڪلمه تمجيد[3] ۽ تهليل[4] ٽي ٽي دفعه پڙهي ۽ هن نموني حزب البحر پڙهڻ شروع ڪري جو اول ٽي دفعا اعتصام پڙهي ۽ پوءِ حزب شروع ڪري ۽ ستيهه دفعا پڙهي ۽ پوءِ ٽي دفعا اختتام پڙهي سر سجده ۾ رکي ۽ حق تعاليٰ کان پنهنجي حاجت لاءِ دعا گهري ۽ دشمنن، جنن ۽ انسانن جي شر کان جو نڪار ڪري ۽ پوءِ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ پڇاڙي سورة تائين پڙهي - جنهن رستي کان آيو هجي واپس اچي ۽ ليڪا جيڪي ڪڍيا هجن انهن کي ڊاهي ڇڏي - اهو عمل ٻارنهن ڏينهن تائين ڪري ۽ هر روز ستيهه دفعه پڙهي - زڪوٰة پوري ٿي پوءِ روزانو صبح جو هڪ دفعو اعتصام ۽ اختتام سان پڙهي ۽ رات جو پڻ هڪ دفعو پڙهي - رات ڏينهن ۾ ٻن دفعن کان گهٽ نه هجي - ٽي دفعه ٿين ته وڌيڪ بهتر آهي مگر هر دفعي پڙهڻ ۾ اهو زڪوٰة ۾ هجي يا زڪوٰة کان سواءِ اشارن جو خيال رکڻ گهرجي ۽ اهو (اشارن جو بيان) هيٺ آهي - ته جنهن هنڌ لفظ وَزُلْزِلُوْا زِلْزَالًا شَدِيْدًا تي رسي ته ساڄي هٿ جي اشهد آڱر سان پنهنجي مٿان هوا ۾ دائرو ڪڍي - ٽي پيرا تڪرار ڪري ۽ جنهن هنڌ لفظ اِلَّا غُرُوْرًا تي رسي ته پنهنجي مقصد کي دل ۾ رکي

---

[1] سورة اخلاص يعني قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ۝ [2] يعني قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ۝ ۽ قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ
[3] سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ ۝ [4] يعني ڪلمه توحيد

۽ حق تعاليٰ کان زبان سان به گهري ۽ لفظ هٰذَا الْبَحْرُ تي پهچي پنهنجو مقصد دل ۾ آڻي ۽ جڏهن
لفظ كُلِّ شَيْءٍ تي اچي ته به مقصد دل ۾ رکي خدا تعاليٰ کان سوال گهري - جڏهن لفظ
كهيعص تي رسي ته هر حرف چوڻ وقت پنهنجي ساڄي ۽ کابي هٿ جي آڱر بند ڪري
جيئن ته جڏهن ڪاف چوڻ وقت پنهنجي هٿ جي چيچ بند ڪري ۽ ها تي ڀاڄ ۽ يا
چوڻ تي وچين ۽ عين تي اشهد آڱر ۽ صاد چوڻ تي آڱوٺو بند ڪري - ان کان پوءِ
ٻئي ڀيري كهيعص چوڻ تي اهي کولي بر عڪس پهرين جي يعني ڪاف تي آڱوٺو کولي ۽
ها تي اشهد آڱر ۽ يا تي وچين ۽ عين تي ڀاڄ ۽ صاد تي چيچ کولي ۽ ٽئين ڀيري
كهيعص چوڻ تي ٽئين طرح وري بند ڪري ۽ جڏهن لفظ شَاهَتِ الْوُجُوْهُ تي
رسي ته ٽي ڀيرا پڙهي ۽ ديني ۽ دنيوي دشمن جو دل ۾ خيال آڻي ۽ جڏهن پنهنجي
لفظن سُدًّا تي پهچي ته سدًا جي سين کي پيش (ء) سان پڙهي ۽ جڏهن حمعسق
تي رسي ته پنهنجي هٿ جون آڱريون جيڪي اڳ ۾ بند ٿي رکائين سڀ کولي ۽ ٻيو دفعو جڏهن
كهيعص تي اچي ته علي الترتيب (ترتيب وار) آڱريون بند ڪري ۽ حمعسق تي اچڻ
کولي - وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَسَلَّمَ
هيستائين لڏو سون حضرت صاحب جن جي دستخط سان حزب البحر جو بيان ۽ حزب البحر
جي زڪواة جو بيان -

مريدن جي تلقين جي طريقي جو بيان

جيڪو حضرت صاحبجن مريدن جي تلقين بابت معمول رکيا ٿون سو لفظ
به لفظ زبان گوهرفشان مان نڪتل نقل ڪجي ٿو -

مريد کي گوڏا ڄڃ اڳي (ادب سان) پنهنجي ويجهو ويهڻ جو امر ڪندا هئا ۽ ان کان
پوءِ تلقين فرمائيندا هئا - اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِيْنَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ
سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ وَبَارَكَ وَسَلَّمَ اَجْمَعِيْنَ - اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ
اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ الَّذِيْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّوْمُ وَاَتُوْبُ اِلَيْهِ يَا اِلٰهَ الْعَالَمِيْنَ
وَيَا حَضْرَتَ خَيْرِ النَّاصِرِيْنَ - ان ڏينهن کان وٺي جو پيدا ٿيو آهيان انسان جي
خلقت کان هن وقت تائين، ياد خواه وسريل صغيره خواه ڪبيره گناهن مان

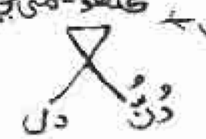
حق الله ۽ حق العباد ۽ حق الوالدين، ظاهر خواه باطن شرڪن مان ۽ جيڪو ڪجهه مون ڪان جاڻي واڻي ياد ڀيرو يولي ظاهر ٿيو آهي - توبهه ڪيم! توبهه ڪيم!! توبهه ڪيم!!!
۽ دل وجان سان تنهنجي بارگاهه ۾ واپس آيس ۽ ايمان ۽ اسلام پنهنجي کي نئون ٿو ڪيان ۽ چوان ٿو مان اَشْهَدُ اَنْ لَّآ اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ سَيِّدَنَا مُحَمَّدًا عَبْدُهٗ وَرَسُوْلُهٗ ۽ اعليٰ ۽ متبرڪ طريقي حضرات خواجگان نقشبنديه قدس الله اسرارهم منجهه جناب حضرت امام رباني محبوب سُبحاني فرديزداني ڪاشف اسرار السبع المثاني حضرت شيخ احمد سرهندي قَدَّسَ اللهُ تعاليٰ سِرَّهٗ (ڪن مريدن کي تلقين ڪرڻ مهل ٻي اڪتفا فرمائيندا هئا ۽ ڪن کي مڪمل سلسلو قلب ۾ سمائيندا هئا) ۽ جناب عروة الوثقيٰ حضرت خواجه امام محمد معصوم قَدَّسَ اللهُ تعاليٰ سِرَّهٗ ۽ جناب قيوم الزمان حضرت خواجه محمد صبغة الله قدس الله تعاليٰ سِرَّهٗ ۽ جناب امام العارفين حضرت خواجه محمد اسماعيل قَدَّسَ اللهُ تعاليٰ سِرَّهٗ ۽ جناب قطب الاقطاب حضرت خواجه غلام محمد معصوم قَدَّسَ اللهُ تعاليٰ سِرَّهٗ ۽ جناب مقبول بارگاهِ احد حضرت خواجه شاه غلام محمد قَدَّسَ اللهُ تعاليٰ سِرَّهٗ ۽ جناب قيوم جهان حضرت حاجي شاه محمد صفي الله قَدَّسَ اللهُ تعاليٰ سِرَّهٗ ۽ جناب قطب العارفين حضرت حاجي محمد فضل الله قَدَّسَ اللهُ تعاليٰ سِرَّهٗ ۽ جناب قطب دوران حضرت حاجي شاه عبدالقيوم سرهندي فاروقي نقشبندي مجددي احراري معصومي قَدَّسَ اللهُ تعاليٰ سِرَّهٗ جو مريد ٿيس - رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ

ڪڏهن پنهنجي توسط (واسطي) کي هنن لفظن سان ذڪر فرمائيندا هئا ڄهن موجود شخص جي وسيلي مريد ٿيس، پر گهڻو ڪري ان سڄي سلسلي تي اڪتفا ڪندا هئا ان ڪان پوءِ هڪ پلڪ ترسي مريد کي سند سڀ ٻولي ۾ فرمائيندا هئا ته تون درويش جيڪو هن طريقه ۾ داخل ٿيو آهين ان لاءِ لازمي آهي ته نماز ۽ روزي جي ادائگيءَ تي ڪوشان رهين ۽ نماز ۽ روزي جي ادائگيءَ ۾ سُنتي ۽ غفلت نه ڪرين ۽ حتي الامڪان پنج وقت نماز باجماعت ادا ڪج - توکي ڪنهن به حالت ۾ نماز قضا نه ڪرڻ گهرجي - اتفاق سان اگر نماز قضا ٿي وڃي ته انتي شرمسار ٿيڻ گهرجي ۽ جلد از جلد ان قضا ادا ڪرڻ گهرجي - جيڪڏهن راهه خرچ وغيره جي طاقت آهي نه

ڄ فرض آهي ۽ اسلام جي رڪنن مان آهي ادا ڪجي. اهڙيءَ طرح ڪوالاڄو تاڪيد ڪندا هئا ۽ فرمائيندا هئا ته بغير همه خيال ماڻهو ناجنس، بدمذهب، جي مثلاً فاسق، بدعتي، رافضي ۽ وهابي سان صحبت نه ڪجي، ڇو ته انهن جي صحبت زهر قاتل آهي. پڻ فرمائيندا هئا ته سادات، اهل بيت ۽ علماءِ ڪرام جي عزت پوري پوري بجاءِ آڻڻ گهرجي. خيال ڪرڻ گهرجي ته انهن ٻن طبقن جي عزت ڪي وار برابر به نقصان نه رسي ڇو ته عالم جي عزت حق الله ۽ سادات جي عزت حق الرسول آهي. نوڪي گهرجي ته صالح عمائن سان اُٿين ويهين ۽ جيڪي ڄڄي ٿو دل جي ڪنن سان ٻڌ. ان ڪان پوءِ فرمايائون ته حقوق الوالدين ۽ ٻيا سڀ بجا آڻڻ گهرجن ٻين جا حق دل وجان سان پورا ڪجن. جيڪڏهين توتي ڪنهن جو حق آهي ته اهو جلدي ادا ڪرڻ گهرجي ۽ شرعي حڪمن جي تڪميل ۾ ڪا به سستي ۽ غفلت نه ڪرڻ گهرجي. صبح جي نماز بعد جنهن هنڌ ادا ڪجي. مراقبه ڪرڻ گهرجي ۽ ان جيئن سڀ هيءَ آهي. ٻئي اکيون بوتجن. وات بند ڪجي. ڏند ڏندن تي رکجن. چپ چپن تي رکي زبان کي تارونءَ سان لڳائجي. ساه پنهنجي وت آهر تنگ مان ڪڍجي. دل مان سڀ خطرا ۽ وسوسا ڪيري ڇڏجن ۽ ظاهري زبان سان نه بلڪ قلبي زبان سان توجه ڪجي. دل ۾ بطريق خيال لفظ مبارڪ. **الله. الله.** گهڻا دفعه چوڻ گهرجي ۽ هن تي ايترو ڪاربند رهجي جو پڪو ٿي وڃي. پڪي ٿيڻ جي علامت (نيشاني) اها آهي ته سيني حالتن ۾ خواه ڪم ۾ هجي يا سواءِ ڪم جي دل ان ذڪر ۾ مشغول هُجي اگرچه، ڪوشش ڪجي ته دل ان ذڪر کان غافل ٿئي، غافل نه ٿي سگهي انهي وقت هي ذڪر قلب جي ذاتي صفت ٿي ٿو وڃي. جهڙي طرح ٻڌڻ صفت ڪن جي آهي ۽ ڏسڻ صفت اک جي آهي. ظاهري آفتن کان سلامتي جي حالت ۾ ڪن ٻڌڻ ۽ اکيون ڏسڻ بي اختيار ڪن ٿيون، اهڙي طرح دل بي اختيار ذڪر ۾ مشغول ٿي ٿئي. جيڪڏهن الله تعالىٰ جي فضل سان هي حالت جو ان حالت کي (علم تصوف جي اصطلاح ۾) **ياداشت** ٿا چون، حاصل ٿي ته قلب جو ذڪر پڪو ٿيو. ان کان پوءِ لطيفه روح جي ذڪر جو طريقو معلوم ڪرڻ گهرجي، ان کان پوءِ لطيفه سري ۾ ساڳي نموني معلوميت رکجي ان کان پوءِ لطيفه خفي ۽ ان کان پوءِ اخفىٰ. ان وقت پاڻ پنهنجو پنهن جون به آگريون

مبارڪ ۽ آشهد ۾ وجهي مريد جي دل جي مٿان رکندا هئا. جيڪا کابي ٻُبي جي هيٺان ٻن آڱرين جي وچوٺ تي رکيل آهي ۽ ان ڏي متوجه ٿيندا هئا ۽ انکي قلبي ذڪر سان مامور فرمائيندا هئا. اهڙيءَ طرح ٻين لطيفن جا هنڌ انهيءَ وقت ڏيکاريندا هئا مثلاً روح جي ساڄي ٻُبي جي هيٺان ٻن آڱرين جي وچوٺ تي، ”سري“ کي ساڄي ٻُبي مٿان ٻن آڱرن تي تي، ”خفي“ کي کابي ٻُبي مٿان ۽ ”اخفيٰ“ کي سيني جي وچ ۾ مقرر ڪيل فرمائيندا هئا. جيڪڏهن مريد عوام مان هوندو هو ته به اهڙيءَ طرح اڪتفا ڪندا هئا. يا جيتري قدر ان جي سمجھ يا طاقت هوندي هئي بيان ڪندا هئا. جيڪڏهن ڪو اهل سلوڪ هوندو هو ته ان کي هن مذڪور (بيان) کان بعد فرمائيندا هئا ته جڏهن هي پنج لطيفا الله تعاليٰ جي فضل سان جاري ٿيا. ان کان پوءِ شروع ذڪر سلطان ٿيندو ۽ ان جي جاءِ دماغ آهي ۽ پورو بدن انسان جو ۽ اهو پڻ هي لفظ مبارڪ الله آهي جو هڪڙي ئي خيال سان بدن جي سيني جزن ۾ ذڪر جاري ٿئي. ايتري قدر جو هر وار جي پاڙ مان جاري ٿئي. ان کان پوءِ ”نفي ۽ اثبات“ جو ذڪر شروع ٿيندو ۽ اهو ڪلمه طيبه ”لَآ اِلٰهَ اِلاَّ الله“ آهي. ان جو طريقو هي آهي ته لَا کي پنهنجي ڏُنَّ کان شروع ڪري ۽ پنهنجي خيال ۾ اهڙي طرح تصور ڪري ته هن لا کي ڏُنَّ کان ڇڪيو آهي ۽ پنجن لطيفن کان لنگهائي مٿي جي چوٽي تائين پهچائي ۽ اِلٰهَ کي مٿي کان هيٺ ساڄي ڪلهي تي پهچائي ۽ ”اِلَّا الله“ کي ساڄي ڪلهي کان کٽي قلب صنوبري (صنوبر وڻ جي صورت) تي ضرب (ڌڪ) هڻي، اهڙي شدت سان جو ان جو اثر سيني لطيفن ۾ ظاهر ٿئي ۽ هن خيال جي صورت لا معڪوس (لا ابتي)[1] جي شڪل سان ٿيندي. هن ذڪر ۾ ساهه جو بند ڪرڻ لازمي شرطن مان آهي ۽ مقرر ڳاڻاٽو پڻ ذڪر جي شرطن مان هڪ شرط آهي پهريائين ساهه بند ڪري خيال مذڪور ڪلمه طيبه ۾ جاري ڪري ۽ ٽن پيرن تائين ذڪر کي پهچائي. وري پنجن دفعن تائين. جڏهن ساهه گهٽجي ته ساهه کي کولي، وري ساهه کي بند ڪري. اکي جي عدد تي چڙهندو رهي تا ذڪر جو عدد ايڪيهن پيرن تي پهچي

[1] لا معڪوس جي صورت هي آهي ← ڪلهو - مٿي جي چوٽي

جيڪي هن ايڪيهن پيرن تائين ذڪر پهچائڻ بعد به پاڻ ۾ ڪشش، شوق ۽ ڪشف قبور وغيره، جو هن ذڪر تي مرتب ٿو ٿئي، نٿو ڏسي، ظاهر آهي ته ڪنهن نه ڪنهن شرطن ۾ نقصان ٿيو آهي - وري ذڪر کي شرطن جي رعايت سان نئين سر شروع ڪري - هن ذڪر کي وقوف عددي پڻ چوندا آهن - هن کان پوءِ مراقبن ۽ دائرن ۾ شروع ٿيندو - تا ڪنهن سعادت مند کي الله تعالیٰ خاص پنهنجي فضل سان ممتاز ڪري - حضرت صاحبن جي تلقين جو طريقو پورو ٿيو -

ڪن مريدن کي سندن حال ۽ چاڻ مطابق سلوڪ جي اوائلي مقامن جو بيان نڪي ڏيندا هئا - جهڙي طرح راقم الحروف هڪڙو خط هن ڪتاب جي فصل ٻئي جي آخر ۾ نقل ڪيو آهي، جيڪڏهن ڪن مريدن مان ڪنهن کي مراقبه جي حالت ۾ حال ۽ جذبو طاري ٿي ٿيو ۽ نعره يا ذڪر کي بلند آواز سان بي اختيار ظاهر ٿي ڪيو ته ان کان متنفر ۽ نفرت ڪندڙ ٿيندا هئا ۽ تاڪيد سان ان کان منع فرمائيندا هئا - سڪون ۽ وقار ۽ استقامت ۽ هميشگي ذڪر طالب جي کي پسند ڪندا هئا - تلقين ۽ توجّه کان بعد گهڙي کن مراقبو ڪندا هئا - پوءِ سر مبارڪ مٿي ڪري دعا گهرندا هئا - گهڻو ڪري دعا جي وقت هيءَ آية ڪريمه سُبْحٰنَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ۝ وَسَلٰمٌ عَلَى الْمُرْسَلِيْنَ ۝ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۝ بلند آواز سان پڙهندا هئا - بيشڪ هن بيان ۾ اسان ڪلام ڊگهو ڪيو آهي، پر هي تفصيل هن راه ۾ سوچ ڪندڙ لاءِ فائدن کان خالي نه آهي -

بيان ختمه حضرات خواجگان

قَدَّسَ اللّٰهُ تَعَالٰى اَسْرَارَهُمْ

جيڪو حضرت صاحبن جو معمول هوءِ سفر خواه حضر ۾ انهيءَ جي هميشگي ڪندا هوا ۽ اهو هيءُ آهي جو عصر (ٽيپهري) جي نماز بعد حاضر جماعت سان حلقو ڪندا هئا - پاڪ ڪپڙو وڇائيندا هئا - ٿيلهي جنهن ۾ ختمه واريون پٿريون هونديون هيون ان ۾ هار بند هئا ۽ انهن مان هڪ سو ايڪيهه پٿريون ڪڍندا هئا - انهن مان ايڪيهه پٿريون جدا ڪري باقي هڪ سو جماعت ۾ ورهائيندا هئا - پوءِ سوره فاتحه ست دفعا ۽ صلواة شريف هڪ سو دفعا پڙهندا هئا - پوءِ انهن ايڪيهه پٿريون پيون

ٻه ڳهٽ ڪري باقي اٺاسي دفعه سورة "اَلَمْ نَشْرَحْ" پڙهندا هئا. پوءِ سڄيو عدد (ايڪيهه) اَن ۾ ملائي پورو سئو ڪري، هڪ هزار دفعه سورة "قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ" پڙهندا هئا پوءِ هٿ مٿي ڪري ست دفعه "اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ" آخر تائين پڙهي سئو دفعه صلوٰة شريف پڙهندا هئا. پوءِ پنج سئو دفعه "لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ" پڙهندا هئا ۽ هر سئو جي بعد "الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ" پڙهندا هئا. پوءِ ٻيو سئو دفعه صلوٰة شريف پڙهي پنج سئو دفعه "حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ" پڙهندا هئا. ۽ هر سئو جي پڇاڙيءَ "نِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيْرُ" شامل ڪندا هئا. پوءِ هڪ سئو دفعه صلوٰة پڙهي پنج سئو دفعه "لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ سُبْحٰنَكَ ق اِنِّيْ كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ" پڙهندا هئا. وري هڪ سئو دفعه صلوٰة پڙهي (جيڪڏهن وقت جي گنجائش هوندي هئي ته) پنج سئو دفعه "يَاحَيُّ يَا قَيُّوْمُ" پڙهندا هئا ۽ هر سئو جي آخر ۾ "بِرَحْمَتِكَ اَسْتَغِيْثُ" شامل ڪندا هئا. وري پنج سو دفعه "وَاُفَوِّضُ اَمْرِيْ اِلَى اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ بَصِيْرٌ بِالْعِبَادِ" پڙهندا هئا. وري هڪ سو دفعه صلوٰة شريف پڙهي "يَا قَاضِيَ الْحَاجَاتِ" هڪ سو دفعه "يَا كَافِيَ الْمُهِمَّاتِ" هڪ سو دفعه "يَا كَاشِفَ الْمُشْكِلَاتِ" سئو دفعه "يَا دَافِعَ الْبَلِيَّاتِ" سئو دفعه "يَا مُجِيْبَ الدَّعْوَاتِ" سو دفعه "يَا شَافِيَ الْاَمْرَاضِ" سو دفعه "يَا اَرْحَمَ الرّٰحِمِيْنَ" سو دفعه پڙهي بس ڪندا هئا ۽ دعا گهرندا هئا. جيڪڏهن جمعه جو ڏينهن هوندو هو ته ايڪيهه پڙهيون جيڪي اڳ ۾ ئي نڪتل هيون انهن ملائي ٣٦٣ دفعه صلوٰة تُنْجِيْنَا پڙهندا هئا. ستن نالن مبارڪن کان اڳيان (يعني يَا قَاضِيَ الْحَاجَاتِ کان يَا اَرْحَمَ الرّٰحِمِيْنَ پڙهڻ کان اڳ پڙهندا هئا) ان کان پوءِ هٿ مٿي ڪري ختمن جو ثواب هن طريقي سان بخشيندا هئا. يَا اَللّٰهُ! تون ختمن مبارڪن جو ثواب قبول فرماءِ ۽ واسطي روح پُر فتوح حضرت محمّد مصطفيٰ احمد مجتبيٰ صلي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ۽ سندن اهلبيت اطهار ۽ اصحاب ڪرام ۽ نيڪ هستيون سندن تابعين جي، خصوصًا ثواب ختمه پهريون حضرات خواجگان نقشبنديه قَدَّسَ اللّٰهُ تعاليٰ اَسْرَارَهُمْ، حضرت صديق اڪبر رضه کان وٺي منهنجي مرشد ۽ والد صاحب جي روحن کي رساءِ - ختمه ٻئي جو ثواب حضرت امام رباني محبوب سبحاني فرديزداني حضرت شيخ احمد سرهندي قَدَّسَ اللّٰهُ تَعَالٰى سِرَّهٗ کي رساءِ - ختمه ٽئين جو ثواب حضرت غوث الثقلين، نجيب الطرفين، سيّد الجن و الانس سيّدنا و مولانا و مرشدنا

شيخ عبد القادر جيلاني قدس الله تعالى سره جي روح کي رسايو - ختمه چوٿين جو ثواب حضرت خواجه خواجگان حضرت امام محمد معصوم قدس الله تعالى سره کي رسايو - ختمه پنجين جو ثواب حضرت خواجه باقي بالله قدس الله سره جي روح کي رسايو ختمه ڇهين جو ثواب حضرت خواجه مشکلڪشا جناب حضرت خواجه محمد نقشبند بلاگردان جي روح پر فتوح کي رسايو - جمع جي ڏينهن ختمه صلوٰة تنجينا جو جيڪو پڙهندا هئا انجي بخشش لاءِ امر ڪندا هئا - ختمه ستين جو ثواب بروح خاص الخاص جناب حضرت شفيع الخلائق صلى الله عليه وآله وسلم کي رسايو - صلوٰة تنجينا کي هن صيغه (لفظن) سان پڙهندا هوا -

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلٰوةً تُنْجِيْنَا بِهَا مِنْ جَمِيْعِ الْاَهْوَالِ وَالْاٰفَاتِ وَتَقْضِىْ لَنَا بِهَا جَمِيْعَ الْحَاجَاتِ وَتُطَهِّرُنَا بِهَا مِنْ جَمِيْعِ السَّيِّئَاتِ وَتَرْفَعُنَا بِهَا اَعْلَى الدَّرَجَاتِ وَتُبَلِّغُنَا بِهَا اَقْصَى الْغَايَاتِ مِنْ جَمِيْعِ الْخَيْرَاتِ فِى الْحَيٰوةِ وَبَعْدَ الْمَمَاتِ -

ڪڏهين ڪڏهين لفظ وَتَكْشِفُ عَنْ قُلُوْبِنَا حِجَابَ الْغَفْلَةِ وَالْخَطَرَاتِ اَقْصَى الْغَايَاتِ کان بعد وڌائيندا هئا، ۽ تنجينا بناشدّ جي پڙهندا هئا ۽ فرمائيندا هئا ته مصنفؒ جي صحيح نسخه ۾ اهڙيءَ طرح مُخَفَّفُ (بناشدّ جي) وارد ٿيو آهي -

دعا ۾ هي لفظ استعمال ڪندا هئا " يَا اَللّٰهُ ! انهن جي پاڪ روحن کي تنهنجي درگاه ۾ شفاعت ڪندڙ آندم ۽ انهن جي روحن کي وسيلو ڪيو مون ۽ دين ۽ دنيوي مشڪلات جو حل تون ڪان گهران ٿو - ۽ ڪڏهين هن جاءِ ۾ ساڳي معنىٰ سان ٻيا لفظ فرمائيندا هئا - هن ڪان پوءِ هي دعا پڙهندا هئا -

اَللّٰهُمَّ اقْضِ حَوَائِجَنَا وَحَوَائِجَ مَنْ اَوْصَانَا بِالدُّعَاءِ وَحَصِّلْ مَقَاصِدَنَا وَمَقَاصِدَ مَنْ اَوْصَانَا بِالدُّعَاءِ وَتَمِّمْ مُرَادَاتِنَا وَمُرَادَاتِ مَنْ اَوْصَانَا بِالدُّعَاءِ وَاقْضِ دُيُوْنَنَا وَدُيُوْنَ مَنْ اَوْصَانَا بِالدُّعَاءِ - اَللّٰهُمَّ لَا سَهْلَ اِلَّا مَا جَعَلْتَهٗ سَهْلًا وَاَنْتَ تَجْعَلُ الْحَزْنَ سَهْلًا اِذَا مَا شِئْتَ -

۽ هن دعا کي ٽي ڀيرا تڪرار ڪندا هئا ۽ پڇاڙيءَ ۾ صلوٰة پڙهي هٿ منهن مبارڪ تي گهمائيندا هئا ۽ شجره مبارڪ خالدي کي ڪڏهين ڪڏهين ختمه حضرات خواجگان جي دعا ۾

پڙهندا اهئا - هت اهو شجرو پورو ڏجي ٿو - جنهن ڪتاب جي مقدمه ۾ وعدو ڪيل هو اهو شجرو هي آهي -

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ه

خداوندا بحقِ اسم اعظم	بنورِ سیّدِ اولادِ آدم	بسوزِ سینۂ صدیق اکبرؓ	بسلمان و بقاسم بار دیگر
بشاهِ صفدرِ کرّارِ حیدر	که از نیرویش واشد بابِ خیبر	بنودے فصل روزِ کارزارش	ز عزرائیل ضربِ ذوالفقارش
به آن سروِ گلستانِ نبوّت	به آن شمعِ شبستانِ فتوّت	حسن کز محض فضل و خیرخواہی	فرود آمد ز تختِ بادشاہی
بآن نوبادۂ باغِ رسالت	بآن یکتائی میدانِ بسالت	حسین آن شہ که در جمعِ سعیدان	سپہ سالارِ افواجِ شہیدان
بآن چشم و چراغِ اہلِ بینش	که بروی بُد مدارِ آفرینش	علی ابن الحسین آن زین عبّاد	که بُد از غیرِ ذاتِ بحت آزاد
بآن کانِ صفاؤ منبعِ نور	که بود اندر رقابِ غیر منشور	محمد باقر آن کوہِ مفاخر	که از تحریرش گفتند باقر
بحقِ مجمع البحرینِ انوار	که شد او را ز صدیق و علی بار	امامِ صادق و مصدوق جعفر	که این دو منصب او را شد میسّر
بموسیٰ کش لقب گویند کاظم	امامِ سنّتِ صدرِ اعاظم	بفرزندش علی آن کش رضا نام	شده مشہورِ عالم خاص تا عام
بمولودش محمد کو تقی بود	بابن او علی آن کو نقی بود	بپورش عسکری نسبت حسن نام	که روشن شد ز نورش چشمِ اسلام
بمہدی آن سپہ سالارِ عالم	که منشورِ امامت راست خاتم	بحقِ جملہ اہلِ بیتِ اطہار	کلان و خورد و مرد و زن بیکبار
که ہریک کشتی بحرِ یقین اند	چه کشتی لنگرِ روی زمین اند	بآن سرمستِ صہبائے محبت	که بُد غوّاصِ دریائی محبت
رئیسِ عشقبازان قطبِ بسطام	که در این رہ نزد چون او کسی گام	بشربِ بوالحسن از جامِ عشقت	که بُد شائستۂ اقداحِ عشقت
خداوندا واسطي اسم اعظم	بنورِ سيّدِ اولاد آدم	واسطي محبت سنڌ صديق اڪبر جي	پڻ صديق سلمان و قاسم بار ديگر
صدقو حيدرِ ڪرّار شاهِ صفدر	اکيڙيو جنهن جوان باب خيبر	پري هُئي ڪين منجهه ميدانِ ڪارزار	ڪناءِ عزرائيل ضرب ذوالفقار
واسطي سروِ گلستان نبوّت	واسطي شمعِ شبستان فتوّت	حسن بسببِ فضل ۽ خيرخواهي	ڇڏي ويو هُو ڪري تخت شاهي
واسطي نوبادہ باغِ رسالت	واسطي يگانۂ ميدانِ بسالت	حسين شهنشاہ منجهه جملہ سعيدان	ٿيو سپہ سالار افواج شهيدان
واسطي چشم و چراغ اهل بينش	جو منش آهي مدارِ جهان آفرين	علي ابن الحسين آقا زين عبّاد	غير ڪان اظهارِ حق لئہ ٿيو آزاد
واسطي معدن پاڪيزگي ۽ چشمۂ نور	رڳن اندر آهي اهو اڻچند منشور	محمد باقر سمجهه ڪوہ مفاخر	علم انجي ڪري ٿا سڏن کيس باقر
واسطي مجمع البحرين انوار	جو ٿيو ان صديق و علي يار	امام صادق و مصدوق جعفر	لقب هيءُ ٿيا ڪين ميسّر
واسطي موسيٰ لقب جنهن جو ڪاظم	ٿيو جو امام سنّتِ صدرِ اعاظم	سندن فرزند علي رضا جنهن جو نام آهي	مشهور اهو آقا منجهه عالم تمام
محمد انجي فرزند صدق جو تقي آهي	انجي فرزند علي صدق جو نقي آهي	مهاڳي عسڪري آقا جنهن جو نام احسن	ٿيو روشن ڪان انجي نور جي چشمِ اسلام
مهاڳي مهدي جو سپہ سالار عالم	جو منشور امامت جو آهي جو خاتم	صدقو جملي اهلبيت اطهار	وڏن ۽ ننڍن مرد ۽ زن جو بار بار
جي هڪ ٻيڙي آهن بحر يقين جي	ڪيو لنگر جنهن ٻيڙيءَ روءِ زمين تي	ان سرمست جي صدقي جو مخمورِ محبت	ٿيو غوّاص آهي جو منجهه درياءِ محبت
عشق بازن جو امام آقا قطب بسطام	شل هن جي نه ٻيءَ ڪنهن آکڻ هڻيو گام	عشق تهن جي جام جو آيو بوالحسن	ٿيو شائستہ تنهن جو بيشڪ جام

بحق بوعلی آن قطب فائق	بخواجه یوسف آن غوث الخلائق	بعبدالخالق آن البرز تمکین	امامِ پیشوایانِ رهِ دین
که پا ننهاده آن فرخنده اختر	بجز اندر قدمگاه پیمبر	بحقِ خواجه عارف کانِ معنی	بمحمود آن شهِ انجیر فغنی
بتمکین عزیزان پیر نسّاج	که بر برج یقین زد از شرف تاج	بحق خواجه بابای سماسی	بآن خورشید برجِ حق شناسی
امیر سیّدِ کلال آن پیر کامل	که فکرِ غیر نگذشتش در دل	بحقِ پیر پیرانِ بخارا	کزو شد سنگ خارا زرِ سارا
بهاء الدین والدنیا محمد	که این راهِ هدی زو شد ممهّد	به پے نقشی چو کردی سربلندش	نهادی نام شاه نقشبندش
ز بس کز وی گره از کار وا شد	خطابش خواجه مشکل‌کشا شد	بقطبِ حق علاء الدین عطّار	که از عالم کشادے قفلِ اسرار
به آن پیری که چرخ آمد مقامش	ازان یعقوب چرخی گشت نامش	بحقِ آبروی پیر احرار	کز و زیبِ دگر بگرفت این کار
چه گویم من ز وصفِ آن گرامی	که در وصفش چنین سفته ست جامی	مقامِ خواجه برتر از گمان است	برون از حد تقریر و بیان است
دلش بحری است ز اسرار الٰهی	از و یک قطره از مه تا بماهی	بخواجه زاہد آن پیر صفاکیش	بجان بازی مولانای درویش
بحق خواجگی کاندر بدایت	نمودی درج اسرار نهایت	بآن مهر سپهرِ ارجمندی	ختامِ خواجگانِ نقشبندی
که صهبائی محبت را است ساقی	در دریای عرفان خواجه باقی	بآن سیّار سیر بے نهایت	بآن مهرنگِ ارباب ولایت
بآن ینبوعِ اسرار نهانی	که کس آنرا نمیداند تو دانی	بآن دریای زخّار معانی	بآن شهبازِ اوجِ لامکانی
بنورِ دیدهٔ فاروق احمد	کزو شرع محمّد شد مجدّد	ز نورش شد سوادِ هند روشن	کزو سرهند شد وادی ایمن
چگویم از کمالاتش که چون است	ز هر وصفش که اندیشم فزون است	چراغِ محفل باریک بینان	سپه سالارِ فوج پاک دینان

مُهابي بوعليءَ جي جو آهي قطب فائق	مُهابي خواجه يوسف جي جو غوث الخلائق	واسطي عبدالخالق جي جو آهي البرز مثل	هميشه آهي پيشوا سنڌ راهِ دين جا
ڪين رکيو قدم ان فرخنده اختر	سوا حڪمِ شريعت جي جاءِ پيغمبر	واسطي عارف خواجه جو آهي معدن معنيٰ	مُهابي شاهه محمود انجير فغني
بہ تمڪينِ عزيزان پير نسّاج	جو برج يقين کي تو بخشي شرف تاج	واسطي خواجه حضرت سماسي	واسطي ان آفتاب برج حق شناس
امير سيّد ڪلال جيڪو پير ڪامل	نہ ملي ٿي غير کي جاءِ انهن جي دل	صدقو پير پيران بخارا	ٿيا سنگِ خارا سون سارا
بهاء الدين والدنيا سنڌ آهي محمد	ٿي راهِ هدايت جنهن کان ممهّد	هلي نقش قدم ٿي ڪيائين سربلند	رکيائين نالو تنهن جو شاهه نقشبند
جنهن کان عقدهٔ ڪار وا شد	خطاب خواجه مشڪل ڪشا شد	مُهابي قطب حق علاء الدين عطّار	دنيا لئه آڪوليو جنهن قفلِ اسرار
ان پير جي صدقي ٿيو آسمان جهڙو مقام	ٿيو مشهور تنهن يعقوب چرخي نام	واسطي آبروءِ پير احرار	جو ان کان پيو سينگار ٻيو هن ڪار
ڇا ڪيان تعريف تنهن جو گرامي	سندس تعريف موتي تو اثر پروئي جامي	مرتبو بزرگ سنڌ آهي گمان کان	ٻاهر آهي تقرير بيان کان
دل انجي بحر آ ڪنا اسرار الٰهي	ان جو هڪ قطرو مهيءَ کان ماهي	مهابي خواجه زاهد هو پير صفا	مهابي جان باز مولا درويش
مهابي خواجگي ان جي جنهن ابتدا ۾	ڏيکاري بابي بها اسرار نهايت	واسطي ان جي جو آفتاب آسمان	ٿيو خاتم خواجگان نقشبند
جو ميخاني محبت جو سچ آهي ساقي	درياءِ عرفان سنڌ موتي آ خواجه باقي	واسطي ان سيّد جي جو آ سير بي نهايت	صدقو ان جو جو آ سردار ارباب ولايت
مهابي انچشمي اسرار نهاني	نٿو ڄاڻي ڪوئي انکي مگر تون ٿو ڄاڻي	مهابي موجزن درياءِ معاني	صدقي ان شهباز اوج لامڪاني
واسطي نور ديدهٔ فاروق احمد	ٿي شرع محمد جنهن کان مجدد	جنهن نور [illegible] روشن	جنهن کان شهر سرهند ٿيو وادي ايمن
ڪمالاتون ڇا چوان ڪهڙيون آهن	جو [illegible] وصف انجي وڌيڪ آهي	چراغِ محفل سنڌ باريک بينان	سپه سالارِ افواج پاڪ دينان

نه سنجد هرکه داند از تقابش	نگاهِ هيچکس با نقش پاليش	بهر دو ديدهٔ آن غوث قيوم	سعيد و عروة الوثقىٰ معصوم

حضرت قيوم زمان حضرت خواجه عبد القيوم جان قُدِّسَ سِرُّهُ جي هفت اکرن سان عُمدة المقامات جي حاشيه تي لکيل آهي وَ مِنْهُمَا قُدِّسَ سِرُّهُمَا حضرت شيخ عبد الاحد قُدِّسَ سِرُّهُ وَمِنْهُ السَّيِّدُ نور محمد البدواني وَمِنْهُ مولانا شمس الدين حبيب الله جان جانان مظهر وَمِنْهُ الشيخ عبد الله الدهلوي المشهور بغلام علي شاه قَدَّسَ اللهُ أَسْرَارَهُمْ وَمِنْهُ الشيخ خالد البغدادي الشامي صاحب هذا النظم المبارک رحمهم الله تعالىٰ اجمعين

يعني حضرت خازن الرحمة خواجه محمد سعيد قُدِّسَ سِرُّهُ ۽ حضرت خواجه محمد معصوم عروة الوثقيٰ قُدِّسَ سِرُّهُ کان فيض حضرت شيخ عبد الاحد قُدِّسَ سِرُّهُ کي مليو ۽ ان کان سيد نور محمد بدواني ۽ ان کان مولانا شمس الدين حبيب الله جان جانان مظهر ۽ ان کان شيخ عبد الله دهلوي مشهور حضرت غلام علي شاه قَدَّسَ اللهُ أَسْرَارَهُمْ ۽ ان کان شيخ خالد بغدادي شامي صاحب هن نظم مبارک جو شال الله تعاليٰ انهن سڀني تي رحم ڪري - ان بعد هي چار بيت حضرت صاحبجن جا لکيل آهن -

جا هٿ گهر جي ته مولانا خالد جو اصل شجرو هي آهي

بشيخ عبد الاحد آن نجم ثاقب	بخواجه عابد والا مناقب	بسيف الدين سيد نور محمد	بشمس الدين حبيب الله ارشد
به پير ما که هست اندر زمانش	بدايت حصر اند ر انتهايش	نشد جز بندگي آرام گاهش	ازان شد نام عبد الله شاهش

رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ اَجْمَعِيْنَ

شجره اسانجو حضرت صاحب صاحبجن پاڻ هٿ اهڙي آهي -

بقيوم الزمان صبغة الله	که از اسرار عرفان بود آگاه	بقطب اهل عرفان شاه محمد	که اسماعيل نامش کامل آمد
بشيخ دين غلامِ شاهِ معصوم	که با معصوم ثاني گشت موسوم	بشيخ کو محمد را غلام هست	ازانرو خواجگي او را تمام است
بشاهِ کو ز حق آگاه آمد	ازان نامش صفي الله آمد	بفضل الله چراغ اهل ايمان	نهنگِ بحرِ عرفان و ايمان
	بشاهي کو ضياي حق و دين بود	امام رهنمايان يقين بود	
جيڪو سندس مٿو جاءِ بلنديءَ جي مهابي شيخ عبد الاحد جي اهو سندس زماني ۾ مهابي پيرن جي جو هن زماني ۾ آهي مهابي قيوم الزمان شاه صبغة الله مهابي دين جي شيخ غلام شاه معصوم مهابي انهيءَ شاه جي جيڪو الله تعاليٰ جي ياد ۾ آهي	ڪنهن جي به نگاه انهيءَ جي نقش ثاني جي مهابي خواجه عابد مناقب فضيلت وارو بدايت بند انهيءَ جي نهايت ۾ جو معرفت جي راز جو واقف هو جو معصوم ثاني سان موسوم آهي ان ڪري سندس نالو صفي الله آيو مهابي ان شاه جي جو حق ۽ دين جي روشني هو	مهابي آن جي بنهي غوث قيوم جي مهابي خواجه سيف الدين ۽ سيد نور محمد خاص بندگي ۾ هو آرام ان جو مهابي اهل معرفت جي قطب شاه محمد مهابي انهيءَ شيخ جي جيڪو محمد جو غلام آهي مهابي فضل الله جو اهل ايمان جو ڏيئو هو مرشدن يقين جو امام هو	سعيد ۽ عروة الوثقيٰ معصوم جي مهابي شمس الدين حبيب الله سندس وات ڏيکاريو ان ڪري سندس نالو عبد الله شاه جو اسماعيل جي لفظ سان سندس نالو ڪامل هو ان ڪري سندس ذات تي مشر تمام آهي معرفت ۽ يقين جي درياءَ جو نهنگ هو

هي بيت پڻ حضرت صاحب جن جي هٿ اکرن سان حاشيه تي لکيل آهن -

بشیخ ما که بود اندر زمانه	ز بحرِ معرفت دُرِّ یگانه	فروغِ خاندانِ خواجه معصوم	ختام الاولیا شه عبد قیوم
باسماء و باوصاف و کتبها	بفرقان و ملائکهم صحفها	بخیلِ انبیا شاهانِ عالم	بطیبه و بکعبه عرش اعظم
بجمله اولیا اغواث و اقطاب	سعیدان و شهیدان جمله اصحاب	بحقِ غوثِ اعظم پیر پیران	امام الاولیا محبوب سبحان
چو بحر و بر نمودیش منسخر	بعبد القادرش کردی مفخر	چو نورِ دیدهٔ احسن حسینن	بزیر پاش قطب خافقین است
فدای روح پاکش جسم جانم	سگِ درگاهِ او در امن غلامم	رضوان الله عنهم اجمعین	

هر مرتبه باقي نظم مولانا خالدؒ ڏانهن رجوع تي فرمايائون -

غریب و بیکسم بر من ببخشا	چو کس مشکل‌گشا نبود تو بکشا	درے بگشای از خوشنودی خویش	براین سرگشته مهجور دلریش
بهر کس کز کرم کردی نگاهی	دو عالم را نمی سنجد بکاهی	ز بحر کز فیوضت گشته لبریزان	ز عین مکرمت براین عزیزان
برحمت رشحهٔ هم بر دلِ ما	بریزان و بکن حل مشکلِ ما	زمین هرگز نشد کاری که باید	گنه زان سان که در گفتن نیاید
ز اعمالِ بدِ خود شرمسارم	نه طاعت نی زبانِ عذر دارم	چو بر خود بنیم از بس شرمساری	بدوزخ خوشترم از رستگاری
بیامرز و مپرس از کارِ خامم	به رسوائی نیرزد انتقامم	اگر چه بس ستم بر خویش کردم	قباحتهائی از حد بیش کردم
چه می اندیشم از دریای رحمت	خوشم با این همه نقضِ عهودت	به محضِ فضلِ تو امیدوارم	تو خود فرمودهٔ آمرزگارم
مرشد اسان جو هئو اندر زمانه	بحرِ معرفت جو دُرُ يگانو	فروغ خاندان خواجه معصوم	خاتم الاولياء شاهه عبد قيوم
باسماء و باوصاف و کتبها	به فرقان و ملائڪن صحفها	وسيلي انبياء شاهن عالم	بطيبه و بکعبه عرش اعظم
وسيلي جمله اولياء و اغواث و اقطاب	مهابي جمله شهداء و اصحاب	طفيل غوث اعظم پير پيران	امام الاولياء محبوب سبحان
جن هر بحر بر کي ڪيو مسخر	بعبد القادر ڪيائين مفخر	مثل نور ديدهٔ احسن حسين	سندن پيرن هيٺ قطب خافقين
	فدا سندن روح منهنجو جسم جان	سندن درگاه جو مان آهيان غلام	
غريب بيڪس آهيان ڪر معاف مونکي	حل مشڪلات مونکي سواءِ تنهنجي الله	پنهنجي رضامندي جو در مونکي کول	هن مهجور کي [illegible] نه رول
جنهن کي پنهنجي ڪرم جي تو ڪئي نظر	مونکي سمجهي نٿو [illegible]	[illegible] تنهنجي فيض کان [illegible]	پنهنجي ڪرم جي نظر ڪر غريبن
رحمت جو قطرو اسان جي دل	ڪر جلد مولا حل مشڪل اسان جو	[illegible]	گنهگار آهيان شرمسار آهيان
پنهنجي اعمال بد کان شرمسار آهيان	نه طاعت نه عبادت [illegible] آهيان	[illegible]	[illegible] دوزخ [illegible] اميد
تون بخش ڪر [illegible]	سوا رسوائي [illegible] انتقام	ڪيو مون [illegible] ستم	[illegible] ڪرم
ڏسان تو سندي جنهن دريا رحمت	آهن اوتايون [illegible]	فقط تنهنجي فضل جو آهيان اميدوار	تو خود فرمايو آهي بخشڻهار

ڪن هن وقت جي تنگي سبب هن بيتن مان بعضي بيتن تي اڪتفا ڪيائون

بيان انهن دعائن جو جيڪي حضرت صاحب جن جون مرتب ڪيل آهن ۽
سندن هٿ اکر لکيل ورد وظيفن جي مجموعه ۾ داخل ڪيل آهن

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على
سيد المرسلين استغفر الله ربي من كل ذنب واتوب اليه لا اله الا الله العظيم
الحليم لا اله الا الله رب العرش العظيم لا اله الا الله رب السموت والارض
رب العرش الكريم اسئلك موجبات رحمتك وعزائم مغفرتك والغنيمة
من كل بر والسلامة من كل اثم والعصمة من كل ذنب لا تدع لي ذنبا
الا غفرته ولا هما الا فرجته ولا حاجة الا قضيتها يا ارحم الراحمين
اللهم اني اسئلك علما نافعا ورزقا طيبا وعملا متقبلا اللهم اهدني لصالح
الاعمال لا يهدي لصالحها الا انت واهدني لاحسن الاخلاق لا يهدي
لاحسنها الا انت ولا يصرف عني سيئها الا انت اللهم اعني على ذكرك وشكرك
وحسن عبادتك ـ اللهم انك سئلتنا ما لا نملكه الا بك فاعطنا منها ما يرضيك
عنا اللهم ربنا ورب كل شيء انا شهيد انك الرب وحدك لا شريك لك ـ اللهم
ربنا ورب كل شيء انا شهيد ان محمدا صلى الله عليه وسلم عبدك ورسولك
اللهم ربنا ورب كل شيء انا شهيد ان العباد كلهم اخوة ـ اللهم ربنا ورب
كل شيء اجعلني مخلصا لك واهلي في كل ساعة في الدنيا والاخرة ذا الجلال
والاكرام ـ اسمع واستجب الله اكبر الاكبر الله نور السموت والارض
الله اكبر الاكبر حسبي الله ونعم الوكيل ـ اللهم اصلح لي ديني الذي هو
عصمة امري واصلح لي دنياي التي فيها معاشي واصلح لي اخرتي التي
اليها منقلبي ومعادي واحيني ما كانت الحيوة خيرا لي وتوفني اذا كانت الوفاة
خيرا لي واجعل الحيوة زيادة لي في كل خير واجعل الموت راحة لي من كل
شر ـ اللهم اني اسئلك صحة في ايمان وايمانا في حسن خلق ونجاة
تتبعها فلاح ورحمة منك وعافية ومغفرة منك ورضوانا ـ اللهم
رب السموت السبع وما اظلت ورب الارضين وما اقلت ورب الشياطين
وما اضلت كن لي جارا من شر خلقك اجمعين ان يفرط علي احد منهم

اَوْ اَنْ يَطْغٰى عَزَّ جَارُكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَلَآ اِلٰهَ غَيْرُكَ لَبَّيْكَ ۔ اَللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ لَا شَرِيْكَ
لَكَ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ فِيْ يَدَيْكَ وَمِنْكَ وَاِلَيْكَ اَللّٰهُمَّ مَا قُلْتُ مِنْ قَوْلٍ
اَوْ حَلَفْتُ مِنْ حَلْفٍ اَوْ نَذَرْتُ مِنْ نَذْرٍ فَمَشِيْئَتُكَ بَيْنَ يَدَيْ ذٰلِكَ كُلِّهٖ مَا شِئْتَ
كَانَ وَمَا لَمْ تَشَاْءُ لَا يَكُوْنُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِكَ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ
اَللّٰهُمَّ مَا صَلَّيْتُ مِنْ صَلٰوةٍ فَعَلٰى مَنْ صَلَّيْتَ وَمَا لَعَنْتُ مِنْ لَعْنٍ فَعَلٰى مَنْ لَعَنْتَ
اَنْتَ وَلِيِّيْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ تَوَفَّنِيْ مُسْلِمًا وَّاَلْحِقْنِيْ بِالصّٰلِحِيْنَ اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَعُوْذُ
بَطَرِ الْغِنٰى وَمَذَلَّةِ الْفَقْرِ يَا مَنْ وَعَدَ فَوَفٰى وَاَوْعَدَ فَعَفٰى اغْفِرْ لِمَنْ ظَلَمَ وَاَسَاءَ
مَنْ لَا يَضُرُّهٗ مَعْصِيَتِيْ وَيَسُرُّهٗ طَاعَتِيْ هَبْ لِيْ مَا يَسُرُّكَ وَاغْفِرْ لِيْ مَا لَا يَضُرُّكَ
اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَعُوْذُ بِكَ اَنْ اَضِلَّ اَوْ اُضَلَّ اَوْ اَذِلَّ اَوْ اُذَلَّ اَوْ اَظْلِمَ اَوْ اُظْلَمَ اَوْ اَجْهَلَ
اَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ ۔ اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْئَلُكَ خَيْرَ الْمَسْئَلَةِ وَخَيْرَ الدُّعَاءِ وَخَيْرَ النَّجَاحِ
وَخَيْرَ الْعَمَلِ وَخَيْرَ الثَّوَابِ وَخَيْرَ الْحَيٰوةِ وَخَيْرَ الْمَمَاتِ وَثَبِّتْنِيْ وَثَقِّلْ مَوَازِيْنِيْ
وَحَقِّقْ اِيْمَانِيْ وَارْفَعْ دَرَجَتِيْ وَتَقَبَّلْ صَلٰوتِيْ وَاغْفِرْ خَطِيْئَتِيْ وَاَسْئَلُكَ الدَّرَجَاتِ
الْعُلٰى مِنَ الْجَنَّةِ اٰمِيْنَ ۔ اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْئَلُكَ فَوَاتِحَ الْخَيْرِ وَخَوَاتِمَهٗ وَجَوَامِعَهٗ
وَاَوَّلَهٗ وَاٰخِرَهٗ وَظَاهِرَهٗ وَبَاطِنَهٗ وَالدَّرَجَاتِ الْعُلٰى مِنَ الْجَنَّةِ اٰمِيْنَ اَللّٰهُمَّ
وَنَجِّنِيْ مِنَ النَّارِ وَاَسْئَلُكَ مَغْفِرَةً بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْمَنْزِلَ الصَّالِحَ مِنَ الْجَنَّةِ
اٰمِيْنَ ۔ اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْئَلُكَ خَلَاصًا مِّنَ النَّارِ سَالِمًا وَّاَنْ تُدْخِلَنِي الْجَنَّةَ اٰمِنًا
اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْئَلُكَ خَيْرَ مَا اٰتِيْ وَخَيْرَ مَا اَفْعَلُ وَخَيْرَ مَا اَعْمَلُ وَخَيْرَ مَا بَطَنَ وَخَيْرَ
مَا ظَهَرَ وَالدَّرَجَاتِ الْعُلٰى مِنَ الْجَنَّةِ اٰمِيْنَ ۔ اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْئَلُكَ اَنْ تَرْفَعَ ذِكْرِيْ
وَتَضَعَ وِزْرِيْ وَتُصْلِحَ اَمْرِيْ وَتُطَهِّرَ قَلْبِيْ وَتُحَصِّنَ فَرْجِيْ وَتُنَوِّرَ لِيْ فِيْ قَبْرِيْ
وَتَغْفِرَ لِيْ ذَنْبِيْ وَاَسْئَلُكَ الدَّرَجَاتِ الْعُلٰى مِنَ الْجَنَّةِ اٰمِيْنَ ۔ اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْئَلُكَ
اَنْ تُبَارِكَ لِيْ فِيْ سَمْعِيْ وَفِيْ بَصَرِيْ وَفِيْ رُوْحِيْ وَفِيْ خَلْقِيْ وَفِيْ خُلُقِيْ وَفِيْ اَهْلِيْ وَفِيْ مَحْيَايَ
وَفِيْ مَمَاتِيْ وَفِيْ عَمَلِيْ ۔ اَللّٰهُمَّ وَتَقَبَّلْ حَسَنَاتِيْ وَامْحُ سَيِّئَاتِيْ وَاَسْئَلُكَ الدَّرَجَاتِ
الْعُلٰى مِنَ الْجَنَّةِ اٰمِيْنَ ۔ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ اَوْسَعَ رِزْقِكَ عَلَيَّ عِنْدَ كِبَرِ سِنِّيْ وَانْقِطَاعِ
عُمُرِيْ يَا مَنْ لَا تَرَاهُ الْعُيُوْنُ وَلَا تُخَالِطُهُ الظُّنُوْنُ وَلَا يَصِفُهُ الْوَاصِفُوْنَ
وَلَا تُغَيِّرُهُ الْحَوَادِثُ وَلَا يَخْشَى الدَّوَائِرَ يَعْلَمُ مَثَاقِيْلَ الْجِبَالِ وَمَكَايِيْلَ الْبِحَارِ

وعدد قطر الامطار وعدد ورق الاشجار وعدد ما اظلم عليه الليل واشرق
عليه النهار ولا تواري منه سماء سماء ولا ارض ارضا ولا بحر ما في قعره
ولا جبل ما في وعره اجعل خير عمري اخره وخير عملي خواتيمه وخير ايامي
يوم القاك فيه يا ولي الاسلام واهله ثبتني به حتى القاك۔ اللهم اجعلني
صبورا واجعلني شكورا واجعلني في عيني صغيرا وفي اعين الناس كبيرا
اللهم اني اسئلك علما نافعا وعملا متقبلا ورزقا حلالا طيبا يا من
اظهر الجميل وستر القبيح يا من لا يؤاخذ بالجريرة ولا يهتك الستر يا
عظيم العفو يا حسن التجاوز يا واسع المغفرة يا باسط اليدين بالرحمة
يا صاحب كل نجوى يا منتهى كل شكوى يا كريم الصفح يا عظيم المن
يا مبتدئ النعم قبل استحقاقها يا ربنا ويا سيدنا ويا مولانا ويا غاية
رغبتنا اسئلك يا الله يا الله يا الله ان لا تشوي خلقي بالنار تم نورك
فهديت فلك الحمد عظم حلمك فعفوت فلك الحمد بسطت يدك
فاعطيت فلك الحمد ربنا وجهك اكرم الوجوه وجاهك افضل الجاه
وعطيتك اشرف العطية واهنئها تطاع ربنا فتشكر وتعصى ربنا
فتغفر وتجيب المضطر وتكشف الضر وتشفي السقيم ولا يجزي بالائك
احد ولا يبلغ مدحتك قول قائل۔ اللهم اني اسئلك من فضلك
ورحمتك فانه لا يملكها الا انت ربنا لا تزغ قلوبنا الخ۔ اللهم اعصمني
من شر الفتن وعافني من جميع المحن واصلح مني ما ظهر وما بطن ونق
قلبي من الحقد والحسد والعجب والكبر والرياء والغفلة ولا تجعل علي تباعة
لاحد۔ اللهم اجعلني ممن لزم ملة نبيك محمد صلى الله عليه وسلم
وعظم حرمته واعز كلمته وحفظ عهده وذمته ونصر حزبه ودعوته
وكثر تابعيه وفرقته ووافق زمرته ولم يخالف سبيله وسنته۔ اللهم
اني اسئلك من خير ما سئلك منه سيدنا محمد صلى الله عليه وسلم نبيك ورسولك
واعوذ بك من شر ما استعاذك منه سيدنا محمد نبيك ورسولك صلى الله عليه وسلم

له آنندل أكبتين صفحه ۲۷۵ عن ام سلمة رضي الله عنها هذا ما سأل سيدنا محمد صلى الله عليه وسلم ربه ۵۷
يعني:- حضرت ام سلمہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا کان روایت آهي تہ حضور جن صلی اللہ علیہ وسلم هي دعا گهري

اَللّٰهُمَّ ارْحَمْنِیْ مِنْ زَمَانِیْ هٰذَا وَاِجْدَاقِ الْفِتَنِ وَتَطَاوُلِ اَهْلِ الْجُرْاَةِ عَلَیَّ
وَاسْتِضْعَافِهِمْ اِیَّایَ ۔ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِیْ مِنْكَ فِیْ عِیَاذٍ مَّنِیْعٍ وَّحِرْزٍ حَصِیْنٍ مِّنْ
جَمِیْعِ خَلْقِكَ حَتّٰی تُبَلِّغَنِیْ اَجَلِیْ مُعَافًی ۔ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ حُبَّكَ اَحَبَّ الْاَشْیَاءِ
اِلَیَّ وَاجْعَلْ خَشْیَتَكَ اَخْوَفَ الْاَشْیَاءِ عِنْدِیْ وَاقْطَعْ عَنِّیْ حَاجَاتِ الدُّنْیَا
بِالشَّوْقِ اِلٰی لِقَائِكَ وَاِذَا اَقْرَرْتَ اَعْیُنَ اَهْلِ الدُّنْیَا مِنْ دُنْیَاهُمْ فَاَقْرِرْ عَیْنِیْ
مِنْ عِبَادَتِكَ ۔ اَللّٰهُمَّ افْتَحْ مَسَامِعَ قَلْبِیْ لِذِكْرِكَ وَارْزُقْنِیْ طَاعَتَكَ وَطَاعَةَ
رَسُوْلِكَ وَعَمَلًا بِكِتَابِكَ ۔ اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْئَلُكَ غِنَی الْاَهْلِ وَالْمَوْلٰی وَاَعُوْذُ
بِكَ اَنْ یَّدْعُوَ عَلَیَّ رَحِمٌ قَطَعْتُهَا ۔ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِیْ مِمَّنْ تَوَكَّلَ عَلَیْكَ فَكَفَیْتَهٗ
وَاسْتَهْدَاكَ فَهَدَیْتَهٗ وَاسْتَنْصَرَ بِكَ فَنَصَرْتَهٗ ۔ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ وَسَاوِسَ
صَدْرِیْ خَشْیَتَكَ وَذِكْرَكَ وَاجْعَلْ هِمَّتِیْ وَهَوَایَ فِیْمَا تُحِبُّ وَتَرْضٰی
اَللّٰهُمَّ بَارِكْ لِیْ فِی الْمَوْتِ وَفِیْمَا بَعْدَ الْمَوْتِ ۔ اَللّٰهُمَّ لَا تُؤْمِنَّا مَكْرَكَ
وَلَا تُنْسِنَا ذِكْرَكَ وَلَا تَهْتِكْ عَنَّا سِتْرَكَ وَلَا تَجْعَلْنَا مِنَ الْغَافِلِیْنَ ۔ اَللّٰهُمَّ
اِنِّیْ اَعُوْذُ بِكَ مِنْ ضِیْقِ الدُّنْیَا وَضِیْقِ یَوْمِ الْقِیٰمَةِ اِلَیْكَ رَبِّ فَحَبِّبْنِیْ وَفِیْ
نَفْسِیْ لَكَ فَذَلِّلْنِیْ وَفِیْ اَعْیُنِ النَّاسِ فَعَظِّمْنِیْ وَمِنْ سَیِّئِ الْاَخْلَاقِ فَجَنِّبْنِیْ
اَعُوْذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوْبَتِكَ وَاَعُوْذُ بِكَ مِنْكَ
لَا اُحْصِیْ ثَنَاءً عَلَیْكَ اَنْتَ كَمَا اَثْنَیْتَ عَلٰی نَفْسِكَ وَاَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْفَقْرِ اِلَّا اِلَیْكَ
وَمِنَ الذُّلِّ اِلَّا لَكَ وَمِنَ الْخَوْفِ اِلَّا مِنْكَ وَاَعُوْذُ بِكَ اَنْ اَقُوْلَ زُوْرًا اَوْ اَغْشٰی فُجُوْرًا
اَوْ اَكُوْنَ بِكَ مَغْرُوْرًا وَاَعُوْذُ بِكَ مِنْ شَمَاتَةِ الْاَعْدَاءِ وَعُضَالِ الدَّاءِ وَخَیْبَةِ
الرَّجَاءِ وَزَوَالِ النِّعْمَةِ وَتَحَوُّلِ الْعَافِیَةِ وَاَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحُزْنِ وَاَعُوْذُ بِكَ
مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَالْهَرَمِ وَالْمَغْرَمِ وَالْمَاْثَمِ وَاَعُوْذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَمِلْتُ وَمِنْ
مَا لَمْ اَعْمَلْ وَاَعُوْذُ بِكَ مِنْ زَوَالِ نِعْمَتِكَ وَتَحَوُّلِ عَافِیَتِكَ وَفُجَاءَةِ نِقْمَتِكَ
وَجَمِیْعِ سَخَطِكَ وَاَعُوْذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِیْ وَمِنْ شَرِّ الشَّیْطَانِ وَشِرْكِهٖ وَاَعُوْذُ
بِوَجْهِكَ الْكَرِیْمِ وَسُلْطَانِكَ الْقَدِیْمِ وَاَسْمَائِكَ الْعَظِیْمِ وَنُوْرِ نَبِیِّكَ الْحَبِیْبِ
الرَّحِیْمِ وَكَلِمَاتِكَ الْقَدِیْمِ مِنْ شَرِّ كُلِّ ذَنْبٍ اِسْتَحْقَقْتُ بِهٖ غَضَبَكَ وَاِعْرَاضَكَ
وَقَهْرَكَ وَاِطْرَادَكَ یَا غَفُوْرُ یَا لَطِیْفُ یَا رَحِیْمُ بِجَاهِ سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ

وَسَلَّمَ وَآلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ ۔ اَللّٰهُمَّ كَمَا صُنْتَ وَجْهِيْ عَنْ
سُجُوْدِ غَيْرِكَ فَصُنْ وَجْهِيْ عَنْ مَسْئَلَةِ غَيْرِكَ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرّٰحِمِيْنَ
اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْئَلُكَ الْعَفَافَ وَالْهُدٰى وَالتُّقٰى وَالْعَفَافَ وَالْغِنٰى رَبِّ اَعِنِّيْ وَلَا تُعِنْ
عَلَيَّ وَانْصُرْنِيْ وَلَا تَنْصُرْ عَلَيَّ وَامْكُرْ لِيْ وَلَا تَمْكُرْ عَلَيَّ وَاهْدِنِيْ وَيَسِّرِ الْهُدٰى
لِيْ وَانْصُرْنِيْ عَلٰى مَنْ بَغٰى عَلَيَّ رَبِّ اجْعَلْنِيْ لَكَ ذَكَّارًا لَكَ شَكَّارًا لَكَ رَهَّابًا
لَكَ مِطْوَاعًا لَكَ مُخْبِتًا اِلَيْكَ اَوَّاهًا مُّنِيْبًا رَبِّ تَقَبَّلْ تَوْبَتِيْ وَاغْسِلْ حَوْبَتِيْ وَاَجِبْ دَعْوَتِيْ
وَثَبِّتْ حُجَّتِيْ وَسَدِّدْ لِسَانِيْ وَاسْلُلْ سَخِيْمَةَ صَدْرِيْ ۔ اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْئَلُكَ الْفَوْزَ فِي
الْقَضَاءِ وَنُزُلَ الشُّهَدَاءِ وَعَيْشَ السُّعَدَاءِ وَمُرَافَقَةَ الْاَنْبِيَاءِ وَالنَّصْرَ عَلَى الْاَعْدَاءِ
وَاَعُوْذُ بِكَ مِنْ جَهْدِ الْبَلَاءِ وَدَرْكِ الشَّقَاءِ وَسُوْءِ الْقَضَاءِ وَشَمَاتَةِ الْاَعْدَاءِ وَعُضَالِ
الدَّاءِ وَخَيْبَةِ الرَّجَاءِ وَزَوَالِ النِّعْمَةِ وَتَحَوُّلِ الْعَافِيَةِ ۔ اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَعُوْذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ
الْقَبْرِ وَوَسْوَسَةِ الصَّدْرِ وَشَتَاتِ الْاَمْرِ ۔ اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْئَلُكَ بِحَقِّ السَّائِلِيْنَ عَلَيْكَ
فَاِنَّ لِلسَّائِلِ عَلَيْكَ حَقًّا اَيُّمَا عَبْدٍ اَوْ اَمَةٍ مِّنْ اَهْلِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَقَبَّلْتَ دَعْوَتَهُمْ وَاسْتَجَبْتَ
دُعَاءَهُمْ اَنْ تُشْرِكَنَا فِيْ صَالِحِ مَا يَدْعُوْنَكَ فِيْهِ وَاَنْ تُشْرِكَهُمْ فِيْ صَالِحِ مَا نَدْعُوْكَ فِيْهِ وَاَنْ
تُعَافِيَنَا وَاِيَّاهُمْ وَاَنْ تَقَبَّلَ مِنَّا وَمِنْهُمْ وَاَنْ تَجَاوَزَ عَنَّا وَعَنْهُمْ فَاِنَّا اٰمَنَّا بِمَا اَنْزَلْتَ
وَاتَّبَعْنَا الرَّسُوْلَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشّٰهِدِيْنَ ۔ اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْئَلُكَ اِيْمَانًا دَائِمًا وَقَلْبًا خَاشِعًا
وَيَقِيْنًا صَادِقًا وَاَسْئَلُكَ دِيْنًا قَيِّمًا وَاَسْئَلُكَ الْعَافِيَةَ مِنْ كُلِّ بَلِيَّةٍ وَاَسْئَلُكَ دَوَامَ الْعَافِيَةِ
وَاَسْئَلُكَ الشُّكْرَ عَلَى الْعَافِيَةِ وَاَسْئَلُكَ الْغِنٰى عَنِ النَّاسِ ۔ اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْتَغْفِرُكَ لِمَا
تُبْتُ مِنْهُ ثُمَّ عُدْتُ فِيْهِ وَاَسْتَغْفِرُكَ لِمَا اَعْطَيْتُكَ مِنْ نَفْسِيْ ثُمَّ لَمْ اُوْفِ لَكَ بِهٖ وَاَسْتَغْفِرُكَ
لِلنِّعَمِ الَّتِيْ تَقَوَّيْتُ بِهَا عَلٰى مَعْصِيَتِكَ وَاَسْتَغْفِرُكَ لِكُلِّ خَيْرٍ اَرَدْتُّ بِهٖ وَجْهَكَ
فَخَالَطَنِيْ فِيْهِ مَا لَيْسَ لَكَ وَاَسْئَلُكَ اَنْ تَجْعَلَ كُلَّ قَضَاءٍ لِّيْ خَيْرًا وَاَسْئَلُكَ مَا قَضَيْتَ
لِيْ مِنْ اَمْرٍ اَنْ تَجْعَلَ عَاقِبَتَهٗ رَشَدًا ۔ اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنِيْ تَمَامَ الْوُضُوْءِ وَتَمَامَ الصَّلٰوةِ
وَتَمَامَ رِضْوَانِكَ ۔ اَللّٰهُمَّ ارْفَعْ عَنِّيْ ثِقْلَ الْاَوْزَارِ وَالْاَحْمَالِ الَّتِيْ اَنْقَضَ ظَهْرِيْ
اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنِي الْاِخْلَاصَ وَالْحُضُوْرَ فِيْ طَاعَتِكَ وَالشَّوْقَ وَالذَّوْقَ فِيْ عِبَادَتِكَ ۔ اَللّٰهُمَّ
اجْعَلْنَا هَادِيْنَ مُهْتَدِيْنَ غَيْرَ ضَالِّيْنَ وَلَا مُضِلِّيْنَ سِلْمًا لِّاَوْلِيَائِكَ وَحَرْبًا لِّاَعْدَائِكَ
نُحِبُّ بِحُبِّكَ مَنْ اَحَبَّكَ وَنُعَادِيْ بِعَدَاوَتِكَ مَنْ خَالَفَكَ ۔ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ سَرِيْرَتِيْ خَيْرًا

مِنْ عَلَانِيَتِيْ وَاجْعَلْ عَلَانِيَتِيْ صَالِحَةً ـ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْ عِبَادِكَ الْمُنْتَخَبِيْنَ
الْغُرِّ الْمُحَجَّلِيْنَ الْوَفْدِ الْمُتَقَبَّلِيْنَ ـ اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَعُوْذُ بِوَجْهِكَ الْكَرِيْمِ وَبِاسْمِكَ الْعَظِيْمِ
مِنَ الْكُفْرِ وَالْفَقْرِ ـ اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَعُوْذُ بِكَ مِنَ الشَّكِّ فِي الْحَقِّ بَعْدَ الْيَقِيْنِ وَاَعُوْذُ بِكَ
مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ وَاَعُوْذُ بِكَ مِنْ شَرِّ يَوْمِ الدِّيْنِ ـ اَللّٰهُمَّ حَبِّبِ الْمَوْتَ اِلٰى مَنْ يَّعْلَمُ
اَنَّ سَيِّدَنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَبْدُكَ وَرَسُوْلُكَ اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ رَبِّيْ
مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ حُرِمْتُ بِهٖ عَنْ لَذِيْذِ مُنَاجَاتِهٖ وَحُضُوْرِ عِبَادَاتِهٖ وَاسْتَحْقَقْتُ بِهٖ طَرْدَ
بَابِ عِنَايَاتِهٖ وَمَنْعَ اسْتِجَابَةِ دَعَوَاتِهٖ ـ اَللّٰهُمَّ اَنْتَ رَبِّيْ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ خَلَقْتَنِيْ
وَاَنَا عَبْدُكَ وَاَنَا عَلٰى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ اَعُوْذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا
صَنَعْتُ اَبُوْءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَاَبُوْءُ بِذَنْبِيْ فَاغْفِرْ لِيْ ذُنُوْبِيْ فَاِنَّهٗ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ
اِلَّآ اَنْتَ ـ اَللّٰهُمَّ اَنْتَ رَبِّيْ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ عَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَاَنْتَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ
مَا شَاءَ اللّٰهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَاْ لَمْ يَكُنْ وَاَعْلَمُ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ وَاَنَّ اللّٰهَ
قَدْ اَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ـ اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَعُوْذُ مِنْ شَرِّ نَفْسِيْ وَمِنْ شَرِّ كُلِّ ذِيْ شَرٍّ اَنْتَ
اٰخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا اِنَّ رَبِّيْ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ـ اٰمَنْتُ بِاللّٰهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّٰهِ
اِعْتَصَمْتُ بِاللّٰهِ فَوَّضْتُ اَمْرِيْ اِلَى اللّٰهِ ـ اَللّٰهُمَّ اكْفِنِيْ كُلَّ مُهِمٍّ مِنْ حَيْثُ شِئْتَ
وَمِنْ اَيْنَ شِئْتَ حَسْبِيَ اللّٰهُ لِدِيْنِيْ حَسْبِيَ اللّٰهُ لِمَا اَهَمَّنِيْ حَسْبِيَ اللّٰهُ لِمَنْ بَغٰى عَلَيَّ
حَسْبِيَ اللّٰهُ لِمَنْ حَسَدَنِيْ حَسْبِيَ اللّٰهُ لِمَنْ كَادَنِيْ بِسُوْءٍ حَسْبِيَ اللّٰهُ عِنْدَ الْمَوْتِ حَسْبِيَ اللّٰهُ
عِنْدَ الْمَسْئَلَةِ فِي الْقَبْرِ حَسْبِيَ اللّٰهُ عِنْدَ السُّؤَالِ حَسْبِيَ اللّٰهُ عِنْدَ الْمِيْزَانِ حَسْبِيَ اللّٰهُ
عِنْدَ الصِّرَاطِ حَسْبِيَ اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ
اَللّٰهُمَّ اِلٰهِيْ وَاِلٰهَ اِبْرَاهِيْمَ وَاِسْحَاقَ وَيَعْقُوْبَ وَاِلٰهَ جِبْرَئِيْلَ وَمِيْكَائِيْلَ وَاِسْرَافِيْلَ
عَلَيْهِمُ السَّلَامُ عَافِنِيْ وَلَا تُسَلِّطَنَّ اَحَدًا مِّنْ خَلْقِكَ عَلَيَّ بِشَيْءٍ لَا طَاقَةَ
لِيْ بِهٖ وَاَسْئَلُكَ اَنْ تَسْتَجِيْبَ دَعْوَتِيْ فَاِنَّا مُضْطَرٌّ وَتَعْصِمَنِيْ فِيْ دِيْنِيْ فَاِنِّيْ
مُبْتَلٰى وَتَنَالَنِيْ بِرَحْمَتِكَ فَاِنِّيْ مُذْنِبٌ وَتَنْفِيَ عَنِّي الْفَقْرَ فَاِنِّيْ مُتَمَسْكِنٌ
وَتَرُدَّ عَنِّيْ شَرَّ الْاَعْدَاءِ فَاِنِّيْ عَاجِزٌ (نی پیرا یاست پیرا پترھٹ گرجی) ـ اَللّٰهُمَّ اَعِنَّا
عَلٰى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ وَمَتِّعْنَا بِمَا رَزَقْتَنَا وَبَارِكْ لَنَا فِيْهِ وَاخْلُفْ
عَلٰى كُلِّ غَائِبَةٍ لَّنَا بِخَيْرٍ ـ اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْئَلُكَ عِيْشَةً نَقِيَّةً وَّمِيْتَةً سَوِيَّةً وَّمَرَدًّا

غَيْرَ خَزِيٍّ وَّلَا فَاضِحٍ - اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ ضَعِيْفٌ فَقَوِّ فِيْ رِضَاكَ ضُعْفِيْ وَخُذْ اِلَى الْخَيْرِ
بِنَاصِيَتِيْ وَاجْعَلِ الْاِسْلَامَ مُنْتَهٰى رِضَائِيْ - اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ ضَعِيْفٌ فَقَوِّنِيْ وَاِنِّيْ
ذَلِيْلٌ فَاَعِزَّنِيْ وَاِنِّيْ فَقِيْرٌ فَارْزُقْنِيْ وَاِنِّيْ مُذْنِبٌ فَاغْفِرْلِيْ اَنْتَ وَلِيِّيْ فِي الدُّنْيَا
وَالْاٰخِرَةِ تَوَفَّنِيْ مُسْلِمًا وَّاَلْحِقْنِيْ بِالصَّالِحِيْنَ - اَللّٰهُمَّ اِلَيْكَ اَشْكُوْ ضُعْفَ قُوَّتِيْ
وَقِلَّةَ حِيْلَتِيْ وَهَوَانِيْ عَلَى النَّاسِ اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ اِلٰى مَنْ تَكِلُنِيْ اِلٰى عَدُوٍّ بَعِيْدٍ
يَتَجَهَّمُنِيْ اَمْ اِلٰى صَدِيْقٍ قَرِيْبٍ كَلَّفْتَهٗ اَمْرِيْ اِنْ لَّمْ تَكُنْ سَاخِطًا عَلَيَّ فَلَا اُبَالِيْ
غَيْرَ اَنَّ عَافِيَتَكَ اَوْسَعُ لِيْ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ اَعُوْذُ بِنُوْرِ وَجْهِكَ الَّذِيْ
اَضَاءَتْ بِهِ السَّمٰوٰتُ وَاَشْرَقَتْ بِهِ الظُّلُمَاتُ وَصَلَحَتْ بِهٖ اَمْرُ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ
اِنْ تُنْزِلَ بِنَا غَضَبَكَ اَوْ تُحِلَّ بِنَا سَخَطَكَ لَكَ الْعُتْبٰى وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِكَ
اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَعُوْذُبِكَ مِنْ كُلِّ عَمَلٍ يُّخْزِيْنِيْ وَاَعُوْذُبِكَ مِنْ كُلِّ صَاحِبٍ يُّؤْذِيْنِيْ
وَاَعُوْذُبِكَ مِنْ كُلِّ اَمَلٍ يُّلْهِيْنِيْ وَاَعُوْذُبِكَ مِنْ كُلِّ فَقْرٍ يُّنْسِيْنِيْ وَاَعُوْذُبِكَ
مِنْ كُلِّ غِنًى يُّطْغِيْنِيْ - اَللّٰهُمَّ بِحَمْدِكَ اِنْصَرَفْتُ وَبِذَنْبِيْ اِعْتَرَفْتُ اَعُوْذُبِكَ
مِنْ شَرِّ مَا اقْتَرَفْتُ وَاَعُوْذُبِكَ مِنْ جَهْدِ الْبَلَاءِ وَعَذَابِ الْاٰخِرَةِ وَاَعُوْذُبِكَ
مِنَ الْبَرَصِ وَالْجُنُوْنِ وَالْجُذَامِ وَسَيِّءِ الْاَسْقَامِ وَاَعُوْذُبِكَ مِنَ الصَّمَمِ وَالْعَمٰى
وَالْبَكَمِ وَالْحَيَّةِ وَالْعَقْرَبِ وَوَالِدٍ وَّمَا وَلَدَ - اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِيْ خَيْرًا مِّمَّا يَظُنُّوْنَ
وَاغْفِرْ لِيْ مَا لَا يَعْلَمُوْنَ وَلَا تُؤَاخِذْنِيْ بِمَا يَقُوْلُوْنَ وَسَهِّلْ عَلَيَّ وَعَلَيْهِمْ
مَا يَأْمَلُوْنَ وَلَا تَفْضَحْنِيْ يَوْمَ يُبْعَثُوْنَ - اَللّٰهُمَّ[له] لَا تُهْلِكْنَا فَجَاءَةً وَّ
لَا تَأْخُذْنَا بَغْتَةً وَّلَا تُغْفِلْنَا عَنْ حَقٍّ وَّلَا وَصِيَّةٍ - اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنِيْ عَيْنَيْنِ هَطَّالَتَيْنِ
تَشْفِيَانِ الْقَلْبَ بِذُرُوْفِ الدَّمْعِ مِنْ خَشْيَتِكَ قَبْلَ اَنْ تَكُوْنَ الدُّمُوْعُ
دَمًا وَّالْاَضْرَاسُ جَمْرًا - اَللّٰهُمَّ اَحْسِنْ عَاقِبَتَنَا فِي الْاُمُوْرِ كُلِّهَا وَاَجِرْنَا مِنْ
خِزْيِ الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْاٰخِرَةِ - اَللّٰهُمَّ طَهِّرْ قَلْبِيْ مِنَ الْغَفْلَةِ وَالنِّفَاقِ
وَعَمَلِيْ مِنَ الْعُجْبِ وَالرِّيَاءِ وَلِسَانِيْ مِنَ الْكِذْبِ وَالْغِيْبَةِ وَيَدَيَّ وَعَيْنَيَّ
مِنَ الْخِيَانَةِ فَاِنَّكَ تَعْلَمُ خَائِنَةَ الْاَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُوْرُ - اَللّٰهُمَّ[له]
صَلِّ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ نُّوْرِ الْاَنْوَارِ وَسِرِّ الْاَسْرَارِ وَقُرَّةِ الْعُيُوْنِ وَجَلَاءِ الْاَبْصَارِ

له هي دعا صبح ۽ شام جو پڙهڻ گهرجي. ٢ه هي دعا نور جي چتائي لاءِ پڙهڻ گهرجي - ٣ه

اَللّٰهُمَّ سَلِّمْ دِيْنَنَا وَإِيْمَانَنَا وَاخْتِمْ بِالصَّالِحَاتِ أَعْمَالَنَا ۔ اَللّٰهُمَّ فَالِقَ الْإِصْبَاحِ جَاعِلَ اللَّيْلِ سَكَنًا
وَّالشَّمْسِ وَالْقَمَرِ حُسْبَانًا اِقْضِ عَنِّيَ الدَّيْنَ وَأَغْنِنِيْ مِنَ الْفَقْرِ وَقَوِّنِيْ
عَلَى الْجِهَادِ فِيْ سَبِيْلِكَ ۔ اَللّٰهُمَّ إِنِّيْ أَعُوْذُ بِكَ مِنِ امْرَأَةٍ تُشَيِّبُنِيْ قَبْلَ الْمَشِيْبِ وَأَعُوْذُ بِكَ
مِنْ وَلَدٍ يَكُوْنُ عَلَيَّ وَبَالًا وَأَعُوْذُ بِكَ مِنْ مَّالٍ يَكُوْنُ عَلَيَّ عَذَابًا وَأَعُوْذُ بِكَ مِنْ
صَاحِبٍ خَدِيْعَةٍ إِنْ رَأَى حَسَنَةً دَفَنَهَا وَإِنْ رَأَى سَيِّئَةً أَفْشَاهَا ۔ اَللّٰهُمَّ إِنِّيْ
أَسْأَلُكَ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ وَحُبَّ الْمَسَاكِيْنِ وَأَنْ تَغْفِرَ لِيْ وَتَرْحَمَنِيْ وَإِذَا أَرَدْتَ
بِقَوْمٍ فِتْنَةً فَتَوَفَّنِيْ غَيْرَ مَفْتُوْنٍ وَأَسْأَلُكَ حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يُّحِبُّكَ وَحُبَّ عَمَلٍ يُّقَرِّبُنِيْ
إِلٰى حُبِّكَ ۔ اَللّٰهُمَّ مَا مَنَنْتَ بِيْ مِنْ نِّعْمَةٍ فَتَمِّمْهُ وَمَا أَنْعَمْتَ بِهٖ فَلَا تَسْلُبْهُ وَمَا سَتَرْتَهٗ
فَلَا تَهْتِكْهُ وَمَا عَلِمْتَهٗ فَاغْفِرْهُ وَمَا رَجَوْتُهٗ فَيَسِّرْهُ ۔ اَللّٰهُمَّ إِنِّيْ أَعُوْذُ بِكَ مِنْ جَارِ السُّوْءِ
فِيْ دَارِ الْمُقَامَةِ فَإِنَّ جَارَ الْبَادِيَةِ يَتَحَوَّلُ وَمِنَ الْجُوْعِ فَإِنَّهٗ بِئْسَ الضَّجِيْعُ وَمِنَ الْخِيَانَةِ
فَإِنَّهَا بِئْسَتِ الْبِطَانَةُ وَأَعُوْذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَّا يَنْفَعُ وَقَلْبٍ لَّا يَخْشَعُ وَدُعَاءٍ لَّا يُسْمَعُ
وَنَفْسٍ لَّا تَشْبَعُ وَأَعُوْذُ بِكَ مِنْ هٰؤُلَاءِ الْأَرْبَعِ ۔ اَللّٰهُمَّ إِنِّيْ أَعُوْذُ بِكَ مِنْ أَنْ نَّرْجِعَ
عَلٰى أَعْقَابِنَا أَوْ نُفْتَنَ عَنْ دِيْنِنَا ۔ اَللّٰهُمَّ إِنِّيْ أَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْهَدْمِ وَالتَّرَدِّيْ وَأَعُوْذُ بِكَ
مِنَ الْغَرَقِ وَالْحَرَقِ وَالْهَرَمِ وَأَعُوْذُ بِكَ أَنْ يَّتَخَبَّطَنِيَ الشَّيْطٰنُ عِنْدَ الْمَوْتِ وَأَعُوْذُ بِكَ
مِنْ أَنْ أَمُوْتَ فِيْ سَبِيْلِكَ مُدْبِرًا وَأَعُوْذُ بِكَ مِنْ أَنْ أَمُوْتَ لَدِيْغًا ۔ اَللّٰهُمَّ إِنِّيْ أَعُوْذُ بِكَ
مِنْ زَوَالِ نِعْمَتِكَ وَتَحَوُّلِ عَافِيَتِكَ وَفُجَاءَةِ نِقْمَتِكَ وَجَمِيْعِ سَخَطِكَ ۔ اَللّٰهُمَّ إِنِّيْ
أَعُوْذُ بِكَ مِنْ شَرِّ سَمْعِيْ وَمِنْ شَرِّ بَصَرِيْ وَمِنْ شَرِّ لِسَانِيْ وَمِنْ شَرِّ قَلْبِيْ وَمِنْ شَرِّ مَنِيِّيْ
اَللّٰهُمَّ إِنِّيْ أَتُوْبُ إِلَيْكَ مِنَ الْمَعَاصِيْ لَا أَرْجِعُ إِلَيْهَا أَبَدًا ۔ اَللّٰهُمَّ رَضِّنِيْ بِقَضَائِكَ
وَبَارِكْ لِيْ فِيْمَا قُدِّرَ لِيْ حَتّٰى لَا أُحِبَّ تَعْجِيْلَ مَا أَخَّرْتَ وَلَا تَأْخِيْرَ مَا عَجَّلْتَ ۔ اَللّٰهُمَّ
اجْعَلْنِيْ مِنَ الَّذِيْنَ إِذَا أَحْسَنُوْا اسْتَبْشَرُوْا وَإِذَا أَسَاءُوْا اسْتَغْفَرُوْا ۔ اَللّٰهُمَّ لَا تَكِلْنِيْ إِلٰى نَفْسِيْ
طَرْفَةَ عَيْنٍ وَلَا تَنْزِعْ مِنِّيْ صَالِحَ مَا أَعْطَيْتَنِيْ ۔ اَللّٰهُمَّ إِنَّكَ لَسْتَ بِإِلٰهٍ اسْتَحْدَثْنَاهُ وَلَا
بِرَبٍّ يَبِيْدُ ذِكْرُهٗ ابْتَدَعْنَاهُ وَلَا عَلَيْكَ شُرَكَاءُ يَقْضُوْنَ مَعَكَ وَلَا كَانَ قَبْلَكَ مِنْ
إِلٰهٍ نَّلْجَأُ إِلَيْهِ وَنَذَرُكَ وَلَا أَعَانَكَ عَلٰى خَلْقِنَا أَحَدٌ فَنُشْرِكَهٗ فِيْكَ تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ
فَنَسْأَلُكَ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ اغْفِرْ لِيْ وَاقْضِ حَوَائِجِيْ وَسَهِّلْ عَلَيَّ ۔ أَعُوْذُ بِكَ مِنْ وَسَاوِسِ الصَّدْرِ

لہ هي دعا ايمان جي سلامتي لاءِ پڙهڻ گهرجي ـ ٢ـ قرض جي ادائگي ۽ نيڪ عملن تي استقامت لاءِ
سنت پيدا پڙهڻ گهرجي ـ ٣ـ صحيح حديث شريف ۾ آهي ته رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايو آهي ته هن دعا کي پڙهو ۽ پڙهايو

وَعَذَابِ الْقَبْرِ وَشَتَاتِ الْاَمْرِ۔ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِي اَخْشَاكَ كَاَنِّي اَرَاكَ اَبَدًا حَتّٰى اَلْقَاكَ
وَاَسْعِدْنِي بِتَقْوَاكَ وَلَا تُشْقِنِي بِمَعْصِيَتِكَ وَخِرْلِي فِي قَضَائِكَ وَبَارِكْ لِي فِيمَا
قُدِّرَ لِي حَتّٰى لَا اُحِبَّ تَعْجِيلَ مَا اَخَّرْتَ وَلَا تَاخِيرَ مَا عَجَّلْتَ وَاجْعَلْ غِنَائِي فِي صَدْرِي
وَاَنِسْ وَحْشَتِي فِي قَبْرِي۔ اَللّٰهُمَّ وَمَا ابْتَلَيْتَنِي بِهٖ مِنْ رَخَاءٍ وَشِدَّةٍ فَمَسِّكْنِي بِسُنَّةِ
الْحَقِّ وَشَرِيعَةِ الْاِسْلَامِ۔ اَللّٰهُمَّ اِنَّ لِي ذُنُوبًا فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَكَ وَذُنُوبًا فِيمَا بَيْنِي
وَبَيْنَ خَلْقِكَ۔ اَللّٰهُمَّ وَمَا كَانَ لَكَ مِنْهَا فَاغْفِرْهُ وَمَا كَانَ لِخَلْقِكَ فَتَحَمَّلْهُ
عَنِّي بِفَضْلِكَ اِنَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ بِرَحْمَتِكَ اَسْتَغِيثُ اَصْلِحْ لِي
شَانِي كُلَّهٗ وَلَا تَكِلْنِي اِلٰى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ رَضِيتُ بِاللّٰهِ رَبًّا وَّ بِالْاِسْلَامِ دِينًا وَّبِمُحَمَّدٍ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَبِيًّا۔ اَللّٰهُمَّ فَاطِرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ
ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ فَاِنِّي اَعْهَدُ اِلَيْكَ فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا وَاُشْهِدُكَ وَكَفٰى بِكَ شَهِيدًا
اَنِّي اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَكَ الْمُلْكُ وَلَكَ الْحَمْدُ وَاَنْتَ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ۔ وَاَشْهَدُ اَنَّ سَيِّدَنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَبْدُكَ وَ
رَسُولُكَ وَاَشْهَدُ اَنَّ وَعْدَكَ حَقٌّ وَلِقَاءَكَ حَقٌّ وَالسَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا
وَاَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ وَاَنَّكَ اِنْ تَكِلْنِي اِلٰى نَفْسِي تَكِلْنِي اِلَى الضَّعْفِ وَعَوْرَةٍ وَّذَنْبٍ وَخَطِيئَةٍ
وَاِنِّي لَا اَثِقُ اِلَّا بِرَحْمَتِكَ فَاجْعَلْ لِي عِنْدَكَ عَهْدًا تُوَفِّيْنِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ
الْمِيعَادَ وَاغْفِرْ لِي ذُنُوبِي كُلَّهَا اِنَّهٗ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلَّا اَنْتَ وَتُبْ عَلَيَّ اِنَّكَ اَنْتَ
التَّوَّابُ الرَّحِيمُ وَاجْعَلْنِي مِنْ عِبَادِكَ الَّذِينَ تَضِنُّ بِهِمْ عَنِ الْقَتْلِ وَالْفِتَنِ
وَتُطِيلُ اَعْمَارَهُمْ فِي حُسْنِ الْعَمَلِ وَتُحَسِّنُ اَخْلَاقَهُمْ وَتُوَسِّعُ اَرْزَاقَهُمْ وَتُحْيِيهِمْ
فِي عَافِيَةٍ وَتَقْبِضُ اَرْوَاحَهُمْ فِي عَافِيَةٍ وَعَلَى الْفُرُشِ تُعْطِيهِمْ مَنَازِلَ الشُّهَدَاءِ
اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنِي شَهَادَةً خَالِصَةً فِي سَبِيلِكَ وَاجْعَلْ مَوْتِي بِبَلَدِ رَسُولِكَ صَلَّى
اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا عِمَادَ مَنْ لَا عِمَادَ لَهٗ وَيَا سَنَدَ مَنْ لَا سَنَدَ لَهٗ وَيَا ذُخْرَ مَنْ لَا
ذُخْرَ لَهٗ وَيَا غِيَاثَ مَنْ لَا غِيَاثَ لَهٗ يَا كَرِيمَ الْعَفْوِ يَا حَسَنَ التَّجَاوُزِ يَا كَاشِفَ
الْبَلَاءِ يَا عَظِيمَ الرَّجَا يَا عَوْنَ الضُّعَفَا يَا مُنْقِذَ الْغَرْقٰى يَا مُنْجِيَ الْهَلْكٰى يَا مُحْسِنُ
يَا مُنْعِمُ يَا مُفْضِلُ اَنْتَ الَّذِي سَجَدَ لَكَ سَوَادُ اللَّيْلِ وَنُورُ النَّهَارِ وَضَوْءُ الْقَمَرِ
وَشُعَاعُ الشَّمْسِ وَدَوِيُّ الْمَاءِ وَحَفِيفُ الشَّجَرِ يَا اَللّٰهُ لَا شَرِيكَ لَكَ

يَارَبِّ يَارَبِّ ۔ (ثُمَّ تَدْعُوْ بِحَاجَتِكَ لَا تَقُوْمُ مِنْ مَقَامِكَ حَتّٰى يُسْتَجَابَ لَكَ) [1]
اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى اَشْرَفِ الْخَلْقِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدِنِ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ الطَّاهِرِ الزَّكِيِّ وَاَنْزِلْهُ
الْمَقْعَدَ الْمُقَرَّبَ عِنْدَكَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ كَمَا صَلَّيْتَ
عَلٰى سَيِّدِنَا اِبْرَاهِيْمَ وَعَلٰى اٰلِ سَيِّدِنَا اِبْرَاهِيْمَ اَفْضَلَ صَلَوَاتِكَ عَدَدَ مَعْلُوْمَاتِكَ
وَمِدَادَ كَلِمَاتِكَ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ كَذٰلِكَ صَلٰوةً تَكُوْنُ لَكَ رِضَاءً وَلِحَقِّهٖ اَدَاءً وَتُحَلُّ
بِهِ الْعُقَدُ وَتُفَكُّ بِهِ الْكُرَبُ وَتُقْضٰى بِهِ الْاَرَبُ صَلٰوةً تُنْجِيْنَا الخ [2] سُبْحَانَ اللّٰهِ
وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَتَبَارَكَ وَلَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهٗ لَا شَرِيْكَ لَهُ الْمَلِكُ الْقُدُّوْسُ الْحَيُّ
الْقَيُّوْمُ الْحَنَّانُ الْمَنَّانُ بَدِيْعُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ذُو الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ يُحْيِيْ وَيُمِيْتُ
بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ
وَلَا مَلْجَاءَ مِنَ اللّٰهِ اِلَّا اِلَى اللّٰهِ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى سَيِّدِيْ رَسُوْلِ اللّٰهِ
كُلُّ ذٰلِكَ عَدَدَ خَلْقِهٖ وَرِضٰى نَفْسِهٖ وَزِنَةَ عَرْشِهٖ وَمِدَادَ كَلِمَاتِهٖ سُبْحَانَ اللّٰهِ
وَبِحَمْدِهٖ سُبْحَانَ اللّٰهِ الْعَظِيْمِ وَبِحَمْدِهٖ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْحَلِيْمُ الْكَرِيْمُ سُبْحَانَ اللّٰهِ
رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ رَبِّ اغْفِرْ لِيْ وَارْحَمْنِيْ وَعَافِنِيْ
وَاهْدِنِيْ وَارْزُقْنِيْ وَاَغْنِنِيْ بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ وَبِطَاعَتِكَ عَنْ مَعْصِيَتِكَ
وَبِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ وَاغْفِرْ لِيْ وَلِمَنْ لَهٗ حَقٌّ عَلَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
وَاقْضِ حَوَائِجِيْ وَحَوَائِجَ مَنْ اَوْصَانِيْ بِالدُّعَاءِ وَاجْعَلْنِيْ وَاَوْلَادِيْ مِنْ عِبَادِكَ
الْمُتَّقِيْنَ الْمُخْلِصِيْنَ الْقَانِتِيْنَ الْمُوْقِنِيْنَ الْمُعَافِيْنَ وَاَسْعِدْنَا ۔ اَللّٰهُمَّ بِلَذَّةِ النَّظَرِ اِلٰى
وَجْهِكَ الْكَرِيْمِ غَايَةَ اَمَلِيْ وَمُنَايَ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ سُبْحَانَكَ اِنِّيْ كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ
اَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَاَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ الخ [3] بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ اِنِّيْ اَسْئَلُكَ بِاَنِّيْ اَشْهَدُ اَنَّكَ اَنْتَ اللّٰهُ الَّذِيْ
لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ الْاَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِيْ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُوْلَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ كُفُوًا اَحَدٌ
اَمَّنْ يُّجِيْبُ الْمُضْطَرَّ اِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوْءَ سُبْحَانَكَ اِنِّيْ كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ
اَللّٰهُمَّ لَا سَهْلَ اِلَّا مَا جَعَلْتَهٗ سَهْلًا وَاَنْتَ تَجْعَلُ الْحُزْنَ سَهْلًا اِذَا شِئْتَ ۔ اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْئَلُكَ

---

[1] يعني:- پوءِ پنهنجي حاجت لاءِ دعا گهرءِ پنهنجي جاءِ تان نه اُٿ جيستائين تنهنجي دعا قبول ٿئي۔
[2] يعني:- هن جاءِ تي صلوٰة تنجينا پوري تائين سڄي پڙهڻ گهرجي۔
[3] يعني:- هي دعا سڄي پوري تائين پڙهڻ گهرجي۔ (من الجبن والبخل واعوذ بك من غلبة الدين وقهر الرجال اللهم اكفني بحلالك عن حرامك واغنني بفضلك عمن سواك)

مِنْ فَضْلِكَ وَرَحْمَتِكَ فَإِنَّهُ لَا يَمْلِكُهُمَا إِلَّا أَنْتَ اَللّٰهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيْمُ ط
أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوْبُ إِلَيْكَ ـ اَللّٰهُمَّ إِنِّيْ أَسْئَلُكَ بِأَنَّ لَكَ الْحَمْدَ لَا إِلٰهَ أَنْتَ وَحْدَكَ
لَا شَرِيْكَ لَكَ الْحَنَّانُ الْمَنَّانُ بَدِيْعُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ذُوالْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ
لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ الْعَظِيْمُ الْحَلِيْمُ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيْمِ لَا إِلٰهَ إِلَّا
اللّٰهُ الْكَرِيْمُ الْعَظِيْمُ ط سُبْحَانَ اللّٰهِ وَتَبَارَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ
رَبِّ الْعَالَمِيْنَ يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيْثُ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ (ٽي ڀيرا)
لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ الْحَلِيْمُ الْعَلِيُّ الْعَظِيْمُ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ
وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ الْحَلِيْمُ الْكَرِيْمُ سُبْحَانَهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى
رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ـ اَللّٰهُمَّ رَحْمَتَكَ أَرْجُوْا
فَلَا تَكِلْنِيْ إِلٰى نَفْسِيْ طَرْفَةَ عَيْنٍ وَأَصْلِحْ لِيْ شَأْنِيْ كُلَّهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ اَللّٰهُ
اَللّٰهُ رَبِّيْ لَا أُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا ـ اَللّٰهُمَّ أَغْنِنِيْ بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ الخ ـ اَللّٰهُمَّ
إِنِّيْ عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ وَابْنُ أَمَتِكَ نَاصِيَتِيْ بِيَدِكَ مَاضٍ فِيَّ حُكْمُكَ عَدْلٌ
فِيَّ قَضَاؤُكَ أَسْئَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِيْ كِتَابِكَ
أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِّنْ خَلْقِكَ أَوِ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِيْ عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ أَنْ تَجْعَلَ
الْقُرْاٰنَ الْعَظِيْمَ رَبِيْعَ قَلْبِيْ وَنُوْرَ صَدْرِيْ وَبَصَرِيْ وَجَلَاءَ حُزْنِيْ وَذَهَابَ هَمِّيْ
أَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ (ست ڀيرا) تَوَكَّلْتُ عَلَى الْحَيِّ الَّذِيْ لَمْ يَتَّخِذْ
وَلَدًا وَّلَمْ يَكُنْ لَّهُ شَرِيْكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَّهُ وَلِيٌّ مِّنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ
تَكْبِيْرًا ـ اَللّٰهُمَّ اقْذِفْ فِيْ قَلْبِيْ رَجَاكَ وَاقْطَعْ رَجَائِيْ عَمَّنْ سِوَاكَ حَتّٰى لَا
أَرْجُوْ غَيْرَكَ وَلَا أَدْعُوْ إِلَّا إِيَّاكَ ـ اَللّٰهُمَّ وَمَا ضَعُفَتْ عَنْهُ قُوَّتِيْ أَوْ قَصُرَتْ
عَنْهُ عَمَلِيْ وَلَمْ تَنْتَهِ إِلَيْهِ رَغْبَتِيْ وَلَمْ تَبْلُغْهُ مَسْئَلَتِيْ وَلَمْ يَجْرِ عَلٰى لِسَانِيْ
مِمَّا أَعْطَيْتَ أَحَدًا مِّنَ الْأَوَّلِيْنَ وَالْاٰخِرِيْنَ مِنَ الْيَقِيْنِ فَخُصَّنِيْ بِهِ يَا
أَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ ـ اَللّٰهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّوْمُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ الخ ـ٢ـ
لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ الخ ـ٣ـ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّيْ كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِيْنَ ـ اَللّٰهُمَّ
يَا عُدَّتِيْ عِنْدَ شِدَّتِيْ وَيَا غَوْثِيْ عِنْدَ كُرْبَتِيْ وَيَا مُوْنِسِيْ عِنْدَ وَحْشَتِيْ وَيَا رَجَائِيْ عِنْدَ

ـ١ـ هر دعا جي پڄاڙي ۾ "وَاغْنِنِيْ بِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ" ٽي ڀيرا پڙهندا هوا ـ ـ٢ـ هتي آية الكرسي حضرت صاحبجن پڄاڙي تائين پڙهندا هئا ـ ـ٣ـ هتي ركوع پورو سورة بقره جو آخر تائين پڙهندا هئا ـ

مُصِیبَتِی اِحْرِسْنِی بِعَیْنِکَ الَّتِی لَا تَنَامُ وَاکْفِنِی بِرُکْنِکَ الَّذِی لَا یُرَامُ وَارْحَمْنِی
بِقُدْرَتِکَ عَلَیَّ وَلَا تُهْلِکْنِی وَاَنْتَ رَجَائِی یَا اَللّٰهُ یَا رَحْمٰنُ یَا رَحِیْمُ
وَصَلَّی اللّٰهُ عَلٰی سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ وَسَلَّمَ اللّٰهُ کَافٍ قَصَدْتُ الْکَافِیَ
وَجَدْتُ الْکَافِیَ لِکُلٍّ کَافٍ کَفَانِیَ الْکَافِیْ وَنِعْمَ الْکَافِیْ وَلِلّٰهِ الْحَمْدُ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ
وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیْمِ سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهٖ سُبْحَانَ اللّٰهِ
الْعَظِیْمِ اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ (سو بیرا) وَصَلِّ اَللّٰهُمَّ عَلٰی سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّعَلٰی
اٰلِ سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّهَبْ لَنَا۔ اَللّٰهُمَّ مِنْ رِزْقِکَ الْحَلَالِ الطَّیِّبِ مَا تَصُوْنُ بِهٖ
وُجُوْهَنَا عَنِ التَّعَرُّضِ اِلٰی اَحَدٍ مِّنْ خَلْقِکَ وَاجْعَلْ لَّنَا۔ اَللّٰهُمَّ اِلَیْهِ طَرِیْقًا
سَهْلًا مِنْ غَیْرِ تَعَبٍ وَّلَا نَصَبٍ وَّلَا مِنَّةٍ وَّلَا تَبِعَةٍ وَّجَنِّبْنَا۔ اَللّٰهُمَّ
الْحَرَامَ حَیْثُ کَانَ وَاَیْنَ کَانَ وَعِنْدَ مَنْ کَانَ وَحُلْ بَیْنَنَا وَبَیْنَ
اَهْلِهٖ وَاقْبِضْ عَنَّا اَیْدِیَهُمْ وَاصْرِفْ عَنَّا قُلُوْبَهُمْ حَتّٰی لَا نَتَقَلَّبَ
اِلَّا فِیْمَا یُرْضِیْکَ وَلَا نَسْتَعِیْنَ بِنِعْمَتِکَ اِلَّا عَلٰی مَا تُحِبُّ یَا اَرْحَمَ
الرّٰحِمِیْنَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی سَیِّدِنَا وَمَوْلَانَا
مُحَمَّدٍ نَبِیِّ الْاُمِّیِّ الطَّاهِرِ الزَّکِیِّ اَکْرَمِ مَبْعُوْثٍ اَفْضَلِ شَافِعٍ
کَمَا صَلَّیْتَ عَلٰی اِبْرَاهِیْمَ وَعَلٰی اٰلِ اِبْرَاهِیْمَ اَفْضَلَ صَلَوَاتِکَ
عَدَدَ مَعْلُوْمَاتِکَ وَمِدَادَ کَلِمَاتِکَ وَبَارِکْ وَسَلِّمْ کَذٰلِکَ کُلَّمَا
ذَکَرَکَ وَذَکَرَهُ الذَّاکِرُوْنَ وَکُلَّمَا غَفَلَ عَنْ ذِکْرِکَ وَذِکْرِهِ الْغَافِلُوْنَ
صَلٰوةً تَکُوْنُ لَکَ رِضَاءً وَّلِحَقِّهٖ اَدَاءً وَّاٰتِهِ الْوَسِیْلَةَ وَالْفَضِیْلَةَ
وَالدَّرَجَةَ الرَّفِیْعَةَ وَالْمَقَامَ الْمَحْمُوْدَ الَّذِیْ وَعَدْتَّهٗ وَاَنْزِلْهُ
الْمَقْعَدَ الْمُقَرَّبَ عِنْدَکَ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ صَلٰوةً تُنْجِیْنَا بِهَا مِنْ
جَمِیْعِ الْاَهْوَالِ وَالْاٰفَاتِ وَتَقْضِیْ بِهَا جَمِیْعَ الْحَاجَاتِ وَتُطَهِّرُنَا
بِهَا مِنْ جَمِیْعِ السَّیِّئَاتِ وَتَکْشِفُ بِهَا عَنْ قُلُوْبِنَا حِجَابَ الْغَفْلَةِ
وَالْخَطَرَاتِ وَتَرْفَعُنَا بِهَا اَعْلَی الدَّرَجَاتِ وَتُبَلِّغُنَا
بِهَا اَقْصَی الْغَایَاتِ مِنْ جَمِیْعِ الْخَیْرَاتِ فِی الْحَیٰوةِ وَبَعْدَ الْمَمَاتِ ط

فصل چوٿون

منجهه بيان ملفوظات شريف حضرت صاحب جي ۽ ان فصل ۾ بيان آهي ڪن ڪرامتن ۽ خارق عادتن ۽ نعتيه قصيدن جو جيڪي وقت جي شاعرن کان حضرت صاحب جي خدمت ۾ پهتا ۽

ڄاڻڻ گهرجي ته فقير ڪاتب الحروف هن باب ۾ جيڪي روايت نوٽ ڪري يا ته پنهنجو ڏٺل يا ٻڌل آهي يا اهڙي شخص وٽان آهي جنهن جي سچائي ۾ ڪو به شڪ شبهو شامل نه آهي. حضرت صاحب جن جي خوش طبعي ۽ خوش خلقي اعليٰ معلومات جي حامل هئي، ان ڪري جيڪڏهين ڪا به ڳالهه يا نقل جيڪو حضرت صاحب جي طبع يا مذاق جي برعڪس ڏٺو ويندو هو ان کي غير معتبر ڄاڻي ان کي شامل ڪرڻ موزون نه سمجهيو ويندو هو. ان ڪري اهڙين سچاڻين غير موزون حقيقتن کان پاسو ڪري ڪتاب جي ورقن کي ڪارو نه ڪيو ويو آهي. فَاَقُوْلُ وَبِاللّٰهِ التَّوْفِيْقُ. ملان عبدالحڪيم جي خطمان نقل مِنْ تَصَرُّفَاتِهٖ: هڪ سال حضرت صاحب جن شهر پاڳ ۾ آيا ۽ وقت جي حاڪم طرفان شاهخاسي تاج محمد پاڳ شهر ۾ نائب مقرر ٿيو. سنڌ دشمن اهو چاهيو ته خان صاحب جي حضور ۾ سنڌن برائي ڪري کين پاڳ جي نائبي تان هٽائين. ان ڪري دربار ۾ اچي التجا ڪيائون. حضرت صاحب جن فرمايو ته استخاره ڪرڻ بعد جواب ڏنو ويندو. ٻئي ڏينهن قاضيءَ کي چيائون ته شاهخاسي التجا ڪئي هئي. دعا گهر بعد ۽ استخاره ڪيم. تمام طويل بحث مباحثو ٿيو ۽ ان گفتگو بعد قلعه فتح ٿيو ۽ ڪنجون آڻي ڏنائون. چيائون تمام چڱو! ڪنجون ورتائون. مگر عمر ٿوري اٿس. شاهخاسيءَ ٻڌائين ته خاطري ڪري ان کان ڪو به نائبي نه وٺندو. آخر حضرت صاحب جن رجب جي مهيني ۾ سنڌ جي سفر تي روانا ٿيا ۽ شعبان مهيني ۾ شاهخاسي سخت بيمار ٿيو ۽ رحلت ڪيائين. شاهخاسيءَ جي وفات کان پوءِ اوڻهاري جا ڇهه مهينا سنڌن غلامن پاڳ جي نائبي ڪئي.

مِنْ تَصَرُّفَاتِهٖ :- مُلّان عبدالحڪيم کان نقل -

هڪ پوڙهي کي بيماري هئي ، مثلاً مٿي ۾ جوسور ۽ خشڪي ، سندس رنگ ڦڪو ٿي ويو هو - رات جو خواب ڏٺائين ته حضرت صاحب جن آيا آهن ۽ هڪ شخص ان پوڙهيءَ کي زيارت ۽ دعا طلب لاءِ حضرت صاحب جن اڳيان آندو - پاڻ مسجد شريف ۾ کٽولي تي ويٺا آهن - فرمايائون ته مائي نزديڪ اچ - ساموهون وڃي کٽ جي پير ۾ ويٺس - منهن جي مٿي تي ڦيٿو ڪيائون ۽ پنهن جي ناس ڏنائون ته هن کي مغز طرف سٽڪ ، اتيئي ناس ڏنم - جڏهين ننڊ مان سجاڳ ٿيس ته سڀ تڪليفون رفع دفع ٿيل هيون ۽ ان وقت کان وٺي ڪنهن به تڪليف جو نه ٿيو. انتهٰى

ايضًا مِنْهُ (پڻ مُلّان عبدالحڪيم کان نقل -

هڪ شخص حاڪم جي حضور ۾ هن بنده تي چغلي ڪئي هئي ته مون ڏاڏي جي ماليات مان ڏهه هزار روپيه چوري ڪري ڪڍ ڇا هئا - هن بنده کي گرفتار ڪري ڏاڏي جي شهر ۾ نظربند ڪيائون - مهيني پڻ کان پوءِ حاڪم پاڳ شهر ۾ منزل ڪئي - هن غلام پنهنجي سموري حالت هڪ درخواست ذريعي حضرت صاحب جن جي اڳيان پيش ڪئي - پاڻ غائبانه دعا فرمايائون - هڪ ڏينهن حاڪم پنهنجي دربار ۾ هن غلام طلب ڪيو ۽ اشارو فرمايائون ته هيءُ شخص تنهنجي باري ۾ هيئن ٿو چوي - آخر حاڪم ان شخص سان گفتگو ڪئي ۽ ان جي ڳالهين کي ڪوڙو قرار ڏنو ۽ هن غلام انهن الزامن مان آزادي جو ٽڪارو حاصل ڪيو -

ايضًا مِنْهُ - مِنْ مَلْفُوْظَاتِهٖ (پڻ مُلّان عبدالحڪيم کان نقل) سندن ملفوظات

هڪ ڏينهن هيءُ غلام مستونگ جي شهر ۾ هڪ مسجد شريف ۾ نقر دفقيري بابت ڪجھ ڳالهائي رهيو هو - حضرت صاحب جن مون ڏي مُتَوَجِّه ٿي فرمايو ته "فقير اهو آهي جو صبح کان شام تائين بيع ۽ شرا يعني خريد فروخت ڪري ۽ ان ۾ مسلسل مشغول رهي - ائين ڪرڻ سان ان تي غفلت طاري نه ٿيندي" ان کي اسين فقير چئون ٿا -

مِنْ تَصَرُّفَاتِهٖ :- سيّد ميران محمّد شاهه جي روايت :- سنه ۱۳۰۶ھ پنهنجي اصلي شهر مٽياري طرف ويس - پنهنجي پراڻي اوطاق جيڪا حاجي ٻچل حجام جي حوالي ڪئي هئم

اچي ويس - ڏٺم ته گهڻا پار اچي موجود هئا. جڏهن ڳڙهي ڪن ته سبب ته معلوم ٿيو ته اهي
پار پاڻ ۾ هڪ صلاح ٿي هندو عاملن جو هڪ پار مسلمان ڪري اڳو ٺُهر (سنّت)
ڪيو هئائون ۽ اُهو ٺُهريل پار به موجود هو - مونکي دل ۾ ڪڻڪو ٿيو ته هيءُ اوطاق اسانجي
آهي - جيڪڏهن مونکي نومسلم جي وارثن مان ڪنهن ڏٺو ته مون تي سخت مقدمو
داخل ٿي ويندو - ان وقت هندو به آيا ۽ ڏسي مون تي مقدمو ناهڻ ۾ لڳي ويا - حيدرآباد
۾ فرياد داخل ڪيائون ۽ درخواستون ڏنائون - قانون موجب بغير ثبوت جي گرفتار ٿي ٿيس
مون انکي ناگوار ۽ هتڪ اٿي سمجهي - پنهنجي ڀاءُ غلام نبي شاه کي حيدرآباد موڪليو
تڪڙو حضرت صاحب جن جي حضور ۾ حاضر ٿي، سموري سرگذشت عرض ڪيم
حضرت صاحب جن دعا فرمائي - پوءِ حيدرآباد ويس - مقدمه جي حاضريءَ واري
ڏينهن انهن جون درخواستون رد ڪيائون ۽ مقدمو رد ٿيو ۽ پڌرو ۾ نه آيو - حيدرآباد
جي ڪيڪنهن ڇيو ته اهو ٺُهريل ڇوڪرو مون ڏٺو آهي - هن مقدمي ۾ مُنهنجي شاهدي
آهي - حضرت صاحبجن جي دُعا جو اهو اثر ٿيو جو ڪنهن به مونکان نه پڇيو. جڏهن
هن بنده جي ڇٽڻ جي خبر حضرت صاحبجن کي پئي ته خوش ٿي حاضرين مجلس کي جن
۾ حافظ حامد به هو - فرمايائون ته هيءُ بشارت ان لاءِ اسانکي پڌ اياٺون " لَا تَعْتَذِرُوا
قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ" (ڇهاڙي آيت تائين) خيال ۾ آيو ته هيءُ آيت شريف جا سورة توبه
(رڪوع ٨) ۾ آهي - لَا تَعْتَذِرُوا پڙهندا آهيون - عجب آهي جو ايترو عرصو لَا
تَعْتَذِرُوا کي لَا تَعْتَذِرُوا پڙهندا رهيا آهيون - جنهن جي حقيقت هاڻي معلوم ٿي

مِنْ تَصَرُّفَاتِهِ :- مرحوم مذڪور سيّد صاحب کان روايت آهي ته حاجي عاقل جي دعوت
تي، ساڪري ۾ جيڪو ٺٽي ننگر جي پرگڻائي ۾ آهي، حضرت صاحب جن جي خدمت
۾ وياسين - شام جي وقت مذڪور حاجي صاحب پنهنجي ننڍڙي ڇوڪري
آندي ۽ عرض ڪيائين ته ان ڇوڪريءَ کي اکين جي بيماري آهي ۽ نيڪ نه ٿيون ٿين
دُعا فرمايو ته ڇوڪري نيڪ ٿئي ڇو ته برادريءَ ۾ اهو عيب تصوّر ڪندا. حضرت
صاحب جن پنهنجي پڪَ مبارڪ پنهنجي هٿ مبارڪ سان ان جي اکين تي مَلي
صبح جو سوير ان ڇوڪريءَ کي واپس آندائون. ڏٺوسين ته اکيون بلڪل نيڪ
هيون ۽ مرض بلڪل لهي ويو جنهن جو ڪو به اثر باقي نه رهيو.

مِنْ تَصَرُّفَاتِهٖ :- سنہ ١٢٩٦ھ ۾ انگريز، افغانيه ملڪ تي قابض ٿيا جنهن وقت بحن ميوند وٽ، جيڪو قندهار جي پسگردائي ۾ آهي، جنگ لڳي. حضرت صاحب جن جنگ لاءِ تشريف فرما ٿيا. نقل ٿي فرمايائون ته جنهن وقت جنگ جي ميدان مان باه جا شُعلا نمودار ٿيا ته فقير (حضرت صاحب جن) بندوق بازي ۾ مشغول هوءِ ۽ اوچتو ڪافرن جي طرف کان بندوق جي گولي زور سان منهن جي ڳلّ تي لڳي مگر خدا جي فضل ڪرم سان مون تي اثر انداز نه ٿي ۽ واپس زمين تي ڪري. ڪرڻ سان ايتري ته مٿي اڏامي جڻ ته ڳڙو زمين تي ڪريو. مونکي بنا ڪنهن زخم جي پيو ڪو به ايذاءُ نه رسيو مگر تورڙي چمڙيءَ جي سوزش محسوس ٿي جنهن جو اثر منهن جي ڳل تي ڪجهه ڏينهن رهيو ۽ پوءِ اهو به زائل ٿي ويو.

مِنْ تَصَرُّفَاتِهٖ :- هن جهاد ۾ جيڪي همرڪاب هئا. ڪاتب الحروف سان نقل ٿا ڪن ته جنگ جي ظاهر ٿيڻ کان اڳ حضرت صاحب جن شيخ حسن ميمڻ جي زيارت لاءِ روانا ٿيا. جيڪا اتي زيارتگاه آهي. پوءِ توجّه فرمايائون ته انشاءالله اسان سيني رفيقن سان سلامت رهندا اسون. ڇاڪاڻ ته حضرت شيخ پنهنجا ٻئي هٿ اسانجي مٿي تي ڦيرايا جڻ ته اسانجي نگهباني ٿو ڪري.

مِنْ تَصَرُّفَاتِهٖ :- حضرت صاحب جن کي قنڌار شهر کان ٻاهر اوير طرف ٽيهن فرلانگن جي مفاصلي تي زمين جو ٽڪرو هو. پنهنجي عيال سميت اتي گهڻو وقت رهندا هئا. سياري ۾ ملڪ جي رواج موجب سمهڻ مهل گهڻي باه ٻاريائون جي مٿان ڪنولي مثل، جنهن کي انهيءَ اصطلاح موجب "صندلي" چوندا آهن. رکيائون ان ڪنوليءَ مٿان بستر وڇائي سمهيا. بستري جي مٿان نئين صندوق رکيائون صبح جو ڏٺائون ته صندوق وڙي ڪاندهي. گهروارن هڪ ٻئي کان پڇا ڳاڇا ڪئي مگر ڪنهن کي به خبر نه هئي. حيران رهيا. حضرت صاحب جن نماز اشراق کان بعد مسجد مان گهر آيا. گهروارن سڄي ماجرا بيان ڪئي. حضرت صاحب جن گهر جي هر فرد کان جدا جدا پڇا ڳاڇا ڪئي ته انهن نه ڪنئين آهي. سڀئي حيران ۽ عجب ۾ رهيا ۽ چيائون ته اسانکي خبر نه آهي. ان کان پوءِ فرمايائون ته جڏهين "تهجد" لاءِ اٿيس، ته نمته جنّ مان ڪو هيءَ آيو هو. سوين عذر خواهيون ڪيائون ۽ چيائون ته

اسان هتي مسافر آهيون ۽ اڄ رات لاءِ پهتا آهيون - اسان جي غلامن مان ڪنهن
بيوقوف گستاخي ڪري سائين جي حويليءَ ۾ داخل ٿي صندوقڙي ڪٿي فلاڻي جاءِ تي رکي
آهي، هاڻي ان گستاخانه جرأت لاءِ معافي گهران ٿو ۽ ڪجهه ڏينهن هتي اوهان جي پاڙي
۾ رهندا سين ۽ پوءِ ويندا سين - صندوقڙي کي ان تو سيل هنڌ تان هٿ ڪياڻون
۽ پنهنجي اهل کي تسلي ڏنائون ته فڪر نه ڪر پوري نه ايندا -

مِنْ تَصَرُّفَاتِهٖ :- هڪ شخص کان جنهن جي ڳالهه تي يقين اٿم - نقل آهي ته
حضرت صاحب جن فرمائيندا هئا ته حرمين الشريفين جي سفر دوران ڪراچي
بندر تي پهتس - جنهن هنڌ ترسيس اتي جي ماڻهن چيو ته رات جو مٿي نه وڃجو
جو اتي خوف کان گهڻا ماڻهو تباهه ٿي ويا آهن - الله جو شان! هي ڳالهه دل تان لهي وئي
آخر رات ۾ وضوءَ لاءِ ڇت تي ويس - ڇت جي طرف هڪ ننڍو گهر هو - ان ۾ هڪ ڪت
پيل هئي - کٽ جي مٿان هڪ خوفناڪ شيءِ منهنجي نظر ۾ آئي جيڪا پنهنجي جسم
جي ضخامت ڊگهائي ڪري سڄي کٽ وار بوٺي هئي - جنهن وقت اسانجي موجودگي
محسوس ڪيائين ته تحرڪ ۾ آئي ۽ کٽ جي پاڻهين مان اٿي ۽ آواز پيدا ڪري ۾ آيو جو
جڻ اهي پڇي رهيون - پيهي تصديق شروع ڪيم ته يڪدم ان جي سختي
ختم ٿي ۽ آرامي ٿيو ۽ منهنجي نظرن کان غائب ٿي ويو - مون پوءِ وضو تازو ڪيو ۽
هيٺ لهي آيس -

مِنْ تَصَرُّفَاتِهٖ :- حاجي صديق ڦنڊاريءَ کان نقل آهي ته سنه ١٣٠٥ھ، هڪ هزار
ٽي سو پنج ۾ هڪ دشمن جي تهمت لڳائڻ تحت وقت جي حاڪم جي حڪم هيٺ
اسان جي گهر کي ايتري قدر لٽيو ۽ ڦريو ويو جو ڪا به شيءِ نه بچي سواءِ هڪ کٽ ۽
هنڌ جي، جيڪي حضرت صاحب جن لاءِ مخصوص ڪيل هئو ۽ جڏهين تشريف
آوري فرمائيندا هئا ته ان تي آرام فرمائيندا هئا - حضرت صاحبجن جي ننڍڪا
اسان کي پاڻ امداد ڪئي هئائون ۽ اهڙيون خاص شيون جيڪي هيون ڪنهن
به هيٺ مٿي نه ڪيون ۽ ساڳئي جاءِ تي پيل هيون -

مِنْ مَلْفُوْظَاتِهٖ :- حضرت صاحب جن هڪ ڏينهن ٽنڊي ننگر ۾ قاضي ميان عبدالرحيم
صاحب جي دعوت تي ويا - قاضي صاحب کي ڳالهيون ۽ تصرفات حضرت صاحب ڏن

(حضرت صاحب قنڌار وارا حضرت شاه عبدالقيوم قُدِّسَ سِرُّهٗ حضرت صاحب جن جا والد بزرگوار) جا بيان ڪري پوءِ پاڻ حضرت صاحب جن طرف اشارو ڪيائين. حضرت صاحب جن جواب ۾ هيءُ مصرع زبان مبارڪ تي آندائون. "چه نسبت خاڪ را با عالم پاڪ" يعني ڪهڙي نسبت خاڪ کي عالم پاڪ سان.

مِنْ مَلْفُوْظَاتِهٖ:- حضرت صاحب جن مٽيارين ۾ تشريف فرمايا. وقت جي عالمن مان ڪو اتي موجود هو. ڪچهريءَ دوران ڪنهن ڪجهه سوال پڇيا ويا. عرض ڪيو ته هڪ ڪتاب سندن لاءِ ڪتاب لکيو آهي اهو آڻي؟ پاڻ پڇيائون ته اهو ڪٿان آيو؟ جواب ڏنائين ته فلاڻي هندوءَ کان خريد ڪيم. پاڻ فرمايائون ته اهو ڪتاب اسان جي ڪم ڪان ويو جو ان جي سياهي هندوءَ کان ورتل آهي. پوءِ حڪم ڪيائون ته اهو ڪتاب درياءَ ۾ ڦٽو ڪيائون. پڇيائون ته هن ڪم ڪرڻ ۾ ڪهڙو ضرر هو، ته ڪتاب جنهن جي مس هندوءَ جي دڪان تان ورتل هئي ان ۾ ڪهڙو نقصان هو؟ حضرت صاحب جن جواب ۾ فرمايو ته "حَسَنَاتُ الْاَبْرَارِ سَيِّئَاتُ الْمُقَرَّبِيْنَ"[1]

مِنْ تَصَرُّفَاتِهٖ:- مرحوم ولي محمد ٻيڙيءَ کان نقل آهي ته سن ١٢٩٥هه هڪ هزار ٻه سو پنجانوي ۾ حضرت صاحب جن حرمين الشريفين جي سفر تان موٽيا ۽ هن فقير جي دعوت لاءِ تشريف فرمايا. جيئن ته بندا جي عمر آخري مرحلن ۾ هئي ۽ ڪو پٽ اولاد نه هو، ان ڪري سواءِ حضرت صاحبن جي ٻيو ڪو وسيلو نه ڏسي سيد غلام نبي شاهه جو واسطو وجهي خدمت ۾ عرض ڪيم ته اسان جا پيشا احوال انهيءَ ڪري پرسڪون آهن (دعا جو آسرو آهي) ۽ وڏيڪ پاڻ بهتر ڄاڻن ٿا. حضرت جن اچي ان ۾ هن غلام کي طلب فرمايو ۽ حڪم ڪيو ته ٻي شادي ڪر، خداوند ڪريم توکي پٽ اولاد عطا ڪندو. ان کان پوءِ حافظ ميان ابراهيم کي طلب ڪيائون ۽ فرمايائون ته توکي پهرين گهر مان خدا تعالىٰ ٻه پٽ عطا ڪندو، ٻي شادي ٻه توکي ڪرڻ گهرجي. ان سال مونکي پهرين گهر مان غلام محمد نالي پٽ ڄائو ۽ ٻن سالن بعد ان جو ڀاءُ عثمان ڄائو. ٻئي گهر مان پڻ ٻه پٽ جان محمد ۽ غلام حسن عطا ٿيا.

[1] نيڪيون نيڪن جون، گناه مُقَرَّبن جا آهن.

مِنْ خَوَارِقِ عَادَاتِهٖ :- (سندن ڪرامتن مان هڪ ڪرامت) سنه ١٢٩٨ هه هڪ هزار ٻه سو ۽ اٺانوي ۾ جنهن وقت حضرت صاحب جن ٽڪڙ ۾ مقيم هئا، هڪ ڏينهن اشراق جي نماز بعد پنهن جي غلام کي امر ڪيائون ته ڪنهن گهوڙي تي سنج وجهي کاهي اچ، نوڪر حڪم مطابق ديو ۽ هڪ گهوڙو حضرت صاحب جن جي سواري لاءِ ۽ هڪ پنهن جي لاءِ تيار ڪري کاهي آيو- حضرت صاحب جن سواري ٿي روانا ٿيا. حاضرين مان ڪنهن کي به پڇڻ جي طاقت نه ٿي- ٻئي ڏينهن لهري مهل واپس آيا معلوم ٿيو ته مرحوم حاجي موسيٰ خان نظامانيءَ جي عمر پوري ٿي هئي ۽ حضرت صاحب جن مرحوم کي ڪلمهٔ شهادت جي تلقين ۽ جنازه نماز ادا ڪرڻ سان مشرف ڪيو- اهڙو ساڳيو واقع جناب حضرت صاحب ڪلان قندار والد (حضرت شاه عبدالقيوم قُدِّسَ سِرُّهٗ) سان خليفه ميان احمد خان نظامانيءَ جو درپيش آيو هو.

مِنْ عَادَاتِهٖ :- حضرت صاحب جن هر ڪار کي ايترو ته پوشيده رکندا هئا جو ان کا وڏيڪ تصوف ۾ به نه ٿو اچي- جيڪڏهن ڪو تيز هوش وارو مجلس ۾ ويٺل هوندو هو ته ڪي احوال قرآن ۽ حديث مطابق ٻين ڳالهين اندر ڪندا هئا نه ته خير،

خوشتر آن باشد که سِرِّ دلبران :: گفته آيد در حديثِ ديگران [1]

آن طرح هڪ ڏينهن مجلس ۾ ويٺا هئا ۽ فرمايائون ته مون اولياء الله مان هڪ کي ائين فرمائيندي ٻڌو ته مون عَلاّمه ميان حبيب الله قندار رحمة الله جي قلب ڏاڍو منوجهه ٿيس مگر ان کي هڪ دم به ذڪر کان غافل نه ڏٺم- ولي مان سندن مراد سندن والد ماجد قيوم الزمان (حضرت شاه عبدالقيوم قُدِّسَ سِرُّهٗ) هو- ڪار کي پوشيده رکڻ ۾ پاڻ ايتري ڪوشش ڪندا هئا جو اگر ڪي طبيعت کان اڻ واقف حضرت صاحب جن کي لفظ ولي يا دوستِ خدا يا اهڙي هم معنيٰ لفظ سان مخاطب ٿيندا هئا ته سندن مُنهن مبارڪ ۾ غصي ۽ ناراضگيءَ جا آثار نمودار ٿيندا هئا- "آنرا خبر شد خبرش باز نيامد" [2]

مِنْ تَصَرُّفَاتِهٖ :- هڪ سال حضرت صاحب جن حرمين الشريفين جي سفر تان واپس موٽندي قندار تشريف فرما ٿيا- جڏهين افغانستان جي حد ۾ داخل ٿيا

---

[1] پلو اُهو ڀلو جو راز دلبرن جو :: چيل اچي ٻين جي ڳالهين ۾-
[2] پورو بيت گلستان جو هن طرح آهي- اين مدعيان در طلبش بيخبر انند :: کان را که خبر شد خبرش باز نيامد يعني هي مدعي (دعويٰ دار) الله تعاليٰ جي طلب ۾ بي خبر آهن جنهن کي خبر پئي، وري ان جي زبان تان خبر نه آئي-

۽ چمن جي منزل تان روانا ٿيا ته وات ۾ هڪ قاطع الطريق (ڌاڙيل) اچڪزئي قوم جو
ٽولو جماعت جي رفيقن ۽ خادمن تي حملو آور ٿيو ـ رفيقن جنگ ۽ جهيڙي جي تياري
ڪئي ـ حضرت صاحب جن کين منع ڪئي ۽ ان لٽيرن جي ٽولي کي نرميءَ سان سمجهائڻ
جي ڏاڍي ڪوشش ڪئي ـ مگر هو پنهنجي بدڪرداريءَ کان باز نه آيا ـ نيٺ حضرت صاحب
جن فرمايو ”حَسْبُنَا اللّٰهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيْلُ“ ـ پاڻ هڪ دڙي جي نزديڪ هوان تي ويٺا ۽
لٽيرا ڦرلٽ ۾ مشغول ٿي ويا ـ قضا الاهيءَ جو ان قوم جو سردار اُن اچ وچ دوران
اهڙيءَ طرح منهن ڀر ڪريو جو سندس ٽنگ ۽ ڇپ لهولهان (رت ۾ ترهت) ٿي پيا ـ اهن
ان کي غيبي مصيبت ڄاڻي حضرت صاحب جن جي خدمت ۾ حاضر ٿي معافي گهرائين
۽ روانا ٿي ويا ـ حضرت صاحب جن کين معاف ڪيو ـ له مَنْ كَانَ لِلّٰهِ كَانَ اللّٰهُ لَهٗ ـ

مِنْ عَادَاتِهٖ :ـ حضرت صاحب جن جي بهادري ايتري قدر ته هئي جو سخت ۾
سخت جنگين ۾ مثل ستون، قائم رهندا هئا ـ جيئن اهڙا واقعا فصل پهرين ۾
ذڪر ڪيل آهي ـ ياد ائم ته سنه هڪ هزار ٻه سو ستانوي ١٢٩٧ھ ۾ انگريز ڪافرن
جو حملو خراسان جي ملڪن تي ٿيو ۽ آخري جهاد رمضان شريف ۾ قنڌار جي نزديڪ
قائم ٿيو ۽ اسلامي لشڪر جي ڪن مهندارن جي بد دیانتي ڪري اسلامي لشڪر کي
شڪست ملي ۽ مجاهد ڀڄڻ لڳا ـ حضرت صاحب جن سخت ڪوشش ڪري انهن کي
ڀڄڻ کان منع ڪئي ۽ الفاظ بطور نصيحت فرمايا ـ ” اي مسلمانو! ڀڄڻ کان پاسو ڪريو
جو اهو ڪبيره گناهه آهي ۽ ڪافر دين جي دشمنن ۽ قرآن جي دشمنن ۽ جانين جي
دشمنن ۽ ننگ ناموس جي دشمنن کي پنهنجي مٿان قابض ۽ غالب نه ڪريو“

مِنْ تَصَرُّفَاتِهٖ :ـ هڪ افغاني شخص کان بذاتِ نقل ياد ائم چيائين ته جوانيءَ جي زماني
۾ حضرت صاحب جن جي ٻنيءَ ۾ هاري ڪندو هوس ۽ ان جي پسگردائيءَ ۾ هڪ
صاحبِ حُسن عورت هئي ـ مان ان تي عاشق ٿي پيس ۽ رات ڏينهن ان سان وصال
جو حيلو سوچيندو هوس ـ هڪ ڏينهن اڪيلو اهو سوداءُ دل ۾ پئي ڇايم ۽ ڪا
انڪل پئي سوچيم ته اوچتو ڪنهن شخص پويان منهنجي ڪنڌ تي سخت چنبو هنيو ـ
مون يڪدم ڪنڌ ڦيرائي ڏٺو ته حضرت صاحب جن آهن ـ فرمايائون ته ” اي احمق!

له هاڻو! جيڪو شخص الله تعاليٰ جو آهي، الله تعاليٰ ان جو آهي ـ (خدا جو خدا ئي، خدا جو سڀئي ان جو)

اهڙن بيهودن خيالن کان اڃا باز نٿو اچين! مان يڪدم سندن قدمن ۾ ڪري پيس
۽ توبه تائب ٿيس.
مِنْ مَلْفُوْظَاتِهٖ :- حضرت صاحب جن نقل فرمائيندا هئا ته سنه ١٢٧١ھ هڪ هزار
ٻه سو ايڪهتر ۾ حضرت والد بزرگوار اسانجا قنڌار شهر ۾ وصال فرمايائون
هن مصيبت مونکي ايترو دلگير ڪيو جو مونکي آرام نه هو. تنهن هوندي
به مون چاليهه ڏينهن فاتحه خواني ڪري گذاريا. ان کان پوءِ قنڌار شهر مان ارادو
حرمين الشريفين وڃڻ جو ڪيو ۽ زيارت روضه اقدس حضرت امام رباني
محبوب سبحاني مجدد الف ثاني قَدَّسَنَا اللّٰهُ بِسِرِّهِ الْاَقْدَسِ لاءِ نڪتس ۽ ڪابل
طرف رخ ڪيم. ان زماني ۾ حضرات جي خاندان ۾ وڏي عمر وارو
صاحبِ ارشاد مريد ڪرڻ وارو حضرت ميان غلام صديق صاحب جن
نهرڪارين وارا هوا. نهرڪارين هڪ ڳوٺ آهي، قنڌار جي الهندي طرف
ٻن ٽن ميلن جي پنڌ تي. انهن ڏينهن ۾ حضرت مذڪور شهر ۾ تشريف آوري
ڪئي هوائون. موڪلائڻ لاءِ سندن خدمت ۾ آيس. جڏهن ته ڏينهن
سياري جا، برفباري جي موسم شروع هئي. حضرت ممدوح (توفيق ڪيل)
منع ڪيائون ۽ فرمايائون ته هن برف جي موسم ۾ سفر ڪابل جو قريب مصلحت
جي نه آهي. لاچار سندن فرموده مطابق سفر ڇڏيم. پر جڏهن ته جدائي
حضرت والد ماجد جي مونکي پريشان ڪيو هو، ٿيئن پاڇو ٽين ڏينهن وري
سفر جي سنبت ڪيم. سفر جو سامان ڪٺي سندن خدمت ۾ آيس ۽ عرض
ڪيم ته اوهان جي فرمان مطابق سفر جو سنباهو ترڪ ڪيو هو. مگر هن وقت
گهڻي فڪر ڪري ترسي نٿو سگهان. سفر جو پختو ارادو ڪري حاضر ٿيو آهيان
اجازت جي عنايت فرمائيندا. پوءِ حضرت ممدوح (توفيق ڪيل) وري
منع نه فرمائي ۽ اتي دعا ڪيائون. الوداع ڪري روانو ٿيس. خادمن مان
ٽي ڄڻا پيا به ساڻ ٿيا. حاجي محمود نصرپوري ۽ محمد سميع افغاني ۽ حاجي
الماس حبشي، ان برفباريءَ ۾ ۽ سياري جي سرديءَ ۾ پئي وياسين. رفيقن کي
پهچڻ برباديءَ جو خوف هو. رات جو حاجي محمود خواب ڏٺو ته جناب حضرت

قَيُّوْمُ الزَّمان قُدِّسَ سِرُّهٗ فرمائن ٿا ته فلاڻي کي چئو ته "حزب البحر" چوندتو
پڙهي ۽ پڙهندا رهو، انشاء الله تعاليٰ سڀني مصيبتن کان امن امان ۾ رهندا
ان کان پوءِ حزب البحر ناغي پڙهڻ شروع ڪيم ۽ ڪابل شهر ۾ خير سلامتيءَ
سان پهتاسين. اتي ان وقت وڏي عمر وارن مان جناب حضرت ميان
عبدالباقي صاحب جن زنده هئا. هن فقير کي پنهنجي جاءِ تي ڪجهه وقت
ترسڻ لاءِ امر ڪيو ۽ تمام گهڻيون ڪرم نوازيون ۽ مهربانيون ڪيائون، جن
جو بيان ناممڪن آهي. ان کان پوءِ اجازت وڃڻ جي عطا ڪيائون. اسان سرهند
شريف جي زيارت جو عزم ڪيو ۽ پشاور واري رستي سان گهوڙن ذريعي منزلون
هڻندا آخر سرهند شريف جي زيارت کان مشرف ٿياسين ۽ ان وقت اجا انگريز سرڪار
ريل جاري نه ڪئي هئي. پوءِ اتي ڪافي عرصو ترسياسين. اتي منهنجي دل کي سڪون
مليو. فرمايائون ته ويچارو حاجي الماس پڻ لاءِ جدا ڪاڏو تيار ڪندو هو. مگر اسان
لاءِ روزي ڪوٽڻ مهل هڪ مائي جوڻ جي اٽيندو هو. گهڻو ڪري آءُ حزب البحر جي پڙهڻ
۽ زڪواة اجي ادا ڪرڻ ۾ رڌل رهندو هوس. ان طرح سان جا ترتيب بزرگن مقرر
فرمائي آهي. گهڻو وقت رهڻ بعد جڏهن اسان الوداع ڪئي ته خواب ۾ ڏٺوسان
ته جناب حضرت مجدد الف ثاني قُدِّسَ سِرُّهٗ جن هن فقير تي ڏاڍيون مهربانيون
ڪيون آهن ۽ انهن سڀني مان هڪ اها ته هڪ دستار نفيس سائي رنگ جي هن
فقير کي عطا ڪئي اٿن ۽ ٻيون به تمام گهڻيون نوازشون ڪيون اٿن. پوءِ اتان
الوداع چئي ملتان شريف ۽ سکر جي رستي شڪارپور آياسين. شڪارپور مان
حاجي الماس کي خرچ پکو ڏيئي قنڌار طرف پنهنجي عيال جي سار سنڀال لاءِ روانو ڪيوسين
۽ پاڻ حرمين شريفين جي ارادي سان اڳتي وياسين. تَمَّ ڪَلَامُهُ الشريف ڏيوريءَ تي سندن ملفوظ
مِنْ مَلْفُوْظَاتِهٖ:- هڪ رات حضرت صاحب جن عشا جي نماز لاءِ تڪڙ جي مسجد
۾ آيا. پاڻ مسڪينن ۽ پريشان حال وارن لاءِ آجهو هئا. ههڙا خسته حال سندن گهر
۾ ايندو هو. ع هرڪجا چشمه بود شيرين ∴ مردم و مرغ و مور گرد آيند[1]
انهن سڀني مان هڪ شخص سليمان نالي لاڙ ڪاڻي طرف جو، بندر ائي ۽

[1] توتي ظاهر جتي چشمو مٺو ∴ ماڻهو پکي ۽ ماڪوڙيون گڏ ٿين

۽ جسم جي ننڍڙائيءَ ۾ ضرب المثل (مشهور چوڻي) هو. چاليهن سالن جي عمر ۾ پنجن سالن جهڙو ۽ ڇو ڪرو ڏسڻ ۾ ٿي آيو. ان مجلس ۾ حضرت صاحب جن موجود هئا ۽ مرحوم خليفه ميان عبدالهادي به هو. خليفه چيو ته قبلا! اڄ حاجي سليمان کي فلاڻي ڇوڪري سان ڪشتي ٿي ڪرائي سون مگر حاجي ويچاري ۾ طاقت نه هئي ۽ ڪشتي نه ڪيائين. حضرت صاحب جن فرمايو ته حاجيءَ کي تو سان ته ڪشتي ڪرايون. خليفه صاحب عرض ڪيو ته قبلا! مان هن کي ڪڏهن مسجد جي محراب ۾ چڙهندس پوءِ ڇا ڪندو؟ حضرت صاحب جن هن تي نقل فرمايو ته هڪ ڏينهن ٻار هڪ ڦوسي (جهرڪي مثل ننڍو پکي) پويان پيو. الله تعالىٰ جو شان جو ٻئي پکي حضرت شيخ فريد قدس سره جي حضور ۾ آيا. حضرت شيخ جي ان ننڍڙي پکيءَ تي نظر پئي. ان ۾ ايتري طاقت آئي جو ٻار طرف منهن ڪري مقابلو ڪيو. ٻار جي ويو ۽ ڦوسي ڇوٽڪارو ڪيو تَمَّ كَلَامُهُ الشَّرِيفُ وَفِيهِ إِشَارَةٌ وَّتَلْوِيحٌ كَمَا لَا يَخْفَىٰ.[1]

مِنْ مَلْفُوظَاتِهِ:- حضرت صاحب جن هڪ ڏينهن مجلس ۾ ويٺا هئا. هڪ عرب ان مجلس ۾ شريڪ ٿيو. حضرت صاحب ان کي پنهنجي پاسي ويهاريو. جڏهن عربي زبان ۾ ان کان سندس جاءِ رهائش جي پڇيائون ته هن ٻڌايو ته مان يمن جي سادات مان آهيان جيڪو خاندان حديده شريف جي نزديڪ رهي ٿو. جنهن جو ڏاڏو سيد عبدالباريءَ نالي آهي ۽ مان ان جو پوٽو آهيان. هن مهل سڪونت مدينه مطهره ۾ اٿم. حضرت صاحب جن فرمايو ”اَحَيٌّ هُوَ اَمْ تُوُفِّيَ“ (ڇا حيات آهي اهو (شاه صاحب) يا وفات ڪري ويو) چيائين ته ”بَلْ تُوُفِّيَ“ (بلڪ وفات ڪري ويو) ان بعد حضرت صاحب جن مرحوم سيد غلام نبي شاه سان مخاطب ٿي نقل فرمايو ته هڪ سال حج جي ارادي سان ڪجهه اهلِ فضل صاحبن سان گڏ جي هندستان مان حديده شريف رسياسين ۽ حضرت ٿيو مجهان[2] قُدِّسَ سِرُّهٗ جي زيارت لاءِ وياسين

[1] اها ڳالهه پڻ حضرت صاحب جي ملفوظات شريف هن ۾ اشارو ۽ رمز ظاهر آهي. ضعيف پکيءَ تي جڏهن نظرِ ڪرم حضرت شيخ فريد قدس سره جي پئي ته ايتري پکي ۾ طاقت پيدا ٿي جو ٻار ڏانهن منهن ڪري مقابلو ڪيائين ٻار کي ڀڄايائين. اهڙي طرح حضرت صاحب جي نظر جي سان حاجي اسماعيل بندي ٿي سا جيڪڏهن خليفه ميان عبدالهادي ڪشتي ڪئي ها ته منجهس ايتري طاقت اچي ها جو خليفه کي مسجد جي

ان وقت سيد عبدالباري زنده هئا. جڏهن ته مون کي سيد جو حسن اخلاق دنيا اندر مشهور هو. رفيقن جو ارادو ٿيو ته اسان به هن بزرگ جي زيارت لاءِ هلون. فقير به ان سيد جي زيارت جو عزم ڪيو ۽ وڃڻ سواري لاءِ ڪرايه تي ڪيا. ان ساڳي رات خواب ۾ ڏٺو ته سان ته حضرت قيوم جهان قُدِّسَ سِرُّهٗ جي زيارت لاءِ هڪ وڏو حلقو اسان جي آباءِ واجداد جو لڳو پيو آهي ۽ ان حلقي جو سربراه جڏهن ڪ حضرت مجدد الف ثاني قُدِّسَ سِرُّهٗ آهي ۽ جنهن هن حلقي رهبو آهي اتي حضرت قيوم جهان قُدِّسَ سِرُّهٗ ويٺل آهن. هيءُ فقير حلقي جي ٻاهران حضرت قيوم جهان قُدِّسَ سِرُّهٗ جي پويان ويٺل آهي. حضرت قُدِّسَ سِرُّهٗ پنهنجو منهن مبارڪ اسان جي طرف ڪري فرمايو ته اوهان اسان کان ڪيڏانهن وڃو ٿا. اوهان اسان جي مريدن مان آهيو. ان وچ ۾ پيون بدگمانيون پو لهيون گهٽيون ٿيون جڏهن خواب مان جاڳيس ته پنهنجي ارادي کان توبه ڪيم.

مِنْ مَکَارِمِ اَخْلَاقِهٖ :- (حضرت صاحب جن جي پاڪ اخلاقن مان اخلاق)

هڪ ڏينهن زماني جو هڪ شخص چند شڪايتي ڳالهيون حضرت صاحب جن جي اسم مبارڪ سان منسوب صاحبزاده ميان عبدالڪريم طرفان بيان ڪيون انهن ڳالهين بعد فرمايائون ته مان هن صاحبزاده کي گهڻو پيار وسمجهان ٿو هن اهو جيڪو سندن خلوص سان خدمت ڪري ٿو ته جيئن ڪ اسان سان ٿو ڪري. اهو شخص ان ڳالهه ڪرڻ تي پشيمان ٿي اُٿي ويو.

مِنْ مَلْفُوْظَاتِهٖ :- حضرت صاحب جن کي مدينه مطهره عَلٰى سَاكِنِهَا اَلْفُ اَلْفُ صَلٰوةٍ وَّتَحِيَّةٍ[1] ۾ رهڻ جو ڏاڍو شوق هو. جيتوڻيڪ ڪيترا دفعا چانئٺ چمڻ جي شرف سان مشرف هئا. مگر ان پاڪ شهر ۾ هميشه جي رهائش جي آرزو دل ۾ هوندي هئين ۽ هي قصيده بطور دعا پيا پڙهندا هئا. اهو هيءُ آهي.

(آنديل حاشيه اڳين صفحي ١٤٩ تان) محراب ۾ اچلائي ها. دعا جي طاقت بادشاهي لشڪر جي طاقت کان وڌيڪ آهي. جهڙي طرح حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قُدِّسَ سِرُّهٗ فرمايو آهي "لشڪر دعا به از لشڪر سلطاني است" يعني:- دعا جو لشڪر (طاقت) بادشاهي لشڪر کان وڌيڪ آهي. ٢ه قيوم جهان مان مراد حضرت خواجه صفي الله قدس جي ذات گرامي آهي. (هن صفحي جو حاشيه) [1] مدينه مطهره جي ساڪن (آنحضرت صلي الله عليه وسلم) تي لک لک صلواتون ۽ تحفا. ١٢

قصيدو

الٰهي نجني من كل ضيق	بجاه المصطفى مولى الجميع	وهب لي في مدينته قرارا	وايمان و دفنا بالبقيع
ويسر لي خروجا من ديار	الى طيبه والمرتع ربيع	واوصلني الى يثرب بفضلك	وتخرجني من الكرب الضجيع
وتجعلني مهاجرا بالٰهي	ومن اعدائي في حرز منيع	وترزقني جهادا في سبيلك	مع المهلك موعود البديع
ووفقني حضورا في العبادة	وهجرة بالمراغم وسيع	وتصلح لي ذريتي وتمنن	بارغد عيش فوزا بالشفيع
وتجمع بالمدينة رب شملي	باتمام آداب في اخلاص لميع	وترحمني واسلافي جميعا	لقد ناديت بالمولى السميع
فيا حي يا قيوم حقق رجائي	توسلت بالطٰه وعين دميع	انادي بما به ذو النون نادى	لكي انجو من الكرب المسيع
فسبحان من لا اله غيره	ترديت نفسي بظلم وجميع	تزلزلت بؤسا وضيرا مستبت	متى نصر من الله الرفيع
فيا رحمٰن عبدك مستحق	بشوم الذنب للقتل الذريع	ولكن لاسمه عبدك رجاك	لمحو الذنب بالرحم الوسيع
تجاوز عن خطا واعطه مناه	وتنجيه من خزي يوم فزيع	جوار المصطفى سألتك	لانجو فيه من ذل شنيع
فياليت شعري التصرخ هل وصل	الى سعادي في العرش الرفيع	صلوٰة على من عليه السلام	لناحيلة فاستجابت له سريع

من عجائب احواله: - حضرت صاحبجن سنه هڪ هزار ٽي سوءِ ٻي ۾ هڪ ڏينهن حرم محترم مدينه مطهره على صاحبها الصلوٰة والسلام والتحية ۾ ويٺا هوا- هيءُ راقم الحروف غلام بہ اني حاضريءَ جي شرف سان مشرف هو- حضرت صاحبجن پنهنجي گذريل سفر جو بيان ٻڌائي ٿي رهيا هئا- گذريل سفر دوران چائنٽ چمڻ جي شرف سان مشرف ٿيس ته دل ۾ خيال آيو ته اسانجي وڏن قدس الله تعالٰى اسرارهم جي نسبت سادات ڪرام سان ناناڻي طرف کان گهڻن هنڌن تي ثابت آهي جنهن نسب جي ڪتابن مان معلوم آهي ۽ حقيقت ۾ چا سمجهڻ گهرجي ۽ پاڻ پاڻکي سادات سمجهن يا نه- خواب ۾ ڏسانٿو ته حضرت خاتون جنت جگر جو ٽڪرو حضرت خير البشر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ جڏهن ته حرم پاڪ ۾ جيڪو سندن حجره مبارڪ جي نزديڪ آهي ۽ جتي هاڻي سندن مزار مبارڪ آهي ۽ جنهن تي پنجرو آهي، پنجري کان ٻاهر حرم پاڪ جي صحن ۾ آرام ڪري رهي آهي فقير پاڻکي ننڍي ٻار وانگر ڀانئي ٿو- حضرت بيبي رضي الله تعالٰى عنها ڪمال مهرباني سان پنهنجو پستان مبارڪ منهن جي وات ۾ وجهي کير پياريو- انهيءَ

---

¹ جيتوڻيڪ هي قصيدو اول متقدمين جي تاليف آهي مگر چار پنج بيت حضرت صاحبجن جي تاليف سمجهجي ٿي-
والعلم عند الله تعالٰى - ١٢

ڏسان ٿو ته حضرت شاه مردان ڪرّم الله وجهه "منهن جي پر سان لڳهن ٿا؟ منهن جي دِل ۾ ٿو اچي ته بنا شوهر جي اجازت جي ڪنهن عورت جو ڪيڏي پيٽ منع آهي هاڻي ڏسجي ته هن حالت ۾ حضرت شاهه جي مرضي آهي يا نه. ان وقت حضرت شاهه ڪرّم الله وجهه پنهنجو رخ مبارڪ موٽائي ڪري پنهنجي رضامندي ظاهر ڪن ٿا ۽ مُشڪن ٿا. سڄاڳ ٿي پيس.

مِنْهَا ايضًا:- (حضرت صاحبن جي عجائب احوالن مان پڻ احوال)

ان ساڳئي مجلس ۾ نقل ٿا فرمائن ته اڳئين سفر ۾ رات جو خواب ڏٺم ته جنگ ڪافرن ۽ مؤمنن جي وچ ۾ سخت لڙائي لڳي آهي ۽ هي فقير به ان جنگ ۾ حاضر آهي ايستائين جو الله تعالىٰ مومنن کي فتح ڏني ۽ ڪافرن کي شڪست ملي. مالِ غنيمت گهڻو جمع ڪيائون ۽ ڪافرن جو قلعو جنهن تي لڙائي هئي فتح ٿيو. ماڻهو لٽ جو مال قلعو طرف کنيو پيئي ويا. وڏيڪ ڏسان ٿو ته جناب حضرت سيّد خير البشر صلى الله عليه وآله وسلم جن پڻ بذاتِ شريف اتي موجود آهن. فقير پڻ جماعت سان گڏ جي ان قلعه جي اندر ويو ۽ حضور رسالت پناه صلى الله عليه وآله وسلم جي حضور ۾ باادب بيٺو. پاڻ ڪريم صلى الله عليه وسلم جن هر ڪنهن کي مالِ غنيمت مان حصو پئي ڏنو. جڏهن مونکي حصه جو وارو آيو ته مونکي ايتري قدر ته مالِ غنيمت عطا فرمايائون جو مان وڏي سان تڪليف اٿاري سگهيس. جماعت سان گڏ جي قلعه کان ٻاهر آيس.

مِنْ ڪَمَالِ صَبرِهِ:- (سندن ڪمال صبر) هڪ ڏينهن نقل فرمايائون ته عربستان جي سفرن مان هڪ سفر ۾ هندستان جي فاضلن جي جماعت سان گڏ ٻيڙيءَ ۾ سوار هئاسين. قضا الاهيءَ سان اوچتو سخت طوفان آيو ۽ ٻيڙي ڇولين جي زد ۾ اچي وئي. ٻيڙيءَ ۾ سوار ماڻهن دانهون، ڪوڪون ڪيون ۽ انهن جي آه زاري ۽ رڙ جو آواز ڏاڍو ٿيو. اسان جا رفيق جي هندي هئا، ڪُنڊ ڏسي گهٽيءَ ۾ پيا ۽ رڙيون ڪرڻ لڳا. اسان پنهنجي جاءِ تي خاموش هئاسون ۽ امر الاهيءَ جا منتظر. اسانجي جماعت کي ايترو ته ڏک ٿيو جو هڪ کي انهن مان ڏٺم جو پنهنجي پوشاڪ جو ڪيڏو بيخبري ۽ بيقراريءَ کان پنهنجي وات ۾ وجهي ٽڪر ٽڪر ٿي ڪيائين. آخرڪار

ٿوري وقت بعد الاهي عنايت سان طوفان هٽيو ۽ پيٽيءَ جو لوڏو بند ٿيو ۽ ماڻهن جا
دل هوش حواس واپس آيا - ان جماعت مان هڪ مون وٽ آيو ۽ چيائين ته
هن سخت حالت جي باوجود، اوهين سڪون ۾ هئا، اسانکي يقين هوندو هو ته
شخص ٻن حالتن کان خالي نه آهي - يا ته اولياءَ الله مان آهي جو پنهنجو پاڻ حق
سبحانه وتعاليٰ جي سپرد اٿس ڇڏيو آهي جو نفع نقصان ۽ چڱائي ۽ برائي ۽
ڄاڻ نٿو ڪري - حضرت صاحب جن فرمايو ته جن ٻن حالتن جو اوهان گمان
ڪيو آهي انهن مان مون ۾ هڪ به نه آهي - گمان پهريون درست نه آهي جو
مان نه ڪي هين به اولياءَ الله جي گهٽيءَ ۾ به نه ويو آهيان - گمان ٻيو به صحيح
نه آهي جو ته مان دنيوي نفع ۽ نقصان کي چڱيءَ طرح ڄاڻان ٿو پر اسانکي
ڪو به اثر نه آهي جو اهي سختيون اثر ڪن

مِن ملفوظاته :- حضرت صاحب جن پنهنجي والد بزرگوار قُدِّسَ سِرُّهٗ
کان نقل ٿي فرمايائون جيڪو انهن پنهنجي والد ماجد صاحب کان وته هڪ
ڏينهن حضرت حاجي صاحب ڪلان، يعني حضرت صاحب جن جو ڏاڏو
قُدِّسَ سِرُّهٗ قندهار شهر ۾ نماز ۾ مشغول هوا - حڪيم سيّد ذوالفقار شاه،
جو ان وقت جي همعصر حڪيمن کان گوءِ کڻي ويو هو، پڻ حاضر هو ۽ ويٺو
ويٺو هو، جڏهين حضرت صاحب جن سلام ڏيرايو - سيّد صاحب سندن
خدمت ۾ عرض ڪيو ته جڏهين ته سائين جن نماز ۾ هئا ته سندن مُنهن مبارڪ
۾ هڪ رڳ جيڪا جلندر جي دلالت ڪري ٿي، ظاهر ٿي ته جنبش ۾ هئي
يا ته سائينجن سيڙ چوٽ ائين يا هوا تبديل ڪن ۽ ڪشمير طرف تشريف فرمائين
جو اتي جي آب هوا بغير علاج جي گهڻن مرضن جو علاج آهي - جئن ته مذڪور
سيّد صاحب جي حڪمت درجي بدرجي تجربي ۾ آيل هئي ان ڪري حضرت
صاحب ڪشمير طرف وڃڻ اختيار ڪيو ۽ روانا ٿيا - ڪجهه وقت اتي ترسيا
پوءِ واپس آيا ۽ مرض مذڪور جو ڪو به اثر خدا جل شانه جي فضل سان
جسم ۾ نه رهيو -

مِنْ مَلْفُوْظَاتِهٖ اَيْضًا :- سيّد صاحب مذڪور جي حڪمت جي باري ۾

نقل فرمائيندا هئا ته بادشاه جي عورتن مان هڪ بيمار ٿي پئي هئي - مذڪور سيد
کي سنڌ سان علاج لاءِ آندائون - سيد چيو ته مرض جي تشخيص نبض ڏسڻ بعد
ٿيندي - ان کري نبض ڏسي اهڙي اُئين ڪرڻ کان ڪيبايو ته بادشاه جي حرم جو هٿ
ڪيئن غير محرم جي هٿ ۾ ڏجي - ٻيو علاج تجويز فرمايو - چيائين ته عورت
کي پردي ۾ ويهاريو وڃي ۽ ڌاڳي جي آنڊي کي هوا سان پيري پنهنجي هٿ جي مٿان
نبض واري جاءِ تي ٻڌي ان جو ٻيو ڇيڙو ٻاهر آڻي مونکي ڏنو وڃي ته مرض مقرر
ڪجي - اهڙن قبول ڪيو - مگر جڏهن ته هيءَ ڳالهه اهڙن جي سمجهه کان ٻاهر هئي انڪري
اول امتحان جي خيال کان اهڙن آنڊو ٻلي جي ڳچيءَ ۾ ٻڌو ۽ آنڊي جو ٻيو ڇيڙو
سيد صاحب جي هٿ ۾ ڏنائون - سيد ان تي ٿورو سوچي ڪنڌ مٿي ڪري مذاق طور
شايد
چيو ته هن عورت جي رات جي غذا ڪُئي جو گوشت هُجي ان کان پوءِ جڏهن اهڙن
کي سيد جي حڪمت جو يقين ٿيو ته آنڊو عورت جي نبض تي ٻڌائون - سيد مرض
جي تشخيص ڪرڻ بعد چيو ته هن مريض جو سواءِ سير ڪولڻ جي ٻيو علاج نه آهي -
چيائون ته سير اهڙي قسم جي تجويز ڪر جنهن ۾ ڏسڻ جو احتياج نه هجي، سيد
صاحب فرمايو ته گهر جي صحن ۾ واري جو هڪڙو فرش ڪن ۽ عورت اگهاڙي پيرن
اتان لنگهي ته اسان سو چون، سيد جو حڪم بجاءِ آندائون ۽ سيد گهر ۾ داخل ٿيو
۽ پير جي نشانن تي گهري نظر ڪري پوءِ ٻاهر آيو ۽ چيائين ته عورت اهڙن ساڳين
نشانن مٿان قدم بقدم لنگهي مگر اها ڪوشش ڪري ته انتو پير نه اچي، جڏهن ائين
ڪيائين ته اچانڪ هڪڙي وقت دا اهڙن ڪيائين ته منهن جي پير ۾ ڪنڊو چڀي جڏهن
چڱيءَ طرح جانچ ڪيائون ته ڏنائون ته واري ۾ سيد صاحب هڪ نشتر رکائي ڪي
هئي جيڪا ان جي نبض برابر هئي ۽ خون جاري ٿي ويو - سيد کي اطلاع ڏنائون -
چيائين ته جڏهن هيتري انداز خون نڪري ته بند ڪن ان کان بعد بند ڪيائون
۽ مريض شفاياب ٿيو -
مِنهَا :- حضرت صاحب جن ڪتاب شرح المواقف جي وصف ۾ گهڻو مبالغو فرمائيندا
هئا ۽ پنهن جي والد صاحب قُدِّسَ سِرُّهٗ کان نقل فرمائيندا هئا ته شرح مواقف
طالب علم کي مجتهد بنائي ٿو - ايضًا - علامه تفتازاني جي "مطول" جي بابت تمام گهڻي

تعريف ڪئي آهي ۽ پنهنجي طالب علميءَ جي وقت جو نقل ٿي فرمايائون ته منهنجي پڙهڻ
جي وقت ۾ حضرت والد صاحب قُدِّسَ سِرُّهٗ کان جن ڪتاب مطول جي مطالعه لاءِ تاڪيد
ڪندا هئا. هن ڪتاب جي مطالعه جو شوق ايترو ته هو جو سمهڻ ۽ جي نماز کان صبح
تائين مشغول مطالعه ۾ هوندو هوس ۽ خيال ٻئي طرف نه ويندو هو. ڪڏهين ڪڏهين
حضرت والد صاحب جن ان حالت کي ڏسندا هئا ۽ خداوند تعاليٰ جَلَّ شَانُهٗ جو شڪرانو
بجاءِ آڻيندا هئا. حضرت صاحب جن طالب علم کي علم نحو ۽ عربي پڙهڻ جي گهڻي ترغيب
ڏيندا هئا ۽ منطق جي ڪتابن پڙهڻ کي لازمي چائيندا هئا ۽ فرمائيندا هئا ته سواءِ
منطقي مسائل سمجهڻ جي علم ڪلام جي مسائل کي سمجهڻ مشڪل آهي
چاڪاڻ ته علم ڪلام جو مدار دليلن تي آهي ۽ اهو سواءِ علم منطق حاصل ڪرڻ
جي حاصل ٿيڻ مشڪل آهي. ان ڪري پنهنجي عمر جو گهڻو حصو علم منطق جي حصول
۾ گذارڻ لازم چائيندا هئا.

مِنْ مَلْفُوْظَاتِهٖ :- هڪ ڏينهن رستي تان هلندي، هڪ تمثيلي نقل فرمايائون
ته اعمش جيڪو صحيح بخاري جي مصنّف جي استادن مان هڪ هو، انجي اکين ۾
بيماري ٿي پئي جو سدائين اکين مان پاڻي وهندو هو ۽ ٻگي پوندي پون هيون. سندس
اعمش نالو هجڻ جو سبب اهوئي آهي ۽ هو بدن ۾ ضعيف ۽ ڪمزور هو. مَعَ ذَالِكَ
ان سان گڏ اهو خوش مزاج ۽ چرچائي هو. هڪ ڏينهن وهندڙ نهر جي ڪپ تي
ويٺو هو ته وقت جي حاڪم جي ملازمن مان هڪ اتي پهتو ۽ اعمش کي سوگهو
جهلي چيائين ته مونکي پنهنجي ڪلهي تي کڻي نهر مان پار ڪر. شيخ ڪيترو ئي برآئيون نيزاريون
ڪيون پر فائدو نه ٿيو. نيٺ لاچار انکي پنهنجي ڪلهي تي کڻي پاڻي ۾ گهڙيو. مذڪور
سپاهيءَ جڏهن شيخ جهڙي سواري حاصل ڪئي ته چيائين. "سُبْحَانَ الَّذِيْ سَخَّرَلَنَا
هٰذَا وَمَا كُنَّا لَهٗ مُقْرِنِيْنَ." جڏهن شيخ انکي وچ پاڻيءَ ۾ پهچايو ته يڪدم انکي پنهنجي
تان پاڻيءَ ۾ ڪيرايو ۽ چيائين. "وَقُلْ رَّبِّ اَنْزِلْنِيْ مُنْزَلًا مُّبَارَكًا وَّاَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِيْنَ."
هن پاڻي ۾ غوطا کاڌا ۽ پاڻ واپس ٻاهر آيو.

مِنْ كَرَامَاتِهٖ :- سن هڪ هزار ٻه سو ايڪاسي يا ٻياسي ۾ حضرت صاحب
قنڌار جي حاڪم نالي سردار محمّد امين جي ظلم ۽ ناسازيءَ ڪري اتان هجرة ڪري مشرق

قنڌار ۾ زمين جو ٽڪرو خريد ڪري رهڻ لڳا ان پسگردائيءَ ۾ هڪ شخص سپاهيءَ
نالي هڪ عورت جا حضرت صاحب جن جي پاڙي ۾ هئي نڪاح ۾ آندو- اهو شخص
حاڪم جي نوڪرن مان هو- هن ان عورت تي بي حد ظلم ۽ سختي پئي ڪئي- عورت
جي عزيزن اها شڪايت حضرت صاحب جن وٽ پيش ڪئي- حضرت صاحبجن انکي
هدايت ڪئي مگر اندروني بغض جي ڪري هن کي اثر نه ٿيو ۽ بد نصيب ٿي رهيو-
ايتري قدر جو هڪ ڏينهن ان ساڳي شخص گفتگوءَ ۾ حد درجي جي گستاخي جا ظهار
ڪيو- ان ڪري حضرت صاحبجن جي غيرت جوش ۾ آئي ۽ ان کي چيائون ته "هليو وڃ
پاڻکي گم ڪر" انهن ڏينهن ۾ ئي پنهنجي بد نصيبيءَ ڪان ۽ اولياء الله جي غيرت ڪري
هن هتان هڪ مسلمان ناحق قتل ٿيو ۽ هُو حاڪم جي بازپرس جي خوف کان گم ٿي
ويو ۽ اڄ تائين ٽيٽيهه سال ٿي ويا آهن ان جي باري ۾ ڪا به خبر نه ملي آهي- نَعُوْذُ بِاللّٰهِ
مِنْ غَضَبِ اَوْلِيَائِهٖ :-

مِنْ مَلْفُوْظَاتِهٖ :- هڪ ڏينهن حضرت صاحب جن جي مجلس ۾ نانگن ۽ نانگن
ڪاڏلن جو مذاڪرو ٿي هليو- فرمايائون ته "مَا صَالَحْنَاهُمْ مُنْذُ حَارَبْنَاهُمْ"- هُو دشمن
ڪڏهن به دوست نٿو ٿئي ۽ ان تي دليري ڪرڻ نه گهرجي-

مِنْ مَلْفُوْظَاتِهٖ :- جنهن وقت بندي راقم الحروف صحيح بخاري ڪتاب
حضرت صاحبجن وٽ پئي پڙهيو- جڏهن روايت حضرت عمران ابن الحصين
رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى تي آيس ته فرمايائون ته دُعاهن جي نالي جي ونڻ جي برڪت سان
مستجاب آهي ۽ هو پنهنجي وقت جا قطب هُئا ايتري قدر جو ڪَکَر به ان جي حڪم
سان جڏهن حڪم ڪندا هئا وبند ٿيندا هئا ۽ وسندا هئا- ذَالِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ
مَنْ يَّشَآءُ ۽ فرمايائون ته ڪِتَابُ اللّٰهِ کان بعد صحيح بخاري صحيح ڪتاب آهي

مِنْ مَلْفُوْظَاتِهٖ :- سنه ١٣٠٠ هڪ هزار ۽ ٽي سوءِ ۾ جڏهن حضرت صاحبجن
باتبائل حرمين شريفين جي زيارت لاءِ بمبئيءَ بندر ۾ پهتا ته جهاز جي انتظار
۾ اتي ڪجهه روز ترسيا- ساڳئي سال حاجي احمد علي قنڌاري حج تان واپس
موٽيا هئا- حضرت جن جي ملاقات لاءِ آيا- پنهنجي سفر جي حقيقت پئي ڪيائون
ته حرم محترم مڪي زَادَهُ اللّٰهُ شَرَفًا وَّ عَظْمًا تان الوداع ڪرڻ مهل پنهنجي دل کي

جدائيءَ جي جلڻ کان هن طرح تسڪين ڏنم ته ٻانهي جو مقصد پنهنجي مالڪ جي
قربت آهي ۽ اهو شريعت پاڪ جي تابعداريءَ سان حاصل ٿئي ٿو ۽ شريعت پاڪ ڪنهن
خاص هنڌ تي بند ٿيل نه آهي - جتي به هجي اهو قرب شريعت جي پابنديءَ سان ملي ٿو
ان مجلس ۾ جناب ميان عبدالقدوس صاحب جن به حاضر هئا - انهن فرمايو
ته اسان الوداع وقت جدائيءَ جي غم کي هن طرح تسڪين ڏني ته جيڪڏهن ڪعبه
شريف هن هنڌ آهي ته ڪعبه جو مالڪ هر هنڌ ساڻ آهي - حضرت صاحب جن
اهو ٻڌڻ بعد فرمايو ته حرم مڪي ۽ مدني زَادَهُمَا اللّٰهُ شَرَفًا وَعَظَمًا کان جدا
ٿيڻ وقت اسان جي دل جي فراق کي انهن گفتن سان تسڪين نٿي اچي مگر ان جي برعڪس
جدائي مهل آئون پاڻ تي اهو لازم ڪريان ته جي حياتيءَ وفا ڪئي ته وري واپس ايندس
مِنْ مَلْفُوْظَاتِهٖ :- هڪ ڏينهن ٻن طالب علم شخصن جي وچ ۾ سفر جي حالت
۾ سنت پڙهڻ بابت اختلاف ٿيو - هڪ پڙهڻ کي افضل پيو چوي ۽ ٻيو وري ترڪ
ڪرڻ (نه پڙهڻ) کي اولى پيو چوي - هي اختلافي مسئلو حضرت صاحب جن جي اڳيان
آندائون - پاڻ فرمايائون ته هن مسئلي تي تمام گهڻو اختلاف آهي - ڪي عالم ترڪ
ڪرڻ کي اولى ٿا چون ۽ ڪي وري انکي ادا ڪرڻ بهتر ٿا ڀانئن - پر وڌيڪ مناسب
۽ مفتى به علمائن متأخرين جو قول آهي - جو مسئلي ۾ فرق آهي - سفر جون حالتون
مختلف ٿيون ٿين - جيڪڏهن سفر ۾ خوف خطرو هوندو ته سنت جو ڇڏڻ وڌيڪ
بهتر آهي ۽ جيڪڏهن حالت امن ۽ قرار جي هوندي ته سنت جو ادا ڪرڻ گهرجي - هي حڪم
هر موقعه ۽ محل موافق مختلف ٿئي ٿو - جو ته حجاز جو سفر ۽ قافله مدينه مطهره
جو سفر هندستان ۽ ٻين شهرن جي سفر وانگر نه آهي - ضرور ان قافله ۾ جو جاءِ
خوف ۽ خطري جي هجي ڇڏڻ سنت جو بهتر چيل ٿئي ۽ ٻين امن امان وارن سفرن
۾ سنتن جي ادائگي بهتر - هن تي نقل فرمايائون ته ڳالهه ڪندا آهن ته ڪڏهن
ڪڏهن اهڙو اتفاق ٿيا جو حضرت امام ابو حنيفه رضي الله عنه ۽ امام ابو يوسف
رحمه الله ساڳي سفر ۾ رفيق ٿيا - فجر جي نماز وقت پاڻي نه هو - پاڻيءَ جي ڪوشش
ڪيائون ۽ پاڻي ڏي ٿي پيا - وقت نزديڪ ٿي ويو - حضرت امام ابو حنيفه پنهنجي ساٿيءَ
فرمايائون ته تون نماز شروع ڪر ۽ مان وضو ڪري پيهان ٿو - انهن پهرين رڪعت

۾ تڪبير تحريمه کان پوءِ وقت جي تنگيءَ ڪري اڌ فاتحه پڙهي رڪوع ڪيو ۽ ٻي رڪعت ۾ پوءِ اڌ
پڙهي نماز پوري ڪئي ۽ فرمايائون "اَلْاٰنَ تَفَقَّهَ يَعْقُوْبُ" هن تي هڪ نقل جيڪو
حضرت صاحب جن فرمايو آهي ياد آيو ته جو پيش ڪريان ٿو. فرمايائون ته هڪ ڏينهن وقت جو خليفه
هارون رشيد پنهنجي خاص اهليه بيبي زبيده سان هم ڪلام هو. بيبي
زبيده چيو ته هن حڪومت جي مصيبت ۾ جو توهان قاتل آهيو معلوم ٿو ٿئي
ته قيامت جي ڏينهن توهان جنت جو منهن نه ڏسندين. اتفاق سان خليفه جي واتان
نڪتو ته جي مان جنتي نه آهيان ته توکي مون طلاق ڏني. پوءِ ٻئي جنت ۾ آيا ۽
خليفه جو حرم (بيبي زبيده) اٺين پرده اندر ويٺي خليفه جي ان سان اهڙي ته محبت
هئي جو ان کان سواءِ گهڙي به آرام نه هوندو هوس. ٻئي مغموم رهيا ۽ قسم جي نتيجن
لاءِ هٿ پير هڻڻ لڳا. آخر خليفه حڪم ڏنو ته قاضي يوسف کي حاضر ڪن. جڏهن
حاضر ٿيو ته سچي حقيقت کيس ٻڌايائون. چيائين ته جيڪڏهن ڪهڙي به شيءِ
توهان جي حيلي سان ممڪن آهي ته مواصلت (گڏ رهڻ) ٿئي ته بهتر، نه ته هي جدائي
ملڪ جي وبا اچڻ جو باعث آهي. قاضي خليفه کان پڇيو ته توهان جيڪڏهن پنهنجي
عمر ۾ شرعي حرام ڪيل ڪم تي طاقت لڌي آهي ۽ ان ڪم کان محض خوف الهي
سبب باز آيو آهيو ته هي حيلو آسان آهي. چيائين ته هائو. ڪيترا ڀيرا اهڙي
ماڻهوءَ کان جنهن سان ڏاڍي محبت به هئم ۽ ان تي قبضو به هو خوف خدا ڪري
ان کان پري رهيس ۽ ڪڏهن به ڪم جو مرتڪب (پيدا ڪندڙ) نه ٿيس. قاضي ڪيترن چيو ته
"لَا بَأْسَ عَلَيْكَ اُدْخُلْ بِاَهْلِكَ". خليفه چيو ته جي هن فتوىٰ متعلق قرآن مان ڪو
مڪمل دليل نه ڏيندين ته هرگز قبول نه ڪندس. قاضي چيو ته چئو قرآن ۾ نه
ٻڌو هيو آهي "وَاَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوٰىۙ فَاِنَّ
الْجَنَّةَ هِيَ الْمَاْوٰىؕ" هن ٻڌڻ بعد خليفه جي دل ۾ پوءِ خوش به ٿيو ۽
قاضي صاحب کي تمام گهڻو انعام عطا ڪيائين ۽ اهو واپس موٽيو. جڏهن
گهر پهتو ته در تي نوڪر جو آواز ٻڌائين. پڇيائين ته خير آهي؟ عرض ڪيائين

١ حضرت امام ابو يوسف جو نالو يعقوب آهي. حضرت امام ابو حنيفه فرمايو ته "هاڻي يعقوب فقيه (عالم) ٿيو".
٢ قاضي امام ابو يوسف خليفه هارون رشيد کي چيو ته "تنهنجي مٿان ڪو ڏوهه نه آهي پنهنجي اهليه سان همبستر ٿي".
٣ ۽ جيڪو پنهنجي پالڻهار جي (حضور ۾) بيهڻ کان ڊنو ۽ نفس کي سندس خواهشن کان جهليائين ته تنهنجي جاءِ بيشڪ بهشت آهي.
سورة النزعت رڪوع ٢ پاره ٣٠ عم

تہ ھي ھڪ سو ھزار درم آھن جيڪي بيبي زبيدہ موڪليا آھن - ان مجلس ۾ ڪجھ خوش مزاج ماڻھو حاضر ھوا - چيائون - ”اَيُّهَا الْقَاضِي الْهَدَايَا مُشْتَرَكَةٌ“ [1] اسان جي حصو ۾ بہ ھجڻ گھرجي - چيائين تہ خاموش رھو - اھي ھديا کجور جو ٿالھ يا ان جي مثل ھجڻ گھرجن نہ سؤ ھزار درم - خُذْ يَا غُلَامُ وَاَدْخِلْهَا الْخِزَانَةَ - [2]

اَيْضًا :- فرمايائون تہ جڏھين قاضي ابو يوسفؒ جو خزانو تمام گھڻو ٿيو تہ ھڪ ڏھين خليفہ پڇيس تہ تو وٽ گھڻي رقم آھي؟ چيائين تہ نوا نوي ھزار دينار - پڇيائين تہ توکي ان جي ڪھڙي ضرورت؟ تون اھو ڏي تہ اسان مسلمانن جي بھتري تي خرچ ڪيون ۽ تون ان مان پنھن جي گذر سفر جيترو ڪرڻ، چيائين تہ ھيءَ رقم ان لاءِ رکي اٿم تہ جي تون ڪافرن تي ۽ دين کي جڏين تہ ان مال جي مدد سان تو سان جھاد ڪريان - خليفہ ھن گفتي تي صبر ڪري حڪم ڪيو تہ ھڪ ھزار دينار بيابہ قاضيءَ کي ڏين جيئن ٻہ سؤ ھزار دينار ٿينس جيئن ھميشہ اسانکي ھن قول جو خوف دل ۾ قائم رھي -

مِنْ مَلْفُوْظَاتِهِ :- حضرت صاحبن تي فرمايو تہ ھڪ ڏينھن مان حرم محترم مدني عَلٰى صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ السرمدي جي محل مواجھہ شريف ۾ ويٺو ھوس تہ ھڪ جماعت بارگاہِ الٰھي جي خاصن مان اتي آئي ۽ باقي ڳالھ وسري وئي آھي مگر ان جو آخري حصو جيڪو حضرت عبدالقدوس صاحب جو لکيل آھي، لکي ٿو تہ اھا جماعت ڇھن يا ستن فردن تي ٻڌل ھئي - مواجہ شريف ۾ خشوع ۽ خضوع سان ويھي رھيا - ھڪ ٻئي کي دعا گھرڻ لاءِ منٿون ڪرڻ لڳا - نيٺ ھڪ کي جو ڏسڻ ۾ صاحب ڪمال ھو مگر بدن ۾ ضعيف، اڳيان ڪيائون - ھن دعا گھري ۽ ٻين آمين چيو - اسان بہ انھن سان دعا ۾ شريڪ ٿيا سون - ايستائين جيستائين دعا گھريائون اک ڇنڀ ۾ انھن ماڻھن منھن جي نظر کان غائب ٿي ويا - باقي رھيلن کان پڇيم تہ ڪاڏي ويا؟ چيائون تہ ھو شام پھتا ھوندا - مون چيو تہ سُبْحَانَ اللّٰهِ! ھن ٿوري وقت ۾ ھيڏي مسافري ڪيئن ڪيائون؟ چيائون ”وَلِلّٰهِ عِبَادٌ طَيُّ الْاَرْضِ عِنْدَهُمْ كَالْبَرْقِ الْخَاطِفِ اَوْ كَمَا قَالُوْا“ ان کان پوءِ باقي رھيل بہ ويا - حضرت صاحب جن فرمايو تہ اھا مذڪور جماعت ابدالن جي نظر آيم - وَاللّٰهُ اَعْلَمُ

[1] اي قاضي! ھديا (تحفا) ڀائيواري ڪيل آھن، يعني ھن ۾ اسان جو حصو آھي - [2] او ڇوڪرا! ھن کي کڻ ۽ خزاني ۾ داخل ڪر -
[3] اللہ تعالیٰ جا ٻانھا آھن (ڪرامت وارا) زمين کي ويڙھيندڙ آھن يعني تکڙا ھلندڙ آھن - اللہ وارن مان ڪي وڄ وانگر تکڙا ھلندڙ آھن جيئن اکين کي ڇنندڙ آھي - يا جيئن چيائون -

مِنْ مَلْفُوْظَاتِهٖ :- حضرت صاحب جن فرمايائون ته، جناب حضرت صاحب قبله
گاهه قُدِّسَ سِرُّهٗ (حضرت شاهه عبدالقيوم قُدِّسَ سِرُّهٗ والد حضرت خواجه عبدالرّحمٰن قُدِّسَ سِرُّهٗ)
جي انتقال بعد گهڻو وقت فڪر ۾ گذريو ۾ هوس ته خداوند جَلَّ شَانُهٗ جي درگاهه الهيءَ ۾
حضرت صاحبن سان ڪهڙو سلوڪ ٿيو هوندو. هڪ رات خواب ۾ ڏٺم ته ڏسان ٿو ته جيڪ
حضرت صاحبن پاڪ ۽ صاف لباس سان هڪ وڏي جاءِ ۾ تمام خوش ويٺا آهن ۽ هيءَ
آية ڪريمه پيا تلاوت ڪن. لِلَّذِيْنَ اَحْسَنُوا الْحُسْنٰى وَزِيَادَةٌ ط وَلَا يَرْهَقُ
وُجُوْهَهُمْ قَتَرٌ وَّلَا ذِلَّةٌ ط اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ ج هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ۝ [1]

مِنْ مَلْفُوْظَاتِهٖ :- سنه هڪ هزار ٽي سو ٻيچ ۾ راقم الحروف عنايت الهيءَ سان
۽ حضرت صاحب جن جي دعا جي برڪت سان ڪلام پاڪ جو حافظ ٿيو جيتوڻيڪ
ڪلام پاڪ جي حفظ ڪرڻ جو شوق گهڻي وقت کان هوم واندڪائيءَ ۾ به ڀني رڪوع
جيڪو وقت ملندو هو ان ۾ ياد ڪندو هوس. مگر ادب جي خيال کان ان تمنا جو اظهار
حضرت صاحبن وٽ نه ڪندو هوس ڇاڪاڻ ته هڪ ڏينهن زبان حق ترجمان
کان ٻڌڻ ۾ آيو ته اسان کي نه پڙهڻ کان ڪلام پاڪ جي ياد ڪرڻ جو شوق غالب
هو. مون پنهنجي والد صاحب جن کي لکيو ته مون کي هيءَ خواهش غالب ٿي آهي
اجازت ملي ته ان لاءِ ڪوشش ڪجي. حضرت والد صاحب جن جواب ۾ منع فرمائي
۽ حصول علم لاءِ آماده ڪيو ۽ خواجه حافظ شيرازيءَ جي مصرع تمثيل طور لکيائون
ع ڪه عشق آسان نمود اول ولي افتاد مشڪلها [2] ان کان پوءِ والد صاحب جن جي فرمان موجب ڪيم
هن عاجز ان خوف کان ته متان حضرت صاحب جن منع فرمائين، ان جو اظهار نه ڪيو
جڏهين حضور شريف ۾ آيس ته تلاوت ۾ پاويهون پارو پورو ٿيو هو. حضرت صاحب جن
ڏاڍو خوشيءَ جو اظهار ڪيو ۽ باقيءَ جي پوري ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ استاد حافظ حاجي
لعل محمد صاحب کي مٿيارين مان هن بنده جي دور ٻڌڻ لاءِ گهرايو. ختم شريف بعد
تمام گهڻو ڪاڏو دارايائون ۽ ماڻهن کي مدعو ڪري کارايائون. طعام جي تجويز وقت نوڪرن
مان ڪنهن عرض ڪيو ته يا حضرت! ايتريون رڍون ذبح ڪرڻ جو ڇا مقصد؟ حضرت صاحب جن

---

[1] ترجمو:- جن چڱائي ڪئي تن لاءِ (آهي) چڱائي ۽ ٻيڪ وڌيڪ آهي ۽ سندن منهن کي نڪي ڪارهڻ ۽ نڪي خواري ويڙهيندي. اهي بهشتي آهن ۽ اهي منجهس سدائين رهڻ وارا آهن. سورة يونس رڪوع ٣ پاره ١١. [2] عشق پهريائين آسان نظر ۾ آيو پر گهڻا مشڪل پيش آيا.

جواب ۾ فرمايو ته ڪلام الله شريف جي حفظ ڪرڻ جي نعمت جي شڪرانه لاءِ جا نعمت ڏلاڙ کي عطا ٿي. ممڪن هجي پاڻ کي ذبح ڪريان ته به گهٽ آهي. اهو شخص پنهنجي گفتي تي پشيمان ٿي خاموش رهيو.

مِنْ مَلْفُوْظَاتِهٖ:- هڪ ڏينهن مجلس ۾ حفظ ڪلام الله بابت منهن جي بار ۾ ٻڌي فرمايائون ته حضرت والد صاحب قُدِّسَ سِرُّهٗ جن برادر مرحوم ميان غلام جان کي قرآن پاڪ جي حفظ ڪرڻ تي ڇڏيائون. اهن ڪوشش ڪري ست اٺ سيپارا ياد ڪري وساري ڇڏيا. حضرت والد صاحب جن پنهن جي دعا ۾ التجا ڪندا هئا ته "يا الله! منهن جي اولاد مان ڪنهن کي حفظِ ڪلام الله جي توفيق عنايت ڪر" اَلْحَمْدُ لِلّٰه حضرت جن جي هيءَ دُعا فلاڻي جي حق ۾ قبوليت جي درجه کي پهتي.

قُدِّسَ سِرُّهٗ:- حضرت صاحب جن جي ٻنهي پيرن جي وچ ۾ زخم جو نشان ڏسبو هو هڪ ڏينهن نقل فرمايائون ته ننڍپڻ جي وقت ۾ والد صاحب جن استاد طرف موڪليو بار ٻالي تقاضا جي ڪري هڪ دفعه مڪتب ۾ حاضر نه ٿيس. استاد صاحب حضرت والد صاحب جن اڳيان اها حقيقت پيش ڪئي. والد صاحب جن جيڪي جلالي طبع جا هئا ايتري قدر متغير ٿيا جو مونکي نهر ۾ ڪٽي اڇلايو جا وهندڙ هئي ۽ تنهن ڪري چاول هئي شيشي مثل چاول برف جو ٽڪر منهن جي ٻنهي پيرن ۾ زخم ڪيو ۽ هيءُ زخم اهو زخم آهي.

قُدِّسَ سِرُّهٗ:- محمد خان ناريجه کان نقل ڪيل آهي ته هڪ سال ٿنڀي محمد خان ۾ سيد نظر محمد شاهه برقع متايو ۽ عام ۽ خاص ماڻهن جا هجوم سندس درگاهه طرف رجوع ٿيا. ٽڪر جي سادات کي عرض ڪيم ته اوهان مان ڪنهن حضرت صاحب جن جي اڳيان هن شخص متعلق ڪا چا ڪئي آهي ته سندن اڳيان دعا لاءِ وڃڻ گهرجي يا نه؟ اهن ادب ڪري چيو ته اسان عرض نٿا ڪري سگهون. آخر اتفاق ڪري سندن حضور ۾ آياسين. هڪ ٻئي کي عرض ڪرڻ لاءِ اشارا ڪرڻ لڳاسين. حضرت صاحب جن پاڻ مراد پڇيو ته ڪهڙي ڳالهه آهي؟ مرحوم سيد الهه بخش شاهه عرض ڪيو ته سيد نظر محمد جي حق ۾ ڇا ٿا فرمايو؟ حضرت صاحب جن فرمايو ته حضرت پير پيران قُدِّسَ سِرُّهٗ جي وقت ۾ وقت جي اوليائن مان هڪ شخص وفات ڪئي. حضرت پير حڪم الاهيءَ سان هندوءَ کي جيڪو پنهن جي دڪان تي ننڊ پيو هو، سجاڳ ڪري بعد

تلقين ڪلمهٔ شهادت ان اولياءِ جي جاءِ تي قائم مقام ڪيو- هي شخص نه سادات
۽ اهلبيت آهي- جيڪڏهن ساڻس فضل الاهي شامل هجي ته ڪهڙو عجب! اَقُوْلُ
فِيْهِ اِشَارَةٌ كَمَا لَا يَخْفٰى - [1]

قُدِّسَ سِرُّهٗ:- ساڳيءَ طرح ساڳي راويءَ کان روايت آهي ته مرض طاعون جي ڏينهن ۾
حاڪم اهڙو ظلم شروع ڪيو جو ماڻهن کي زوريءَ پنهن جي گهرن مان ڪڍيو، هڪ ڏينهن
مرحوم سيد غلام نبي شاه کي چيم ته حضرت صاحب کان پڇون ته هيتري عظيم انقلاب
جو سبب ڇا آهي؟ مذڪور سيد ادب کان چيو ته اسانکي پڇڻ جي طاقت نه آهي- توهان
پاڻ عرض ڪيو- اسانکي به طاقت نه ٿي ۽ ماٺ ڪئي سون ۽ حضرت صاحبن جي اڳيان
اچي ويٺاسون- حضرت صاحب ان وقت ڪنهن ٻار لاءِ تعويذ پئي لکيو. جنهن اسان
اٿڻ جو ارادو ڪيو، حضرت صاحب لکڻ جي وچمان ڪنڌ مٿي ڪري اسانکي چيو "هي سڀ
تڪليفون حاڪم کان قضا آسماني آهن ۽ اساڻي عملن جي شامت" دل ۾ چيم ته جيڪڏهن
حضرت صاحب جن هٿ کڻي دعا گهرن ته اميد آهي ته حق تعالى هي مصيبتون رفع دفع ڪندو
اسان ان خيال ۾ هئاسون ته حضرت صاحب هٿ کڻي دعا گهري

مِنْ مَلْفُوْظَاتِهٖ:- ياد اٿم ته هڪ ڏينهن حضرت صاحبجن سيد نظر محمد مذڪور
بابت بيان پيا فرمائين ته ڪراچيءَ واري مولوي عبدالله سيد مذڪور جي احوال بابت
خط لکي اسان کان پڇيا ڪئي- جواب ۾ اسان لکيس شيخ سعدي رحمة الله عليه جو ڪريما
۾ آيل بيت لکي موڪليو- بيت:- ز جاهل نيايد جز افعال بد؛ وز و نشنود کس جز اقوال بد [2] ۽ ان تي اڪتفا ڪيم

قُدِّسَ سِرُّهٗ:- سنه هڪ هزار ٽي سو ٻارهن ۾ حضرت صاحبجن شڪارپور جي ويجهو
تشريف فرمائيا- راقم الحروف پڻ سندن همرڪاب هو- هڪ ڏينهن سندن خاص معتقد
ميان علي بخش ولد ميان محمد حسين وڪيل عرض ڪيو ته ڏاڍي گرميءَ جي موسم آهي جيڪڏهن
سائين جن ٽپهريءَ مهل هڪ گهڙي اسانجي باغ ڏي، جو شهر کان ٻاهر آهي تشريف فرمائيندا
ته اسان سعادت جاڻنداسين- حضرت صاحبجن قبول فرمايو- هن ٽانگو آندو- پاڻ سوار ٿي
باغ طرف ويا- گهڙي کن اتي ويٺا مختلف قسمن جا گل ڏٺائون ۽ سلوڪ جو نظارو ڏسي
هي عربي بيت زبان مان صادر فرمايائون- وَهُوَ هٰذَا-

---

[1] آئون چوان ٿو ته هن ۾ اشارو آهي اهڙو جو ڳجهو نه ٿو رهي- يعني ظاهر آهي-
[2] جاهل کان نه اچن سواءِ ڪمن ڇڙن جي- جاهل کان ڪوئي ماڻهو نه ٻڌي سواءِ قولن ڇڙن جي

تَأَمَّلْ فِيْ نَبَاتِ الْاَرْضِ وَانْظُرْ   لِصنع اللّٰه ذِی الْمَجْدِ الْمَلِيْكِ
عُيُوْنٌ مِّنْ لُجَيْنٍ نَاظِرَاتٌ   بِاَحْدَاقٍ مِّنَ الذَّهَبِ السَّبِيْكِ
عَلٰى سَاقِ الزبرجد شَاهِدَاتٌ   بِاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ لَهٗ شَرِيْكٌ

هن محفل ۾ ڪڏهين ڪڏهين عربي ۽ پارسي ڪجھ شعر تمثيل طور زبان حق ترجمان مان صادر ڪندا هئا- اهي جيڪي راقم يڌ اچي يا در هيا اهي لکجن ٿا

مِنْهَا:- اهن شعرن ما ڪي شعر هي آهن -

زمين از خلق خورده چندے   هنوز از كبر سر بر آسماني ١

مِنْهَا:- پوشيده مرقعه اند خامي چند   نارفته ره صدق وصفا گامے چند ٢

مِنْهَا:- بگرفته زطامات الف لامي چند   بدنام كنند نكو نامے چند ٣

مِنْهَا:- آنكس كه تو نگريت نمي بايد   او مصلحت تو از توبه مي داند ٤

مِنْهَا:- ڪن ٻنهن خاص مخلصن ۽ معتقدن لاءِ لکندا هئا

مجدد الف ثاني مهربان باد   هميشه دستگير مخلصان باد ٥

مِنْهَا:- چو غنچه تنگ دل بودم كه ناگاه   اَتَانِيْ نَفْحَةٌ مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ ٦

مِنْهَا:- گربا نديم زنده بر دو زيم   دامن كز فراق چاك شده ٧

مِنْهَا:- ور بمرديم عذر ما به پذير   اے بسا آرزو كه خاك شده ٨

مِنْهَا:- ترسم كه دوست باما نا آشنا بماند   تا دامنِ قيامت اين غم بما بماند ٩

ترجمه ١ زمين اندر ويٺدين کا جي منھ چند ڪري   ڪنا تڪبر تو رکين سر آسمان تي
٢ پاتل گودڙي ۾ اٿئي ڪي اوٺايون   راهِ صدق وصفا نتو جا ٿين آڏ کون چند
٣ سڌ اٿئي پاڪي صوفي ڪرين فريب ڪجھ   ڪيا بدنام تو آهن نيڪ نالا چند
٤ اهو جو تو کان به تو نگر آ نتو ڏسئي   اهو تنهن جي مصلحت تو کان زياده تو جي ڄاڻي
٥ مجدد الف ثاني مهربان آ   سدائين دستگير مخلصان آ
٦ مثل غنچه دل جي ڪڙي بندهئي پر اوچتو   آئي مونکي خوشبو الله تعاليٰ جي رحمت کان
٧ جي رهيس زنده ته سندس ضرور   دامن جو فراق کان ڦاٽي آ پيو
٨ جي مري ويس ته منهن جو عذر   ڪج قبول جو آرزو منهن جي خاڪ ٿي
٩ افسوس دوست منهنجو جو رهيو نا آشنا   مگر تا قيامت رهندم اهو غم

مِنْهَا:- هيچ جا از دلت سفيد نشد — هيچ موئے بر تنت سياه نماند

مِنْهَا:- اے حسن توبه آن زمان كردى — كه ترا طاقت گناه نماند

مِنْهَا:- از ضعف بهر جا كه نشستيم وطن شد — وز گريه بهر جا كه رسيديم چمن شد

مِنْهَا:- رفتم ز كوے بيمرم دردِ فراقت زاد خود — دارم بهمراه قافله از نالۀ و فرياد خود

مِنْهَا:- وَ عِنْدَ هبوب الناشرات على الحمى — تميل غصونُ البان لا الحجر الصلد

مِنْهَا:- وَ العذر كرام الناس مقبول -

مِنْهَا:- كَاَنَّ الْقَلْبَ حِيْنَ يقال يغدى — بليلى العامرية او يراح

مِنْهَا:- قطاةٌ غرها شرك فباتت — تجاذبه و ترجو بالفلاح

مِنْهَا:- فلا فى الليل نالت ماترجى — وَ لَا فى اليوم كانت لها براح

مِنْهَا:- نميدانم كه دل يا دوست گويا ست — صداى قلقل از مى يا زمين است

مِنْهَا:- عقل اين جا ساكت آمد يا مضل — زانكه دل با اوست يا خود اوست دل

اهي بيت جيكي حضرت قيوم الزمان جن بزرگوار (ڏاڏو بزرگوار) يعني حضرت صاحب جن (حضرت شاه عبد القيوم قُدِّسَ سِرُّهُ) مناجات طور تحرير فرمايا آهن حضرت صاحب جن جو والد كڏهين كڏهين دعا ۾ پڙهندا هئا-

الٰهى ظلمت آباد دلم را روشنائى ده — ز زنگِ معصيت آئينه جانم را صفائى ده

چو تابد آفتاب روز محشر بر سر عالم — مرا جا از كرم زير لواے مصطفائى ده

محمد را شفيع و چار ياران را دليلم كن — سوے اينها من گم گشته ره را رهنمائى ده

دل تنهن جي جو كو بزرگ وند رهيو سفيد — كو به تنهن جي بدن جو وار كارو نه رهيو

اي حسن توبه تو ان وقت كئي — جڏهن طاقت گناه جي تو ۾ نه رهي

كمزوري كان رهيا سين جت وطن ٿيو — روئندي رهيا سين جت چمن ٿيو

تنهن جي كوچي مان وڇوڙي جي درد كي وٺي هليس — قافلو ساڳڻ هليو ساڻ روئاڻ ۽ زاري جو

خبر نه آهي ته دل چوي يا دوست — اهو آواز صراحي مان نكتو آيا كا زمين

اتي عقل رهيو خاموش يا گمراه ٿي — ڇو ته دل ان سان آيا اهو ساڻ دل ئي

الٰهي ظلمت آباد دل منهنجي كي روشني ڏي — گناهن جي زنگ كان دل جي آئيني كي صفائي ڏي

ڏهاڙي حشر جي چمكندو جڏهن سورج مٿان — منجهام مون لوائي جهنڊي مصطفائي ڏي

محمد كي شفيع ۽ چئن يارن كي وسيلو مون بنا ۽ — راه پليل آهيان طرف انهن جي رهنمائي ڏي

ابو بکرؓ و عمرؓ را دستگیرم روز محشر کن — مدد خواهی ز عثمانؓ و علیؓ مرتضیٰ ده ۱
طفیلِ حضرتِ زهرا و سبطین رسول تو — ز کید نفس و شیطان لعینم رستگاری ده ۲
الٰهی عبدِ قیوم این قدر بیگانه کے باشد — ترحم کن ترحم کن سوئے خود آشنائی ده ۳
مِنْهَا:- او در این سعی تا بما چه کند — ما در این فکر تا خدا چه کند ۴
مِنْهَا:- پایه آخر آدم هست و آدمی — گشت محروم از مقامِ محرمی ۵
مِنْهَا:- گر نه گردد باز مسکین زین سفر — نیست از وی هیچکس محروم تر ۶
مِنْهَا:- ما چه خیالیم و فلک در چه خیال — ما خام خیالیم و فلک پخته خیال ۷
مِنْهَا:- من هیچم و از هیچ نمی آید هیچ — من خشکم و از خشک نمی آید هیچ ۸
مِنْهَا:- اِذَا ضَاقَتْ بِكَ الْبَلْوٰى — فَفَكِّرْ فِيْ اَلَمْ نَشْرَحْ ۹
فَعُسْرٌ بَيْنَ يُسْرَيْنِ — اِذَا فَكَّرْتَهٗ تَفْرَحْ ۱۰

مِنْ كَرَامَاتِهٖ:- (حضرت صاحب جن جي ڪرامتن مان هڪ ڪرامت)

سن هڪ هزار ٻي سوءِ اٺين ۾ جناب حضرت ميان عبدالقدوس صاحب کي فرزند عطا ٿيو. انهيءَ وقت حضرت صاحب جن ٺري طرف مسافريءَ تي ويل هئا. سندن خدمت ۾ احوال خط ۾ پيش ڪيم. اميد هئم ته حضرت صاحب جن سنئين ڏيهن تشريف فرمائيندا، عقيقو ۽ نالو پاڻ اچي رکندا. اتفاق سان خط ڪين دير سان مليو. جواب ۾ لکيائون ته اسان پهچي نه سگهنداسون. ننڍڙي جو نالو عبدالفتاح مقرر ڪجو، چوته سنئين ڏينهن اسان

۱ ابوبڪرؓ و عمرؓ کي مون سان روز محشر ڪر رهبر — مثل عثمانؓ امداد ڪر مثل علي حيدرؓ مرتضائي ڏي
۲ مهابي حضرتِ زهراءِ سبطينؓ رسول جهنجي — ڪنان نفس و شيطانِ لعين جي مڪر کان آزادي ڏي
۳ الهي عبد قيوم اينڊو بيگانو ڇو آهي — رحم فرما رحم فرما طرف پنهنجي آشنائي ڏي
۴ هو هن آهر ڪوشش ۾ ته ڇا ڪندو اسان کي — اسان هن فڪر ۾ ته خدا ڇا ڪندو
۵ انسان جو رتبو ٿئي انسان کان — ور نه محروم ٿو رهي محرمان کان
۶ جي نه ڪو وايس وري ڪان هن سفر — ناه ڪو انکان ٻيو بد بخت بشر
۷ اسان ڪهڙي خيال ۾ ۽ فلڪ ۾ ڪهڙو خيال — ڪچا خيال اسان جا ۽ فلڪ جا پڪا خيال
۸ مان ڪجهه نه آهيان ڪين مان ايندو ڪين — مان خشڪ آهيان خشڪ کي نه آوت
۹ جنهن وقت تنگ ڪيو تو کي مصيبت — پوءِ تون فڪر ڪر سورة اَلَمْ نَشْرَحْ ۾
۱۰ پوءِ لفظ عسر جو ٻن لفظن يسر جي وچ ۾ — جنهن وقت ٻه سوچ ڪندين ته خوش ٿيندين

فائدو:- سورة الم نشرح ۾ آهي فَاِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ۝ اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ۝ هت لفظ العسر جو معرفه تڪرار ٿيل آهي ۽ لفظ يسر جو نڪره تڪرار ٿيل آهي. العسر جي معني آهي تڪليف، يسر جي معنيٰ آهي آساني. قاعدو آهي ته اسم معرفه ۽ اسم نڪره جي تڪرار وارڻ جي حالت ۾ بقيه معنيٰ ۾ معرفه تڪرار نه ٿيندو ۽ نڪره معنيٰ ۾ تڪرار ٿيندي. مطلب هي ٿيو ته هڪ تڪليف سان ٻه آسانيون آهن. تڪليف هڪ آسانيون ٻه ـ ۱۲

سندس اهو نالو رکيو هو - اهڙي ساڳي ڳالهه هوبهو سن ههڪ هزار ٻي سو ٽيرهن ۾ منهن جي
پيائٽي به نسبت ظاهر ٿي - انهيءَ وقت حضرت صاحب جن لس ٻيلي جي مسافريءَ تي هئا
انان لکي فرمايائون ته مولود (نئون چاول ٻار) جو نالو محمد يعقوب رکن ۽ حقيقت ۾
ستين ڏينهن ٻار جو اهوئي نالو رکيو ويو هو -

مِنْ مَلْفُوْظَاتِهٖ :- حضرت صاحب کتاب مثنوي کي گهڻو پسند ڪندا هئا خوش
خط قلمي نسخو وٽن موجود هوندو هو - فرمائيندا هئا ته حضرت قيوم جهان قُدِّسَ سِرُّهٗ
هن نسخي مان وظيفو ڪندا هئا - فرمايائون ته ڪنهن والد صاحب قُدِّسَ سِرُّهٗ کان
پڇيو ته هن نسخه ۾ ڪيتي ڪيتي غلطيون ڏسڻ ۾ اچن ٿيون مگر حضرت قيوم جهان
قُدِّسَ سِرُّهٗ وظيفي لاءِ ڪيترا مرتبا ڏنو هوندو پوءِ سبب ڇا؟ فرمايائون ته حضرت
قيوم جهان قُدِّسَ سِرُّهٗ صحيح پڙهندا هئا ۽ غلطين کي خيال ۾ به نه آڻيندا هئا -

بيان ڪن شعرن جو - جي سندن زندگي مبارڪ ۾ وقت جي فاضل عربيا
ڪيد شيخ ابراهيم بن شيخ احمد غزي يمني لکيو آهي -

الحمد لله بلغنا غاية الوطر	بالاجتماع بخل السادة الغرر	اداله الفذ مولانا الوجيه ومن	بالعلم حقا سما قدرا على البشر
آکرم به وبما قد فاز من شرف	فهو المقدم في دهر في صدر	وافى الينابيع الحج مجتنبا	وكي يزور خاتم الرسل من مضر
فالله يحرسه من كل نائبة	والله يحفظه في السير والحضر	والله يرزقه اسنا المرام له	والله يكفيه مما شق والسفر
تالله ما كنت ارضى ان افارقه	فالاجتماع به من غاية الظفر	وكيف يرضى محب ان يفارق من	احبه لكن الاشياء بالقدر
فقد شغفت به حبا ولا عجب	ان سار سار ضميري غير مستتر	فالله يجمعني بعد الفراق به	والله ينظمني في سلكه النضر
استودع الله من يحفظ ودائعه	هذا الحبيب ضياء القلب والبصر	وكل من معه يرجو لصحبته	من ربه الامن من خوف ومن ضرر
يا سادتي ان وصلتم منقذنا	يوم الحساب من الاهوال والخطر	فالمخوة سلامي يا كرام وما	لاقيت من محنة الاقتار من كدر
لا تنحصرن في دهر يقل به	اخو وفاء الذي ضر مفتقر	لعل نظرة عطف منه توصلني	الى المرام بفيض منه منهمر
واخبروه بشوق قد وهي جسدي	عساه يسعفني بالقرب والظفر	عليه صلى مع التسليم خالقنا	والال والصحب منهم خير مدخر

هن عربي نظم کي ناهيو حقير گناهه ۽ ڪوتاهي جو قيدي ۽ پنهنجي رب قدير کان معافي جي اميد
رکندڙ ابراهيم بن احمد غزي نسب (ذات) شافعي مذهب ۽ شال الله تعالیٰ معاف ڪريس اهو کي
ساڪن (شهر) حديدة شريفه (ملک يمن) هي عربي نظم ناهيائين واسطي سردار پنهنجي علامه عامل
ولي ڪامل سيد عبد الرحمٰن (حضرت سراج الاولياء خواجه عبد الرحمٰن قُدِّسَ سِرُّهٗ) شال الله تعالیٰ

كين عافيت بخشي آمين (خط جو نقل پورو ٿيو)

مِنۡهَا: - سن هڪ هزار ٻه سو ءِ اٺانوي ۾ حضرت صاحب جن قنڌار مان حرمين شريفين طرف هجرت فرمائي - مرحوم آخوند اميد علي هالائي ڪجهه بيت سندن مبارڪباد لاءِ پيش ڪيا آهن - وَ هُوَ هٰذا :-

اي كه از جيب گريبان سرفرازان بوده — مقطع خورشيد و ماه از مطلع جان بوده ١

با دو طاقِ ابروان محرابِ پاكان بوده — سجده گاهِ قبلهٔ اربابِ عرفان بوده ٢

اي شهنشاهِ ولايت مظهرِ نورِ اله — مرده دل را خضرِ راه و آبِ حيوان بوده ٣

اسم خاص و فيض عام و عبد سبحان الذي — اي مربي خوش مرباي ز رحمان بوده ٤

مردم عين تجلي عين مردم را جلا — نور انسان وجود و عين انسان بوده ٥

با صباحت حسن روئے تو ملاحت را جميل — يوسفِ مصري شباهت احمدي شان بوده ٦

جلوهٔ برقِ جمالت آتش اندر خرمنم — زو ز استغنا دمي پيدا و پنهان بوده ٧

من بتابِ خرقهٔ سوزت خرقه سوز آتشم — اي ز لفظ خرقه سوزي خرقه سوزان بوده ٨

در ره وادي مجنون للمجنون فنها بسي — ليلي محمل جرس جنبان عنوان بوده ٩

تيغ قهرت گردنِ اعداي دين از هم بريد — در جهادِ دعوت بي كيف سلطان بوده ١٠

باده نوشم كه بصحوم كه بسكر اندر خمار — هر دم اي پيرمغان در جذب مستان بوده ١١

ما اگر بد مست و رندم عاشق دم بي قدم — اي بمشرق نكوبين كار رندان بوده ١٢

---

١ تون حبيبِ خدا كان سرفرازن ٿيو آهين — مقطع شمس و قمر ۽ مطلع جان ٿيو آهين

٢ ٻن ڀرن جي محراب سان محراب پاڪان ٿيو آهين — سجده گاهِ قبلهٔ اربابِ عرفان ٿيو آهين

٣ اي شهنشاهِ ولايت مظهر نور الله — مُرده دل لاءِ خضر رهه ۽ آب حيوان ٿيو آهين

٤ اسم خاص فيض عام و عبد سُبحَانَ الَّذِي — اي مُربّي سُهڻو پاليل سنڌ رحمان ٿيو آهين

٥ ماڻهيون اکين جون روشن ماڻهن لاءِ ڪُحل — روشني انسان لاءِ ۽ عينِ انسان ٿيو آهين

٦ حسن تنهن جي رخ سندءِ سهڻو بنائي تو قبيح — منجهه شباهت يوسف مصر احمدي شان ٿيو آهين

٧ تجلي تنهن جي جمال لاتي آگ اندر خرمنم — بي نيازي کان هڪ دم پيدا ۽ پنهان ٿيو آهين

٨ تنهنجي خرقه جي تاب کان تو جلي خرقو سندم — لفظ خرقه سوزي منجهان خرقه سوزان ٿيو آهين

٩ منجهه رهه وادي مجنون لمجنون فنها گهڻو — منجهه ڪجاوي ليلي جي جرس جنبان ٿيو آهين

١٠ تهري تلوار سندءِ دشمن جا ڪنڌ ڪپيا — منجهه دعوتِ جهاد مخمور سلطان ٿيو آهين

١١ تو شراب پيان ۽ رهان مد هوش منجهه خمار — اي پير مغان هر وقت منجهه جذب مستان ٿيو آهين

١٢ آءُ متوالو ۽ آزاد عاشق دم بي قدم — اي سان مشرقِ نکوبين کار رندان ٿيو آهين

محرم رازِ دل و درمانِ دردم ناپدید اے طبیبِ جملہ علتہا کہ درمان بودۂ ١

یا رسوم الفضل و الفیض الاعم یحیی بکم قبلۂ اشیاءِ عالم غوث یزدان بودۂ ٢

گر بنامم تو بمانی انفس و آفاق را مرکزِ دور مدار قطب دوران بودۂ ٣

مامن رشد و رضا جز باب والا بجا گر ضعیف و بیکسم تو جملہ احسان بودۂ ٤

از نسیم فیض بخشی نفخۂ بلبل فرست در مشامِ گلشنِ جان نفخہ بیزان بودۂ ٥

زلف مشکینت شکن بر چین خطا برنا فرزد کاکل سنبل شکن چین چہ پیچان بودۂ ٦

از پے تعظیم تو کردند عالم فرشِ راہ دیدہ اے از ہر دو عالم دامن افشان بودۂ ٧

بر سرِ خوانِ خلیلی با ہمہ عزّ و شرف باچو من مشتِ گدایان نیک مہمان بودۂ ٨

با کمالِ حیرت از لطفِ فراموشت خوشم در فراموشی بیادِ بادہ نوشان بودہ ٩

در گلوی خامۂ وصفِ تو سرمہ شد گلو ہر چہ گویم برتری اے نور سبحان بودۂ ١٠

گر دپیوستن حجاب دیدہ بگسستن بہست ابرِ رحمت بر عجاج آلودہ باران بودہ ١١

عمر شد بر باد جز افسوس باد اندر کف است حیف بادا یدل ہنوز آن بادپیمان بودہ ١٢

تعبیہ کن نام خوش باش از رجائی حق چہ غم ای سہا نرا شکستگی در دست تیران بودہ ١٣

ترجمو

١ دل سندا اسرار محرم لا علاج مرض جا حکيم سڀني مرضن جا طبيب درمان تون آهين

٢ يا رسوم الفضل والفيض الاعم يحيي بکم قبلۂ اشياء عالم غوث يزدان تون آهين

٣ جي نمار هان تون رهين انفس آفاق تون مرڪز دور مدار ۽ قطب دوران تون آهين

٤ مان من رشد و رضاء باب ولايت کٿي مان ضعيف ۽ بيکس آهيان تون احسان تون آهين

٥ فيض بخشيندڙ هوا کان بلبل خوشبو وٺي منجهه مشام گلشن جان نفخہ بيزان تون آهين

٦ زلف مشکينت شکن بر چين خطا برنا فرزد ڪاڪل سنبل شکن ڏس چو پريشان تون آهين

٧ تنهن جي تعظيم خاطر دنيا آڙش راهه بڻي سمجهه هر دو عالم ۾ ذيشان تون آهين

٨ دستر خوانِ خليل مٿي شان عزّ و شرف اسان جهڙن فقيرن شان نيک مهمان تون آهين

٩ مهرباني ماو سارڻ لاءِ ڏادي حيرت اندر تو يا يان تو و سارڻ جو بياد باده نوشان تون آهين

١٠ ناهه طاقت ڪا قلم کي جو کي تنهن جي ثنا جو چوان انکان مٿي جو نور سبحان تون آهين

١١ گرد پيوستن حجاب ديدۂ بگسستن بہست ابر رحمت جو وسي جو تون باران تون آهين

١٢ عمر ٿي بر باد سڄي افسوس کان ڏڄ نہ رهيو حيف توکي دل هُجي اي باده پيمان تون آهين

١٣ تعبيہ کن نام خوش باش از رجا حق چہ غم اي سهان اشکستگي در دست شير تون آهين

،، حافظ حامد هيئن تتبع كيو آهي ،،

اے سپہرِ عز را ماهِ درخشان بودهٔ — وے جہانِ جاهٔ را شاه جہانان بودهٔ
اے برخ ماہی باب لعل بدخشان بودهٔ — وے بتن سیمین بقد سرو خرامان بودهٔ
در همه عالم گرفتم دلبرستی بے نظیر — خوشتر از حور و پری فرزند انسان بودهٔ
چون نباشم چون زلیخا مست دیدارت بخواب — چون بحسن و ناز مثلِ ماه کنعان بودهٔ
کس ندارد در خریداری تو نقد جان دریغ — گر عوض جانہا تو باشی بیش ارزان بودهٔ
صورتِ عابد فریبد مایهٔ تقوے ما — یک نگاہت اے تو نورِ پاک یزدان بودهٔ
سر بکوه و دشت مجنون وار میگردم مدام — تا بسانِ لیلی از من دور پنہان بودهٔ
دردِ ما ہرگز نه گردد بِہ بدرمانِ طبیب — علتِ عُشّاق را تو نیک درمان بودهٔ
شاہدا با آنکه داود حسنِ توحیدِ نصاب — مانعِ مصروفِ حقِ مُستحقّان بودهٔ
مے نہی جانا بپایے باده بردست رقیب — تا بکی فارغ ز دردِ این حریفان بودهٔ
مہر ماہی در جہان اے مہر سیما ماه روی — روز و شب اندر کمالِ حسن تابان بودهٔ
مہر ما ہست از غلط گفتم بحق ایزد صنم — از مطالع فضلِ حق نورِ درخشان بودهٔ
اے مجاہد راه حق مردِ خدا والا ہمم — در جہادِ اصغر و اکبر چه سلطان بودهٔ
کرد بر خصمانِ دین تیغِ تو کار ذوالفقار — در مصافِ دشمنان چون شاه مردان بودهٔ
سر به خاکِ آستانت خواجهٔ ذی جاه را — زانکه خاصِ کبریا و عبد رحمان بودهٔ
داد در اطرافِ عالم نہر جودت بہره یاب — گرچه خود موجود در ملکِ خراسان بودهٔ
اَنْتَ مَوْلَى الْقَوْمِ كُلًّا اَنْتَ مُنْجِي الْحِضَا — کار فرمائی جہان بر اذن یزدان بودهٔ
از دستِ توفیضِ عیان واندر قدم پدید لطافت — ہم مسیحائے زمان ہم خضر دوران بوده
گر ز فیضِ حضرتت دوزم چه غم در فیضِ خلق — از برائے غائب و حضار یکسان بوده
حامدا در شعرِ حیدر نیستی ہم نے گدا — باز بر شعر سہا بیہوده خندان بوده

جنھن سال حضرت صاحبجن مدينه مطهره ۾ قيام فرمايو. آخوند يار محمد نماني جي پريشان كندڙ حالتن جو ذكر پيش كيو - وَلِلّٰهِ دَرُّهٗ مِنْ حُسْنِ مَا قَالَ

اي صبا گر بسوئے ملکه روی	از برِ من هزار احسان است	آن دیاری که هر خسش خارش	بهتر از یاسمین و ریحان است
اي صبا جي تون طرف مکه وڃين	سمجهندس تنهنجو مونتي احسان آ	اهو ملک منهنجو جنهن جو ککڙ بڻ	بهتر ياسمين ۽ ريحان آ

دربیان آنجاست پیر و مرشد من	نام نامیش عبدرحمان است	هست آلِ امامِ ربانی	آنکه سرتاج اہل عرفان است
مسکنش حسب قسمت است آنجا	وطن اصلیش درخراسان است	کعبهٔ عارفانِ راه خدا	قبلهٔ جمله اہل ایقان است
مقتدای گروه مقبولان	پیشوای جمیعِ شیخان است	بر سپهرِ کرامت و عرفان	ماه تابان و مهر درخشان است
غمزده بهر جمله غمزدگان	چاره فرمای مستمندان است	صاحب فضل و جود و فیض و عطا	ذی حیا و شرافت و شان است
چون رسی در جنابِ اقدس او	ادبی کن اداکه شایان است	بازخوان بر سرش سلام از من	که همین رسم اہل ایمان است
بعد ازان گو بصد خشوع و خضوع	که غلامِ تو پر پریشان است	بارہا گرچه بر تو گفت و نوشت	در حقش از تو از چه نسیان است
حسب ارشاد تو وظیفه او	حَسۡبُنَا اللّٰه نص قرآن است	تا مگر او کشائشی یابد	در شب و روز سُبحه گردان است
لیک از بخت نامساعد خویش	اشک حسرت ز چشم ریزان است	در غمِ رزق و در پی شغلی	سینه اش چاک و دیده گریان است
چه گنه رفت زان گدا که شها	همه تن غرق بحرِ حرمان است	کرمے گر کنی دگر نکتی	بر سرش منت فراوان است
بهر حق در حقش بخواه از حق	زانکه او کارساز و منان است	در دعا دست بر خدا بردار	کو تعالی رحیم و رحمان است
سیدا سرورا برائے خدا	مددی کن که وقت احسان است	تمت	القصيدة

جھن سال حضرت صاحب جن حرمين شريفين کان واپس موٽيا شيخ سيف الدين ڪشميري
جو تان جي مخلص مان هو، حضرت صاحب جي خط جي جواب ۾ ڏنو قصيدو جو چار سو بيتن
کان متي آهي هديه پيش ڪيو سندس شروعاتي ڪجھ بيت لکجن ٿا۔ بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

اِي اتي منهن جو پيرِ مغان	سندس نيڪ نالو عبدرحمان آ	اهو آهي آلِ امامِ رباني	اهو سمجھ سرتاج اهل عرفان آ
ڪيو آ قسمت سندس مسڪن اتي	نه ته اصل وطن سندن خراسان آ	عارفن راهِ خدا الله ڪعبو	قبلو جملهٔ اهل ايقان آ
مقتدا گروهِ مقبولن خدا جو آهي	پيشوا پاڻ جملهٔ شيخن آ	ڪرامت ۽ عرفان جي آسمان تي	چمڪندڙ چنڊ سوجھرو رخشان آ
غمگسار سڀني غمگينن سندو	چاره فرماءِ غمگينان آ	صاحبِ فضل و جود و فيض و عطا	ذي حيا و شرافت و شان آ
جڏهين اچين دربارِ اقدس سندس	ادب ڪجاءِ جو شايان آ	پوءِ پيش خدمت ڪجان منهنجا سلام	جو اهڙي رسم سندي اهل ايمان آ
بصد عجز آري ڪجان عرض هي	هت تنهن جو غلام بس پريشان آ	ڪيم عرض ڪيئين ۽ لکيم خط گهڻا	ان لاءِ آقا الائي ڇو نسيان آ
حسب ارشاد تنهنجي وظيفو سندس	حَسۡبُنَا اللّٰه نص قرآن آ	جيئن پائي ان ڪا صورت ڪشائش	ڏينهن رات تسبيح گردان آ
پنهنجي نامساعد بخت ڪان مگر	حسرت جا گوڙها ڪا چشم ريزان آ	رزق جي غم ۽ پيو نوڪري جي درپي	سندس سينه سوخته ۽ اک گريان آ
ٿيو گناه ڪهڙو گدا کان اي شها	هو ته سارو غرق بحرِ حرمان آ	جي ڪريو يا نه ڪريو ان تي ڪرم	ان تي مٿان تنهنجي عنايت فراوان آ
واسطي الله جي ان جي حق ۾ گهر خدا کان	جو ته هو ڪارساز و منان آ	منجهه دعا ڪر هٿ ٻئي طرفِ خدا	جو ته هو حق تعاليٰ رحيم و رحمان آ
سيدا سرورا بهرِ خدا	مدد ڪر جو هي وقت احسان آ	پورو ٿيو	قصيدو

مخلص کمترین سیف الدین	بعد عرض سلام عجز آگین	آن سلامیکه سر بسر ز وفاست	صافی از غش و هر دغا و ریاست
از سر صدق و اتحاد و داد	زانکسار و شکستگی و سداد	اتحاد محبت جانے	ورنه کو مور و کو سلیمانے
چه بود اتحاد ارض و سما	چه بود اتحاد خور بسها	اتحادی که هست عین نیاز	بگذر شرح این بسی ست دراز
آن سلامیکه محض شوق بود	محض شوق و کمال ذوق بود	میکند عرض خدمت اقدس	بحضور جناب پاک نفس
کاب از و گوهر طریقت را	خاکی است و باد داده هوا	برد بادے ز خاکش اولیٰ تر	عز و رفعت ز گوهر اعلیٰ تر
کرده فیضیاب از علمش	نیک و بد بهره مند از علمش	عالم و فاضل و حسیب و نسیب	عامل و کامل و شریف و نجیب
نام نامیش عبد رحمان است	قالب علم و فضل را جان است	بحر علم و حقیقت عرفان	گنج تحقیق معدن ایقان
جانشین امام ربانی	که ندارد درین زمان ثانی	هست بر روی شرع غازه زو	گلشن ورع نیز تازه از و
سایه اش کم مباد از سر ما	ای خداوند گار داور ما	عون و امداد باد شرف اسلاف	حظ و افر ز نعمت اخلاف
طالبان را فتوح دایم از و	استن علم باد قایم از و	ای قلم چیست حالت عجبت	هان نگر دار رشته ادبت
این دعا شیوهٔ دل و جان است	امر مکتوم و سر پنهان است	کار دل از تو چون نیاید راست	طاقت شرح راز هاش کراست
اندکے باز کرد مطلب خویش	در حضور شریف آور پیش	مدح گفتن باو ز من ناید	من نمیدانم آنچه می شاید
همه از فیض صحبتش محفوظ	وارد ش در دو کون بد محفوظ	نقش غیر آنکه محو از دل اوست	دیده نقاش گشته حاصل اوست

اِلیٰ اٰخِرِ مَا قَالَ فِیْ قَصِیْدَتِہٖ سَلَّمَہُ اللّٰہُ تَعَالیٰ آمِیْنْ ؕ ١ھ

لکل نه ھُجي تنھيءَ قصيده ۾ خوفِ طوالت (ڊگھائي) کان سڄو لکيو نه ويو آھي، ھرچند بيت تَبَرُّڪًا لکي پيش ڪجن ٿا - مولوي عبد الھادي جھونا ڳڙھي صاحب قصيده پنھنجي حال احوال سان لکيو آھي، جينوٽيڪ ھيءَ قصيده علم عروض جي قانون کان ڪري آھي ممکن آھي ته جناب مؤلف کمال اشتياق کان خيال جو لغام شعر جي مشڪلاتن طرف نه ڏنو ھُجي سو چيان ھر ھر پيو دلڙا (موت) تو جوان محبوب جو آڪاڻيو ڇڏين

اے قطبِ عالم غوثِ اعظم گمرہان را رہنما	وے والئ مُلکِ ہدایت کوکبِ برج اہتدا
اے مرکزِ علم شریعت بدر اوجِ معرفت	وے نیرِ چرخِ حقیقت آفتاب اجتبا
اے نہنگِ بحر وحدت واحدیت را شہود	گوہر دریای اَلست چشمۂ فیضِ خدا
اکسیر اعظم نظرِ تو نفسِ مبارک فارس است	کز خاک رو به زر کنی وز مگس و زنبور ہما
اینچنین فیضت که داده کرد فیاض جہانت	گر برای ذات او یک نظر اندازی بما

پچاڙي ناٺين جيڪي (صفا قصيده) قصيده ۾ فرمايو آھي شال الله تعاليٰ ان کي سلامت رکي آمين

در نبود زان الطاف کہ داری در وجود   از مروت جود فضل و از کرامت و سخا
زانکہ این خود بیت فاسق فاجر مذنب اثیم   عاصی و مطرود چون راندۂ دیو از سما
ہر جنس عصیان و گناہ نوعیکہ باشد از نرہ   ہم ہر سیہ کاری کہ بودی کسب کرد این بیچا
نفس و شیطان را مطیع و مرکب شد خوش لگام   ہر کجا بردند رفت و ہر کجا از عود رعا
در اطاعت شان شدہ چون بندۂ حلقہ بگوش   ہیچ امر شان نکردہ رد بجمیع ما مضا
و از اطاعت خالص پروردگار ذات پاک   و از امور سرور عالم ہر دم آوردہ ابا
ہر دم اندر معرض اعراض ادبار کثیر   بود بدبخت این کمینہ گمرہے از اشقیا
اینچنیں مخمور غفلت بود بدکار لئیم   ہیچ پروائی نبودش زین سرا و زان سرا
چون بشد بیدار و ہوشش باز پس آمد بسر   چشم وا کردہ چو دید از ہر طرف ارض و سما
ہر جہان را در جہان دید از خرابیہائے خود   از گناہان خودش خالی ندیدہ ہیچ جا
شد پشیمان و پریشان از دل اندوہناک   با ندامت حسرت و خسران و خذلان از ہوا
مید وانیہ از فکر از ہر طرف اندیشۂ   تا بگیرد دست این افتادہ کس از اہل صفا
لیک از کوتاہ بینی چشم بد آلودہ اش   از کوری زنگ گناہان قوت بد کردہ ہا
و از شقاوت شامت کار سیہ کاری خود   در نظر نامد مراد ہیچکس حاجت روا
پس شدہ نومید و مایوس از دل حسرت گزین   کہ امید ہایش شد گسستہ ہیچ جا نامد رجا
زین سبب شد از غریق بحر بے پایان غم   موج در موجش زدہ زیر و زبر بردش لیا

؞ الیٰ آخر مــا قــا ل ؞

؞ سیّد میاں اسد الله شعر گوئي جي اوائل ۾ فرمايو ؞

اے کہ رہ گم کردگان را بے گمان رہبر توئی   راست گویم سروران دہر را سرور توئی
اے شہ ملک طریقت وے دلم را چارہ ساز   چارۂ بیچارگان در اوّل و آخر توئی
نقشبند نقشبندان عالم علم لدن   تاجدار تاجداران پیر نام آور توئی
ہادیٔ راہ ہدایت مہدیٔ دوران بحق   آسمان دین احمدؐ را مہ انور توئی
اختر برج کرامات و دُرِ درج کمال   مخزن اسرار و کان لطف را گوہر توئی
مالک ملک ولایت محرم سرّ الٰہ   مطلع نور سعادت فیض را مظہر توئی
حامی شرع محمدؐ ماحی کفر و ضلال   پیر پیران زمانہ قطب دین پرور توئی

نيست تابم تا بگويم وصفِ آن عالي جناب
هر چه گويم هر چه گفتم از همه بهتر توئي

كن نظر بر حالِ زار بندهٔ مسكين ا[illegible]
زانكه اورا در دو عالم نافع و رهبر توئي

هي ڳالهه (ناظرين اڳيان) مخفي نه رهي ته حضرت صاحبجن جي شان ۾ نعتيه قصيدا مختلف زبانن ۾ سندن مخلصن وٽان ايترا ٺهيا جو انهن کي هن مختصر رسالي ۾ آڻڻ مشڪل آهي تنهن ڪري هتي ٿورن تي اڪتفا ڪئي وئي - وَفِيْهِ الْكِفَايَة -

مِنْ مَلْفُوْظَاتِهِ الشَّرِيْفَةِ :- حضرت صاحبجن گهڻا دفعا جڏهن ماڻهن جو بيحد اعتقاد ڏسندا هئا ته هي دعا پنهنجي زبان مبارڪ تي آڻي فرمائيندا هئا - اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِيْ خَيْرًا مِّمَّا يَظُنُّوْنَ وَلَا تُؤَاخِذْنِيْ بِمَا يَقُوْلُوْنَ وَاغْفِرْ لِيْ مَالَا يَعْلَمُوْنَ

مِنْ كَمَالِ تَوَاضُعِهٖ :- جڏهن به حضرت صاحب جن مجلس مان اٿندا هئا ته اڪثر ڪري ڪوشش ڪندا هئا ته پنهنجي جُتي مبارڪ پنهنجي هٿ سان کڻي پائين حاضرين مجلس مان هرهڪ اها سعادت حاصل ڪرڻ لاءِ جُتي کڻڻ ۾ اڳرائي جي ڪوشش ڪندو هو - راقم الحروف ڪيترا دفعا اهو ڪين چوندي ٻڌو ته "الٰهي هن جُتي کڻڻ ڪان مونکي نجات ڏي"

مِنْ مَلْفُوْظَاتِهٖ :- جنهن سال مرحوم ولي محمد پير [illegible] وصال ڪيو ته حضرت صاحبجن مرحوم کي پنهنجي هٿن مبارڪن سان ڪلمهٔ شهادت سان قبر ۾ رکڻ سان مشرف ڪيو - جڏهن پنهن جي جڳهه تي واپس آيا ته تمام افسوس سان هيءَ خبر بيان ڪرڻ فرمايائون ۽ هي بيت عربي پڙهيائون

ذَهَبَ الَّذِيْنَ يُعَاشُ فِيْ اَكْنَافِهِمْ
وَبَقِيْتُ فِيْ خَلْفٍ كَجِلْدِ الْاَجْرَبِ

مِنْ مَلْفُوْظَاتِهٖ :- سن هڪ هزار ٽي سو ۾ حضرت صاحب جن عيال سميت حرمين شريفين جي قرب ۾ سڪونت اختيار ڪرڻ جي ارادي سان جده بندر تي پهتا اتي سخت بيمار ٿي پيا جو ظاهري زندگي جي اميد نه رهي - هڪ ڏينهن هڪ خط ميران محمد شاه جي نالي سنڌ طرف لکيا ٿون ان ۾ ڪيترين شوق پيدا ڪندڙ عبارتون تحرير ڪيائون - انهن مان هڪ هيءَ ته "هن ڪمترڪُتي کي پنهنجي حرم محترم ۾ جاءِ نٿا ڏيو ۽ قبول نٿا ڪيو ۽ در ڪان منع نٿا ڪيو" آخر ۾ مناجات عربي لکيا ٿون

يَا حَبِيْبَ الْاِلٰهِ خُذْ بِيَدِيْ
مَا لِعَجْزِيْ سِوَاكَ مُسْتَنَدِيْ

كُنْ رَحِيْمًا لِـذِلَّتِيْ وَاشْفَعْ — يَا شَفِيْعَ الْوَرٰى اِلَى الصَّمَدِ
اِعْتِصَامِيْ سِوٰى جَنَابِكَ لِيْ — لَيْسَ يَا سَيِّدِيْ اِلَى الْاَحَدِ
غَيْرُ عَوَاكَ لَيْسَ فِي الدَّارَيْنِ — لِلذَّلِيْلِ الْعَلِيْلِ مُعْتَمَدِ
صَلَوَاتُ عَلَيْكَ فِي الْمَلَوَيْنِ — كَانَ مُتَجَاوِزًا عَنِ الْعَدَدِ
وَعَلَى الصَّحْبِ كُلِّهِـمْ اَجْمَعْ — هُمْ نُجُوْمُ الْهُدَاةِ وَالرُّشْدِ
وَعَلَى التَّابِعِيْنَ هُـمْ كَانُوْا — لِخِيَامِ السَّدَادِ كَالْوَتَدِ
اِسْتَغِيْثُوْا لِعَاجِزٍ مُضْطَرٍ — ثُمَّ وَاذْ يُكَمْ اِلَى الْمَدَدِ
قَائِلًا عِنْدَ رُؤْيَةِ نَارِ جَحِيْم — يَا حَبِيْبَ الْاِلٰهِ خُذْ بِيَدِيْ

۽ اهو قصيدو بيماريءَ ۾ پڙهندا هئا، عَلَى الْخُصُوْصِ (خاص طرح) بيت اِسْتَغِيْثُوْا لِعَاجِزٍ مُضْطَرٍ لاءِ (جيڪي بيت تائين) پڙهندا هئا. اهڙيءَ طرح فرمائيندا هئا ته هن مرض ۾ ڪڏهن ڪڏهن بيهوشي ٿيندي هئي. شيطان سمجهيو ته شايد آخري وقت آهي. اچي اعتقاد ۽ توحيد حضرت باري تعاليٰ متعلق سوال ۽ جواب پيش ڪيا آخر انهيءَ کي چيم. "قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ۝ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ ۝ وَلَمْ يُوْلَدْ ۝ وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ كُفُوًا اَحَدٌ ۝" سوره اخلاص شريف جي برڪت سان اُنهيءَ شر کان ڇٽس. اها سوره مبارڪ زبان تي هئي ته بيهوشيءَ مان هوش ۾ آيس. اَللّٰهُمَّ سَلِّمْ دِيْنَنَا وَاِيْمَانَنَا وَاخْتِمْ بِالصَّالِحَاتِ اَعْمَالَنَا. نَعَمْ (هائو) اِنَّ عِبَادِيْ لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ. صحيح نص آهي اهل يقين جي ايمان جي سلامتيءَ لاءِ.

مِنْ مَلْفُوْظَاتِهٖ :- پڙهندڙ سفر ۾ بيماريءَ دوران هڪ ڏينهن فضائل پناه استاد صاحب حاجي حافظ ميان لعل محمد متيارن واري کي جو خاص مريدن مان هو، ڪڏهن امامت جو امر فرمايائون. مذڪور ميان حڪم موجب جڏهن نماز پڙهي ادب کان مصلي تان اٿي صف ۾ ويٺو، حضرت صاحبجن سندن شان ۾ ڪجهه تحسين جوڳا لفظ زبان مبارڪ تي آندا، انهن مان هڪ هيءُ هو: سعوا. فَجَعَلَ اللّٰهُ سَعْيَهٗ مَشْكُوْرًا.

مِنْ كَرَامَاتِهٖ :- اهڙي ماڻهو کان نقل آهي جو سند سچائيءَ ۽ اعتبار ۾ تمام هڪ ڏينهن حضرت صاحب جن فرمايو ته رات جو جڏهن وضوءَ لاءِ باهر

آيس ته هڪ شخص کي مال پٽ ٺجي هٿن وڏي ديرِ لڳي بيٺل ڏٺم، خيال ڪيم ته شايد
حاجي طيّب هوندو له جيئن مان ويجهو وڃڻ لڳس ته هو به ويجهو آيو سُڃاتم
ته مسلمانن جنّن جي ٽولي مان آهي - چيائين ته هڪ شرعي مسئلو پڇڻ آيو آهيان
چيم ته پڇ جيڪو مشڪل هُجي - پوءِ سجدهٔ سهو جو مسئلو (جنهن جا جامع الفاظ
نقل ڪندڙ کان وسري ويا هئا) پڇيائين - جواب ڏنو مانس - شڪرگذار ٿيو
چيائين ته مون لاءِ ڪو ڪار خدمت هجي ته حاضر آهيان - ياد آيم ته فلاڻي پاڙي
جي نالي، جو اهڙن ڏينهن ۾ ان کان سخت تڪليفون پهچنديون هيون ڪجهه ان کي
اشارو ڏيان پر خوفِ خدا ۽ پاڙي وارن جا حق ياد آيم ان ڪري اهو خيال لاهي
ان کي رخصت ڏنم -

مِنْ ڪَرَامَاتِهٖ :- نقل هڪ خط مان جيڪو فضائل پناه مخلص قاضي
ميان حامد الله قاضي شهر پاڳ ناڙي مان لکيو - قاضي صاحب جي عبارت هو
بهو لکجي ٿي - وَهُوَ هٰذَا - ظاهر آهي ته جناب قطبِ ربّاني غوث صمداني مولانا
و مرشدنا حاجي الحرمين الشريفين حضرت صاحب جن قَدَّسَ اللّٰهُ سِرَّهُ
العزيز فريد العصر ۽ وحيد الدهر هئا ۽ شريعت جي راه ۾ ڪمال درجي جي
استقامت هئڻ جنهنجي وصف تقرير ۽ تحرير کان ٻاهر آهي - گهڻو ڪري پنهنجي
ڪرامتن کي ظاهر نه ڪندا هئا مگر اشارةً ۽ دلالةً اسندن ڪرامتون ظاهر ٿيون
ڪي انهن مان بيان ڪيون وڃن ٿيون -

مِنْهَا :- حضرت قبلهٔ عالم ڪڏهين ڪڏهين فرض نماز ۾ فاتحه ۽ ٻي سورة
جي وچ ۾ دير ڪندا هئا - هڪ رات شڪارپور ۾ عشا جي نماز پٺيان پڙهيائون،
انهيءَ وقت ۾ خدشو دل ۾ پيو ته ايتري قدر دير سورة فاتحه ۽ ٻي سورة جي
وچ ۾ ڪهڙي سبب ڪري ٿي هُجي - نماز جي فراغت کان پوءِ ڪنهن بزرگ شخص
جو نقل فرمايائون، ان نقل جو بيان دل جي صفحه تان ميٽجي ويو (وسري
ويو) ان نقل مان صاف معلوم ٿيو ته منهنجي خدشه جو جواب ڏنائون -

مِنْهَا :- وصال جي سال کان ٻه سال اڳ ١٨، ١٩ ڏينهن پاڳ شهر ۾ هن عاصيءَ

له حاجي طيّب حضرت صاحبجن جي خادمن مان هڪ خادم هو -

وٺ تشريف فرمايا - جمع ڏينهن مرحوم نائب عبدالعزيز ۽ مير منشي فقير محمد جي قبرن تي فاتحه پڙهڻ لاءِ ويا - انهن جي لاءِ منهنجي دل ۾ اهو شبهو پيدا ٿيو ته مير منشي مرحوم پنهنجي حاڪم جي تابعداري نه ڪرڻ ۽ انگريزن جي دوستي سبب قتل ٿيو - آخر سندس ڀيڻ جي ڇاڻي هوندي؟ جڏهين اتان موٽيا ۽ اٺ ڏينهن گذري چنجهه ڏينهن صبح جو بعد نماز فجر هن مسڪين طرف مُتَوَجِّهَ ٿي فرمايائون ته مير منشي فقير محمد شايد ڪنهن سيد کي چمات هنيئين هُئي ۽ اُن جي عوض گرفتار هو - اهو گناه به هاڻي حق تعاليٰ انکي معاف ڪيو آهي -

مِنْهَا ايضًا:- انهي وقت ۾ تياري واري ڏينهن پيپهري وقت حضرت صاحبن جي حضور ۾ حاضر هوس - حضرت صاحبن جي دست مبارڪ ۾ عقيق جي تسبيح هئي منهنجي دل ۾ خيال ٿيو ته جي اها تسبيح هن غلام کي عطا فرمائين ته بهتر ٿئي - جڏهين تياري ڪيائون ته اٺڻ مهل اها تسبيح مونکي عنايت ڪيائون ۽ فرمايائون ته هي تسبيح تو وٽ منهنجي نشاني هُجي -

مِنْهَا:- آخرين دفعه جو حضرت صاحبن پاڳ ۾ تشريف فرما ٿيا ۽ وري واپس روانا ٿيا ته هي غلام پاڙ اسٽيشن بيل پٽ تائين حضرت صاحبن سان و پو پاڻ گاڏي ۾ سوار ٿيا - بنده سندن قدم اقدس چمي رخصت ياب ٿيو - فرمايائون ته حبيب الله جي ڪم جي اوهانکي بارت هُجي - جو وري اسانجو ۽ اوهانجو ڏسڻ (ملاقات) ٿيڻ بابت انهي وقت اسان جاتو ته اڳي ڪڏهين اهڙي طرح نه فرمايائون - هن وقت هي الفاظ ظاهر فرمايائون معنيٰ (حقيقت) کان خالي نه آهن - ان کان پوءِ زيارت جي شرف کان مُشَرَّف نه ٿيس

اِلٰى هٰهُنَا مَا كَتَبَهُ الْقَاضِيْ سَلَّمَهُ اللّٰهُ تَعَالٰى له

مِنْهَا:- سن هڪ هزار ۽ ٽي سو ۾ حضرت صاحب جن عيال سميت حرمين شريفين روانا ٿيا - جڏهين بمبئي بندر تان آگبوٽ رستي دريائي سفر تي روانا ٿيا ته راقم الحروف سندن حاضري ۾ هو - عجيب اتفاق ٿيو جو بندر حديده جي قريب سخت طوفان آيو ۽ جهاز تي سوارن مان هر هڪ بچڻ جي اميد لاهي ڇڏي ۽ روح ڄاڙي ۾ پيا ۽ دريا جي ڇولين ۽ لهرن سڀني کي پريشان ۽ بيخبر بنايو هو - گويا ڪ محشر جو نمونو ظاهر ٿيو

له شال الله تعاليٰ قاضي صاحب کي سلامت فرمائي جيکي ڪرامتون لکيون آهن سي هيستائين آهن -

نفسي نفسي ٿيئي ان منظر کي ڏسندي به حضرت صاحب جن انتها اخلاص ۽ نياز
سان پنهنجي جاءِ تي ويهي آکين مان ڳوڙها ٿي وهايا ٿوري دير بعد منهن مبارڪ
مٿي کڻي فرمايائون ته در ياءَ جي خوف ۽ بدن جي ڏپ کان نٿورٿان مگر ان لاءِ ٿورئان
ته شل سياڻي حرم محترم مکي "زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّعَظَمًا" ۾ پهچون ۽ پنهنجي ڪا
نسبت ۽ لياقت انهن پاڪ جاين سان نٿي ڏسجي ان ڪري شرمسار آهيان - هن خوش
خبريءَ جي ٻڌڻ شرط صحيح سلامت ڪناري تي رسيا - ۽ فقير ۽ خادمن کي گويا نئون
روح بدن ۾ پيو - "فَوَقَعَ كَمَا قَالَ" - [1]
مِنْهَا :- مخلص خاص قاضي عَبْدُالرَّحْمٰن نقل ٿا ڪن ته ١٣١٣ع ۾ هن غلام کي
قضا الاهيءَ سان وجع الورڪ [2] جو آزار ٿيو ۽ اهڙو ته غالب ٿيو جو هلڻ چلڻ جي طاقت کان
محروم ٿيس ۽ حضرت صاحبن کان دعا گهرڻ جو ارادو ڪيم - حاجي پور بندر کان
جيڪو درگاهه شريف کان اڍ ميل پنڌ آهي اٿ وچ ۾ ٿي - چار دفعه ساهي پٽيم
جڏهن حضرت صاحب جن وٽ حاضر ٿي احوال عرض ڪيم ته فرمايائون ته حرمل
سفوف ڪري هڪ ٽي روز انوعاڏ ينهن استعمال ڪر فائدو ٿيندو ۽ چوته هن
قسم جي سور ۾ عرق النسا جو خطرو آهي - غلام عرض ڪيو ته مان علاج ڪري لاچار
ٿي آيو آهيان - دعا گهرو ته هن تڪليف کان نجات ملي - پوءِ فرمايائون ته وڃو اچي
لبت - جڏهن سندن اڳيان پاسي پر ليٽيس - حضرت صاحبن جن پنهنجي دست
مبارڪ سان درد واري هنڌ مالش ڪرڻ فرمائي ۽ ڦيٿو ڪيو - الله تعاليٰ جو شان
جو انهن مهل کان وٺي هن وقت تائين ته ٺيڪ آهي - [1]

فيضِ روح القدس ار باز مدد فرمايد ديگران هم بکنند آنچه مسيحا مي کرد [3]

مِنْهَا :- آخوند حاجي خدا بخش بختيارپوري کان نقل آهي ته جڏهن حضرت صاحب
اتر جي سفر تان واپس آيا ته تعلقه سيوهڻ جي غلام محمد ڏاوچ شهر ۾ تشريف فرما
ٿيا - ملا عبدالحڪيم پاڳي (ياڳ ناٿي وارو) جيڪو عمر رسيده ۽ لطيف المزاج هو ساڻن
گڏ هو - قضا الاهي جو مذڪور عبدالحڪيم تي فالج جو اثر لقوه ساڳئي ٿيو - جڏهن

---

[1] پوءِ جهڙي فرمايائون اهڙين ئي ٿيو - [2] وجع الورڪ ڏُڪڙ جي سور کي چوندا آهن -
[3] فيض روح القدس جو وري مدد ڪري ٻيا به اهڙين ڪندا جيئن مسيحا ڪيو

بنده حضرت صاحبجن جي قدم بوسيءَ سان مشرف ٿيو ۽ کين معلوم هئو ته هن غلام کي طبّ ۾ جاڻ ۽ تجربو آهي - فرمايائون ته حاجي بخش تون مُلاَّ عبدالحڪيم کي ڏس ته ڪهڙي بيماري اٿس - آئون ويس ۽ انجي حالت ڏٺم - عرض ڪيم ته قبلا! هن کي فالج لقوه سان گڏ ٿي پيو آهي - حڪم ڪيائون ته هن جو علاج ڪرڻ گهرجي - عرض ڪيم ته ــ

تپ دق جوان و فالج پير   فلاطون گر بيايد نيست تدبير له

قبلا! هن بوناني طبّ جي حاجت نه آهي - طبيب الٰهيءَ جي علاج جي ضرورت آهي جنهن لاءِ عن ته معجون فلاسفه نُسخو ناهي ڪار ائينس - اسان اِڪي ڏينهن ويجون ٿا تون سندس خدمت ۾ رهجان ۽ سيا ڻي فلاڻي منزل تي ان کي اسان وٽ ڪرسائج - لاچار حڪم قبول ڪيم حضرت صاحبجن روانا ٿيا - مان معجون ٺاهڻ ۾ مشغول ٿيس - اڌ رات جو مُلاَّ عبدالحڪيم رڙيون ڪيون ته اي فَلاَڻا ڏاڍي بک لڳي اٿم، جو نه به ٿي وقت ڪجهه نه کاڌو اٿم - جي ڪجهه پيل هُجي نه کارا - مونکي ڏاڍو عجب لڳو - ماني ۽ مرغي جو گوشت حاضر هو سندس اڳيان آندم - ساڄي هٿ سان گرهه کڻڻ شروع ڪيائين - چيومانس ته کاٻي هٿ سان، جو مفلوج آهي، کاءُ - نيٺ هٿ ڏڪندي ڏڪندي گرهه کڻي وات ۾ ڏئي چٻاڙي کڻا ٿين - ماني کائي ڪري کاڌائين ۽ ان هٿ سان ناس ڏنائين - صبح جو انکي کڻي گاڏيءَ ۾ وهاري حضرت صاحبجن ڏانهن روانا ٿياسين - جڏهين اسٽيشن تي پهتاسين ته حضرت صاحبجن انهيءَ اڳيئي تشريف فرما هئا - چيائون ته اي خدابخش، عبدالحڪيم کي ڇا ڪيئي؟ عرض ڪيم ته حاضر آهي - حڪم ڪيائون ته اچي، قدرت الٰهيءَ سان پاڻ اٿي هٿ ۾ لٺ کڻي پنڌ ڪري حضرت صاحبجن ڏانهن روانو ٿيو - جڻ ته ڪجهه به نه ٿيو هوس - اهڙي موذي مرض مان شفا بنا علاج جي سا به هڪ رات ۾ حضرت صاحبجن جو ڪمال تَصَرّف سمجهيم جو ته پاڻ روحاني حڪيم به هئا -

مِنهَا:- مرڪور آخوند کان اهڙو بيو به نقل آهي ته هڪ ڏينهن مان گهوڙي تان ڪريس - منهن جي چيلهه چري پئي - ڪيترا به علاج ڪيم پر فائدو ڪونه ٿيو - خدا جي فضل سان اتفاقاً حضرت صاحبجن دادو ۾ تشريف فرما ٿيا - حضرت صاحبجن

تپ دق جواني ۾ ۽ فالج پيري ۾   افلاطون (حڪيم) جيڪڏهن اچي ته به ناهي تدبير

پنهنجي گهر ڏي ويو نوڪر زرداد فقير کي مون ڏي موڪليو - جنهن چيو ته سائين جن سلام ڏنا اٿوَ ۽ فرمايو
اٿن ته سياڻي خيريت عافيت معلوم ڪري ايندا - مون عرض ڪيو ته سائين جن کي منهن جانبان
ز ساءِ عرض ڪجِ ته فلاڻي چيو آهي ته خدا جي واسطي مون کان پڇڻ لاءِ اچڻ جي تڪليف نه فرمائين
بلڪ حڪم فرمائن ته آئون پاڻ اچي حاضري ڀريان - ان جي جواب ۾ فرمايائون ته نيڪ آهي
سياڻي ڀلي اچي - صبح جو پنهنجي ڪمر (چاپيه) کي قابو ٻڌي هٿ ۾ لٺ ڪري پاڻ ۾ هلڻ جي همت ڪري
اُٿيس - نيٺ ڪچهري ۾ اچي پهتس - دُعا ڪيائون ۽ چيائون ته جاءِ تي هٿ مبارڪ سان مالش فرما
ان وقت پاڻ ۾ ايتري قدر طاقت ڏٺم جو بيهي حضرت صاحبن ۽ جماعت کي ماني کارايم.
جڏهن اتان اسانجي اصلي شهر بختيار پور طرف تشريف فرمايائون - انهي منهنجي وڏي ڀاءُ
حاجي سچيڏني کي فرمايائون ته خدا بخش کي ٻڌاءِ ته توکان جيڪو فلاڻو گناهه ٿيو هوان ڪري
اها تڪليف توکي رسي ۽ هئي فقير وچ آيو ۽ توکي شفا ٿي - هن کي پوءِ جي وري توکان ساڳيو
گناهه ٿيو ته هئي فقير وچ نه ايندو - وڌيڪ تنهنجي مرضي - حضرت صاحبن جي وڃڻ بعد
منهنجي ڀاءُ اها حقيقت ٻڌائي توبه تائب ٿيس ۽ اهڙو ارادو ترڪ ڪيم اِلٰى هٰهُنَا مَاقَالَ الرَّاوِيْ [1]

ڪاتب الحروف چوي ٿو ته هن حقيقت جو آخري فقرو جيڪو منهنجي وڏي ڀاءُ حاجي سچيڏني
کان نقل ڪيل چيو وڃي ٿو - حضرت صاحبن جي عادت پاڪ کان پري ٿو ڏسجي ڇو ته سندن
عادت مبارڪ هميشه راز کي مخفي رکڻ هئي مگر هن قصه ۾ وقت جي مصلحت مطابق بيان
ڪيل ٿو ڏسجي وَالْعَهْدَةُ عَلَى الرَّاوِيْ [2]

مِنْهَا:- قاضي محمود جي قول مان نقل آهي ته حضرت صاحبن ڪنهن سال سنڌ ملڪ
طرف تشريف فرما ٿيا ۽ شهر باقرخان نظاماڻي ۾ منزل انداز ٿيا - هئي غلام پڻ زيارت
ڪرڻ ۽ قدمبوسي جي لاءِ اچي پهتو - اتفاق سان هڪ شخص سلسله مبارڪ ۾ داخل
ٿيڻ لاءِ اچي پهتو - حضرت صاحبن جڏهن مريد جي تلقين شروع ڪئي ته گهوڙا جيڪي
موجود هئا ۽ اَنَّ جا توبرا بدل هئن تن سيني اَنُّ کائڻ بند ڪيو ۽ اهڙيءَ طرح ذڪر
فڪر ۾ مشغول ٿيا جڻ ته فصيح زبان سان لفظ اَللّٰهُ، اَللّٰهُ پيا چون ۽ سڀ حاضرين
مجلس اهو ڏسي حيرت ۾ پئجي ويا - انتهىٰ [3]

مِنْهَا:- قاضي موصوف کان ساڳيءَ طرح منقول آهي ته هڪ سال سيد عبدالله شاه

[1] جيڪي راوي چيو آهي هيستائين پيا آهي - [2] ذمو راوي تي آهي - [3] پورو ٿيو بيان -

فرزند سيد الهه بخش شاهه هڪ ڪيس بندوق هڻڻ جي ۾ انگريزن وٽ قيد هو. سيد الهه بخش شاهه نهايت بي قراري ۽ پريشان حال ۾ حضرت صاحبن وٽ اچي عرض ڪيو ته منهنجو پٽ ضعيف طبع آهي. هن صدمي ۾ سرڪاري جاچ پڙتال هيٺ سندس سخت حالت ٿيندي ۽ جيڪڏهين ان تي ڏنڊ پوي ته اهو ڪيئن ادا ڪري سگهبو؟ آخرڪار حضرت صاحبن فرمايو ته شاهه صاحب ايتري پريشاني ڇو ٿا ڪريو؟ هڪ دفعو ماتلي[1] پاڻ وڃو جان ۽ هڪ روپيو ته ڏئي اچجانءِ. اهڙيءَ طرح جيئن فرمايائون ته حاضري ماتلي ۾ ڏني ۽ هڪ روپيو ته ادا ڪري سگهي ڏينهن آزادي خير خوبيءَ سان پنهنجي گهر واپس موٽي آيو. بيت

اوليا را هست قدرت از اله　　　تير جسته باز گرداند ز راه[2]

منها:- غلام محمد خان کان نقل آهي ته منهنجي ٻارائپ جي زماني ۾ هڪ وقت مونکي وڏڙن حضرت صاحب جن طرف نذرانو ڏيئي دعا گهرائڻ لاءِ روانو ڪيو. ٻارائپ واري جي خواهش موجب پنهنجي ساٿين کي منٿ ڪيم ته مان ان نذراني مان ڪي روپيا ڪٽيان. جيڪي پنهنجي خرچي ڪيان ۽ باقي حضرت صاحبن کي پهچايان. پر منهنجي ساٿي انهن کان منع ڪئي ۽ چيو ته حضرت صاحبن جي نذراني ۾ خيانت هرگز نه ڪبي. آخر مجبوري تي سموري رقم نذراني جي حضرت صاحب جن اڳيان پيش ڪيم ۽ دعا لاءِ عرض ڪيم. پاڻ دعا گهريائون ۽ ان نذراني جي رقم مان ٻه روپيا ڪڍي مونکي عنايت ڪيائون. اسانکي عجب لڳو.

منها:- حضرت حاجي عبدالقدوس[3] کان نقل آهي ۽ اها سندن لکيل عبارت هو بهو حرف بحرف لکجي ٿي. هڪ سال ٿيا آهن ته هن حقير بغداد شريف وڃڻ جو ارادو ڪيو. وڃڻ کان هڪ ڏينهن اڳ پڇيائون ته اڄ ڪيترا ڏينهن رهڻ جو ارادو ڪيئن ٿو؟ جيتوڻيڪ هن فقير جي دل ۾ چاليهه ڏينهن ارادو رهڻ جو هو. مگر حضرت صاحب جن جي منع ڪرڻ جي خوف کان چيم ته ڏهه، پندرهن ڏينهن. پاڻ فرمايائون ته نيڪ آهي پندرهن ڏينهن کان وڌيڪ نه ترسجانءِ. جنهن هين اٿي. الحمد لله الله تعاليٰ جي فضل سان پهتس ۽ پندرهن ڏينهن ترسيس ته پوءِ هڪ گهڙي به وڌيڪ ترسڻ مشڪل

[1] ماتلي شهر ضلع حيدرآباد سنڌ ۾ آهي. [2] اوليائن کي الله تعاليٰ طاقت مليل آهي: ڪمان مان نڪتل تير کي واپس آڻي سگهن ٿا.
[3] مشهور حضرت شيرين جان جي نالي سان آهن. حضرت صاحبن جا پاڻ آهن تنهنڪري خليفي حضرت جا ڏاڏا آهن.

ٿي پيو ۽ روانگي لاءِ اينتري قدر ته سبب پيو اٿيڻ لڳا جو حيران ٿي ويا سين خاص طرح سردي سخت پريشان ڪيو. نيٺ پنڌ رهڻ ڏينهن بعد سور هين ڏينهن آڳبوٽ ۾ وينا سون. آڳبوٽ هڪ رات ڏينهن بعد هن طرف روانو ٿيو ۽ اسانکي همت نه ٿي جو شهر ڏانهن وڃون.

منها: ساڳيءَ طرح حضرت حاجي صاحب مذڪور کان نقل آهي ته پهرئين سال جڏهن هيءُ فقير زيارت جناب حضرت اطهر شفيع يوم المحشر صلي الله عليه وسلم جي کان مشرف ٿيو ته پوءِ حضرت شيخ محمد مظهر صاحب دهلوي ثم المدني ولد شيخ احمد سعيد قدس سرهٗ جي جاءِ تي ترسيس. اسان جي پهچڻ کان ٿي ڏينهن اڳ حضرت شاه عبدالغني صاحب محدث وفات ڪئي ان وچم ميان شيخ محمد مظهر پنهنجي زيارتن ۽ رمزن سان هن فقير کي مريد بنائڻ جي ڏاڍي ڪوشش ڪئي مان اتي ڏهه ڏينهن رهيس ۽ رات ڏينهن جو گهڻو وقت حرم محترم ۾ رهيس. جيئن ته هيءُ فقير حضرت ماما صاحب جن جون لوازشون ۽ خوبيون ڏٺيون هيون ان ڪري شيخ محمد مظهر جي شان شوڪت طرف ڌيان نه ڏنو. ان وقت ۾ خواب ڏٺم ته آنحضرت صلي الله عليه وسلم جي پيراندي مبارڪ کان بيٺو آهيان ۽ سندن سيرانديءَ مبارڪ کان جناب حاجي ماما صاحب جن بيٺا آهن ۽ روضي مبارڪ جي چاري اينتري نه شفاف آهي جو اسان هڪ ٻئي کي چڱي طرح پيئي ڏٺو. هڪ بزرگ شخص مونکي چيو ته تنهن جو مرشد اهو آهي. اهو اشارو حضرت صاحبجن طرف ڪيائين. والله اعلم صاحبجن اهو نه مائيندا ڪير هو. جڏهن هين قنڌار پهتس ته هيءُ سڀئي حقيقت مفصل حضرت ڇيائون ۽ ڪن ڪن ڳالهين تي حمد الٰهي ادا ڪيائون.

حليه شريف جو بيان

حضرت صاحبجن درميانه قد جا. بدن جا سنها. عضوا معتدل. خوش مزاج زبان جا فصيح. دلي طاقت وارا. ڪامل عقلمند. حليم الطبع ۽ سفيد چمڙيءَ وارا هئا. سندن منهن مبارڪ جو اڃي کان پيدائي نائين گلاب جي گل مثل هو. متو هميشه ڪوڙ انهيندا هئا. پنهنجي صاحبزادن ۽ پين دوستن جي رکيل وارن کي پسند نه ڪندا هئا

له اشارو سراج الاوليا حضرت خواجه عبدالرحمن قدس سرهٗ ڏانهن آهي. صاحب نقل حضرت خواجه عبدالقدوس مشهور حضرت شيرين جان قدس سرهٗ حضرت سراج الاوليا جا پاٽ هئا.

ٻن ڀِرن جي وچ ۾ زخم جو نشان هو، جيڪو ڪپڙن پائڻ ۾ ٿيو هو. مسوڙهن جي ڏاڍي جيترو هو جيڪو ڏسڻ ۾ ڪي تڪليف سان نظر ٿي آيو. اکيون مبارڪ درميانه بلڪ وڏائي ڏي ويجهيون. سندن اکين جي سياهي نهايت ڪاري هئي. ڇاڙي عمر ۾ نظر گهٽيل هئي، عينڪ جو استعمال فرمائيندا هئا. عينڪ کان سواءِ سنها اکر تڪليف سان پڙهندا هئا. داغن جو نشان، جيڪي داغ نظر جي ضعف سبب حڪيم قنڌاري ڪاڍيا هئا، سي ٻنهي لونڊڙين تي ظاهر هئا. نڪ مبارڪ بلند جوان مان نورانيت ظاهر هوندي هئي. باوجود بلند هجڻ جي نڪ باريڪ هو. ڪشادو وات، وچٿرا چپ، چمڪندڙ ڏند جو ڇاڙي عمر تائين سندن ڏند مبارڪ موتين وانگر چمڪندا هئا. وچٿرا ڏند (يعني نه ننڍا نه وڏا) پر مٿيان ۽ هيٺيان سامهون وچ وارا ڏند ويڙها هئا. ڏاڙهي سونهاري گهاٽي ۽ لڙڪندڙ هئي، ڇاڙي عمر مبارڪ ۾ گهڻي سفيد هئي. ڏاڙهي سونهاري کي ڏگهائي ۾ مُٺ کان زياده واري کي ڪٽيندا هئا. سندن شهپر مبارڪ گهاٽا هئا. مٿين چپ جي چپن آڳرين جيترو قدر شهپر ڪترائي صاف ڪندا هئا ۽ خط نه وٺندا هئا. خضاب نه ڪندا هئا مگر سن ١٢٩٩ هه ۾ هڪ دفعو حديث جي تابعداري موجب خضاب ڪيائون جمعه جي ڏينهن ان وقت پاڻ ٺٽي ۾ قيام پذير هئا ۽ ان کان پوءِ آخر عمر تائين خضاب نه ڪيائون. مينديءَ جي خضاب کي مباح ڄاڻندا هئا. سندن سينو مبارڪ وارن سان ڀريل هو ۽ سيني جا وار دُن تائين، يعني سيني کان دُن تائين وارن جو ليڪو هو. آڱريون درميانيون هيون. ضعف پيريءَ جي باوجود برانڊ وهڻ ۽ سفر جي سواريءَ ۾ جوانن کان به وڌيڪ طاقت ور ۽ چالاڪ هئا. ڪڏهن ڪڏهن پنهنجي ڪن فقيرن سان خوش طبعي ڪندا هئا ۽ مزيدار ڳالهيون ٻڌائيندا هئا ۽ ان خوش طبعي ڪري اهل مجلس وارا بيزار نه ٿيندا هئا. ۽ آخري عمر ۾ پنڌ هلڻ ۾ لڱن جي آزار ڪندا هئا. ڪين گهڻو ڪري مختلف مرض (مثلاً بواسير، ريزش جو لهڻ ۽ ڪنگهه) سخت تڪليف ڏيندا هئا. انهيءَ جي باوجود پاڻ ايترو ته صبر ڪندا هئا جو غير واقف کي انهيءَ جي ڪا به خبر نه پوندي هئي. پير جون آڱريون لمبائيءَ وڪ جي مطابق زمين کان مٿي معلوم ٿينديون هيون. قَلِيْلُ التَّكَلُّمِ (ٿوري ڳالهائڻ وارا) ڪَثِيْرُ التَّفَڪُّرِ (گهڻو فڪر ڪرڻ وارا) حُمُوْلُ الشَّدَائِدِ (سختين ڪڻڻ وارا) صَبُوْرٌ عَلَى الْمَصَائِبِ

(صبر ڪندڙ مصيبت ۾) رَضِيَ اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ وَتَعَالىٰ عَنْهُ وَاَرْضَاهُ (شال الله
سُبْحَانَهٗ وتعالىٰ ڪانئن راضي ٿئي ۽ کين راضي ڪري.

خاتمه بالخير

حضرت صاحبجن جي هن دنيا مان رحلت جو بيان ۽ تاريخ ۽ مرثين جو جيڪي وقت جي فاضلن ڪان سندن رحلت بابت مليا

جيئن ته ڪاتب ازل جي ڪنهن جو به نالو صفحه قرطاس (ڪاغذ) تي هميشه رهڻ لاءِ نه لکيو آهي مگر كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ[1] ۽ مُصَوِّرِ سڀ ڪائنات جي جيڪي جو نقشو صفحه ممڪنات اندر كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهٗ[2] جي زبان سان ثابت فرمايو آهي - هر ڪه آمد بجهان اهل فنا خواهد بود   وانڪه پاينده و باقي ست خدا خواهد بود[3]

هن ڳالهه جو ذڪر ڪرڻ ۽ ان جي توضيح ڪرڻ سراسر غم جو باعث آهي ڇو ته جناب مغفور مبرور حضرت صاحبجن قُدِّسَ سِرُّهٗ جن کي گهڻي وقت کان حرمين شريفين ۾ رهڻ جو شوق دامن گير هو. رات ڏينهن ان سوچ ويچار ۾ گذاريندا هئا. نيٺ سنه ١٣١٥ هڪ هزار ٽي سو پندرهن ۾ تاريخ ٢٩ ماه جمادي الاولىٰ جي ڪراچي بندر تي سندن مخلصن مان هڪ، سندن تاڪيد موجب جهاز جي روانگي بابت خط موڪليو جنهن ۾ لکيل هو ته جهاز ڇهن پنجن ڏينهن اندر روانگي لاءِ تيار ٿيندو جنهن هين هيءَ خوش خبري کين ملي ته يڪدم سفر جي سنباهي جي لاءِ اَمْرُ فرمايائون ۽ پنهنجي مُتَعَلِّقِين ۽ يارن دوستن کان موڪلائڻ کري تاريخ ٽين جمادي الاخرىٰ پنهنجي صاحبزادن ۽ سادات ڪرام جي جماعت ۽ مريدن ۽ مخلصن سان گڏ ٻيڙيءَ ۾ چڙهي ٺٽي کان ڪوٽڙي بندر طرف روانا ٿيا مگر وبائي بيماري طاعون جي خوف کان ۽ وقت جي حاڪمن جي منع ڪري ٻه ڏينهن گڏو بندر ۾ ترسيا. ٽين سڄي جماعت سان پنجين تاريخ ان ماه جي رات جو ڪراچيءَ روانا ٿيا. ان ڏينهن صبح جهاز جي دلال کي گهرايائون ۽ پنهنجا پئسا ۽ جيڪي سفر ۾ هم رڪاب هئا ان جي حوالي ڪيائون ته وڃي

---

[1] ترجمه:- سڀڪو جيءُ موت (جو مزو) چکندڙ آهي - پاره ٤ رڪوع ١٠

[2] الله (تعالىٰ) جي ذات کان سواءِ سڀڪا شيءِ هلاڪ ٿيندڙ آهي - پاره ٢٠ رڪوع ١٣

[3] هر هڪ جو آيو اندر جهان ٿيندو فنا   جو آهي قائم ۽ دائم آهو خالق خدا

کاڌ خوراڪ جو سامان آڻين. پنهنجي غلام راقم الحروف کي به حجاز جي سفر لاءِ
سامان خريد ڪرڻ تي مقرر ڪيائون. سفر جي سامان موجود ٿيڻ بعد خبر پئي ته
جهاز جي روانگيءَ ۾ اڃا ڪجهه ڏينهن دير آهي. ان ڪري مريدن ۽ صاحبزادن
جي عرض تي سامان ۽ خادم اتي ڇڏي پاڻ اڪيلا واپس وريا. ڏينهن رات
تمام انتظار ۾ پئي گذاريائون. نيٺ جهاز جي تياريءَ وقت غلام کي واپس گهرائي
موڪليائون. جهاز جي روانگيءَ جو ڏينهن معلوم ڪري ٽپال رستي احوال موڪليم.
حضرت صاحب جن جواب لکيو. جهاز جي اچڻ جي جڏهن پڪ ٿي ته ڪين لکيم
پاڻ ان خط جي پچاڙيءَ ۾ پنهنجي هٿ مبارڪ سان لکيائون "هرچند سعي کرديم
نگذاشتند[1] فلا ادري الى خير ام الى ضير" يعني ڏاڍي ڪوشش ڪئي سون ته ڇڏيائون
پوءِ آئون نه ٿو ڄاڻان ته چڱائي ڏي ڇڏيائون يا نقصان ڏي.

بهرحال هاڻي اوهان سامان ۽ رفيقن سميت واپس اچو. حڪم موجب خدمت
۾ پهتاسين. سامان ۽ سفر ي صندوقن جي کولڻ جو امر نه فرمايائون. بلڪ ائين
ئي بند رهڻ ڏنائون. رمضان شريف اچي ويو. غلام کي ٻاري جي سفر لاءِ مقرر
ڪيائون ۽ فرمايائون. هن ماه جي پندرهين تاريخ تائين پهچجانءِ جو ختم شريف
ادا ٿئي ۽ منهنجي غير حاضريءَ ۾ ادا نه ٿيندو. حڪم موجب پندرهين تاريخ حاضر
ٿي ختم شروع ڪيو سين. تاريخ ٢١ ڪمال ضعف جي باوجود اعتڪاف ۾ ويٺا ۽ تمام
سخت رياضتون ڪرڻ سان ۽ رات جو جاڳڻ سان اعتڪاف کي مڪمل ڪيائون.
عيد الفطر جي ڏينهن دستور مطابق پنڌ عيدگاهه تي ايندا هئا. هن دفعه گهڻي ضعف جي
ڪري اچي نه سگهيا ۽ گهوڙي تي چڙهي آيا. ضعيفائي گهٽ ڪانه ٿي بلڪ سيني ايتري حد تي
پهتي هئي، جو سندن مسجد شريف ۾ اچي نماز پڙهڻ اسانجي خيال ۾ نه ٿي آيو انجي
باوجود مسجد تائين ايندا ويندا هئا بلڪ هڪ دفعه نندي محمد خان تائين سعادت
مآب سيد ميان الهه بخش شاهه جي استدعا تي مهرباني ڪري تشريف فرمائيا. تاريخ
ڏينهن شوال جامع مسجد ۾ پهتا. ان بعد پنهنجي عادت موجب پنهنجي مسجد ۾
نماز جمعه ادا ڪرڻ بعد آخر ظهر ۽ سنتون پنهنجي مسجد ۾ ادا ڪرڻ لاءِ تشريف فرمايائون

[1] معلوم هجي ته لفظ "نگذاشتند" جمع غائب فعل ماضي منفي آهي ان جو فاعل ظاهري متعلقين ۽ دوست ته
آهن، جو سفر کان ڪيترا دفعا رخصت وٺي ويا هئائون

ضعيفائي ايتري قدر مٿن حائل ٿي جو ڪافي وقت جاءِ نماز تي آرام ڪيائون ۽ آخر ظهر ۽ سنتن جي ادا ڪرڻ جي طاقت نه سمجهائون. ان ڏينهن کان مختلف بيماريون نمودار ٿيون سندن جسم مختلف بيمارين جو مرڪز بڻيو. طبيب جيڪي ان وقت جا حاذق هئا مثلاً سعادت مآب سيّد ميان الهه بخش شاهه ۽ سندن ڀاءُ ميان غلام شاهه ۽ مخدوم ميان نصير الدين ۽ سيّد غلام نبي شاهه ۽ شيخ احمد وغيرهم. هي خبر ٻڌڻ شرط سندن خدمت ۾ پهتا ۽ حضرت صاحب جن جو علاج پاڻ تي فرض ڄاڻي ڪمر همت جي ٻڌائون ۽ ويهن ڏينهن تائين مختلف حيلا وسيلا ۽ علاج ڪيائون مگر جيئن ته

باقضا نيست پنجهٔ تدبير   يَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَآءُ قَدِيْرٌ ١

سرد شين مان حرارت ۽ گرم شين مان سردي کان سواءِ ٻيو ظاهر نه ٿيو

از قضا سرکه انگبین صفرا فزود   روغن بادام خشکی می فزود ٢

از هلیله قبض شد اطلاق رفت   آب آتش را مدد شد همچو نفت ٣

حضرت صاحب جن مرض جي شروع ٿيڻ کان ئي فرمائيندا رهيا ته خاص توهان جي خاطر دوا ٿو ڪريان نه ته هن مرض مان مونکي ڇٽڻ جي اميد نٿي ڏسجي ۽ هميشه پنهنجي دوستن ۽ اولاد ۽ پوٽن ڏوهٽن ۽ نوڪرن کان صريحاً ۽ ڪنايةً ا موڪلائيندا هئا ۽ جيڪڏهين ڪو سندن حق ۾ شفا پائڻ جي دعا گهرندو هو ته فرمائيندا هئا ته ايمان جي سلامتيءَ لاءِ دعا گهرن

ڪن پاڪيزه دعائن ۽ ڪلمن جو ذڪر جيڪي مرض جي وقت پنهنجي زبان حق ترجمان مان صادر فرمايائون

ٻاويهين شوال اربع جو ڏينهن هو. ظهر جي نماز باوضوء ۽ آدابن سان ادا ڪري پڇيائون ته اڄ ڪهڙو ڏينهن آهي؟ حاضرين مان ڪنهن خدمت ۾ عرض ڪيو ته اڄ اربعا جو ڏينهن آهي. فرمايائون ته جمعه جلد اچي جو اسان جي بدن ۾ طاقت نه آهي. هي غمگين غلام ان وقت سندن هٿن ۽ پيرن مبارڪن جي مالش ۾ مصروف هو جو حضرت صاحب جن هن رباعيءَ کي بار بار پڙهي اکين مان آب حسرت

١ قضا اڳيان تدبير کي طاقت نه آهي   ته ڪري الله (تعالى) جيڪو گهري قادر آهي.
٢ قضا جي اچڻ کان سڪنجبين صفرا وڌائي   روغن بادام خشڪي تو وڌائي
٣ هريڙ جي استعمال کان قبضي ٿي قبض ڪشائي ويئي   پاڻي باهه جو مددگار ٿيو تيل وانگر

ٿي هاريو ۽ گذريل عمر تي ڏک ڪيو. رباعي

روزِ قيامت هر ڪسي در دست گيرد نامهٔ ¹ ... من نيز حاضر مي شوم تفسير قرآن در بغل ²

قدسي ندانم چون شود سوداي بازار جزا ³ ... او نقدِ آمرزش بکف من جنس عصيان در بغل ³

گهڻن وقتن ۾ حضرت مرشدنا جناب حضرت قيوم جهان ⁴ قدس الله سره جا بيت جيڪي سنڌ وڏي قصيدي ۾ آهن پڙهندا هئا. انجو مطلع هي آهي.

الٰهي گرچه بد کارم عقوبت را سزاوارم ... اميد از حضرتت دارم توئي رحمان يا الله ⁵

نشد صوم و صلوٰة از من نه حج و ني زکوٰة از من ... نه سعي در ثبات از من بجز بطلان يا الله ⁶

جناب ميان عبدالڪريم صاحب کان منقول آهي ته جنهن وقت مخدوم ميان نصيرالدين حاضر ٿيو ۽ نبض ڏنائين ته فرمايائين ته جگر جي گرمي آهي ان جو علاج مفرد سرد شين، مثلاً ڪافور، ڪاسني وغيره سان ڪرڻ گهرجي. حضرت صاحب جن هي مصرع پڙهي - ع کين ره که تو ميروي به ترکستان هست ⁷

هڪڙي ڏينهن بيماري جي شروع ۾ قاضي ميان ابوالحسن حضرت صاحب جي مزاج پرسي لاءِ اچي ڪچهري ۾ ويٺو. عرض ڪيائين ته سائين تاريخ ١٣ يا ١٤ ماه ذي قعده منهنجي فرزند غلام محمد جي شادي خانه آبادي مقرر ٿي آهي. اوهان کي ان لاءِ دعوت عرض ڪرڻ آيو آهيان ته ان ۾ تشريف فرمائي اسانجي خس خانه (جهوپڙي) کي منور فرمائين. حضرت صاحب فرمايو ته قاضي صاحب نيڪ آهي اگرچه وفا ڪئي مگر اسان جو توهان ڪم آهي جيڪو پڌايون ٿا. قاضي صاحب عرض ڪيو ته قبلا! اهو ڪهڙو ڪم آهي؟ حضرت صاحب جن فرمايو ته اسانجي غسل وقت حاضر رهجو ۽ مسنون طريقي مطابق غسل جو ڪم پورو ڪجو جو هن ملڪ جا غسل ڏيندڙ منهنجي اڳيان ڪري مسنون طريقو نٿا ڄاڻن. هي ڳالهه ٻڌندي ئي سموري مجلس ۾ روڄ راڙو ۽ اضطراب مچي ويو. حضرت صاحب جن ڳالهه کي رخ ڦيرايو ۽ حاضرين مجلس جي قلبن مان اهو اضطراب دور ڪيو. مرض دوران

¹ قدسي شاعر جي ڪلام ۾ "تصوير جانان" آهي. حضرت صاحب جن بجاءِ لفظ تصوير جانان جي تفسير قرآن فرمايو آهي.

² ڏينهن قيامت جي سڀڪو ماڻهو هٿ ۾ عمل نامو. آئون به حاضر ٿيندس تفسير قرآن جو بغل ۾ ڪري.

³ اي قدسي نٿو ڄاڻان ته بازار قيامت جو سودو ڪهڙي طرح ٿيندو. اهو الله تعاليٰ نقد بخشش جو آڻيندو هٿ ۾ مون گناهن جي جنس بغل ۾.

⁴ قيوم جهان ميان اشاره حضرت خواجه صفي الله قدس سره ڏانهن آهي.

⁵ اي بار خدايا توڙي جو بدڪار آهيان عذاب جو لائق آهيان. تنهنجي درگاه ۾ اميد رکان ٿو تو ٿئين باجهه ڪندڙ آهين اي الله.

⁶ مون کان روزو نماز نه ٿيو نه ادا حج زکوٰة مون کان. نه تنهنجي ذات ۾ ثابت رهڻ جي ڪوشش ٿي سواءِ باطل ڪمن جي اي الله.

⁷ هي واٽ جنهن تي هلين ٿو پيو ترڪستان ڏانهن آهي.

پاڪ درگاهه الاهيءَ ۾ هميشه هيءَ دعا گهرندا هئا ته "يا الاهي جيستائين مونکي حرمين شريفين جي خاڪ پاڪ نصيب نه ٿئي ۽ نه والد بزرگوار ۽ ڏاڏن سڳورن جي پيرانديءَ ۾ مون جاءِ لڌي ته اي الله! جمعي جو ڏينهن نه نصيب ڪجانءِ -

هڪ ڏينهن ڪاتب الحروف جو پيارو پٽ برخوردار ميان محمد اسماعيل جنهن جي عمر اٺ، نو سال هئي حضور ۾ ويٺا هئا ان ڏانهن گهوري ڪري ڏسندي فرمايائون "بَارَكَ اللّٰهُ فِيْكَ مِنْ غُلَامٍ"[١] - ڪڏهين ڪڏهين هيءُ بيت زبان مبارڪ تي آڻيندا هئا -

عمر برف است آفتاب تموز ‏ اندڪي مانده خواجه غره هنوز [٢]

هڪ ڏينهن آب زمزم شريف شفا جي خيال کان پيئڻ حضور ۾ آندو ان اميد سان ته حديث شريف مطابق مَاءُ زَمْزَمَ لِمَا شُرِبَ لَهٗ[٣] خدا تعاليٰ کان پنهنجي شفا گهرندا - حضرت صاحبن زمزم جي تعظيم ۽ تڪريم خاطر پنهنجي عادت مطابق اٿي قبله رو بيهي فرمايائون ته "الاهي! آب زمزم کي پنهنجي گناهن جي ڇوٽڪاري ۽ ايمان جي سلامتي خاطر پيان ٿو، تون قبول فرماءِ -

بيماريءَ جي شدت وقت هڪ عقيدتمند آخوند لطف علي متيارين جو ڪين پڇڻ لاءِ آيو عافيت پرسي بعد فرمايائون ته اي آخوند! ننڍپڻ کان جوانيءَ تائين ڪيترا امراض ٿيم پر هنن کي نه ٻڌايم - انهن جي باوجود ماڻهن سان پيئا ٽيهه ويهه مگر هيءَ مرض ايتري قدر غالب پيو آهي جو جسم ۾ ذرو به طاقت نه آهي - آخوند عرض ڪيو ته قبلا! حق سبحانه وتعاليٰ شل اوهان جو پاڇو اسان جي مٿون نه لاهي! فرمايائون ته حق سبحانه وتعاليٰ اسان ۽ توهان کي شل طوبيٰ جي ڇانوَ ۾ گڏ ڪري ۽ اها ڇانو اسان تان نه لاهي -

پنهنجي دفن ڪفن بابت وصيتون فرمائيندي چيائون ته منهنجي قبر کي پڪين سرن ۽ چوني سان بند نه ڪندا ڇو ته ميت اذان جي آواز ٻڌڻ کان محروم ٿو رهي - ڪيئي قبر تي ڇپر نه ڏيو ۽ بارش جا رحمت الاهي آهي قبر تي بند نه ٿئي - قبر مٿان ٿبو نه ٺاهيو وڃي خير خيرات رضاالاهيءَ خاطر خالص نيت سان هجي ۽ اها مسافرن، بکين ۽ اگهارن کي ڏني وڃي - ڪيترا دفعا فرمايائون ته موت کان مونکي ڪو به خوف، غم ۽ ڏک نه آهي - مان ايترو خوش آهيان جيترو ڪو باغ گهمڻ وڃي ٿو - الله تعاليٰ سان ملڻ جو تمام گهڻو شوق هون

---

[١] تنهنجي ٻار کان توهان الله تعاليٰ برڪت وجهي - هيءَ حضرت ڪڙيا خليل تعلقه سامارو جي حضرتن جو ڏاڏو آهي -
[٢] عمر برف آهي ۽ سج گرم - اي سردار! تنهنجي عمر ٿوري رهي آهي ۽ اڃا غرور
[٣] پاڻي زمزم جو جنهن به مشڪل لاءِ پيتو ويو آهي مشڪل جي آساني لاءِ آهي

جنهن جو بيان ڪرڻ محال آهي - هڪ ڏينهن فرمايائون ته خدايا مونکي هن جهان جي گند خاني مان هن جهان پرسڪون فضا ۾ جلد رساءِ -

هڪ ڏينهن راقم الحروف جي وڏي فرزند عبدالله[1] کي سندن روبرو آندائون جو ٻارهن سالن جو هو- پاڻ ان ڏانهن نهاري افغاني زبان ۾ ڳالهايو جنهن جي معنيٰ آهي "خدا کان پوءِ تو ۾ اميد آهي" مرض جي شدت وقت اڪثر ڪري چوندا هئا "اَلرَّفِيْقُ الْاَعْلٰی" - هڪ ڏينهن بيماريءَ جي شدت وقت ظهر جي نماز بعد ڪن ٻين هڪ جو محرم راز هو موجود هئا سڀني پاڻ هن غلام طرف مخاطب ٿي گهڻيون وصيتون فرمايائون ۽ هن مسڪين تي ايتريون ته نوازشون ڪيائون جي بيان ڪان ٻاهر آهن ۽ فرمايائون ته مرض جلد وڏي رهيو آهي وَاللهُ اَعْلَمُ ته فرحت ٿيندي يا نه لهڻ جوجن ۾ ظاهري حياتي ۽ آخرت جي چڱائي آهي امر فرمايائون - اهل زمانه جا ڪجهه ظاهري طرح دوستن جي لباس ۾ آهن انهن جي طور طريقي ۽ حالات کان تفصيل سان واقف فرمايائون ۽ جن ڳجهن ۽ رازن جو مخفي رکڻ واجب آهي انهن کان واقف ڪري فرمايائون ۽ انهن سڀني ڳالهين ۽ رازن ڳجهن جي بيان ڪرڻ بعد حافظ شيرازي جو هي بيت زبان مبارڪ تي آندائون- ؎

آسايشِ دو گيتي تفسير اين دو حرف است — با دوستان مروت با دشمنان مدارا[2]

وري فرمايائون اَقُوْلُ قَوْلِيْ هٰذَا وَاَسْتَغْفِرُ اللهَ الْعَظِيْمَ - جاءِ نماز کان اٿي آرام گاهه طرف خيال ڪيائون ۽ آرام فرمايائون -

هڪ ڏينهن حضرت صاحبن جي مزاج پرسيءَ لاءِ سادات ڪرام حاضر ٿيا- انهن جماعت ۾ سيد زين العابدين شاهه حاضر هو- جنهن سندن نظر سيد صاحب تي پئي ته ڏاڍي ذڪر مان انکي چيائون تون ميران محمد شاهه جو اولاد آهين و پجهو چونه ٿو اچين؟ سيد صاحب ۽ ٻيا حاضرين مجلس روئڻ لڳا- حضرت صاحبن جون اکيون مبارڪ پڻ آب آلوده ٿيون - هن مرض جي آخري وقت ۾ پنهنجن پرادن کان موڪلائڻ جي طريقه سان دعائون گهريائون ۽ هر هر درگاهه الاهيءَ طرف دعا جا هٿ کڻي بيا چون ؎

[1] حضرت قطب العارفين فخر الڪاملين زيب زينت مجددين حضرت قبله عبدالله جان قدس سره المعروف به شاهه آغا وڏا عالم، زاهد ۽ پرهيزگار ۽ جمندي جام هئا- "راحة القلوب" سنڌي، مؤنس المخلصين فارسي ۽ ٻين گهڻن تصنيفات ، عربي ، فارسي ۽ سنڌي جا صاحب آهن -

[2] ٻنهي جهانن ، جي آسائش هنن ٻن حرفن جي بيان ۾ آهي: دوستن سان مروت ۽ دشمنن سان صلح

در هر پير زن مے زد پيمبر — کہ اي زن در دعا ها يادم آريد [1]
شنيدستم کہ شيرانِ شکاري — درين رہ خواستند از مور ياري [2]

وقت جي حڪيمن عجيب و غريب علاج ڪيا مگر ابتر نتيجي کان سواءِ ٻيو ڪجھ ب ظاهر نه ٿيو - ميان محمّد هاشم ٻواسير جي تڪليف هٽائڻ لاءِ ڏوڙيون عشبي جون تيار ڪيون - مگر جيئن اهي استعمال ڪيائون مرض ۾ ڪا به گهٽتائي نه ٿي پاڻ صحيح جو فرمايائون ته "قرابادين" ۾ اڪسير سپ ڪوڙ باقي محمد هاشم ڪلتر ووارو صحيح! علىٰ هٰذا القياس مرض ڏينهون ڏينهن وڌندو ويو ضعف ۾ ڪمي انتها جي عروج تي پهتي - خميس ڏينهن پهرين ڏي قعده مٿن سخت ضعف حاوي ٿيو ۽ سڀ علاج بند فرمايائون - صرف موتين جو خاڪو ۽ اهڙيون ٻيون شيون دل جي آرام لاءِ استعمال ۾ رکيائون - ضعف ڪري تيمّم ڪرڻ لڳا - خميس جي ڏينهن ظهر، عصر ۽ مغرب جون نمازون ڪمال ضعف ۾ ادا ڪيون ۽ دنيا جي ڪمن کان بيخبري جي حالت ۾ ادا فرمايائون - عشا جي نماز ڪٿ تي تيمّم سان پڙهيائون ۽ اتي ئي آرام ڪيائون - هڏڪي جي تڪليف ڪين آرام ڪرڻ نه ڏنو - رات جو ٻه ٽي دفعه وهڻ لاءِ اشارو ڪيائون - راقم الحروف کي حاضري جو شرف حاصل هو ۽ خدمت ۾ مشغول رهيو ڪين پنهنجي بغل ۾ وهاريو حضرت صاحبن پڇيو ته ڇا مون عشا جي نماز پڙهي آ؟ عرض ڪيم، سائين ها پڙهي اٿو - پاڻ اتي ئي مشاهدي محبود ۾ مستغرق ٿيا ۽ پنهن جو ڏيان دُنيا وَمَا فِيهَا کان هٽائي رحمت الهٰي جا منتظر ٿيا جو هر پشان حال ۾ رحمت ڪندڙ آهي - جمعه جي ڏينهن اشراق مهل فصيح زبان سان ۽ بلند آواز ۾ مرض جي سخت شدّت جي باوجود افغاني زبان ۾ ٻه دفعا هيئن فرمايائون ته "باهر نڪر اي بد بخت ياهن بد بخت کي باهر ڪيو" اهڙن الفاظن ٻڌڻ سان حاضرين حيران ٿيا ته ڪنهن سان ڳالهائن ۽ ڪنهن سان مخاطب آهن؟ آخر سمجهائون ته اهو ڪلام ڪنهن ٻئي هستان ان وچم آهي ان وقت سخت بي چيني جي باوجود سندن نظر تفسير جلالين (جيڪو حضرت صاحبن جي وظيفي ۾ هوندو هو ۽ ساري تفسير کي پنهنجي دستخط حاشين سان سينگاريو هئائون ۽ ڪٿ ۾ رکيل هو) تي پئي ۽ نظر اُن کي وئي - بنده راقم اهو ڪتاب جو سندن پيارو ڪتاب

[1] پيغمبر هر پوڙهي زال جو دروازو ٺڪ ٺڪ ڪيو: ته اي زالون مونکي دعائن ۾ ياد رکو ١٢
[2] ٻڌو آهي مون جو شڪاري شينهن هن راه ۾ (سفر آخرت جي) ڪول کان مددگاري گهري آهي - ١٢

هو ۽ نه ٻيو نظر ايندو هو. ڪٿي سندن سيني مبارڪ تي رکيو. اهڙي حالت ۾ به پنهنجا ٻئي هٿ سيني تي رکيل ڪتاب مٿان رکيا ٿون ۽ بيقراري مان سڪون ٿين. القصه جمله صاحبزادن ۽ ٻين حاضر ماڻهن تلاوت قرآن پاڪ شروع ڪئي. حضرت صاحب جن ٻي انتها استقلال سان جسم کي پنهنجي محبوب جي رضا جي حوالي ڪري پاڻ امر الاهي جا منتظر رهيا. نيٺ چاشت جي وقت جمعه جي ڏينهن تاريخ ٻي ٢ ذي قعده ١٣١٥ سنه هڪ هزار ٽي سو پندرهن هجري تي روح جو پکي هن دنيا جي تنگ پڃري مان پرواز ڪري وصالِ الاهي جي بلندي تي پهتو. پنهنجو جان شيرين جان آفرين جي حوالي ڪيائون. حضرت محمود لايزال[1] جي وصال جو شربت چکيائون. "اَلْمَوْتُ جِسْرٌ يُوْصِلُ الْحَبِيْبَ اِلَى الْحَبِيْبِ"[2]

من زتن خالی شوم او از خیال .:. تا خرامم در نهایات الوصال[3]

جن ائي جو داغ ۽ دائمي هجرت جو الم دوستن جي دلين تي نقش ڪيائون.[5]

هر آنکه زاد بنا چار بایدش نوشید .:. ز جامِ دهر می کُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ[4]

جيئن ته هن دل ڏڪائيندڙ حادثي جي سببان هم سواءِ صبر جي ۽ هن جگر سوز مرض جو علاج سواءِ شڪر جي نه آهي. تنهن ڪري اکين مان آب وهائيندي سيني ڪلمه طيبه ۽ اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ ۵ جو غلغلو مچايو جو فلڪ الافلاڪ تي رسيو.

هيٺ ڪي عربي رباعي جيڪا آهي جا هن موقع تي مناسب آهي رُباعي

دست گریه کتابت نمی توانم کرد .:. که می نویسم و مغسول می شود فی الحال[5]

ز آه و ناله حکایت نمی توانم کرد .:. که صد گره بگلو مے فتد بوقت مقال[6]

ايضاً

یاد وصال میکنم سینه کباب می شود .:. شرح فراق میدهم دیده پُر آب میشود[7]

گر بقلم در آورم شرح ملال حزن را .:. از قطرات اشکِ من نامه خراب میشود[8]

---

[1] يعني الله تعالیٰ جي وصال جو شربت چکيائون. ١٢

[2] موت پُل آهي جنهن ذريعه دوست ڏي پهچي ٿو.

[3] آءٌ ٿن جسم کان خالي ٿيان ۽ هو خيال کان .:. ته هلان وصال جي نهايت ۾.

[4] جيڪو به جائو ضرور ان کي پيئڻو آهي .:. كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ جو شراب جهان جي پيالي مان.

[5] روئڻ جي ڪري ڪتابت (لکڻ) نه ٿو ڪري سگهان .:. جو ته لکان ٿو پر وقت لکيل منهنجو ڌوتل ٿو ٿئي.

[6] افسوس ۽ دانهن کان ڳالهه نه ٿو ڪري سگهان .:. جو ته سئو ڳنڍيون ڳلي ۾ ڳالهائڻ وقت نڙي ۾ پيئجي وڃن ٿيون.

[7] وصال جي ياد گيري ٿو ڪيان ته سينو ڪباب ٿو ٿئي .:. جدائي جو بيان ٿو ڏيان ته اکيون پُرآب ٿيون ٿين.

[8] جيڪڏهن ڏک ۽ ملال جو بيان قلم سان لکان ٿو .:. اکين جي ڳوڙهن جي ڦڙن سان خط منهنجو خراب ٿو ٿئي.

الحاصل هن جان گذارڻ واقعي جو شرح لکڻ ايترو ته آهي جو نڪي ان کي سگهجي ٿو ۽ هن ساڳيءَ جو بيان اهڙو آهي جو تقرير ڪري ٿي سگهجي مگر ــ

چو ز دمی نگردد خدنگ قضا	سپر نیست مر بنده را جز رضا [1]

تنهن ڪري دل جي زخم لاءِ ڪلمه طيبه اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ [2] بهترين مرهم آهي ۽ جدائيءَ ۽ هجرت جي باه وسائڻ لاءِ آيت "اِنَّكَ مَيِّتٌ وَّاِنَّهُمْ مَّيِّتُوْنَ" [3] سان تسڪين ڏيڻ افضل آهي ــ

زین مصیبت جای آن دارد که چشم آفتاب	دامن گردون ز اشک گرم آلاید بخون [4]

بیکباحکم قضا جان را چو می افتد رجوع	مرجع دل نیست جز اِنَّا اِلَیْهِ رَاجِعُوْنَ [5]

اَلْقَلْبُ يَحْزَنُ وَالْعَيْنُ تَدْمَعُ وَاِنَّا بِفِرَاقِكَ لَمَحْزُوْنُوْنَ يَا حَبِيْبِيْ وَلَا نَقُوْلُ اِلَّا مَا [6] يَرْضَى الرَّبُّ تَعَالٰى شَانُهُ اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ وَاَكْرِمْ نُزُلَهُ وَبَارِكْ [7] لَهُ فِيْ سَفَرِهِ وَنَوِّرْ لَهُ فِيْ قَبْرِهِ اَللّٰهُمَّ اْجُرْنَا فِيْ مُصِيْبَتِنَا وَلَا تَحْرِمْنَا اَجْرَهُ [8] وَلَا تَفْتِنَّا بَعْدَهُ وَاجْعَلْنَا فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ مِنَ الصَّابِرِيْنَ الَّذِيْنَ [9] اِذَا اَصَابَتْهُمْ مُّصِيْبَةٌ قَالُوْا اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ وَاَسْئَلُكَ حُسْنَ الْخَاتِمَةِ [10] بِفَضْلِكَ وَكَرَمِكَ وَجُوْدِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ [11]

---

[1] جڏهن ته دم ڀرڻ ۾ قضا جو تير نه ٿو ٽري ته ٻانهي لاءِ رضا کان سواءِ ٻي ڪابه ڍال نه آهي.
[2] تحقيق اسان الله تعاليٰ جا ٻانها آهيون ۽ الله تعاليٰ ڏانهن موٽندڙ آهيون (سورة بقر رڪوع ع ۱۹)
[3] تحقيق تون انتقال ڪندڙ آهين ۽ تحقيق اهي مرندڙ آهن "سورة زمر رڪوع ع ۱۳"
[4] هي مصيبت ايتري قدر آهي جو سج جي اکيون آسمان جي دامن کي گرم ڳوڙهن ڪان خون ۾ ٿي ٻوڙي.
[5] هر قضا جي فيصله اڪيلو ڪهڙي طرح اتفاق تو ٿئي جان کي موٽڻ جو، آرام دل جو نه آهي سواءِ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ جي
[6] قلب غمگين ٿئي ۽ اکيون ڳوڙها ڳاڙين ۽ تحقيق اسان تنهنجي جدائيءَ جي ڪري اي پيارا ڏکارا آهيون. اي منهنجا پيارا مگر اهو جو
[7] تو پسند ڪري رب. منهنجو شان اهو. اي الله منهنجا بخش توڻي ان کي ۽ رحمت ڪر ان تي ۽ بهتر ڪر ان جي مهماني ۽ برڪت ڪر
[8] واسطي ان جي سفر ۾ ۽ ان لاءِ روشني ڪر ان جي قبر ۾ ـ اي بارخدايا اسان کي مصيبتن ۾ اسان کي اجر ڏي ۽ نه انهيءَ اجر کان اسان کي نا اميد ڪر
[9] مصيبت کان پوءِ اسان تي آزمائش نه ڪر ۽ اسان کي بيمارين ۽ مصيبتن ۾ صابرن مان ڪر. ۾ آهي صابرين
[10] جن وقت انهن تي مصيبت پهچي ٿي چون ٿا تحقيق اسان ٻانها الله تعاليٰ جا آهيون ۽ تحقيق ان ڏانهن موٽندڙ آهيون ۽ آءٌ تو
[11] سوال ٿو ڪريان ته توڪان چڱي خاتمه جو، تنهنجي فضل ۽ احسان ۽ سخا جي ڪري، اي زياده رحم ڪندڙ رحم ڪندڙن جا

انهن تاريخن جو بيان جيڪي حضرت صاحب جن جي وصال بعد وقت جي عالمن فاضلن کان مليون آهن

جناب سيد اسدالله شاه تخلص فدا شهر سکر

اے حبیبِ خالقِ یکتا انیسِ جانِ ما
وے طبیبِ جملہ علتہا و دردم را دوا

یا انیسی یا عظیم الخلق یا کشف الکروب
یا دلیلی یا وکیلی یا ولی المجتبا

ماندہ ام جان بر لب زہجر توای وجہ الجمیل
تا بچند از ناز بر رویت حجاب از اختفا

از چنین دلبندِ عالم چون نگرید خون شفق
از ثقالِ حزنِ او پشتِ فلک در انحنا

چون ننالد بلبلِ مسکین چو دور افتد ز گل
آن گل و ریحان در گلشن نمی بینم چرا

جملہ جانہای جہان بیجان ماند از رحلتش
چشمِ عالم تیرہ گشت از صرصرِ رنج و بلا

از فراقش در مریدان نالۂ واحسرتا
در ملائک حور و غلمان خیر مقدم اصدا

اے دریغا از سر ما رفت آن سرتاج دین
تا جدا از انما یخشی ملیک اہتدا

اولیاء الله لاخوف علیہم مکنتش
از ولاہم یحزنون آمد مقامِ ارتضا

نائبِ شرعِ نبی محبوب ربّ العالمین
صدقش از صدیق اکبرؓ یافت زیب انجلا

از عطای حضرتِ فاروقؓ و عثمانؓ و علیؓ
سطوتِ اعدای دین حلم و حیا علم و ولا

در مقامِ اُدْخُلُوْا فِی السِّلْمِ از سلمان سلیم
قسمتش از قاسم آمد جملہ اقسام تقا

بر محک آمد چو جعفرؒ زر جعفری
از طلای کیمیا یش مس دلہا چون طلا

از مزید منتش ممنون سلطان بایزیدؒ
از سرِ نو یافت زر نقشِ بہاء الدین بہا

از کمالاتش مجدد در کمال افتخار
باغِ احمد تازہ تر شد از سحابِ اعتنا

صِبْغَۃَ اللّٰهِ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ صِبْغَۃً
رنگ بیرنگیش از رنگِ نبی مصطفا

قطرۂ از بحرِ فیضش خلوت اندر انجمن
ابتدای مستفیضش انتہای منتہا

آفتابِ برجِ معنیٰ ماہتاب اوجِ فضل
سروِ بستانِ ولایت مطلعِ صبحِ صفا

عرش و فرش و تخت و فوق از استضایش مستضی
شمسِ بازغ از درخشِ برق او مثل سہا

زد تجدد در مآتِ ثالث و رابع عشر
در شریعت در طریقت در حقائق اتقا

نقشبندِ نقشبندان سرورِ سرہندیان
قطبِ ارشادِ مدار دور شاہ اصفیا

واقفِ آیاتِ قرآن کاشفِ حق الیقین … حیفِ او مرحق ز علم من لدن کردش عطا

از اضافاتش عبودیت برحمان الرحیم … زان بشاهِ عبدِ رحمان (قدس سرہٗ) شد شہرِ ارض و سما

روز جمعہ دویم از ذی قعد نصف النہار … شد مشرف با وصالِ حق بحسبِ اقتضا

چون نیاید از اساطیرِ کمالش نقطۂ … بہتر ست این تا کند اہل اجابت این دعا

یا الٰہی تا ابد بادا منور این زمان … از لموعِ حضرتِ نور بن شمسِ اہتدا

آہ بے سرماند از ترحیلِ آن قیوم دین … ملکِ و دین و علم و عمل و جود و کرم فیض بدا

ہر دو مصراع اخیر مہملات و معجمات … گیر تا آید وصالِ آن مراقبِ اعلیٰ

مصدرِ رمز الحقایق و فرد علم وبے بدل ۱۳۱۵ … قطبِ اقطاب شہ اعدل مکمل مقتدا

صد سلام از بندۂ مسکین فدا زدیک علیک … باد خاکِ مرقدش در ہر دو چشم توتیا ۱۳۱۵

پڑھ جناب سید میا اسد اللہ شاہ متخلص بفدا ساکن شہر ٹکر اہا تاریخ جو ہے ۱۳۱۵

مصرع مان مادہ تاریخ جو نکری تو عجیب قسمیت

آہ از ترحیل آن حسن آفتاب ۱۳۱۵	برسپہرِ علم انور ماہتاب ۱۳۱۵
مخزن اسرار حق دالدادۂ ۱۳۱۵	بر طریق از بہرِ حق استادۂ ۱۳۱۵
نور باش قدوہ روشندلان ۱۳۱۵	مقتدائی عمدۂ مستکملان ۱۳۱۵
دُرّ مکنون نقش او نقش ازل ۱۳۱۵	بحر عمان خازن علم و عمل ۱۳۱۵
عیسوی دم کاشف مکتوم راز ۱۳۱۵	بیکسان را دستگیر چارہ ساز ۱۳۱۵
باب حلم و ماحی کفرِ ضلال ۱۳۱۵	در پناہِ دینِ فضلِ لایزال ۱۳۱۵
کوکبِ برجِ ولایت تاجدار ۱۳۱۵	سرورِ دنیا و دین عالی تبار ۱۳۱۵
سرور سرہندیان ابر کرم ۱۳۱۵	در کمال الرشد در عالم علم ۱۳۱۵
بایزیدِ وقت صاحب اعتبار ۱۳۱۵	شاہ عالم قطبِ ارشاد و مدار ۱۳۱۵
کعبتی شہِ عبد رحمان منجلی ۱۳۱۵	لمحۂ نور و خازن علم علی ۱۳۱۵
اسطوانہ دین ختم الاولیاء ۱۳۱۵	ماہ تابندہ سراج الاتقیاء ۱۳۱۵
خواجہ کونین ارشاد پناہ ۱۳۱۵	کعبۂ دل دستگیری دستگاہ ۱۳۱۵
بادشاہ اسلام و کاشف بینات ۱۳۱۵	کعبۂ اشراف و کانِ محسنات ۱۳۱۵

مضی از نورا و مُلک و مَلک	١٣١٥	از سماک آمد مشرف تا سمک	١٣١٥
فخرِ علمای جہان والا مقام	١٣١٥	مصدر نور الحق صدر الکرام	١٣١٥
شمع مجلس و صاحب ارشاد عام	١٣١٥	با احد اہل شریعت را امام	١٣١٥
دان بصنع مہملات ای ہوشدار	١٣١٥	سال او فق آن رفیع اقتدار	١٣١٥
سرور احرار صدر سمح دال	١٣١٥	مورد اسرار و مسرور کمال	١٣١٥
روحہ مسرور دلمعہ ا ر م	١٣١٥	طارمِ للصدر و مدار کرم	١٣١٥
جامع الصنحات گیری پیشوا	١٣١٥	ہان براری وصل ایہر اتقیا	١٣١٥
کن توزع چار چند ہر کلمہ را	١٣١٥	یک بیفزا ضرب حب دہ سالبقا	١٣١٥
طرحِ عشرینی نما اے دلکشا	١٣١٥	زن در اسلم خمسہ عدہ میفزا	١٣١٥
گیر ہر مصرع ز وصلِ شاہ ما	١٣١٥	قدوۃ الارشاد و محبوبِ خدا	١٣١٥
عام تولیدِ مغرب راہِ رو	١٣١٥	آفرین طرز از خدا احقر شنو	١٣١٥
شاہزادہ زاد با فیضِ ہدا	١٣١٥	مصدر عطف مکرمِ مہتدا	١٣١٥
عمر احلا معلم مکتوم راز	١٣١٥	باہدا اجواد اہدا پاکباز	١٣١٥
یاد فایز فیض مصطفوی ہدا	١٣١٥	از فیوض ساطعہ نورِ ہدا	١٣١٥

مٿين ۾ جامع صنعت جي صفت هي آهي تہ جي چاهين تہ ان مان حضرت قدس سرہ جي وصال جي تاريخ حاصل ڪريان تہ عدد ان لفظ جا ڪبي چئن سان ضرب ڪري ان ضرب اپت ۾ جو ٿڪجي ۾ پوءِ ان کي ڏهن سان ضرب ڪجي ۽ ضرب اپت کي ويهن سان ونڊ ڪجي ۽ جيڪا باقي بچي ان کي اسلم (١٣١) سان ضرب ڪجي ۽ ان ضرب اپت ۾ پنج جوڙ ڪجي تہ وصال جو سال ملندو ـ هن طرح تي جناب طريقت مآب مسند آراي درگاہ لواري شريف جناب

مثلاً لفظ احمد
٥٣
٤
٢١٢
١
٢١٣
١٠
٢١٣٠ (٢٠)
٢٠
١٣٠
١٣٠
١٠
١٣١
١٣١٠
٥
١٣١٥

له هن صنعت ۾ هر لفظ جا عدد ونڊ اتفاقي آهي نہ تہ هر اڪر جا عدد حتيٰ ڪہ عدد الف جو آهي اهو فائدو عمل بعد ڏئي تو ۽ پڻ جو ٽوڪرڻ بلڪ ڪيترو بہ زيادہ ڪجي بشرطيڪ زوج بدي يعني جي اهو فائدو ڏئي تو ـ ۽ اهڙيطرح تائين غير نهايت جي جانش ٿو جي تہ هن صنعت جو مدار هڪ جي اضافي تي جو ڏهن جي ضرب بعد حاصلات ئي تي ـ حاصل ڪان سواءِ ان طرح هڪ ڏهن ۾ پوءِ ضرب اسلم ۽ پنج سال اضافہ ڪرڻ سان وصال ظاهر ٿيندو ـ ١٢

ميان محمّد سعيد صاحب تاريخ لکي جنهن هر مصرع جي اڌ پهرئين ۾ تاريخ تولد ظاهر ٿئي ٿي ۽ ٻئي اڌ ۾ حضرت صاحبن جي وصال جي تاريخ ظاهر ٿئي ٿي - ان حال جي بيان ۾ هي غزل آهي

غزل بيان حال

هر يک از شعرائے در سال سفت — هر يکے طرز بلاغت را بگفت
ليک طرزِ گفتۂ شاں باز گفت — سير در لوزينۂ کردن نهفت
با قديد آوردن و نامِ جديد — يا بشکر خوردنِ صبرست جفت
اے ببايد تخم بنهادن کہ پيش — نے بباغِ شاعری آں گل شگفت
همچو جامی کن و باشو مندگی — صاف و دُرد آور بمحفل پيش مفت
باده بخش و ساقیٔ دين دل ربا — کے بزادو کے بتختِ گور خفت
بين لطرزِ نو سعيد اشک ريز — خارِ غم از صحن کاخ دل برفت

تاريخ نئين طرز ۾

فضل دادر بود عالی خواجہ کش سر نهديان — دست بوسان بعلش گيران عشق جوشا جافشان
خاتم علم بيامی ملجا مژده شيخ و شاب — ياسمين باغ نويدی دوحہ دل ازغوان
کاشف فرقانِ حاجت سر مخفی را عميد — غازی حق عدل واجد نور راسخ وحق جان
مہ بجلوت انجمن زی انما يخشی بسويق — عشوۂ شد هوش وردم باکشتنش در کيان
چاق شطرنج تصفح سير يک شہ ياد داشت — زين کہ فرزين دم بدستش بيدق از عرطعان
فخر عالم جهد دادر عبيد رحمان ظل هو — فيض هادی قطب اکبر گشت بہ فرد رجنان
حق بديده مخلصانش خون گريان فرغ کار — سده جويان جان نثارش خاک در سرو دلبر جان
کيست کو بر سر نوری خون نگويد زار و فاس — عشق سازنان اندر لجہ ويل و صد فغان
دل سعيد اين مصرعت هر شعب توليد و وفات — برده ميلاد او خوشی گہ درد حين بر فوت شان

هن ۾ سيادت پناه فدا حسين تاريخ لکي آهي جنهن جي هر مصرع مان سن عمر ٧١ ۽ سن توليد ١٢٤٤ ۽ سن وفات ١٣١٥ ظاهر ٿئي ٿي وَهُوَ هٰذا -

باحزن آن مطلع سرور رفت از جهان	واویلاهای رحلت کرد آن عین الیقین
پاک امجد چاره سازی مقتدای عارفان	بوی احمد سرو ناز مرشد هر انس و جان
پاکبازی زیب ده آن خازن اسرار گنج	بزم ایزد کافل دنیا و دین فخر زمان
بود مهدی نائب شرع محمد حق شناس	زاهد و امجد بهین نو باده باغ جنان
بدر دین بدر سماء رشد صاحب عقل و فهم	مهبط اجواد ارحم خواجه پیر بندیان
مبدء وجهی رضی الله عنه طالبا	محو ابدی نیکنامی مخزن سر نهان
الم واقف سر قرآن و نور عدل	کلی ابد فیض اعلی عطیه والامکان
زبده اهل زهاد آن مورد فیض و ولای	احمدی آداب ثانی احمد دکبر انشان
باهدا محبوب قدسی خاص رحما عبده	وجه محمد لحاظ الله علمه البیان
بوح مجدد دین پناه سر سبحان الذی	اطیب امجاد حق بین فائض معجز بیان
با احد دایم بذات حق محو لایزال	جاه جم اوحد سکندر مدحت و صاحب قران
باادب این آمده رحلت و ولادت سنه	نو بیاب از جان فدا هر مصرع ای کاروان

پڻ راقم الحروف جي پاءِ ميان محمد حسين صاحب متخلص به سرهندي تاريخ لکي آهي ۽ اها تاريخ شامل ٿيندڙ ستن بندن تي آهي ۽ سيڪو بند شامل ٿيندڙ ستن بيتن تي آهي. فاصل (سنڌي واري) بيت سميت سيڪو بند اٺ بيت ٿو ٿئي مگر بند ستين ۾ سن جي عدد پوري ڪرڻ جي رعايت واسطي ٻارهن بيت آهن. سنڌي واري بيت سميت جملہ ١٢ بيت ستون بند ٿيو.

چه ماتم است که ظلمت براین جهان افگند	بند	چه ظلمت است که شورش در آسمان افگند
چه نوحه و چه عزا و چه ماتم و چه غم است	اول	که اضطراب قیامت در انس و جان افگند
چه محنت است چه نقمت چه آفت و چه بلا است	(١)	که شور و زلزله در قصر کن فکان افگند
خروش و جوش جهان بر قیام یوم قیام		سپهر بر شده را نیز در گمان افگند
بروی مه که خط نیل از کلف بکشید		زگوش چرخ که درهای اختران افگند

جا ڇهه بند ته هڪ بند سنڌي واري بيت سميت اٺ بيت ٿو ٿئي مگر ستون بند جملہ ١٢ بيت سنڌي واري بيت سميت ٿئي ان حساب موجب ٽن بيت برابر ٿيا مگر ڪتاب ۾ ڇهين بند اندر ڇه بيت ٿين ٿا ان حساب سان جملہ بيت ٥٩ ٿا ٿين والله اعلم

عصار خط شعاعی ازان بدستِ خورست ... کہ ظلمتِ غم خاکش بدیدہ گان افگند
چہ حالتی ست موحش کہ در صوامع قدس ... خروش و غلغلہ در جمع قدسیان افگند

اگر نہ سایۂ حق سایہ ازجہان برداشت
نہ زمان و مکان راہ لامکان برداشت

بند دوم (۲)

دریغ و درد کہ حالِ جہان دگرگون شد ... کہ جانِ پاکِ جہان از جہان بیرون شد
فغان کہ مہر منیر سپہرِ فیض و نقا ... افول گشت و چو سایہ بخاک مقرون شد
مجوی علم معارف کہ گنج فضل و کمال ... چون گنج در ترِ خاکِ سیاہ مدفون شد
فغان کہ گوہر بحرِ حقائق و عرفان ... چو قطرہ در صدف قبر رفت مکنون شد
زمین بعرش مقدس فرو نیارد سر ... کنون کہ در دل وی نور پاک مخزون شد
ز حزنِ لیل سیاہ پوش شد چو لیلی گشت ... زغم شفق چو مجنون در نشست مجنون شد
ز چشم ہای زمین چشمہ ہا چنان جاری است ... کہ رفتہ رفتہ در آمیختند جیحون شد

سزد کہ افتد بر سنگِ شیشہ افلاک
مکوّنات دو عالم کنند بر سر خاک

بند سوم (۳)

ببین کہ چرخ جفا پیشہ گرم بیداد است ... نگر کہ از ستمش عالمی بفریاد است
درین چمن گلِ بیجا ز عاقبت نشگفت ... کہ شل لالہ براو داغ مرگ شہزاد است
ز بندِ غم تمر سرد گشتہ عقدۂ دل ... فسانہ ایست کہ گویند سرو آزاد است
چو چشم خویش ازین غم ملول شد نرگس ... چو جعد خویش بہ پیچ و تاب شمشاد است
ز عمر یکہ مہ صد خندہ ہائی خوش دارد ... گل است آنکہ ازین غم بمرگ خود شاد است
سحاب راز غمش تا ابد بصد حسرت ... بچشم آب بدل آتش و بہ لب باد است
ہزار دگر چہ ز عشرت ہزار زمزمہ داشت ... کنون ز نظم سرائیش جملہ انشاد است

فغان و درد کہ انوار شمع وادی طور
ز چشم ما شدہ در پردۂ خفا مستور

بند چہارم (۴)

کجائی ایکہ بدل بی تو درد موفور است ... دل خراب ز جنس غموم معمور است
کجا ست نور الہی کہ چشم خود سبب او ... چو صبح ما و چو شام فراق بی نور است
گہی ست طالع گر غارب آفتابِ جہان ... فغان کہ مہر تا روز حشر مستور است

چو حشر صبح شب فرقتِ ممات آمد — پسندم از ہمہ اصوات صوتِ ناقور است
ازان ہمیشہ سحر میکند گریبان چاک — کہ کردی روز زماتم چو لیلِ دیجور است
کشیدنی است مرا بارِ ہجر تا عرصات — فغان کہ بارِ گران ہست و راہ ہم دور است
باختیار ندادیم دامنِ تو ز دست — ولے بہ خواہشِ جبار بندہ مجبور است

اگرچہ پیش شدہ فائز فنا و بقا
فنائی محض کنون گشت در بقای خدا

(۵)

ورائی حیطۂ وصف ہست رفعت شانش — سوای حوزۂ مدح است قدر زجلالش
زکلک بالِ ملائک بلوحۂ محفوظ — تمام می نشود وصفِ علم و عرفانش
سپہر نامہ شجر خامہ بحر آمہ شود — چو جبرئیل طراز و ز سر ایقانش
قضا ز روز ازل تا ابد بخامۂ مہر — بلوحِ چرخ کشد وصف ذوق و وجدانش
ثنائی او بحقیقت بود ثنائے خدا — شدند زان ہمہ کر و بیان ثناخوانش
فراز عرش چو صد با عروج کرد آخر — عروج عبد سرانجام شد برحمانش (تلمیح اسم شریف)
زعلم او چہ نگارم کہ عقل کل صد سال — علوم عقل ہمیخواند در دبستانش

ز فرقتش بجہان ہست درد و رنج و وعید
ز مقدمش بجنان ہست عیش و عشرت و عید

(۶)

مگو سخن ز گلستان کہ ضمیران رفتہ — مگو خبر ز بہاران کہ ارغوان رفتہ
مران قلم بہ نکات بدیع سرہندی — کہ شعر فہم نماندہ ہست و نکتہ دان رفتہ
ہزار گل کہ شگفتے بگلشنِ طبعم — کنون ز رنج بران بوستان خزان رفتہ
سخن چہ پیش کنم درمیانِ آن جمعے — کہ فرق از وسطِ گاہ و زعفران رفتہ
ازان شدہ ہست دماغ جہان چنین مختل — کہ قطب و قبلۂ عالم ازاین جہان رفتہ
ندید در خور خود کارگاہ دنیا را — بباغِ خلد ازاین تیرہ خاکدان رفتہ

خدا بہ جنت عدنش چنان مقام دہد
کہ فکرِ ہیچ بہشتی بکنہِ آن نرسد

دلم ز عقل چو تاریخ رحلتش درخواست — ز سوی عالم بالا چنین صدا برخاست
کہ ہر چہ ہست درین جلوہ گاہِ کون فساد — زبانِ جملہ بتاریخ رحلتش گویاست

چه خواستی که زچیزی تو این خبر پرسی | زاخرام دو چندان نمودنش ادبی است
پس آن زمان زکرم تاج اسم ذات بنه | بفرقِ او که بسی نوربخش حسن افزاست
اگر زخواب گران هیچ دیده نکشاید | بگیر آب بروزن که این علاج دواست
اگر هنوز نفهمد زهرچه مالک او است | بگیر ششش ازو گر ترا هوای سزاست
اگر بماند قلیلی چو برق شعله دراو | بزن مترس که بخشنده گناه خداست
دو گل بده پس ازاین تا شود زتو خورسند | بپرس تا به تو گوید جواب بے کم و کاست
بصبح جمعه بروز دوم ذی قعده | زروی انور خود باغ خلد را آراست
گر آفتاب کنون از حمل بود تابان | زنورِ قبلهٔ ما باغ خلد پر ضیا است
هزار گونه سلام و دعا زسرهندی | رسد بروح تو تا ختم الکلام دعاست

بهارِ باغِ جنان سالِ رحلتش می دان
چو شد زفضلِ الٰهی بهارِ باغِ جنان

جانشِ گهرجي ته طرز جامع لاءِ جو طريقو احقر اختيار ڪيو آهي اهو هن طرح آهي ته جنهن شيءِ مان به گهرن ته تاريخ معلوم ڪن ته پهريائين ان شيءِ جو عدد پيٽو ڪن[1] ۽ تاج اسمِ ذات يعني الف جو عدد وڌائن پوءِ ان ۾ "آب" ضربن يعني لفظ آب جي عدد تن سان ضرب ڪن. ان کان بعد عدد لفظ "چه مالک اوست" مان چه چه دفعا باقي جيڪي بچي ان ۾ لفظ "شعله" جنهن جو عدد چار سو پنج (٤٠٥) آهي ضرب جي پوءِ لفظ "دو گل" جو عدد وجمعجي يعني عدد "دو گل" جو هڪ سو (١٠٠) وڌائجي ته تاريخ ظاهر ٿيءِ.

[1] مثلاً لفظ "سما" ان جو عدد ١٠١ آهن پيٽو ڪجي ته ٿيندو ٢٠٢ هڪ وڌائڻ سان ٿيندو ٢٠٣ تن سان ضرب ڪجي ٿيندو ٦٠٩ - ٦٠٧ سان وندبو سين ته ٣ بچيا اهن کي عدد شعله سان يعني ٤٠٥ سان ضرب ڪري ١٠٠ وڌايو سين ته ١٣١٥ ٿيا. هن صنعت ۾ عام لفظ يعني هر لفظ تي طريقو جاري ڪيل آهي. هر شيءِ جي بجاءِ هر حرف جڳجي ته به سواءِ تڪليف جي وات تي هچي پر گهٽ درجي ۾ بيٺائي جو عمل جاري آهي. ورنه ٽيڻ، چوڻ، ڏهوڻ بعد به هي عمل نافذ و توڙي ۽ صنعت جو مدار ضرب تي آهي جو عدد ٽن تي آهي جو چه چه ڪيڻ بعد تي تو رهي جو ته دفعا تي چه ٿين تا. تي رائش جهن مان تي ٿين تا پوءِ ان جي ضرب "شعله" کي سو جي اضافي سان تاريخ ظاهر ٿو ڪري جي اهو ڪنهن کي دقيق نظر اچي ته اڳين مرحج تاريخ ۾ هي تاريخ هڪ قاعدي موجب آهي اڳين توري قبر تاريخ ناجز اهما الله باسنخ احيها ١٢ - لعل. مثلاً هر عدد کي جو تضعيف الى ان حد ڪيل هجي ۽ ڏهن سان ضرب جي ۽ بيان ۾ وڌائجن ۽ ڏه ڏه ان مان ساقط ڪري باقي کي عدد شاضر بجي ۽ هڪ ان ۾ وڌائجي سگهيو فائده تي ڏي جيتوڻيڪ تفريحا ان لاءِ آسان آهي اما ائته ڏسو المستخرج السابق مثلاً (باقي ص ١٩٦)

فصاحت شعار آخوند لطف علي ذادي سهڻي نموني تاريخ لکي آهي وَهُوَ هذا

اے وای دلم خون شد زین درد مدام	کو آنکه بهي کرد ترحم بر حالم
فریاد که فریادرس ما بشد از ما	بیچاره ام اکنون که کند چارهٔ کارم
ایام نشاط و طرب از ما بگذشتند	اے همنفسان وای که ماندیم بماتم
صد وای کزین عالم بگذشت زما بیش	آن مشفق و آن مرشد ما غوث معظم
آن خواجهٔ ما خواجهٔ دوران که باسمش	تو عبد رقم ساز و به رحمان بکن ضم
آن ملتجئ اهل کرامات و کمالات	تا بود در اقطاب زمان بود مقدم
از غوثیتش خلعت فرمود عطا حق	در فردیت و خلت و قیومیتش هم
دیدم نه عدیلش بزمین هیچ زمانے	هم پیر فلک پیر چنین دیده بود کم
گلزار جهان داشت بدو آب و نضارت	کز فیض و عطا بود بعالم یم قلزم
زین دار فنا رفتنش اندوه بما داد	در خلد به تشریفش حوران همه خرم
پرسیدم تاریخش برداشته آسے ۱۶	فرمود بمن هاتف درد و الم و غم ۱۳۳۱ — ۱۳۳۱ − ۱۶ = ۱۳۱۵

پڻ آخوند مذکور فرمايو قطعه ثاني

هزار آه زین رنج و درد و ملال	که شد ناگهان زاتصال انفصال
شه عبد رحمان مولائے ما	به معنی و صورت عدیم المثال
ز نسل مجدّد شه ملک دین	شد از فضل قیّوم صاحب کمال
زهے جامع علم و رشد و هدای	زهے قامع جهل و کفر و ضلال
زهے غوث دوران قیّوم دین	سر جملهٔ اقطاب و تاج الرجال
طریقت چنان یافت زو تازگی	که از خواجه احرار و میر کلال
ز فیضش جهات جهان بهره مند	چه شرق و چه غرب و جنوب و شمال
دریغا کزین دار ناپایدار	نموده بدار البقا ارتحال
دریغا که بگذشت قیّوم دهر	قوام جهان گشت از اعتدال
چه سازم بیان از غم فرقتش	زبانم درین گفتگو هست لال

(آنڌل اڳئين صرتان) ۲، ۴۲، ۴۰، ۴۲، ۶۵۲، ۱۳۱۴) سنه ۱۳۱۵ھ

برد حشن پیا پے دبرمر قدش — رسد رحمت از حضرت ذوالجلال
پے سال و تاریخ ترحیل او — نمودم چو وے در دل خود خیال
ز ہاتف شنیدم کہ با صدق گفت ۱۹۴ — زدار بے بدار بے نمود انتقال ۱۱۲۱ ۱۹۴ ۱۳۱۵

ایضاً منہ

حال دل با کہ گویم د غم او — کہ چہ پیش آمدش مصیبت نو
شیخنا خواجہ عبد الرحمان شاہ قدس سرہ — معدن علم و حلم و خلق نکو
ہادی الخلق فی سبیل اللہ — رشد مے یافتے جہانے ز و
از پے نقد فیض او پیشش — عالمے کرد جان خود بگرو
تا کجا وصف او توان گفتن — غوث و قیوم عصر بود شنو
ناگہان کرد رحلت از دنیا — زینت و زیب یافت خلد بدو
گفت ہاتف کہ سال وصلش را — قطب و غوث بود بے شک او ۱۶۳۵ ۳۲۰

۱۶۳۵
۳۲۰
۱۳۱۵

ایضاً منہ احسن اللہ الیہ

زان غم و دردی کہ دارم دل غمگین — عالمے را بین کہ گشت اندوہگین
سوخت خرمنہائے عقل و ہوش را — یارب آمد اینچہ برق آتشین
آہ وا حسرت کہ حضرت شیخنا — عبد رحمان شاہ قطب الواصلین
ناگہان زین دار فانی بے ثبات — شد سوئے دار البقا رحلت گزین
جان عالم بودہ است آن جان جان — قالب بیجان جہان شد بعد ازین
رفتہ در صدر جنت کرد جا — حبذا نعم المکان نعم المکین
وصل عریان یافت خود آنجا و شاد — جانم اینجا در فراقش بس حزین
بین کہ بر افلاک رفت از ماتمش — شیون و فریاد از اہل زمین
زبدہ نسل مجدد الف بود — قدوۂ آل امام العارفین
بود حضرت خواجہ معصوم را — نیز قیوم زمان را جانشین
از وجودش مسند ارشاد داشت — ہمچو اجداد کرامش زیب دین
دست فیض عام او ہم لطف او — شش جہت را داشت در زیر نگین
بود مر افتادگان را دستگیر — وا ز پئے بیچارگان حبل المتین

ہر زمان ہر ساعت و ہر لحظۂ
از برائے سالِ ترحیلش چو من
ہاتف آمد بر کشیدہ آہ گفت
سے بے سر ریبم دگر رہ باز گفت

۱۵۱۵ / ۲ / ۱۳۱۵

رحمتِ حق باد بر جانش قرین
جستجو کردم ز جمع مخلصین
مقتدا و مرشد و قیوم دین ۱۳۲۱
قالب بیجان جہان گشت بین ۱۳۲۱ / ۶ / ۱۳۱۵

ایضاً منہ

آہ وا حسرتا و وا اسفا
پیر ما خواجہ عبد رحمان شاہ
صاحب شرع ہم طریقت دان
بشنید از جمعی بناگاہان
روز جمعہ دوم ز ذیقعدہ
صعب شد آہ کار من امروز
دارم از دستِ بختِ بد فریاد
زدمکن این دعا من یا ذ

کہ شدم از حبیب خویش جدا
بے مثالِ زمان ولی ہمتا
فائز رشد صورت و معنی
بدلش تازہ گشت شوق لقا
گشت عازم بجنت الماوے
ز و شدی پیش حل مشکلہا
دورم از وی نمود گرد جفا
استجب یا مجیب دعوتِ ما
کز پے رحلتش بگو مطلق ۱۷۹

سخت در ماندہ ام بکارِ خود
نورِ چشم مجدد و فاروق
از پے سالکانِ راہِ شہود
رخت بربست زین خراب آباد
خود بفردوس رفت خرم و شاد
چہ کنم آہ نیست در دستم
دور گشتم کنون ولی در حشر
خوشم آمد ندائی و قولش
آمد اندر ببارگاہ خدا ۱۱۳۶

چکنم چارہ بود دم بیجا
قرۃ العین عروۃ الوثقی
رہبر بود و نیز راہ نما
مرتحل شد بسوی دار بقا
منم اینجا بدرد و رنج و عنا
با قضا چارۂ بغیر رضا
روز نیم کن رفا قتش صمدا
کہ بجواب از درم سحر گفتا

۱۷۹
۱۱۳۶ جمع
۱۳۱۵

فضائل پناہ حافظ یوسف تکرائی کان چند قطعات تاریخ جالکمن تا۔ وَ هُوَ هٰذا

دریغا دوش از رحلت ولی کامل مقبل
بہر سوئے بہر کوئے ز مرد و زن زد خش وطیر
نہ تنہا زین بلا اہلِ زمین اندوہگین گردید
شہی غوث الزمان فیاض دوران اکرم و امجد
ز تعلیم سلوکش مبتدی شد منتہی سالک
سخن گفتن ز توصیفِ کراماتش نہ امکان است
دلا در ماتمِ ہجر چنین مرشد مکمل کن
بروز جمعہ تاریخ دوم از ماہ ذی قعدہ
دل یوسف چو سال رحلتش جست ہاتف گفت

فتادہ برسرم ناگاہ بصد اندوہ کوہ غم
ہمی آید صدائے حسرت و حزن و الم ماتم
ملائک برفلک گشتند گریان دیدہ پرنم
کہ مادر دہر مثلِ او نزائیدہ و نزاید ہم
ہزاران مردۂ دل زندۂ می ساختہ در دم
ہر آنچہ از کشفِ او گویم بود یک قطرۂ از یم
گریبان چاک قائم ساز مجلس تعزیت دائم
بگلزار ارم گشتہ خرامان با دل خرم
سراج الاولیاء قطب سر تاج ہمہ عالم
۱۳ ۱۵

ایضاً منہ

درین آوان بحکم ایزد پاک	روان شد خواجہ ازین عالم خاک	ولی و والی ملکِ ولایت	ہدایت بخش اصحابِ غوایت
میانِ خواجگان باعز ممتاز	براسرار معارف محرم راز	سر اقطاب اوتاد زمانہ	بفیضِ عام در عالم فسانہ
گروہِ سالکانرا مقتدائے	مریدان را مقدس رہنمائی	جہان از جود ارشادش مباہی	رسیدہ فیضش از مہ تا بماہی
عطا فرمود از فرط عنایت	مریدن را نہایت فی البدایت	ہزاران غائبانِ حاضرانرا	عطا شد زندگی مردہ دلانرا
بصدق آنکس کہ دامانش گرفتہ	ز مشکلہای دوران باز رستہ	بشرعِ احمدی ثابت قدم بود	بعلم و حلم در عالم علم بود
رخش پر نور چون خورشید تابان	ہمیشہ دردہِ طاعت شتابان	مداماش میل خاطر با خدا بود	گہے در حجرہ گہ در انزوا بود
لقاء اللہ را چون گشت مشتاق	تعلقہا ہمہ ببرید ز آفاق	ازاین دارِ فنا دامن فشاندہ	بملک سرمدی خود را رساندہ
پئے تاریخ آن قطب المدارے	دل یوسف چو کردہ انتظاری	خرد سالی شہِ ملک تولی	ولی محوِ ذاتِ حق بگفتا
			۱۳ ۱۵

ایضاً منہ

آہ واحسرتا و دا در دا	رفت آن راہنمای راہ ہدا	آفتاب رشادت و ارشاد	قطب اقطاب عارف مولا
آگہ از رو بکار لوح قلم	بود واقف ز راز ارض و سما	حال عالم بچشم باطن بین	چون کف دست شد عیان اورا
راہ ارشاد یافت زو ترویج	مس دل را نمود ہمچو طلا	کار مشکل جمیع محتاجان	برسر و فق دل نمود روا
ہر علیلے کہ آمد اندر دم	یافت صحت ز علت مرضی	مجمع الفیض منبع الحسنات	نافع الخلق افضل و اعلیٰ
در سخاوت چو نکتہ اش رانم	بود دریا مثال بحرِ عطا	چون دلش زینجہان ملال گرفت	کرد آہنگ عالم بالا
روز جمعہ دہم ز ذی قعدہ	داشت مسند بجنت الماویٰ	یوسفا بہر مرشدِ کامل	باش با تعزیت بصبح و مسا
	با سر ہاتِ سالِ وصلش گو	کعبہ عارفان راہِ خدا	۱۳ ۱۰ / ۵ / ۱۳ ۱۵
	۵	۱۳ ۱۰	

ایضاً منہ

ز تقدیر و قضای حق تعالیٰ	بفردوسِ برین شد پیر اعلیٰ	نقادہ دودمانِ نقشبندان	امام الخلق ہم شیخ البرایا
بدلہائے مریدان وقتِ تلقین	ازو حاصل شدہ کارِ مسیحا	ز مشرق تا بمغرب نورِ فیضش	رسیدہ ہمچو خور در زیر و بالا
چو رحلت کرد آن قطبِ منور	بدل اہل دلان بگرفت غم جا	بود ہیہای گفتا زن و مرد	ہمہ اہلِ جہان خورد و کلان را
	دلِ یوسف چو سالش جست با تف	بگفتا ہاتِ ذو الارشاد دانا	
		۱۳ ۱۵	

میان محمد ابراہیم نقشبندی نتوی کان

ای دا کہ در گذشت عالم بہار علم	واحسرتا خزان شدہ سرسبز باغ دین	سالش بروئے جہد چو پرسیدم از خرد	گفتا دلم کرد آئے ز زیبا چراغ دین

ولہ

رفت از عالم کسی کو بود فخر عالمان	پیر عصر و خواجہ دہر و دہ نقِ اقلیم سند	سالِ نقلش بعجز دیدہ مردم از عقل جست	گفت ہاتف ہای بودہ خاتم العلمای سند
			۱۳ ۱۵

جناب قاضي ميان عبدالله ٽيٽن واري فرمايو

از وفاتِ خواجهٔ ما قطب عالم شاه دین
عارف و کامل مکمل سالکِ راهِ هدیٰ
ده چه آمد عبدرحمان خوش مبارک اسم شان
در ولایت احمدیه رتبهٔ دی رحمان چو هست
شد مجددِ این زمان دیگر چگویم وصف آن
ماه ذی قعده گذشته روز یک از جمله ماه
داغ فرقت شان رسیده بر سرِ جان جهان
گفت این تاریخ بشنو کے بماند دم سلوک (۱۶۰)
هم بتاریخ وصالش بر کشیده آه وای (۲۳)
لفظ زودی در کشید و گفت از رو فال زود

| ۱۴۷۵ |
| ۱۶۰ |
| ۱۳۱۵ |
| ۱۳۳۸ |
| ۲۳ |
| ۱۳۱۵ |
| ۱۳۴۲ |
| ۲۷ |
| ۱۳۱۵ |

از بسی اندوه و حسرت شد سیه روی زمین
در نسب آلِ مجدد آفتاب ماه دین
در عبادان گشت داخل نام آن ماه مبین
بین دو چشمی ها مرپے صاحب رمز چنین
ختم شد سر این ولایت بر سر این صاحب یقین
شد جناب آن غوثِ اعظم با حبیب خود قرین
با دلِ خود گفتگو کردم چه سال است این مبین
شد روان آن سالک دین سوی فردوس برین (۱۴۷۵)
شد روانه هادی دین سوی فردوس برین (۱۳۳۸)
از بشارتهای رضوان اُدخلوها خالدین (۱۳۴۲ / ۱۳)

ولہ

دای زان حضرت مسبی فیض جود — خلق را ده هدایت می نمود
چونکه رحلت کرد زین دار الفنا — شاد بفردوس برین دار الخلود
روز روشن گشت بر عالم سیاه — عقل و هوش از مغز دوران در ربود
داغ فرقت گرچه سوزان هست لیک — جز رضائی بر قضا دیگر چه سود
سال رحلت شان چو پرسیدم ز دل — گفت دل وای از قضا سینه بخراشید زود (۱۳ ۱۵)

جناب حضرت ميان رفيع الدين صاحب سرهندي فرمايو

اے دریغا آن شهِ قطب الیقین — شمع جمعِ اصفیا صاحب نگین
شاهباز اوج برج اهتدا — مهبط انوار غوث الکاملین
صاحب حالات و اسرار عجیب — رونقِ اهلِ صفا دُرّ ثمین
زینتِ بزم اولیا و اصفیا — تاج بخش عابدین و سالکین
عبدرحمان شاه فرخنده سیر — کامل و اکمل امام المتقین
آن ولی ممتحان قیوم حق — رفت زین عالم سوی خلد برین
ماه تابان برج احمدی — نوگل قیوم بدر الواصلین
بود از فیض مجدد منجلی — گوهر درج امام العارفین
عندلیب گلشن معصوم شاه — رونق قیوم شد روشن جبین
مثل این ماتم که سوزش آتش است — دیدهٔ عالم نه دیده اینچنین
هر یکے از ماتم آن ماه فضل — چشم گریان سینه بریان در حزین
گفت هاتف سال وصالش با رفیع — نور حق گو خواجهٔ معصوم دین

ولہ

عبدرحمان شاه فرخنده سیر — رفت صد افسوس آن نور القمر
گفت هاتف سال وصل آن ولی قدس سره — با رفیع الدین بگو اقدس نظر (۱۳ ۱۵)

جناب میان فضل حق صاحب سرہندی

عبث این دہر دنیا کہ دردی نیست خورسندی
اجل اندر پیش لاحق بمہرش دل چہ می بندی

جناب حضرت خواجہ کہ اسمش عبد رحمان بود
غریق رحمت حق شد ز تقدیر خداوندی

بروز جمعہ از ذیقعدہ دویم بود شد روحش
شتابان جانب مقصود اعلیٰ با رضامندی

تمامی اقربا در ماتمش واحسرتا گویان
نہ ماندہ ہیچکس را صبر وہوش وے خردمندی

مرید ومخلصانش ہر کسی گریان ونالان اند
کہ رفت از محفل مایان جناب پیر سرہندی

بشد در جنت الماوی قریب مصطفیٰ جایش
بفیض مقدمش دارند حوران آرزومندی

جناب حضرت خواجہ شفیق ومہربان بودے
گرفتہ ما حقیران را ز لطف خود بفرزندی

چو جستم سال تاریخ وفات حضرت مرحوم
بحیرت رفتہ بودم تا سروشم از خردمندی

بگفتا فضلیا در وسط مصرع ہفت را افزا
بشد از دہر دنیا سوی حق واصل بخورسندی
۱۳ ۱۵

مولوی میان محمد ہاشم کنری یسین واری کا

شد فلک زاندوہ در خون شفق
شد ملک ز افسوس پنہان در تتق

بود خاص حضرت رب الفلک
غُفِرَ لَہٗ تاریخ او گفتہ ملک

آخوند لطف اللہ حیدرآبادی کا

بوقت صبح نمودم گذر ز طرف چمن
نشستہ دیدم بر شاخ عندلیب حزین

شکستہ رنگ چمن بود برگ گل افسرد
بریخت سنبل از فرق کاکل مشکین

زکف نہادہ قدح لالہ از سر حسرت
خمیدہ گشت قد سرو چون کمانچہ چین

در این تحیرم آن بلبل حزین گفتا
کہ کرد رحلت آن مرشد زمان زمین

غریق رحمت حق نقشبند سرہندی
سفر گزید ز دار الفنا بخلد برین

فنا بذات خدا با فنا شدہ باقی
وصال یافت بدیدار حق بحق الیقین

صفای نور رخش شمع ظلمت دلہا
فزود ذوق کلامش قلوب را تسکین

در این زمان کہ در این واقعہ شدم آگاہ
فغان وآہ برآوردم از دل غمگین

دریغ وآہ کہ مہر کرامت وبرکات
افول گشتہ ز چشم جہان ظاہر بین

بچشم باطن بین جلوہ اش نمایان ہست
ولے نگردد در چشم کور جلوہ گزین

تو چشم باطن بکشا و کن زیارت او — بخاکِ مرقدِ پاکش بیا بسا جبین
چو زین سرای فنا بایدت بردن رفتن — بگیر دامنِ آن رہبر و طریق مبین
تو رہروی و ترا رہنما چنین باشد — بمنزلی برسی با سلامت و تمکین
نشین بحلقۂ مردانِ حق کہ حق بینی — کہ جز حقیقت سودت نہ بخشد آن و نہ این
گر از حقیقت خواہی کہ سود برگیری — بمرقدش بزیارت خرام و باش مکین
ز روح اطہر او فیضیاب گردی تو — کفارت گناہات می شود زیارت این
تو خاک مرقد او کحل چشم بینش کن — کہ باطنِ تو منور شود بنور یقین
چو این اشارت از دل مرا بشد معلوم — شتافتم بمزارش من از سر تمکین
چو بر مزار رسیدم زیارتش کردم — دعائی خواستم و گفتم از پیش آمین
غریق فکر شدہ لطف بہر تاریخش — کہ یادگار زمانہ بود بروی زمین
چو از سروش بپرسیدم از سر حسرت — رسید عبد رحمان بخلد گفت چنین

مولوی غلام رسول بختیار پوری کان

آہ از دورِ زمانہ آہ از جورِ فلک — کو کشد بہ تیغ بروی ہاتے و انس و ملک
گرچہ ذاتش ہست مستغنی ز مدح مادحان — لیک از مدح چنین مردان سعادت شد نشان
سر بسر نورِ الٰہی کان شمس الاولیا — از طلوعش جملہ عالم گشت پر نور و ضیا
تابعِ راہ شریعت مستقیم صدرِ شرع — بود رہبر دین و دنیا سرورِ صاحب ورع
ظاہر اخلاق شان بُد تابع قرآن مجید — باطنی عادات شان بر وفق احکام حمید
بحرِ علم ظاہری بُد قلزم علمِ خفا — ماحی بدعات منکر محیی سنن صفا
قوت روح پاک شان بُد تابعت راہ شرع — نے تفاوت تار مو شد در سلوک راہ ورع
رہروای سالکان و مقتدای عارفان — پیشوای واصلان و رہنمای گمرہان
نام نامی اسم سامی آن معظم رہبری — خواجہ شہ عبد رحمان در دو عالم سروری
نسل نامی از مجدد الف ثانی داشتند — گوی قرب حق تعالیٰ کاملاً بر داشتند
کوسِ رحلت کوفت ملک الموت بہر اہل خدای — طیر شد طیران عنصر وای شد صد وای
از وقوع قضیۂ جان کاہ این مرشد جہان — جملہ عالم گشت پر از نالہ و نوحہ و فغان
ثالثہ تحفظ الرجال آمد عیان از ہر لسان — ظل رحمت ایزدی رفت از مقام عالیا

شمسِ چرخِ معرفت بُد کوکبِ عالیجناب
المصیبة واقع لمّا توارت بالحجاب

مرحبا خوش آمدی آمد ندا از قدسیان
بهر قدمش شد محلی روضهٔ خلد وجنان

گرچه روحش یافت از یزدان علیشه راضیه
لیک از یاس لقایش گشت قلبم غاشیه

قلبها شد سوخته از فرقتِ مرشد زمان
نعم اجر الصابرین آمد جزائے صابران

روز رحلت را چو جستم از دلِ پر درد ریش
سیّد الایام گشته روح اقدس راچو گشش

دو یمی بود از مه ذی قعده سال خمس و عشر
الف و سه صد شد ز هجرت سرور احمد گذر

با مریدان طالبان از بهر فیض نقشبند
هست مارا عتبهٔ اولاد پاکش فیض مند

گرچه رفت از تاوک ما آن شهِ عالیقدر
هست مارا عروة الوثقیٰ بجایش دو گهر[لله]

هم مزارش را بدان یک روضهٔ خلد برین
شد بشارت امن و ایمان از زیارتگهٔ همین

کلب بابِ عالی مرشد شدم از روزِ ازل
شد همین محمول را عفوِ خطاهای بدل

گرچه زین اقوال ناقص شرمسارم منفعل
لیک این نارِ ارادت گشت در دل مشتعل

،، وله ،،

مقتدائے زمان عالی جاه
فیض بخشنده عبدالرحمان شاه قُدّس سرّهٗ

چونکه برشان رسید حکم قضا
شد ندا حصّهٗ مقامِ رضا

۱۵ ۱۳

مولوي ميان عبدالقيوم ختياريوري کان

صد آه از دورِ فلک صد آه از جورِ جهان
کان جان جانانِ زمان مستور گشت از بیدلان

سرّ دور سرور دل حزین مهتاب انور بر زمین
دلبند عالم مه جبین آن نازنین ذاکرین

عُشّاق را دل چون سپند بر آتشِ هجران فگند
آن مرهمِ هر درد مند کحل الجواهر عاشقان

دُرّے ز درج معرفت اختر ز برجِ مکرمت
گوهر ز کانِ مرحمت بود آن شهِ مقبلان

عالم ز فیضش بهره ور درویش مُنوّر چون قمر
مشفق تر از مادر پدر اکرام بخش بیکسان

ماهے شبِ دیجور را راحم دل مهجور را
کنز سرِ مستور را آن خوشترینِ مکرمان

ز افراد عالم مجتبیٰ مقبول درگاهِ خدا
رنگش ز رنگ مصطفےٰ آن موصل هر ناقصان

[لله] معلوم ڪجي نه ٿي سگهيو ته ٿي جاءِ تي ، هن تاريخ منظوم جي مؤلف ۾ بيت صاحبزادن جي تعريف ۾ لکيا آهن ، جنهن ۾ هن ته بي جاءِ ته سمجهه ۾ آيا ان ڪري داخل نه ڪيا ويا -

آن کاشف اسرار یقین ثابت قدم براه دین
برمسند عزلت نشین از کار دنیا برکران

آن مطلعِ انوارِ حق آن مشرق اسرار حق
او از همه برده سبق آن برگزیدهٔ عارفان

آن رهنمای راهِ حقیق آن رهرو طرز تحقیق
آن موصلِ از هر طریق برخورده شیخ صادقان

گسترده بودش فیض عام هر کس نعمت خورد کام
انس و جنش در حکم رام از فضل بودش سایبان

درگهش چون بیت العتیق هر کس و ناکس بد شفیق
بی راه را رهبر رفیق گمراه را علم و نشان

گل بود از چمن عمر اشجار فیضش پر ثمر
نخلات رحمش پر ثمر چاره نمای بیچارگان

هم از جد مشربش از بوحنیفه مذهبش
هر جا معلّی منقبش آن شاه سرتاج زمان

رحمان زبس عبد تبش بخشید تاج رحمتش
تخت مزین حکمتش آن پیشوای خالقان

اسمش منوّر جان و تن وردِ زبان انجمن
حرز دلِ اهلِ زمن آن فیض بخشِ ناکسان

چون نور بخش آفتاب از نور اسمش نور یاب
عالم بگشت و کامیاب آن سرورِ صاحبدلان

آمد چو در نظرش قفس این کلبهٔ پرخار و خس
هر کس بمانده در هوس انداخت رخت اندر جنان

روز جمعه آمد ندا ملکِ اجل کردش صدا
راجع بشو سوی خدا ای بهترینِ واصلان

دویم ز ذیقعده چنین افتاد ماتم در زمین
همدم بگریان و حنین آمد خلائق در فغان

هاتف ز سالِ این خبر روشن بگفتا چون قمر
هر چیز مصدر آن ثمر مظهر ورا هر جنس دان

سرچند اعدادش بکن روی بدن تا بکن جشن
اکرام در صحفش بکن تقسیم بر راس و زان

اعداد باقیمانده را مثل این بحرِ زخاده را
کن کان عدد برخوانده را اندر مفرح ضرب دان

پس تاج را دامن براو افزای تا گردد از و
سالش بجوبی طرزِ نو بی ریخ گردد در عیان

دیگر بسر جاذب مرا از سالش این داده صدا
کو مظهر اعطافیها ۱۳۱۵ آن مقتدای عارفان

بیچارهٔ عبد قیّوم افتاده در دام هموم
لشکرِ غمش کرده هجوم میدید سوی آسمان

مملکِ خدا کردش صدا کای در غم او مبتلا
خاک ضریحش توتیا کن در دو چشم خود روان

یابی خلاص از غم الم بخشد نجات از هر ستم
برخوان دعای درد و غم بر روح پاکش هر زمان

هي حقيقت ڳجهي نه رهي ته حضرت صاحب جن جي وفات جون تاريخون
جيڪي هن ڪتاب اندر لکيون ويون آهن انهن کان سواءِ ٻيون گهڻن مخلصن
جيون آهن انهن سڀني مان مرزا عباس علي جي تاريخ اردو زبان ۾ تمام

موزون فرمائي آهي ۽ ٻي تاريخ ست بيت ڪن محمد صالح نائب، مانجهو واري تحرير ۾ آندي آهي ۽ ٻي تاريخ ميان گل محمد رند " تمام ڊگهي قصيدي جي صورت ۾ تقريب سو بيت جي ٿيندي " لکي آهي - جنهن انهن سڀني تاريخن جو ڪتاب ۾ داخل ڪرڻ ڏکيو ڏسي ٿو سبب آهي ۽ اهي تاريخون تصحيح طلب آهن تنهن ڪري في الحال جيڪي تاريخون ڪتاب ۾ ذڪر ڪيون ويون آهن انهن تي اڪتفا ڪئي ويئي آهي - هن کان پوءِ ٻيا منظوم تاريخون ڪتاب ۾ لائق داخل ڪرڻ جي ٿيندي ته انشاءالله تعالى لاحق ڪئي وينديون -

تقريظ خادم احقر لعل محمد ٿنداڻي مهمندي نقشبندي پنهنجو رشيد جو تاريخ ۾ عالمي مرتبي

١٤٠٦ع

ادب دين سنيش ظفر دين ظهور
قمع بدعت که نمايد که جهان پر ز شرور
سخن فسق دبائي شده چون نکته ظهور
بادي و آمر معروف بنزديک و بدور
زان سبب رحلت زخم دل و زخم صدور
علم و تقوى بجوش زجهان کرده عبور

١٥ ١٣

نقل جرح غم دين خوان در اين دور فتور
صورت طنبور و زنبوره شده پر ز زبور
رفض و الحاد و خروج است بهر جا ز کور
بو د حضرت که بهمه سيرت او نور بنور
حدقه باصره خونريز مسلمان غيور
درع سر بسر ورش زجهان کرده مرور زمان

سند سند و خراسان مسند هند و عرب
هر مسلمان از آن آمده در شور و شغب

پورو ٿيو ڪتاب **ترجمه انيس المريدين**
تاريخ ٢٣ صفر المظفر سنه ١٤٠٦ھ مطابق ٧ نومبر
سنه ١٩٨٥ روز خميس

ڪتبهٗ احقر العباد احقر
نور احمد عفا عنه الصمد
سومرو نسبًا نقشبندي مشربًا
مدرسه مجدديه
ديهات شريف

مناجات

بدرگاهه قاضي الحاجات بتوسّل مشائخ نقشبنديه و سلسله حضرات مجدّديه از حضرت صديق اڪبر رضي الله عنه تا حضرت خواجه محمد حسن جان قدّس سرّهٗ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

حمد اوّل مون چوان ربُّ العُلا جي واسطي — شڪر بيحد خالقِ ارض و سما جي واسطي
پوءِ چوان دل جان سان لک لک صلواتون ۽ سلام — سيّد الڪونين ختم الانبيا جي واسطي

ترڪرم مون تي خدا! يا مصطفيٰ جي واسطي — حضرت صديق اڪبر باصفا جي واسطي

رک سلامت دين ۽ ايمان منهنجو اي خدا! — حضرت سلمان فارس پارسا جي واسطي

نيڪ ڪر قسمت اسان جي ۽ سعادت ڪر نصيب — حضرتِ قاسم امام الاتقيا جي واسطي

صادقن سان حشر ڪر منهنجو الٰه العالمين — جعفر صادق امام الاوليا جي واسطي

ڪر زياده دين ۽ ايمان اسانجو باليقين — بايزيد بوسطامي پيشوا جي واسطي

بوالحسن سو خارقاني شهر جو ساڪن هيو — صاحبِ ڪشف و ڪرامت مقتدا جي واسطي

حضرتِ شاهه بوعلي عالي حسب عالي نسب — صاحبِ علم و عمل نورالهُدىٰ جي واسطي

حُسن ظاهر حسن باطن شيخ يوسف کي هيو — ڏي اسان کي حُسن ٿئي اُن مهه لقا جي واسطي

عبد خالق غجدواني هو امام العارفين — خلق جو رهبر ٿيو خاص خدا جي واسطي

معرفت پنهنجي عطا ڪر ۽ محبت ڪر نصيب — پير ڪامل عارفِ راهِ هُدا جي واسطي

نيڪ بختي ڪر عطا ۽ عاقبت محمود ڪر — حضرتِ محمود شاهِ اصفيا جي واسطي

سلسله جو پير ڪامل هو علي رامِيتني — حضرت بابا سماسي باصفا جي واسطي

پير پيرن جو ٻيو هو سيّدِ مير ڪلال — ڪم ڪند و ڪينا هو ڪوبي ريا جي واسطي

نقشبندِ نقشبندان هو بهاءالدين ولي — تنهن ڪيو روشن طريقو هي خدا جي واسطي

دل ۾ ذڪرِ حق جو جنهن جو رهيو هر روز و شب — حضرت يعقوب چرخي پيشوا جي واسطي

بند نفس و قيد شيطان کان خدا آزاد ڪر — خواجهٔ احرار شاهِ بي ريا جي واسطي

زاهد ۽ تقويٰ طهارت علم ۽ حلم ۽ حيا زاهد ورد ويش خواجه لمڪني جي واسطي
ڪر بقا بالله سان موصوف فاني غير کان شيخ عبد الباقي باقي بقا جي واسطي
جنهن ڪيو روشن شريعت ۽ طريقت جو نور تنهن مجدد الف ثاني مقتدا جي واسطي
ڏي اسان کي يا الٰهي تون گناهن کان پناه خواجهٔ معصوم اوّل حق نما جي واسطي
رنگ اسان کي دين ۽ ايمان جو ڏي اي خدا صبغة الله شاه بي رنگ وريا جي واسطي
شاه اسماعيل جو هو صاحبِ تقويٰ عجيب جنهن ڪئي قربان جان تنهن جان فدا جي واسطي
خواجهٔ معصوم ثاني شاهُ غلام محمد ولي صاحبِ فيض و ڪرامت با صفا جي واسطي
دل اسان جي صاف ڪر ۽ زنگ ظلمت دور ڪر شاهُ صفي الله امام الاصفيا جي واسطي
شاه فضل الله جو تنهن فيض جاري سنڌ ۾ فضل ڪر يا ربّ اسان تي اولياء جي واسطي
حضرت شاهُ عبد قيوم هو اهڙو جا نشين صاحبِ علم و عمل فيض و هديٰ جي واسطي
حضرت شاهُ عبد الرحمٰن هو سراج الاولياء آفتابِ معرفت نور الهُديٰ جي واسطي
هو ابو ۽ پير اسان جو مخلصن تي مهربان حضرت خواجه حسن جان رهنما جي واسطي
هي تون پيرن ولين کي الله العالمين تنهنجي در تي ميڙ آئن ما التجا جي واسطي
آهيان بيڪار ۽ بد ڪار ڏاڍو بي عمل ڪونه ڪيو ڪو مون عمل خالص خدا جي واسطي
نفس پرور بي اثر ڪاهل ڪمينو آهيان ڏي مون کي توفيق تون حمد و ثنا جي واسطي
نااميدي ڪام ڪر اي شاهه آغا شاد ڪر فضل هن جو آهي دافع هر بلا جي واسطي
سڀ مرادون پوريون ڪر ۽ دعائون مستجاب تنهنجي رحمت آهي واسع هر گدا جي واسطي
اهل ۽ اولاد اسان جو شاد رک آباد رک اهل بيتِ مصطفيٰ خير الوريٰ جي واسطي
پير مرڪ يا ربّ اسان جو ننگ ۽ ناموس پت فاطمه بنت النبي خير النسا جي واسطي
سڀ مريدن مخلصن کي رک سدا اي مت خدا غازين بدر ۽ حنين و ڪربلا جي واسطي
آفتون سڀ دور ڪر ۽ گهر سنڌن معمور ڪر ۽ دل سنڌن مسرور ڪر حمد و ثنا جي واسطي
مشڪلات آسان ڪر ۽ دشمنن کان ڏي پناه حرمتِ شيرِ خدا مشڪل ڪشا جي واسطي

تمت

٢٦ رجب المرجب سنه ١٣٨٤ه

ترتيب دعاء ليلة النصف من شعبان

رات جو ضروري ڪم مان فارغ ٿي نماز پڙهي ماني کائي پوءِ ٻه رڪعتون يا چار رڪعتون نفل پڙهي پوءِ ٽي دفعا سورة يس پڙهي پهريون دفعو عمر دراز ٿيڻ لاءِ ٻيو دفعو رزق روزي ڪشادي ٿيڻ لاءِ ٽيون دفعو آفتن ۽ بلائن دفع ٿيڻ لاءِ پوءِ هي دعا هڪ ڀيرو يا ٽي ڀيرا پڙهي: - اَللّٰهُمَّ يَا ذَا الْمَنِّ وَلَا يُمَنُّ عَلَيْهِ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ يَا ذَا الطَّوْلِ وَالْاِنْعَامِ ظَهْرَ اللَّاجِيْنَ وَجَارَ الْمُسْتَجِيْرِيْنَ وَاَمَانَ الْخَائِفِيْنَ اَللّٰهُمَّ اِنْ كُنْتَ كَتَبْتَنِيْ فِيْ اُمِّ الْكِتٰبِ شَقِيًّا اَوْ مَطْرُوْدًا اَوْ مُقْتَرًّا عَلَيَّ فِي الرِّزْقِ فَامْحُ اللّٰهُمَّ بِفَضْلِكَ شَقَاوَتِيْ وَطَرْدِيْ وَاِقْتَارَ رِزْقِيْ وَاَثْبِتْنِيْ عِنْدَكَ فِيْ اُمِّ الْكِتٰبِ سَعِيْدًا مَّرْزُوْقًا طَوِيْلَ الْعُمُرِ مُوَفَّقًا لِّلْخَيْرَاتِ فَاِنَّكَ قُلْتَ وَقَوْلُكَ الْحَقُّ فِيْ كِتَابِكَ الْمُنَزَّلِ عَلٰى نَبِيِّكَ الْمُرْسَلِ يَمْحُو اللّٰهُ مَا يَشَآءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهٗ اُمُّ الْكِتٰبِ ○ اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْئَلُكَ بِالتَّجَلِّي الْاَعْظَمِ فِيْ لَيْلَةِ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ الْمُكَرَّمِ الَّتِيْ يُفْرَقُ فِيْهَا كُلُّ اَمْرٍ حَكِيْمٍ وَيُبْرَمُ اَنْ تَكْشِفَ عَنَّا مِنَ الْبَلَاءِ مَا نَعْلَمُ وَمَا لَا نَعْلَمُ وَمَا اَنْتَ بِهٖ اَعْلَمُ اِنَّكَ اَنْتَ الْاَعَزُّ الْاَكْرَمُ ○

وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَسَلَّمَ ○

(مخزن العلوم حصو علم تصوف جو ص ٣١)

مبتسملا حامدا مصليا مسلما

عاجز نور احمد ولد حضرت حافظ القرآن فخر عاشقان مجدد واعظ الاسلام مولانا نظر محمد رحمة الله عليه ديهاڻي متوطنا والحنفي مذهبا ونقشبندي مشربا ناظرين با تمڪين ۽ مطالعه ڪندڙن انيس المريدين جي خدمت بابرڪت ۾ عرض گذار آهي ته جناب مڪرم محترم الحاج رئيس مياڻ بخش جتوئي سلمه جن جو حضرت سلسله عاليه جي خاندان سان روحاني پيوند آهي - عاجز تي ڪتاب انيس المريدين جي ڪتابت جو بار رکيو - ناچيز اگرچه مشغول هو تاهم بموجب "شغولي به ڪرم معذولي" جي اخوان الطريقه جي ڳالهه کي موٽائي نه سگهيو بعون الله وتوفيقه ترجمه جو نقل شروع ڪيو ويو اگرچه ترجمه جي نقل ۾ احقر کي تمام تڪليف درپيش آئي - حضرت استاذي محترم مولانا مولوي عبداللطيف مدظله کان ڇڳي خاص مدد ملي جو ته ڪن جاين ۾ ترجمه بامحاوره ڪونه هو بلڪ فدوي جي سمجهه کان باهر هو - بهرحال حضرت مترجم جي محنت کي بد آفرين آهي جو همت نه هاري آهي - "آفرين باد برين همت مردانه تو" راقم پنهنجي طاقت آهر ڪوشش ڪئي - ترجمه جي نقل ۽ اصلاح ۽ ڪتابت کي آخر تائين پهچايو ۽ خاص ڪري قرآن شريف جي آيتن جو ترجمو ۽ عربي عبارتن جو ترجمو ۽ فارسي بيتن جي تشريح ۽ ترجمه لکيو آهي. جيڪڏهن ناظرين ڪرام ۽ علماءِ عظام ذوي الاحترام کي خامي نظر اچي ته صحيح فرمائن - عيب پوشي مشائخ (چشم پوشي) ڪا ڪم ڪري بجاءِ تنقيد ۽ عيب جوئي جي آئنده حسن توفيق جي دعا فرمائن. شال الله سبحانه وتعالى هن ڪتاب جي ناظرين (ڏسندڙن) قارئين (پڙهندڙن) شائعين (ڇپائيندڙن) ساعين (ڇپائڻ ۾ ڪوشش ڪندڙن) جي عاقبت بالخير والايمان فرمائي آمين ثم آمين - يرحم الله عبدا قال امينا (شال الله تعالى رحم ڪري انهي تي جنهن آمين چئي -

راقم الحروف نور احمد عفي عنه مدرس مجددية بديهاڻي شريف تعلقه ڪنڊيارو ضلع نوابشاه - ١٥ ربيع الاول ١٤٠٦ ه ٢٩ نومبر ١٩٨٥ ع روز جمعه

مقبرہ شریف حضرت خواجہ عبد الرحمان جانؒ حضرت خواجہ محمد حسن جانؒ
حضرت شاہ آغاؒ و حضرت خواجہ غلام علی جانؒ